אין ישראל פון שלום עליכם

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

פון פסח ביז פסח

כּפּעציעלע „מאָרגנשטערן" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright 1917 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

פון פסח ביז פסח

אינהאלט

שיר־השירים 7
דער מלך מיט דער מלכה 75
בערעלע 89
דריי לוחות 107
לאַשקעס של חנוכה 121
קאַנקורענטען 137
אפיקומן 151
דוד מלך ישראל 173
וואָס איז חנוכה? 185
פורים 209
ארבע כוסות 221
איבער אַ היטעל 243

שיר־השירים

ט יוגענד־ראָטשן
(אין פיער טייל).

נעשריבען אין יאָהרען 1911 — 1909

שיר־השירים

א יונגענד־ראמאן.

ערשטער טייל.

בוזי.

א.

בוזי איז א נאמען, פערצויגען פון אסתר ליבע: ליבוזי — בוזי. זי איז עלטער פון מיר מיט א יאהר, און אפשר מיט צוויי, און ביידע אינאיינעם זענען מיר נישט אלט קיין צוואנציג יאהר. היינט זעצט אייך אוועק, זייט מוחל, און רעכענט אויס, וויפיעל בין איך אלט און וויפיעל זי? נאר דאס, מיין איך, איז נישט וויכטיג. איך וועל אייך בעסער דערצעהלען איהר ביאגראפיע אין קורצען.

מיין עלטערער ברודער בעני איז געזעסען אין א דארף, געהאלטען א מיהל, געקאנט שיסען פון א ביקס, פאהרען רייטענדיג אויף א פערד און שווימען ווי א מזיק. איינמאל זומער האט ער זיך געבאדען אין טייך און איז דערטרונקען געווארען. אויף איהם איז געזאגט געווארען דער פסוק: „אלע גוטע שווימער ווערען דערטרונקען". נאך איהם איז געבליבען א מיהל, צוויי פערדלעך, א יונגע אלמנה מיט איין קינד. די מיהל האט מען אפגעלאזט, די פערדלעך האט מען פערקויפט, די יונגע אלמנה האט חתונה גע־

האט און איז אוועקגעפאהרען ערנסט ווייט, און דאס קינד האט מען געבראכט צו אונז.

דאס איז געווען בווי.

ב.

אז דער מאטע האט ליעב בווי'ן, ווי איין אייגען קינד, און אז די מאמע ציטערט איבער איהר, ווי איבער א בת־יחידה — דאס איז גרינג צו פערשטעהן. זיי האבען געפונען אין איהר א טרייסט נאך דעם גרויסען בראך. אבער איך? פאר וואס אז איך קום פון חדר און טרעף נישט בווי'ן, קריכט מיר נישט דאס עסען אין האלז ארײן? און אז בווי איז געקומען, וועדר ליכטיג אין אלע ווינקעלעך? און אז בווי רעדט צו מיר, לאז איך אראפ די אויגען? און אז בווי לאכט פון מיר, ווײן איך?

און אז בווי...

ג.

איך האב לאנג ארויסגעקוקט אויף דעם ליעבען גוטען יום־טוב פסח. דעמאלט וועל איך זיין פריי. איך וועל שפיעלען מיט בווי'ן אין גים, ארומלויפען אין דרויסען, נעהן בארג־אראפ צום טייך. דארט וועל איך איהר ווייזען, ווי מע לאזט קאטשקעלעך אויפ'ן וואסער. אז איך זאג איהר, גלויבט זי מיר נישט. זי לאכט. בכלל, גלויבט מיר בווי נישט פון דאנען אהין. דאס הייסט, זאגען זאגט זי מיר נארנישט ניט, נאר זי לאכט. און איך האב פיינט, אז מע לאכט פון מיר. בווי גלויבט נישט, אז איך קאן זיך ארויפדראפען אויפ'ן העכסטען בוים (איך זאל נאר וועלען!). בווי גלויבט נישט, אז איך קאן שיסען (איך זאל נאר האבען מיט וואס!). לאז נאר קומען פסח, דער ליעבער גוטער פסח, וועז מע קאן שוין זיין אין דרויסען, אויף דער פרייער לופט, נישט פאר טאטע־מאמע אין די אויגען, — וועל איך איהר בעווייזען אזעלכע קונצען, אז זי וועט ארויס פון די כלים!

ד.

געקומען דער לעצטער גוטער יום־טוב פסח.

מע האָט אונז ביידען אויסגעקלייבט אויף יום־טוב בגדי־מלכות. אלץ, וואָס אויף אונז איז געווען, האָט גענאָנצט, געשיינט און געקנאַקט. איך קוק אויף בוזי'ן און איך דערמאָן מיך אין דעם שיר־השירים, וואָס איך האָב געלערנט פאַר פסח מיט'ן רבי'ן אין חדר. א פסוק נאָך א פסוק: „הנך יפה רעיתי — שען ביזט דו, מיין חבר'טע, שען ביזט דו ביז נאָר. אויגעלעך ווי טויבעלעך, הערעלעך ווי ציגעלעך, גליטשען זיך אראָפּ א בארג. צייהנדעלעך — ווייסע שעפעלעך, פון טייך ארויס, איינס און איינס, איין מאַמע האָט זיי געהאָט. רויטע שנירעלעך — דיינע ליפּעלעך, אז דו רעדסט, איז צוקער־זים".

זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס אז מע קוקט אויף בוזי'ן, מוז מען זיך דערמאָנען אין דעם שיר־השירים? פאַר וואָס אז מע לערנט שיר־השירים, קומט אויף די געדאַנקען בוזי?

ה.

א זעלטענער ערב־פסח. א ליכטיגער טאָג. א וואַרעמער אין־דרויסען.

— געהען מיר?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איך פיהל, אז איך ברען. די מאַמע האָט אונז ניט געוושאַלעווען קיין נים. פולע קעשענעס מיט נים. זי האָט אָבער געגומען ביי אונז דאָס וואָרט, אז מיר זאָלען איצט, פאַר'ן סדר, נישט דערוועגען זיך די נים צו קנאַקען. שפּיי־לען זיך אין נים — וויפיעל דאָס הארץ גלוסט. מיר לאָזען זיך געהן. די נים לאָזען זיך הערען. אין דרויסען איז גוט. אין דרוי־סען איז וואויל. די זון האָלט שוין ווייט אין הימעל, קוקט שוין אראָפּ אויף יענער זייט שטאָדט. ס'איז בריים און גראָם און ווייך

און פריי ארום און ארום. ערטערווייז שלאגט זיך דורך פון בארג, וואס אויף יענער זייט שוהל, א גרעזעלע א גרינס, א פריש, א צאפעלדינס. מיט א קוויטש און מיט א צוויץ פליהט דורך איבער אונזערע קעפ א גלייך שנירעל פון קליינע שוועלבעלעך, און וויעדער דערמאן איך מיך אין דעם שיר־השירים פון חדר: „הנצנים — די שפראצונגען האבען זיך שוין בעוויזען אויף דער ערד, די צייט פון דעם סאלאווייטשיק איז נעקומען, און א קול פונ'ם ערשטען זומער־פויגעל האט זיך גאלאזט הערען אין אונזער לאנד". איך פיהל מיך מאדנע גרינג. עס דאכט זיך מיר, אז איך האב פליענדע לעבט הויב איך מיך אויף און פליה.

ו.

פון שטאדט לאזט זיך הערען א מאדנער הילך. עס רוישט. עס קאכט. עס זידט. ס'איז ערב־פסח! א זעלטענער ערב פסח. א ליכטיגער טאג. א וואראעמער אין־דרויסען.

אין מיינע אויגען בעקומט אין דער מינוט די נאנצע וועלט נאר איין אנדער פנים. אונזער הויף איז א שלאס. אונזער שטוב איז א פאלאץ. איך בין א פרינץ. בוזי איז א פרינצעסין. די קלעצער, וואס ליגען אנגעוואָרפען ביי דער שטוב, זענען טענענבוימער און בוקסענבוימער, וואס ווערען דערמאנט אין שיר־השירים. די קאץ, וואס ליגט ביי דער מהיר און וואראעמט זיך אויף דער זון, איז פון די פעלד־אינדען, פון די אילות־השדה, וואס ווערען דערמאנט אין שיר־השירים. דער בארג, וואס אויף יענער זייט שוהל — דאס איז דער לבנון, וואס ווערד דערמאנט אין שיר־השירים. די וויבלעך און מיידלעך, וואס שטעהען אין דרויסען און וואשען און פרעסען און כשר'ען אויף פסח — דאס זענען די טעכטער פון ירושלים, וואס ווערען דערמאנט אין שיר־השירים. אלעס, אלעס איז פון שיר־השירים.

איך גיעה, די הענד אין די קעשענעס, טרייסעל מיט די נים. די נים קלינגען. בוזי גיהט מיט מיר טריט ביי טריט. איך קאן נישט גיהן פֿאוואלי, עס טראגט מיך אין דער לופטען. מיר ווילט זיך פֿליהען, שוועבען, טראגען זיך ווי איין אדלער. איך לאז מיך לויפֿען. בוזי לויפט מיט מיר. איך שפרינג אויף די צענויפגעלעג־טע קלעצער, פון איין קלאץ אויפֿ'ן אנדערען. בוזי שפרינגט מיט מיר. איך ארויף, זי ארויף. איך ארפֿ, זי ארפֿ. ווער וועט זיך פריהער אייגמיעדען? איך האב געטראפֿען.

— ביז וואגען איז דער שיעור?

אזוי זאגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ע ד ש י פ ו ח ה י ו ם — ביז עס וועט א בלאז טהון דער טאג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אנטלויפען די שאטענס — בא־בא־בא! דו האסט זיך איינגעמיעדט, און איך נישט!

ז.

איך פיהל מיך גליקליך, וואס בוזי קאן נישט דאס, וואס איך. און אין דער זעלבער צייט האב איך אויף איהר רחמנות. עס טהוט מיר וועה דאס הארץ. עס דאכט זיך מיר, אז זי איז פערזארגט. בוזי האט שוין אזא טבע: פרעהליך־פרעהליך — פלוצים זאל זי זיך אוועקזעצען אין א וויגקעלע און וויינען שטיל־ערהייט. וויפיעל די מאמע זאל זי דעמאלט נישט טרייסטען, וויפיעל דער טאטע זאל זי דעמאלט נישט קושען — עס העלפט קיין זאך נישט. בוזי מוז זיך אויסווייגען. נאך וועמען? נאכ'ן טאטען, וואס איז אזוי פריה געשטארבען? צי נאך דער מאמע, וואס האט חתונה געהאט, אוועקגעפֿאהרען און פערגעסען דעם זיי־געזונד? אך, איהר מאמע, איהר מאמע! אז מע דערמאנט איהר די מאמע, ווערד זי אלערליי קאליירען. זי האלט נישט פון איהר מאמע. זי רעדט נישט קיין

שלעכט וואָרט אויף דער מאמע, נאָר זי האלט נישט פון איהר. איך וויים דאָס פאר געווים. איך קאָן נישט ליידען, אז בווי זיצט פערזאָרגט. איך זעץ מיך אוועק נעבען איהר אויף די קלעצער און ווילּ איהר צעשלאָגען די נערוענקען.

ח.

איך האלט די הענד אין די קעשענעס. קלינג מיט די נים און זאָג צו איהר:

— טרעף, וואָס איך קאָן טהון, אז איך ווילּ?

— וואָס קאָנסט דו טהון?

— אז איך ווילּ, געהען איבער אלע דיינע נים צו מיר.

— וועסט זיי ביי מיר אָפּנעווינען?

— ניין. מיר וועלען אפילו נישט אָנהויבען שפּיעלען.

— וואָס־זשע, וועסט זיי ביי מיר אוועקנעמען מיט געוואלד?

— ניין. זיי געהען אליין אריבער צו מיר.

זי הויבט אויף איהרע שענע אויגען אויף מיר. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג צו איהר:

— דו מיינסט, אפּנים, אז איך טרייב קאטאָווע? איך האָב, נאָרעלע, אזא שפּרוך... איך זאָג א פסוק...

זי עפענט אויף די אויגען נאָך שטאַרקער. איך פיהלּ מיך גרויס. איך נעב איהר צו פערשטעהן, ווי א גרויסער, ווי א העלד:

— מיר, יונגלעך, קאָנען אלסדינג. ביי אונז אין חדר איז דאָ א חבר, שייקע דער בלינדער רופט מען איהם (ער איז א בלינדער אויף איין אויג), ווייסט ער אלסדינג. ס'איז נאָר נישטא אזא זאָך אויף דער וועלט, וואָס שייקע זאָל נישט וויסען. אפילו קבלה. ווייסט דו, וואָס הייסט קבלה?

ניין. פון וואַנען זאָל זי ווייסען? איך פיהלּ מיך אויפ'ן זיעבעמען הימעל, וואָס איך קאָן איהר נעבען א לעקציע וועגען קבלה.

— קבלה, נאַרעלע, איז אזא זאַך, וואָס קומט צוניטץ. מיט קבלה קאָן איך מאכען אזוי, אז איך זאָל דיך זעהן, און דו מיך נישט. מיט קבלה קאָן איך צאַפען ווייַן פון א שטיין און גאָלד פון דער וואנט. מיט קבלה קאָן איך מאכען אזוי, אז מיר ביידע, אזוי ווי מיר זיצען אָטא, זאָלען מיר זיך אויפהויבען ביז צו דער חמארע, און נאָך העכער פון דער חמארע!...

ט.

אויפהויבען זיך אין דער הויך מיט בוזי'ן דורך קבלה ביז דער חמארע, און נאָך העכער פון דער חמארע, און אַוועקפליהען מיט איהר ווייט־ווייט, אויף יענער זייט אוקינוס, — דאָס איז נעווען אייגער פון מיינע בעסטע חלומות. דאָרט, אויף יענער זייט אוקינוס, הויבט זיך דאָך אָן דאָס לאַנד פון די קאַרליקעס, וואָס קומען ארויס פון די גבורים פון דוד המלך'ס צייטען. די קאַרליקעס זענען דאָך בטבע זעהר גוטע מענשעלעך. לעבען — לעבען זיי נאָר פון צוקערקעס מיט מאַנדעל־מילך, שפּיעלען נאַנצע טעג אויף קלייניע פייפעלעך און טאַנצען אלע אינאיינעם א „קאַראַהאַר", האָבען קיין מורא נישט פאר קיין זאָך און האָבען ליעב געסט. פון אונז אז עס קומט עמיצער צו פאָהרען, נעבען זיי איהם עסען און טרינקען, שענקען איהם די טהייערסטע קלייַדער מיט אָהן א שיעור זילבערנע און גאָלדענע כלים, און פאר'ן אַוועקפאָהרען שמירען זיי איהם אָן פולע קעשענעס מיט דימענטען און מיט בריליאַנטען, וואָס וואַלגערען זיך ביי זיי, ווי, למשל, ביי אונז מיסט אויף דער גאַס.

— ווי מיסט אויף דער גאַס? נו?

אזוי האָט מיר א מאָל א זאָג געטהאָן בוזי, אז איך האָב איהר דערצעהלט פון די קאַרליקעס.

— דו גלויבסט נישט?

— און דו גלויבסט?

— פֿאר וואָס נישט?
— וואו האָסט דו דאָס געהערט?
— וואָס הייסט, וואו? אין חדר.
— אַך! אין חדר?...

נידעריגער, נידעריגער לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפֿאַרבט דעם הימעל מיט א רויטען פֿאַס פון גין־גאָלד. דאָס גאָלד שיינט אָפּ אין בוזי׳ס אויגען. זיי באָדען זיך אין גאָלד!

׳.

מיר ווילט זיך זעהר, אז בוזי זאָל נתפּעל ווערען פון שייקעס מעטאָדע און פון די קונצען, וואָס איך קאָן מאַכען מיט קבלה. בוזי אָבער הויבט נישט אָן נתפּעל צו ווערען. אדרבה, עס ווייזט זיך מיר אויס, אז זי לאַכט. וואָס דען בעווייזט זי מיר אַלע איהרע פֿערעלדינע צייכנדלעך? עס הויבט מיך אָן פֿערדריסען און איך זאָג צו איהר:

— דו גלויבסט מיר אפשר נישט?

בוזי לאַכט.

— דו מיינסט אפשר, אז איך באריהם זיך? אז איך טראַכט אויס פון קאָפּ ליגענס?

בוזי לאַכט נאָך שטאַרקער. ע! וויבאַלד אזוי, דאַרף מען זיך מיט איהר אָפּרעכענען! איך ווייס שוין מיט וואָס. איך זאָג צו איהר:

— דער חסרון איז, וואָס דו ווייסט נישט, וואָס הייסט קבלה. דו זאָלסט וויסען, וואָס קבלה איז, וואָלסט דו אזוי נישט געלאַכט. מיט קבלה, אז איך וויל, קאָן איך אראָפּברענגען אהער דיין מאַטע. יאָ־יאָ. און אז דו וועסט מיך שטאַרק בעטען, ברענג איך דיר זי נאָך היינטיגע נאַכט, רייטענדיג אויף א שטעקען.

מיט א מאָל הערט זי אויף צו לאַכען. א וואָלקענדל איז אי־בערגעלאָפּען איבער איהר שען ליכטיג פּנים, און עס ווייזט זיך

מיר אויס, אז די זון איז פֿלוצים פערפאַלען געוואָרען. אויס זון. אויס טאָג. איך האָב מורא, אז איך האָב א ביסעל איבערגעחאַפּט די מאַס. איך האָב נישט בעראַרפט אַנריהרען איהר וועהטיג — די מאַמע איהרע. איך האָב חרטה אויף דער מעשה. מע דאַרף עס פערגעסטען. מע דאַרף זיך מיט איהר איבערבעטען. איך רוק מיך צו צו איהר. זי קעהרט זיך אַפּ פון מיר. איך וויל זי נעמען בייַ דער האַנד. איך וויל איהר זאָגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „שובי, שובי, השולמית — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי!..." פֿלוצים הערט זיך א קול פון שטוב ארויס:

— שימעק! שימעק?

שימעק — דאַס בין איך. דאַס רופט מיך מיין מאַמע, איך זאָל געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין.

יא.

דאַס געהן מיט'ן טאַטען אין שוהל אַריין ערב־פּסח דאַוונען — וואָס קאָן שוין זיין א גרעסערער פערגעניגען? וואָס איז ווערטה דאַס אַליין, וואָס מען איז אַנגעטהאָן פון קאָפּ ביז פוס שפּאַנגעל־ניי, און ס'איז דאָ מיט וואָס צו בעווייזען זיך פאַר די חברים? היינט דאַס דאַוונען? דער ערשטער יום־טוב'דיגער מעריב? דער ערשטער יום־טוב'דיגער ברכו? אַך! וויפיעל תענוגים דער גוטער גאָט האָט אַנגענגרייט פון אידישע קינדערס וועגען!

— שימעק! שימעק?

די מאַמע מיינע האָט קיין צייט נישט. „איך וועל געהן, איך וועל באַלד געהן, אַטאָ גיה איך! איך וויל נאָר זאָגען בוזי'ן צוויי ווערטער. מעהר נישט ווי צוויי ווערטער"...

און איך זאָג איהר צוויי ווערטער. איך בין זיך מודה פאַר איהר, אז דאַס, וואָס איך האָב איהר אָט ערשט געזאָגט, איז נישט אמת. מאַכען מיט קבלה אזוי, אז יענער זאָל פֿליהען — דאַס קאָן מען נישט. אַליין — יאָ, איך אַליין זאָל פֿליהען — דאַס קאָן איך.

און דאָס וועל איך איהר ווייזען. לאָז נאָר איבערגעהן דער יום־טוב, אזוי מאַך איך די ערשטע פרוב. איך וועל זיך אויפהויבען פאַר איהר אין די אויגען, אָט דאָ אויף דעם אָרט, וואו די קלעצער ליגען, און וועל אין איין מינוט זיין שוין אויף יענער זייט חמארע. פון דאָרט וועל איך זיך נעמען רעכטס, אהינצו־אָ — זעהסט דו? — דאָרט ענדיגט זיך אַלסדינג און עס הויבט זיך שוין אָן דער ים־הקרח.

יב.

בוזי הערט זיך צו מיט קאָפּ. די זון שיקט איהרע לעצטע שטראהלען, צעקושט זיך מיט דער ערד.

— וואָס הייסט דאָס ים־הקרח? — פרעגט מיך בוזי.

— ים־הקרח וויסט דו נישט? ים־הקרח הייסט דער פערגלי־ווערטער ים. דאָס וואַסער איז געדיכט אזוי ווי לעבער און געזאַל־צען אזוי ווי ליאָג. קיין אָקרעמטען געהען נישט אויף איהם, און מענשען, אז זיי האָפּען זיך אהין אריין, קאָנען זיי שוין צוריק נישט קומען קיינמאָל.

בוזי קוקט אויף מיר מיט גרויסע אויגען.

— למאי זשע זאָלסט דו געהן אהין?

— איך געה דען, נאַרעלע? איך פליה דאָך. איך פליה פון אויבען, אזוי ווי איין אדלער. אין עטליכע מינוט בין איך דאָך שוין וויידער אויף דער יבשה. דאָרט הויבען זיך אָן די צוועלפּ הויכע בערג, וואָס שפּריצען מיט פייער, און אויפ'ן צוועלפטען בארג, סאָמע ביי'ם שפּיץ, שטעל איך זיך אָפּ און געה צו־פוס זיעבען מייל, ביז איך קום צו א נעדיכטען וואַלד. נאָכדעם געה איך וואַלד־אויס, וואַלד־אויס, ביז איך קום־צו צו א קליין וואַסערעל. דאָס וואַסערעל שווים איך אריבער און צעהל אָפּ זיעבען מאָל זיעבען, וואכסט אויס פאַר מיר איין אַלטיטשקער מיט א לאַנגען בארד און פרעגט מיך: „וואָס איז דיין באַגעהר?" זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה".

— וואָסער בת־מלכה?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און עס דאכט זיך מיר, אז זי איז דערשראָקען.

— די בת־מלכה — דאָס איז די שענע פרינצעסין, וואָס מע האָט זי אויפגענאָפט פון אונטער דער חופה און מע האָט זי פאר־כשופ׳ט און אוועקגעפיהרט און אריינגעזעצט אין א קרישטאָלענעם פאַלאַץ, שוין זיעבען יאָהר...

— וואָס זשע געהער זיך עס אָן מיט דיר?

— וואָס הייסט, וואָס געהער זיך עס אָן מיט מיר? איך דארף דאָך זי באפרייען.

— דו דארפסט זי באפרייען?

— וואר דען?

— מע דארף נישט פליהען אזוי וויט. פאָלג מיך, מע דארף נישט!...

יג.

און בוזי נעמט מיך אָן ביי דער האנד, און איך פיהל, ווי איהר קליין ווייס העגטעל איז קאלט. איך קוק איהר אין די אויגען אריין און איך זעה, ווי עס שיינט זיך אָפּ אין זיי די גין־גאָלדענע זון, וואָס געזעגענט זיך מיט׳ן טאָג, מיט׳ן ערשטען ליכטיגען וואר־העמען ערב־פסח טאָג. ביסלעכווייז שטארבט אָפּ דער דאָזיגער טאָג. ווי א ליכט ווערד אויסגעלאָשען די זון. דער הילך, וואָס איז געשטאנען דעם גאנצען טאָג, ווערד פערשטארבען. מע זעהט שוין ניט כמעט קיין לעבעריגען מענשען אויף דער גאס. אין די פענסטער פון די הייזלעך בעווייזען זיך פייערלעך פון די יום־טוב־דינע בענשליכט. א מאדנע, א הייליגע שטילקייט רינגעלט אונז ארום, מיך מיט בוזי׳ן, און מיר פיהלען זיך פעסט צענויפגענאָסען מיט דער דאָזיגער יום־טוב׳דיגער שטילקייט.

— שימעק! שימעק?

יד.

דאָס דריטע מאָל שוין, אז די מאַמע רופט מיך, איך זאָל געהן מיט'ן מאַטען אין שוהל אַריין. וויים איך דעו אַליין נישט, אז מע דאַרף געהן אין שוהל אַריין? איך וועל דאָ זיצען נאָך א מינוט, איין מינוט, נישט מעהר. דערהערט בוזי, אז מע רופט מיך, רייסט זי אַרויס איהר האַנד, חאַפט זיך אויף און טרייבט מיך:

— שימעק, דיך רופט מען דאָס, דיך. געה־נעה. שוין צייט. נעה־נעה.

איך קלויב מיך געהן. אויסגעבלאָזען האָט דער טאָג. אויס־געלאָשען האָט די זון. פונ'ם גאָלד איז געוואָרען בלוט. א ווינ־טעלע האָט א בלאָז געטהאָן, א גרינגס, א קיהלס. בוזי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך וואַרף אויף איהר דעם לעצטען בליק. נאָר נישט די בוזי, וואָס פריהער. איין אַנדער פנים מיט איין אַנדער חן בעקומט זי אין מיינע אויגען אינ'ם דאָזיגען פער'כשופ'טען אָבענד. „די פער'כשופ'טע פרינצעסין" — פליהט מיר דורך א געדאַנק אין קאָפ. בוזי לאָזט מיך אָבער נישט לאַנג מיט מיינע געדאַנקען. זי טרייבט מיך, זי טרייבט מיך, איך זאָל געהן. איך לאָז מיך געהן און קוק מיך אום צוריק אויף דער פער'כשופ'טער פרינצעסין, וואָס האָט זיך איינגאַנצען צענויפגענאָסען מיט'ן דאָ־זיגען פער'כשופ'טען פסח־אָבענד, און איך בלייב שטעהן א פער'כשופ־טער. וווייזט זי מיר מיט דער האַנד: איך זאָל געהן! איך זאָל געהן!... און עס מאַהלט זיך מיר אויס, אז איך הער איהר קול, ווי זי זאַנגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ברח דודי — אַנטלויף, מיין געליעבטער! ודמה לך לצבי — און זיי געגליכען צו א הירש, אַדער צו א אינד אויף די בשמים־בערג!...

צווייטער טייל.

מיר רייסען גרינס.

א.

— גיכער, בוזי, גיכער! — זאג איך צו בוזי'ן א טאג פאר שבועות און נעם זי פאר א האנד, און מיר לאזען זיך האסטיג בארג ארויף. — דער טאג שטעהט נישט, נארעלע. מיר דארפען דורכגעהן אזא בארג, און נאכ'ן בארג האבען מיר נאך א טייכעל. איבער'ן טייכעל געהט א קלארקע פון ברעטער, הייסט עס „דאס בריקעל". דאס טייבעל לויפט, די זשאבעס קוואקען, די ברעטער שאקלען זיך, הוידען זיך, און ערשט דארט, אויף יענער זייט בריקעל — דארט איז ערשט דער אמת'ער גן־ערן, בוזי! דארט ערשט הויבען זיך אן מיינע מאיאנטקעס.

— דיינע מאיאנטקעס?

— מיין איך, די „לעוואדע". א גרויס פעלד, וואס ציהט זיך, ציהט זיך אהן א סוף, אהן א ברעג. מיט א גרינער קאלדרע איז דאס איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז דאס בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז דאס בעצוויקעלט. און ריחות זאלסט דו הערען דארטען — די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און בוימער האב איך דארטען, אהן א שיעור בוימער, הויכע, צווייגענדיגע בוימער. און א בערגעל האב איך מיר דארט, וואס איך זיץ אויף דעם. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך, הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, ווי איין אדלער, העבער פון דער חמארע. איבער פעלדער און וועלדער, איבער ימים און מדבריות, ביז איך קום אויף יענער זייט הרי־חושך...

— און פון דארטען — שלאגט מיך איבער בוזי — געהסט דו צו פוס זיעבען מייל, ביז דו קומסט צו א וואסערעל.

— ניין, צו א געדיכטען וואלד... פריהער גיעה איך וואלד־איין, וואלד־אויס, און ערשט נאכדעם קום איך צו א וואסערעל...

— דאָס וואַסערל שווימסט דו אַריבער און צעהלסט אָפּ זיעבען מאָל זיעבען...

— וואַכסט אויס פּאַר מיר אַיין אַלטיטשקער מיט א לאַנגען באָרד...

— פרעגט ער דיך: „וואָס איז דיין באַגעהר?"

— זאָג איך איהם: „פיהר מיך אָפּ צו דער בת־מלכה"...

בוזי רייסט אַרויס איהר האַנד פון מיין האַנד און לאָזט זיך לויפען בארג אַראָפּ. איך לויף איהר נאָך.

— בוזי, וואָס לויפסט דו אזוי?

בוזי ענטפערט נישט. זי איז ברוגז. זי האָט פיינט די בת־מלכה. אַלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה...

ב.

וועך בוזי איז — דאַרפט איהר געדענקען. איך האָב אייך שוין אמאָל דערצעהלט. נאָר טאָמער האָט איהר פערגעסען, חזר איך אייך איבער נאָך אמאָל.

איך האָב געהאַט אַיין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז געבליבען א וואַסער־מיהל, א יונגע אַלמנה, צוויי פערד־לעך און אַיין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט. די פערד־לעך פערקויפט. די אַלמנה האָט חתונה נעמאַכט ערגיץ ווייט. און דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז. דאָס איז געווען בוזי.

חא־חא־חא! אַלע מיינען, אז איך און בוזי זענען א ברודער מיט א שוועסטער. מיין טאַטען רופט זי טאַטע. מיין מאַמען רופט זי מאַמע. און מיר צווישען זיך לעבען, ווי א ברודער מיט א שוועסטער, און האָבען זיך ליעב, ווי א ברודער מיט א שוועסטער.

ווי א ברודער מיט א שוועסטער? פּאַר וואָס זשע שעהמט זיך פּאַר מיר בוזי?

איין מאל האָט זיך נעטראָפען א מעשה. מיר זענען נעבליבען אַליין, אַליין אין צווייען איבער דער גאַנצער שטוב. פּאַרנאַכטליך איז דאָס געווען. פּינסטערליך שוין. דער טאַטע איז נעגאַנגען אין שוהל זאָגען קדיש נאָך מיין ברודער בעני, און די מאַמע — נאָך שוועבעלעך. איך און בוזי האָבען זיך פערשלאָגען אין א ווינקעלע און איך דערצעהל איהר מעשיות. בוזי האָט ליעב, אז איך דערצעהל איהר מעשיות. שענע מעשיות פון'ם חדר, מעשיות פון מויזענד איין נאכט. זי רוקט זיך צו מיר גאַנץ נאָהענט. איהר האַנד איז אין מיין האַנד.

— דערצעהל, שימעק, דערצעהל.

שטיל לאָזט זיך אראָפּ די נאכט. פּאַוואָלי קלעטערען אויף די וועגד די שאַטענס, ציטערען, פויזשען אויף דער ערד און צעקריכען זיך. קוים־קוים וואָס מיר זעהען זיך. נאָר איך פיהל, איהר הענטעל ציטערט, און איך הער, איהר הערצעל קלאָפּט, און איך זעה, איהרע אויגען אין דער פינסטער גלאַנצען. פּלוצי רייסט זי ארויס איהר האַנד פון מיין האַנד. „וואָס איז, בוזי?" „מע טאָר נישט". „וואָס טאָר מען נישט?" „האַלטען זיך ביי די הענד". „פּאַר וואָס? וועד האָט דיר געזאָגט?" „איך וויים אַליין". „מיר זענען דען פרעמדע? מיר זענען דען נישט שוועסטער און ברודער?" „ע! וועז מיר זאָלען זיין שוועסטער און ברודער!"... — ציהט אוים בוזי, און עס הערט זיך מיר אין איהרע וועדטער דאָס לשון פון שיר־השירים: „מי יתנך כאח לי — פּאַר וואָס ביזט דו נישט מיר א ברודער?"

תמיד אזוי. רעד איך פון בוזי'ן, דערמאָן איך מיך אין שיר־השירים.

ג.

וואו זשע האַלטען מיר? ערב־שבועות. מיר לויפען בארנ־אראָפּ. פּריהער בוזי, נאָכדעם איך. בוזי איז אויף מיר ברוגז

פאר דער בת־מלכה. אלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה. בוזי׳ס ברוגז זיין, איהר זאָלט נאָר קיין יסורים נישט האָבען, דויערט נישט אפילו אזוי פיעל, ווי איך רער צו אייך. אָט קוקט זי שוין וויעדער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראכטע אויגען. פערוואַרפט די האָר ארונטער און זאָגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאָר א קוק. זעה א הימעל. דו זעהסט נאָר נישט וואָס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נאָרעלע. וואָס דען, איך זעה נישט? איך זעה א הימעל, איך פיהל א וואַרעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פיש־משען און צוויטשען און טראָגען זיך איבער אונזערע קעפ. דאָס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אלס־דינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! געב אהער דיין האַנד, בוזי!...

ניין. זי גיט מיר נישט די האַנד. זי שעהמט זיך. למאי שעהמט זיך פאר מיר בוזי? למאי איז זי רויט געוואָרען?

— דאָרטען — זאָגט מיר בוזי און ליפט פאָראוים — דאָרטען, אויף יענער זייט בריקעל... און עס דאכט זיך מיר אויס, אז זי רעדט צו מיר מיט'ן לשון פון שולמית, וואָס אין שיר־השירים: „לכה דודי — קום, טהייערער! לאָמיר געהן אין פעלד ארוים! לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער! לאָמיר זיך פערערען אין די ווייננערטנער! לאָמיר זעהען, אויב דער ווייַנשטאָק בליהט? אויב דער ווייַנצוויג האָט זיך פאַנאַנדער־געגומען? אויב די מילגראָמען שפראָצען?"...

און אָט זענען מיר ביים בריקעל.

ד.

דאָס טייכעל ליפט, די זשאבעס קוואקען און די ברעטער שאָקלען זיך, בוידען זיך, און בוזי ציטערט.

— אי, ביזט דו, בוזי, א... וואָם האָסט דו מורא, נאַרעלע?
האַלט זיך אָן אָן מיר, אַדער נעב, לאָם איך דיך אַרומנעמען. איך
דיך און דו מיך. זעהסט דו? אָט אזוי. אָט אזוי.
אוים בריקעל.

און אזוי ווי מיר האָבען זיך אַרומגענומען, אזוי געהען מיר
שוין אין צווייען, איינע אַליין איבער דעם דאָזיגען גן־עדן. בוזי
האַלט זיך אָן מיר שטאַרק, זעהר שטאַרק. זי שווייגט. נאָר עס
דאַכט זיך מיר, אז זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:
„אני לדודי ודודי לי — איך בין דיינע און דו ביזט
מיינער"...

די לעוואַרע איז גרוים. זי ציטט זיך אָהן א סוף, אָהן א ברעג.
מיט א גרינער קאָלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע
שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז
זי בעצוויקעלט. און ריחות שמעקען דאָ, די שענסטע בשמים פון
דער וועלט! און מיר געהען בייַדע אַרומגענומען, איינע אַליין, אין
צווייען, אינ'ם דאָזיגען גן־עדן.

— שימעק! — זאָגט מיר בוזי און קוקט מיר גלייך אין די
אויגען אַריין און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהענטער. — וועז וועלען
מיר אָנהויבען רייסען נרינס אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך גענוג גרוים, נאַרעלע! — זאָג איך צו
איהר און איך ברעז. איך וויים נישט, וואוהין זאָל איך קוקען
פריהער: צי אין דער יאַרמעלקע פונ'ם בלאָהען הימעל? צי אויף
דער גרינער קאָלדרע פונ'ם בריטען פעלד? צי אָהין, אין עק
וועלט אַריין, דאָרטען, וואו דער הימעל געהט זיך צענויף מיט דער
ערד? צי אין בוזי'ס ליכטיג פנים זאָל איך אַריינקוקען, אין בוזי'ס
שענע גרויסע אויגען, וואָם ווייזען מיר אוים טיף, ווי דער הי־
מעל, און פערטראַכט, ווי די נאַכט? תמיד זענען איהרע אויגען
פערטראַכט. א טיעפער זאַרג ליגט אין זיי פערבאָרגען. מיט א
שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך וויים איהר זאַרג,

פאר דער בת־מלכה. אלע מעשיות האָט זי ליעב, נאָר נישט די בת־מלכה. בוזי׳ס ברוגז זיין, איהר זאָלט גאָר קיין יסורים נישט האָבען, דויערט נישט אפילו אזוי פיעל, ווי איך רער צו אייך. אָט קוקט זי שוין וויעדער אויף מיר מיט איהרע גרויסע ליכטיגע פערטראָכטע אויגען. פערוואַרפט די האָר ארונטער און זאָגט צו מיר:

— שימעק! אוי, שימעק! טהו נאָר א קוק. זעה א הימעל. דו זעהסט נאָר נישט וואָס אין דרויסען טהוט זיך!

— איך זעה, נאָרעלע. וואָס דען, איך זעה נישט? איך זעה א הימעל, איך פיהל א וואַרעם ווינטעלע, איך הער פויגעלעך פישטשען און צוויטשען אוז טראָגען זיך איבער אונזערע קעפ. דאָס איז אונזער הימעל, אונזער ווינטעלע, אונזערע פויגעלעך — אלס־דינג איז אונזערס, אונזערס, אונזערס! געב אהער דיין האַנד, בוזי!...

ניין. זי גיט מיר נישט די האַנד. זי שעהמט זיך. למאי שעהמט זיך פאר מיר בוזי? למאי איז זי רויט געוואָרען?

— דאָרטען — זאָגט מיר בוזי און ליפט פאַראויס — דאָרטען, אויף יענער זייט בריקעל... אוז עס דאכט זיך מיר אויס, אז זי רערט צו מיר מיט'ן לשון פון שולמית, וואָס אין שיר־השירים: „ל כ ה ד ו ד י — קום, מהייערער! למאיר געהן אין פעלר ארויס! למאיר נעכטיגען אין די דערפער! למאיר זיך פערערען אין די ווייננערטנער! למאיר זעהען, אויב דער ווייַנשטאָק בליהט? אויב דער ווייַנצווייג האָט זיך פאַנאַנדער־געגומען? אויב די מילגראָמען שפראָצען?"...

און אָט זענען מיר בייַם בריקעל.

ד.

דאָס טייכעל ליפט, די זשאבעס קוואקען און די ברעטער שאָק־לען זיך, בוידען זיך, און בוזי ציטערט.

— אי, ביזט דו, בוזי, א... וואָס האָסט דו מורא, נאָרעלע? האָלט זיך אָן אָן מיר, אָדער נעב, לאָם איך דיך אַרומנעמען. איך דיך און דו מיך. זעהסט דו? אָט אזוי. אָט אזוי.

אוים בריקעל.

און אזוי ווי מיר האָבען זיך אַרומגענומען, אזוי געהען מיר שוין אין צווייען, איינע אַליין איבער דעם דאָזיגען גן־ערן. בוזי האָלט זיך אָן מיר שטאַרק, זעהר שטאַרק. זי שווייגט. נאָר עס דאָכט זיך מיר, אז זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי ודודי לי — איך בין דיינע און דו ביזט מיינער"...

די לעוואָדע איז גרוים. זי ציהט זיך אָהן א סוף, אָהן א ברעג. מיט א גרינער קאָלדרע איז זי איבערגעצויגען. מיט געלינקע שפּרענקעלעך איז זי בעשפּרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצוויקעלט. און ריחות שמעקען דאָ, די שענסטע בשמים פון דער וועלט! און מיר געהען בייַדע אַרומגענומען, איינע אַליין, אין צווייען, אינ'ם דאָזיגען גן־ערן.

— שימעק! — זאָגט מיר בוזי און קוקט מיר גלייך אין די אויגען אַריין און רוקט זיך צו צו מיר נאָך נעהענטער. — וועז וועלען מיר אָנהויבען רייסען גרינס אויף שבועות?

— דער טאָג איז נאָך געניג גרוים, נאָרעלע! — זאָג איך צו איהר און איך ברעז. איך וויים נישט, וואוהין זאָל איך קוקען פריהער: צי אין דער יאַרמעלקע פונ'ם בלאָהען הימעל? צי אויף דער גרינער קאָלדרע פונ'ם ברייטען פעלד? צי אָהין, אין עק וועלט אַריין, דאָרטען, וואו דער הימעל געהט זיך צענויף מיט דער ערד? צי אין בוזי'ס ליכטיג פּנים זאָל איך אַריינקוקען, אין בוזי'ס שענע גרויסע אויגען, וואָס ווייזען מיר אוים טיף, ווי דער הימעל, און פערטראַכט, ווי די נאכט? תמיד זענען איהרע אויגען פערטראַכט. א טיפער זאָרג ליגט אין זיי פערבאָרגען. מיט א שטילען טרויער זענען זיי איבערגעצויגען. איך וויים איהר זאָרג,

מיר איז בעקאַנט איהר טרויער. זי טראָגט א גרויסען וועהטיג אין האַרצען. א פערדראָס אויף איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט פאַר א פרעמדען טאַטען און איז אַוועקגעפאָהרען פון איהר אויף שטענדיג, אויף אייביג, גלייך ווי זי וואָלט איהר אָנגעקעהרט א פרעמדע. אין שטוב טאָר איהר מוטער'ס נאָמען נישט דערמאָנט ווערען, גלייך ווי זי וואָלט נאָר קיין מאָל נישט געהאַט קיין מאַמע. מיין מאַמע — דאָס איז איהר מאַמע. מיין טאַטע — דאָס איז איהר טאַטע. און זיי האָבען זי ליעב, ווי אַין אייגען קינד, ציטערען איבער איהר, געבען איהר נאָך, וואָס איהר האַרץ גלוסט. נישטא קיין צו טהייערס פאַר בוזי'ן. בוזי האָט געזאָגט, אז זי וויל געהן מיט מיר אָנרייסען גרינס אויף שבועות (דאָס האָב א יך זי ארויפגעפיהרט דערויף), האָט דער טאַטע א זאָג געטהאָן צו דער מאַמע: „ווי מיינסט דו?" און בעת מעשה האָט ער אריבערגעקוקט אריבער די זילבערנע בריליען און געגלעט זיך די זילבערנע פעדעם פון זיין זילבער־באָרד. און עס געהט אַוועק א שמועס צווישען טאַטע־מאַמע וועגען אונזער געהן אליין הינטער דער שטאָדט ארויס אָנרייסען גרינס אויף שבועות:

ד ע ר ט א ט ע: וואָס זאָגסט דו?
ד י מ א מ ע: וואָס זאָגסט דו?
ד ע ר ט א ט ע: זאָל מען זיי לאָזען געהן?
ד י מ א מ ע: פאַר וואָס זאָל מען זיי נישט לאָזען געהן?
ד ע ר ט א ט ע: איך זאָג דען, אז ניין?
ד י מ א מ ע: וואָס זשע דען זאָגסט דו?
ד ע ר ט א ט ע: איך זאָג נאָר, צי זאָלען זיי געהן?
ד י מ א מ ע: פאַר וואָס זאָלען זיי נ י ש ט געהן?

און אזוי ווייטער. איך ווייס, וואָס זיי קוועטשט. אפשר צוואַנציג מאָל זאָגט מיר אָן דער טאַטע, און נאָכ'ן טאַטען אויך די מאַמע, אז דאָרט איז דא א בריקעל, און אונטער'ן בריקעל איז דא א וואַסער — א טייכעל, א טייכעל, א טייכעל...

ה.

מיר, איך און בוזי, האָבען שוין לאַנג פערגעסען דאָס בריקעל מיט'ן וואַסער, מיט'ן טייכעל. מיר טראָגען זיך איבער דער בריי־טער פרייער לעוואַדע, אונטער'ן ברייטען פרייען הימעל. מיר לוי־פען איבער'ן גרינעם פעלד, פאַלען און קאַטשען זיך אינ'ם שמע־קענדיגען גראָז. מיר שטעהען אויף, פאַלען און קאַטשען זיך נאָך א מאָל און נאָך א מאָל, און קיין גרינס אויף שבועות הויבען מיר נאָך אַלץ נישט אָן צו רייסען. איך פיהר בוזי'ן אין דער לענג און אין דער בריים איבער דער לעוואַדע. איך בעריהם זיך פאַר איהר מיט מיינע מאיאַנמקעס.

— זעהסט דו אָט די בוימער? זעהסט דו אָט דעם זאמד? זעהסט דו אָט דאָס בערגעל?

— איז דאָס אין גאַנצען דיינס?

אזוי זאָגט צו מיר בוזי, און איהרע אויגען לאַכען. מיר פער־דריסט עס, וואָס זי לאַכט. תמיד איז ביי איהר אזא טבע לאַכען פון מיר. איך בלאָז זיך אָן און קערעווע מיך אַף אויף א וויילע פון בוזי'ן. שטויסט זיך בוזי, אז איך בין ברוגז. פערגעהט זי צו מיר פון פאַרענס, פערקוקט מיר אין די אויגען אריין און נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און זאָגט צו מיר: „שימעק!"... פליהט אוועק דער רוגז און אַלץ ווערד פערגעסען. און איך נעם זי פאַר דער האַנד און איך פיהר זי צו מיין בערגעל, דאָרטען, וואו איך זיץ מיר תמיד, אַלע יאָהר. וויל איך, זיץ איך מיר. וויל איך. הויב איך מיך אויף דורכ'ן „שם־המפורש" און פליה מיר, ווי איין אָדלער, העכער פון דער חמאָרע, איבער פעלדער און וועלדער, אי־בער ימים און מדבריות...

ו.

דאָרטען, אויפ'ן בערגעל, זיצען מיר, איך און בוזי (קיין גרינס אויף שבועות האָבען מיר נאָך אַלץ נישט אָנגעריסען), און דער־צעהלען מעשיות. דאָס הייסט: איך דערצעהל און זי האָרכט.

איך דערצעהל איהר פון דעם, וואָס וועט זיין אמאל, אמאל, אז איך וועל זיין א גרויסער און זי א גרויסע א ו ן מ י ר ו ו ע ל ע ן ז י ך נ ע מ ע ן... מיר וועלען זיך באלד אויפהויבען דורכ'ן שם־המפורש אריבער דער חמארע און וועלען ארומרייזען די גאנצע וועלט. פריהער וועלען מיר זיין אין אלע לענדער, וואו אלכסנדר מוקדון איז געווען. און נאכדעם וועלען מיר געבען א פאהר־איבער קיין ארץ־ישראל. דארט וועלען מיר זיין אויף אלע בשמים־בערג, אין אלע וויינגערטנער, אנשטופען פולע קעשענעס מיט באקסערען, פייגען, טייטלען און אייבירטען און אוועקפליהען פון דארטען נאך וויטער און וויטער. און אומעטום וועלען מיר אפטהון איין אנדער שפיצעל, וואָרום קיינער וועט דאך אונז נישט זעהען...

— קיינער וועט אונז נישט זעהען? — פרעגט מיך בוזי און חאפט מיך אן פאר די הענד.

— קיינער, קיינער! מיר וועלען זעהען אלעמען, און אונז וועט נישט זעהען קיינער!

— וויבאלד אזוי, שימעק, האב איך צו דיר א בקשה.

— א בקשה?

— א קליינע בקשה...

נאר איך וויים פריהער איהר בקשה. זי וויל, אז מיר זאלען זיך דורכפאהרען אהין, וואו איהר מאמע האט חתונה געהאט. אפטהון עפים א שפיצעל איהר שטיעפטאטען...

— פאר וואס נישט? — זאג איך צו איהר. — מיט'ן גרעסטען כבוד! אויף מיר מעגסט דו זיך שוין פארלאזען, נארעלע. איך קאן זיי אפטהון אועלכעם, אז זיי זאלען מיך האבען צו געדענקען!

— נישט זיי, נאר א י ה ם, א י ה ם א ל י י ן. — בעט זיך ביי מיר בוזי. נאר נישט אזוי גיך פועל'ט זי דאס ביי מיר. מיך, אז מע צע'כעס'ט, איז מיט סכנת נפשות! וואס הייסט, איך וועל איך איהר אפשווייגען אזא מעשה? א פאטעפאלנעסט פון א ווייבעל — נעמען און חתונה האבען מיט איין אנדער טאטען, פערפאהר־

רען צו אלדי שווארצע יאהר און אוועקווארפען א קינד, נישט אריינשרייבען קיין בריוועלע אפילו! היתכן? וואו איז דאס געהערט געווארען אזא רציחה?!...

ז.

אומזיסט האב איך מיך אזוי צעפלאקערט. איך האב חרטה, ווי הינט עסען מיך. נאר ס'איז שוין פארפאלען. בוזי האט פערשטעלט דאס פנים מיט ביידע הענד. זי ווייניט? איך וואלט נענומען און צעריסען זיך אליין אויף שטיקלעך! צו וואס האט מיר געטויגט אנריהרען איהר וועהטיג — די מאמע איהרע? שטיל אין הארצען ביי זיך רוף איך מיך אן מיט אלע מיאוס'ע נעמען: „פערד! בהמה! אכס! קאלב! לעקיש! לאנגע צונג!"... איך רוק מיך צו צו איהר. איך נעם זי אן ביי דער האנד: „בוזי! בוזי!" איך וויל איהר זאגען מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „הראיני את מראיך — לאז מיך זעהן דיין פנים, השמיעיני את קולך — לאז מיך הערען דיין שטים"...

פלוצים... פון וואנען האבען זיך געמומען אהער דער טאטע מיט דער מאמע?

ח.

דעם טאטענס זילבערנע בריל'ען גלאנצען פון דער ווייטען. די זילבערנע פערדים פון זיין זילבער־באהד האבען זיך צעלאזט אויפ'ן ווינטעל. און די מאמע מאכט צו אונז פון דער ווייטען מיט דער פעטשייליע. מיר ביידע, איך און בוזי, זענען געבליבען זיצען, ווי געלעהמט. וואס טהוען דא טאטע־מאמע?

דאס זענען זיי געקומען צו אונז אהער, געוואהר ווערען, וואס מיר מאכען. צי האט זיך ניט געטראפען מיט אונז, חס־ושלום,

עפּים איין אומנליק? א קשיא אויף א מעשה — א בריקעל, א ווא־סער, א טייכעל, א טייכעל, א טייכעל...

מאָדנע טאטע־מאמע!

— און וואו איז אייער גרינס?

— וואָסער גרינס?

— דאָס גרינס, וואָס איהר זענט געגאנגען אָנרייסען אויף שבועות?...

מיר ביידע, איך און בוזי, קוקען זיך איבער. איך פערשטעה איהרע אויגען. איך פערשטעה איהר קוק. און עס דאכט זיך מיר, או איך הער, ווי זי זאָגט צו מיר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

„מ י י ת נ ך כ א ח ל י — א, וועז דו ביזט מיר א ברוּדער!... פאָר וואָס ביזט דו מיר נישט קיין ברודער?"...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

— מילא, גרינס אויף שבועות וועט שוין מסתמא ווי עס איז זיין. — זאָגט דער טאטע מיט א שמייכעל, און די זילבערנע פערעם פון זיין זילבער־באָרד גלאָנצען אָפּ אין די ליכטיגע שטראהלען פון דער גינגאָלדענער זון. — אבי, געלויבט דער אויבערשטער, די קינ־דער זענען געזונד און ס'איז זיי חלילה קיין זאך נישט געשעהען.

— געלויבט איז גאָט! — ענטפערט איהם די מאמע און ווישט זיך מיט דער פעטשייליע דאָס רויטע פערשוויצטע פּנים. און ביידע קוועלען זיי אָן, ווערען בריימער ווי לענגער.

מאָדנע, מאָדנע טאטע־מאמע!

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

דריטער טייל.

אין דער דאזיגער נאכט.

א.

„לבני היקר מוהר"ר...

„איך שיק דיר 00 רו"כ און בעט דיך, מיין זוהן, זאלסט מיר טהון צוליעב און קומען צו פאהרען אהיים אויף פסח. עס איז מיר א בזיון פאר דער וועלט אויף מיינע עלטערע יאהרען. מע האט איין שטיקעל זוהן א בן־יחיד, און מען איז ניט זוכה איהם צו זעהן. אויך די מאמע בעט דיך רחמים, אז דו זאלסט למען־השם קומען צו פאהרען אויף פסח. און זיי וויסען, אז בוזי'ן קומט מזל־טוב. זי איז למזל א כלה נעווארען. אם־ירצה־השם, שבת נאך שבועות איז די התונה.

ממני אביך..."

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אט דאס שרייבט צו מיר מיין טאטע — דאס ערשטע מאל אזוי שארף. דאס ערשטע מאל פאר דער גאנצער צייט, פון זינט מיר זענען זיך צעגאנגען. און צעגאנגען זענען מיר זיך מיט'ן טאטען שטיל, נישט נעקריגט זיך. איך האב וויעדערשפענינט זיין נעבאט. נישט געוואלט געהן אין זיינע וועגען. געגאנגען מיין אייגענעם וועג — זיך אוועקגעלאזט לערנען. פריהער איז ער געווען ברוגז, געזאגט, אז ער וועט מיר קיינמאל ניט מוחל זיין, סיידען ער וועט ליגען אויפ'ן טוידטען־בעט. דערנאך האט ער מיר מוחל געווען. דערנאך האט ער מיר אנגעהויבען שיקען געלד: „איך שיק דיר 00 רו"כ און עס לאזט דיר גריסען די מאמע גאר פריינדליך". קורצע, טרוקענע בריעף. אויך מיינע בריעף צו איהם זענען געווען קורצע, טרוקענע בריעף: „דיין בריעף מיט די 00

רו"כ האָב איך מקבל נעווען אוֹן לאָז גריסען דער מאמען נאָר פריינדליך".

קאָלט, מוראַ'דיג קאָלט זענען נעווען אונזערע ביידענס בריוו־לעך. וואָר האָט צייט געהאַט דאָס צו בעמערקען אין דער וועלט פון חלומות, וואו איך האָב מיך נעפונען? נאָר דעם טאַטענס בריוף אַצינד האָט מיך אויפנעוועקט. ניט אַזוי דעם טאַטענס קלאָגען זיך, וואָס ס'איז איהם א בזיון פאַר דער וועלט (איך בין מיך מודה). אוֹן ניט אַזוי דער מאַמעס בקשה, וואָס זי בעט רחמים — קיין זאַך האָט מיך אַזוי ניט נענומען (איך בין מיך מודה), ווי די עטליכע ווערטער: „אוֹן זיי וויסען, אַז בוזי'ן קומט מזל־טוב"...

בוזי — אָט די בוזי, וואָס איהר גלייבען איז ניטאָ אין ערגיץ ניט, סיידען אין שיר־השירים. אָט די בוזי, וואָס איז איינגעקניפט אוֹן אויסגעבונדען מיט מיינע יונגע יאָהרען. אָט די בוזי, וואָס איז אַלע מאָל געווען די פער'כשופ'טע בת־מלכה פון אַלע מיינע וואונדערליכע בבא־מעשיות, די שענסטע פרינצעסין פון מיינע נאָלדענע חלומות — אָט די בוזי איז איצט א כלה? עמיצענס, ניט מיינע?!...

ב.

וואָר איז בוזי? — אַך, איהר וויסט ניט, וואָר בוזי איז? איהר האָט פערגעסען? איך מוז אייך נאָך א מאָל איבערדערצאָהלען איהר ביאָגראַפיע אין קורצען, אוֹן מיט דעם אייגענעם לשון, וואָס איך האָב אייך דערצאָהלט אמאָל, מיט יאָהרען צוריק.

איך האָב געהאַט אַיין עלטערען ברודער — בעני. איז ער דערטרונקען געוואָרען. נאָך איהם איז פערבליבען א וואַסער־מיהל, א יונגע אלמנה, צוויי פערדלעך אוֹן אַיין קינד. האָט מען די מיהל אָפּגעלאָזט, די פערדלעך פערקויפט. די אלמנה האָט חתונה גע־האַט אוֹן איז אַוועקגעפאָהרען ערגיץ וויים. אוֹן דאָס קינד האָט מען געבראַכט צו אונז אין שטוב אַריין.

דאָס איז בוזי.

און שען איז בוזי, ווי די שענע שולמית, וואָס פון שיר־השירים. אַלע מאָל, וועו איך האָב געוואָהען בוזי'ן, האָב איך מיך געמוזט דערמאָנען אין דער שולמית, וואָס פון שיר־השירים. און אַלע מאָל, וועו איך האָב געלערענט אין חדר דעם שיר־השירים, איז מיר נע־קומען אָקעגען בוזי.

איהר נאָמען איז פערצוינגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. מיט מיר אינאיינעם איז זי געוואָכסען. מיין טאָטען רופט זי טא־טע. מיין מאָמען רופט זי מאָמע. אַלע האָבען געמיינט, אז מיר זענען א ברודער מיט א שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, ווי א ברודער מיט א שוועסטער.

ווי א ברודער מיט א שוועסטער פלעגען מיר זיך פערקלויבען אין א ווינקעלע, און דאָרט פלעג איך איהר דערצעהלען בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואָס ווייסט אַלסדינג, אפילו קבלה. דורך קבלה, האָב איך איהר געוואָגט, קאָן איך מאָכען קונצען: צא־פען ווייַן פון א שטיין און נאָלד פון דער וואַנד. מיט קבלה, האָב איך איהר געוואָגט, קאָן איך מאָכען אזוי, אז מיר ביידע זאָלען זיך אויפהויבען ביז דער חמארע, און נאָך העכער פון דער חמארע. אך, האָט זי ליעב געהאַט האָרכען פון מיר מעשיות! איין מעשה נור האָט בוזי פיינט געהאַט פון מיר צו האָרכען: פון א בת־מלכה, פון א פרינצעסין, וואָס מע האָט זי פער'כשופ'ט, אויפנע־חאפט פון אונטער דער חופה און אריינגעוועצט אין א קרישטאַלע־נעם פאַלאַץ אויף זיעבען יאָהר, און איך פליה זי אויסלייזען... אַלסדינג האָט בוזי ליעב געהאַט צו הערען, נאָר ניט פון קיין פער'־כשופ'טער בת־מלכה, וואָס איך זאָל דאַרפען פליהען זי אויסלייזען. „מע דאַרף ניט פליהען אזוי וויט, פאָלג מיך, מע דאַרף נישט!"... אזוי האָט געוואָגט צו מיר בוזי, אַוועקגעשטעלט אויף מיר איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

אָט דאָס איז בוזי.

איצט שרייבט מען מיר, אז עס קומט איהר מזל־טוב. זי איז א כלה געווארען. בוזי איז א כלה. עמיצענס א כלה. עמיצענס, ניט מיינע! האָב איך מיך אוועקגעזעצט און אָפּגעענטפערט דעם טאטען מיט א בריעף:

„לכבוד אבי היקר מוהר"ר...

„דיין בריעף מיט די 00 רו"כ האָב איך מקבל געווען. אין עט־ליכע טעג ארום, ווי נור איך וועל פּאַרטיג, אזוי קום איך צו פּאָה־רען. אויף די ערשטע טעג פּסח, אָדער אויף די אנדערע — נאָר זיין וועל איך. איך לאָז גרוסען דער מאמען גאָר פריינדליך. און בוזי'ן — מזל־טוב. איך ווינש איהר גליק...

ממני בנך..."

ג.

ס'א לינגען. נישט איך האָב געהאט מיט וואָס פּאַרטיג צו ווערען. נישט איך האָב געדארפט וואַרטען עטליכע טעג. דעם זעלבען טאָג, וואָס איך האָב בעקומען פּונ'ס טאטען דעם דאָזיגען בריעף און געענטפערט מיט מיין בריעף, האָב איך מיך אויפגעזעצט און בין געפלויגען אהיים און בין געקומען צו פּליהען פּונקט דעם טאָג, וואָס ערב יום־טוב. אין א וואַרעמען ליכטיגען ערב פּסח'יגען טאָג.

און האָב געטראָפען מיין שטעדטעל פּונקט אזוי, ווי איך האָב עס איבערגעלאָזט אמאל, מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט אויף א האָר, נישט געמינערט א טראָפען. די אייגענע שטאָדט. די אייגענע מענשען. דער אייגענער ערב־פּסח'יגער אין־דרויסען מיט'ן אייגענעם ערב־פּסח'יגען טאַרארַאם.

איין זאך נור האָט געפעהלט: דער שיר־השירים. ניין. עס איז שוין נישט מעהר שיר־השירים'דיג, ווי ס'איז געווען אמאל, מיט יאָהרען צוריק. אונזער הויף איז שוין נישט מעהר שלמה המלך'ס וויינגאַרטען, וואָס אין שיר־השירים. דאָס האַלץ מיט די

קלעצער, מיט די ברעטער, וואָס לינען אַנגעוואָרפען ביי אונזער שטוב, איז שוין נישט מעהר טענגבוימער און בוקסענבוימער. די קאַץ, וואָס ליגט ביי דער טהיר און וואַרעמט זיך אויף דער זונן, איז שוין נישט מעהר פון די פעלד־אינדען, וואָס בעגעגענען זיך אין שיר־השירים. דער בארג, וואָס אויף יענער זייט שוהל, איז שוין ניט מעהר דער לבנון. ניט מעהר פון די בשמים־בערג... די ווייב־לעך און מיידלעך, וואָס שטעהען אין דרויסען און וואַשען און פרע־סען און רייניגען און כשר'ען אויף פסח, זענען שוין ניט מעהר די טעכטער פון ירושלים, וואָס וועלען דערמאָנט אין שיר־השירים... וואו איז אהינגעקומען מיין אמאָליגע יונגע, פרישע, קלאָרע, ליב־טיגע, מיט בשמים שמעקענדיגע שיר־השירים־זועלט?...

ד.

איך האָב נעטראָפען מיין היים פונקט אזוי, ווי איך האָב זי איבערגעלאָזט מיט יאָהרען צוריק. נישט פערענדערט א הָאר, נישט געמינערט א טראָפען. דער טאַטע — ווי געווען. נאָר זיין זילבער־בארד איז געוואָרען עטוואָס נאָך מעהר געזילבערט. זיין בריטער וויסער געקנייטשטער שטערן — נאָך עטוואָס מעהר געקנייטשט. אפנים, פון דאגות...

אויך די מאַמע — ווי געווען. נאָר דאָס רויטע פנים איז נע־וואָרען געלבלעך. און דאָכט זיך מיר, אז קלענער איז זי געוואָרען אין וואוכם. און אפשר וויזט זיך מיר אוים, דערפאַר ווייל זי האָט זיך אביסעל אייגעבויגען, אייגעבויגען צו דער ערד? און די אויגען זענען איהר ריטלעך און מיט קישעלעך, ווי אונטערגעשווא־לען. שוין זשע פון געוויין?...

אויף וואָס האָט געווויינט מיין מאַמע? אויף וועמען? אויף מיר, איהר בן־יחיד, וואָס איך האָב ניט געוואָלט פאָלגען דעם טא־טען און האָב וויעדערשפעניגט זיין געבאָט, נישט געוואָלט געהן אין זיינע וועגען, געגאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אוועקגעלאָזט לער־

נען און אזוי לאנג אין דער היים נישט געווען? צי אויף בוזי'ן וויינט מיין מאמע, וואם האט התונה שבת נאך שבועות?...

אך, בוזי! אויך זי האט זיך אויף קיין האר ניט פערענדערט. ניט נעמינערט א טראפען. אויסגעוואכסען איז זי נור. אויסגעוואכסען און שענער געווארען. נאך שענער, ווי ווען ס'ניט איז אמאל. הויך און שלאנק און רייף און מלא חן. אויגען — די זעלבע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאר מעהר פערטראכטע, ווי אמאל פערטראכטע, פערמיעפטע, פערזארנטע, שענע, בלויע שיר־השירים־אויגען. און א שמייכעל אויף די ליפען. און פריינדליך, און ליעב, און היימיש, און צונעלאזט, און שטיל, ווי א טויב, צנועה'דיג־שטיל.

קוק איך אויף בוזי'ן, דערמאן איך מיך אן יענער בוזי, וואם אמאל. דערמאן איך מיך אן איהרע נאר־וואם אויפגענייהטע יום־טוב'דיגע קלייד־לעך, וואם די מאמע האט איהר דעמאלט אויפגענייהט אויף פסח. דערמאן איך מיך אן איהרע נייע קלייניע יום־טוב'דיגע שיכלעך, וואם דער טאטע האט איהר דעמאלט נעקויפט אויף פסח. און דערמאן איך מיך אן יענער בוזי, וואם אמאל, אזוי קומט מיר ניט־וויל־ענדיג דאם לאנג־פערגעסענע שיר־השירים וויעדער א מאל, א פסוק נאך א פסוק: „אויגעלעך ווי טייבעלעך, הערעלעך ווי ציעגעלעך, גליטשען זיך באדג־ארא־פ... צייהנדעלעך — וויסע שפעלעך, נאר־וואם פון טייך ארויס, איינס און איינס. שנירעלעך — איהרע ליפען. אז זי רעדט, איז צוקערזים"...

איך קוק אצינד אויף בוזי'ן, און עס ווערד שוין אלעס וויעדער שיר־השירים'דיג, ווי אמאל־אמאל, מיט יאהרען צוריק.

ה.

— בוזי, דיר קומט מזל־טוב?

זי הערט ניט. וואם זשע האט זי ארא־פגעלאזט די אויגען? וואם זשע זענען רויט געוואָרען איהרע בעקלעך? ניין. איך מוז

איהר אפנעבען מזל־טוב.

— מזל־טוב דיר, בוזי!

— מיט מזל זאלסט דו לעבען.

און מעהר ניט. פרענען זי — קאן מען ניט. רעדען מיט איהר — איז ניטא וואו. עס לאזט מיך ניט דער טאטע. עס לאזט מיך ניט די מאמע. עס לאזען מיך ניט די קרובים, די משפחה, די שכנים, וואס קומען ארײן מיך מקבל־פנים זיין. דער ארײן, דער ארויס. אלע שטעהען ארום מיר. אלע בעטראכטען מיך, ווי א בער, ווי א מאדנע בעשעפעניש פון איין אנדער וועלט. אלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואס איך מאך און וואס איך טהו — אוא צייט ניט געזעהען זיך!

— דערצעהל זשע אונז עפּים נייעס: וואס האסט דו געזעהען, וואס האסט דו געהערט?

און איך דערצעהל זיי נייעס, וואס איך האב געזעהען און וואס איך האב געהערט. און איך קוק בעת מעשה אויף בוזי'ן. איך זוך איהרע אויגען און בענגען מיך מיט איהרע אויגען. מיט איהרע גרויסע, טיעפע, פערזאַרגטע, שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. נאר איהרע אויגען זענען שטום, ווי איהרע ליפען, ווי זי אליין. גארניט זאגען מיר איהרע אויגען. גאלע גארניט. און עס קומט מיר אקענען, ווי אמאל, דער שיר־השירים, א פסוק נאך א פסוק: „גן נעול אחותי כלה — א גארטען א פערשלאסענער איז מיין שוועסטער די כלה. א גארטען א פערשלאסענער, א קוואל א פער־זיגעלטער"...

ו.

און א שטורם הויבט זיך אויף ביי מיר אין קאפ, און א פייער אין הארצען. א פייער — ניט אויף קיינעם, נאר אויף זיך אליין. אויף זיך און אויף יענע חלומות, נארישע, יונגעלשע, גאלדענע חלומות, וואס צוליעב זיי האב איך פערלאזען טאטע־מאמע. צור־

לייב זיי האָב איך פערגעסען אַן בוזי'ן. צולייב זיי האָב איך מקריב געווען א שטיק פון מיין לעבען, פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט, פערשפּיעלט אויף אייביג!

פערשפּיעלט? ניין. עס קאָן ניט זיין. עס קאָן ניט זיין! אָט בין איך דאָך געקומען. בעצייטענס געקומען... לאָם איך נור בלייבען מיט בוזי'ן אַליין. לאָם איך נור רעדען מיט איהר ג פּאָר ווערטער. נאָר ווי קאָן איך רעדען מיט בוזי'ן א פּאָר ווערטער, אז אַלע זענען דאָ? אז אַלע זענען זיי ארום מיר? אַלע בעטראַכטען מיך, ווי א בער, ווי א בעשעפּענישׂ פון אַיין אַנדער וועלט. אַלע ווילען מיך זעהען און הערען, וואָס איך מאַך און וואָס איך טהו — אזא צייט ניט געוועהען זיך!

מעהר פון אַלע הערט מיך אוים דער טאַטע. איבער א ספר זיצט ער, ווי אַלע מאָל, און פערקנייטשט אין זיין בריטער שטערן, ווי אַלע מאָל, און קוקט אויף מיר אַריבער די זילבערנע בריליען און גלעט זיך די זילבערנע פּעדעם פון זיין זילבער־באָרד, ווי אַלע מאָל. און עס דאַכט זיך מיר, אז ער קוקט אויף מיר ניט אזוי, ווי אַלע מאָל. ניין, ס'איז ניט דער קוק, וואָס אמאָל. איך פיהל עס. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האָב וויעדערשפּעניגט זיין געבאָט. ניט גע־וואָלט געהן אין זיינע וועגען. געגאַנגען מיין אייגענעם וועג...

אויך די מאַמע שטעהט ביי דער זייט, אַוועקגעוואָרפען די קיך מיט'ן ערב־פּסח, און הערט מיך מיט טרערען אויף די אויגען. מיט'ן שפּיץ פּאַרטוך וויש זי בנגבה א טרער, חאָטש דאָס פּנים שמייכעלט, און זי הערט, ווי איך דערצעהל, און זי קוקט מיר אין מויל אַריין און שלינגט, שלינגט אימליכם וואָרט מיינס.

אויך בוזי זיצט אַקעגען מיר, די הענד צענויפּגעלעגט אויפ'ן הארצען, און הערט מיך אוים גלייך מיט זיי. גלייך מיט זיי קוקט זי מיר אין מויל אַריין. גלייך מיט זיי שלינגט זי אימליכם וואָרט מיינס. איך קוק אויף בוזי'ן. און איך לייגן אין איהרע אויגען און קאָן ניט איבערלייענען גאָרנישט ניט. נאָרנישט ניט.

— דערצעהל זשע, וואָס ביזט דו אנשוויגען געוואָרען? — מאכט צו מיר דער טאטע.

— לאָז מיהם צורוה, האָסט דו געזעהען א ביסעל! — טהוט זיך א חאַפּ די מאַמע. — דאָס קינד איז מיעד, דאָס קינד איז הונגעריג. און ער: דערצעהל און דערצעהל! דערצעהל און דערצעהל!

ז.

ביסלעכווייז הויבט אָן דער עולם זיך צעגעהן, און מיר בליבען אַליין: דער טאטע און די מאַמע, איך און בוזי. די מאַמע לאָזט זיך אַוועק אין קיך און קומט גיך צוריק מיט א שענעם פּסח'יגען טעלער — א בעקאַנטען טעלער, געמאַהלט מיט גרויסע גריגע פייגענבלעטער.

— טאַמער וואָלסט דו עפּעס נענומען אין מויל אַריין, שימעק? ביז'ן סדר איז נאָך ווייט.

זאָגט צו מיר מיין מאַמע מיט אזוי פיעל ליעבשאפט, געטריישאפט און וואַרעמער איבערגעבענהייט, און בוזי הויבט זיך אויף מיט איהרע שטילע טריט און טראָגט מיר צו א גאָפּעל־מעסער — בעקאַנטע פּסח'יגע גאָפּעל־מעסער. אלץ איז מיר בעקאַנט. קיין זאך האָט זיך ניט געענדערט. ניט געמינערט א טראָפּען. דער אייגענער טעלער מיט די גרויסע גריגע פייגענבלעטער. די אייגענע גאָפּעל־מעסער מיט די ווייסע ביינערנע קלעצלעך. דער אייגענער ריח־ניחוח פון דער פּסח'יגער געזונשמאַלץ. דער אייגענער טעם גן־עדן פון די ערב־פּסח'יגע צוגעפּרישע מצה. ניט געענדערט א האָר. ניט געמינערט א טראָפּען.

ניט מעהר, וואָס דעמאָלט ערב־פּסח האָבען מיר געגעסען ביידע, איך און בוזי. פון איין טעלער, געדענק איך, האָבען מיר געגעסען. טאקי אָט פון דעם בעקאַנטען שענען פּסח'יגען געמאָהלטען טעלער. וואָס איז געמאָהלט מיט גריגע פייגענבלעטער. און ניס האָט אונז דעמאָלט געגעבען די מאַמע, געדענק איך. פולע קעשע־

נעם מיט נים. און מיר האָבען זיך געזומען דעמאָלט פֿאַר די הענד, געדענק איך, איך און בוזי, און מיר האָבען זיך נעלאָזט פֿליהען, געדענק איך, ווי די אָדלערס. איך לויף — זי לויפט מיר נאָך. איך שפּרינג איבער די קלעצער — זי שפּרינגט מיר נאָך. איך אַרויף — זי אַרויף. איך אַראָפּ — זי אַראָפּ.

— שימעק! ביז וואַנען וועלען מיר לויפען, שימעק?

זאָגט צו מיר בוזי. און איך ענטפער איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ער ש י פ ו ח ה י ו ם — ביז ס'וועט א בלאָז טהון דער טאָג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אַנטלויפען די שאָטענס"...

ח.

דאָס איז געווען אמאָל, מיט יאָהרען צוריק. היינט איז בוזי אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסע. און איך בין אויסגעוואַכסען, געוואָרען א גרויסער. און א כלה איז געוואָרען בוזי, עמיצענס א כלה, עמיצענס, ניט מיינע... און איך וויל בלייבען מיט בוזי'ן אַליין. און איך וויל רעדען מיט איהר א פּאָר וועָרטער. איך וויל הערען איהר קול. מיט'ן לשון פון שיר־השירים וויל זיך מיר זאָגען צו איהר: „ה ר א י נ י א ת מ ר א י ך — מאַך מיך זעהען דיין אויסזיכט. ה ש מ י ע י נ י א ת ק ו ל ך — מאַך מיך הערען דיין שטים"... און עס דאַכט זיך מיר, אז איהרע אויגען ענטפערען מיר אויך מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ל כ ה ד ו ד י — קום, טהייערער, נ צ א ה ש ד ה — ניט דא, נאָר אין דרויסען... אין דרויסען... דאָרט וועל איך דיר זאָגען. דאָרט וועל איך דיר דערצעהלען. דאָרטען וועלען מיר רעדען. דאָרטען"...

איך האָפּ א קוק אין דרויסען אַרויס דורכ'ן פענסטער. אך, ווי שען דאָרט איז, ווי ערב־פּסח'יג! ווי שיר־השירים'דיג! איין עבירה נור, ס'איז שוין באַלד אויס טאָג. נידעריג־נידעריג לאָזט זיך אַראָפּ די זון און בעפּאַרבט דעם הימעל מיט גין־גאָלד. דאָס גאָלד

שיינט אָפּ אין בוזי'ס אויגען. זיי באָדען זיך אין גאָלד. אָט באָלד שטאָרבט דער טאָג. איך וועל ניט האָבען קיין צייט אָפּילו מיט בוזי'ן א וואָרט צו רעדען. דער גאָנצער טאָג איז אַוועק אויף פּוסטע רעד מיט'ן טאטען, מיט דער מאמען, מיט דער משפּחה — וואָס איך האָב געהערט, וואָס איך האָב געזעהען... איך חאָפּ מיך אויף אוּן קוק דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים אוּן טהו פּאָרבייגעהענדיג א זאָג צו בוזי'ן:

— מיר וועלען זיך א ביסעל אפשר דורכגעהן? אזא צייט אין דער היים ניט געווען. איך וויל אָנקוקען דעם הויף, איך וויל זעהען די שטאָדט...

ט.

וויסט איהר ניט, וואָס איז מיט בוזי'ן? אָנגעצונדען האָט זיך איהר דאָס פּנים, ווי א העליש פייער. ווי די זון־קוגעל, וואָס האָלט ביי'ם אונטערגעהן, איז זי רויט געוואָרען. זי וואָרפט א בליק אויפ'ן טאטען. אפּנים, זי וויל הערען, וואָס דער טאטע וועט זאָגען? אוּן דער טאטע קוקט אויף דער מאמען אריבער די זילבער־נע ברילען. ער גלעט די זילבערנע פעדעם פון זייי זילבער־באָרד אוּן זאָגט אין דער וועלט אַריין, צו קיינעם ניט:

— די זון זעצט זיך. שוין צייט זיך איבערטהון. געהן אין שוהל אַריין דאָוונען. שוין צייט ליכט בענשען. ווי מיינסט דו?

ניין. איך וועל, אפּנים, היינט ניט רעדען מיט בוזי'ן א וואָרט ניט? מיר נעמען זיך איבערטהון. די מאמע איז שוין באָלד אינ־גאנצען פּסח'יג. זי האָט שוין אָנגעטהאָן אויף זיך איהר יום־טוב'דיג זיידען מלבוש. איהרע וויסע הענד שמערירען. קיינער האָט ניט אזעלכע שענע וויסע הענד, ווי מיין מאמע. אָט באָלד וועט זי זיך שטעלען ליכט בענשען. מיט איהרע וויסע הענד וועט זי פערשטעלען איהרע אויגען אוּן ווינען שטילערהייה, ווי אמאל. דער לעצטער שטראהל פון דער פערגעהענדיגער זון וועט זיך שפּיעלען

אויף איהרע שענע קלאָרע ווייסע הענד. קיינער האָט ניט אזעלכע שענע קלאָרע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע.

נאָר וואָס איז מיט בוזי'ן? איהר פּנים איז אויסגעלאָשען, ווי די זון, וואָס האָלט ביי'ם זעצען זיך, ווי דער טאָג, וואָס האָלט ביי אונטערגעהן. נאָר שען איז זי און חנ'עודיג, ווי קיינמאָל ניט. און טיף־טרויעריג זענען איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און פערטראַכט זענען איהרע אויגען.

פון וואָס טראַכט איצט בוזי? פון דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם אזוי ארויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פּליהען אזוי אומגעריכט, נאָכדעם ווי ער איז אזא צייט אין דער היים ניט געווען?... אָדער פון איהר מאַמע, וואָס האָט חתונה געהאַט דאָס אנדערע מאָל און אוועקגעפאָהרען ערגיץ ווייט און פערגעסען, אז זי האָט א טאַכטער, וואָס הייסט בוזי? אָדער פון איהר חתן טראַכט איצט בוזי, פון איהר חתן, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אודאי אָנגעהאַנגען קענען איהר ווילען? און פון איהר חתונה, וואָס דאַרף זיין שבת נאָך שבועות מיט א מענשען, וואָס זי קען איהם ניט און ווייסט איהם ניט, וועד ער איז און וואָס ער איז?... אָדער, פערקעהרט, אפשר האָב איך אין גאַנצען א טעות? אפשר צעהלט זי גאָר די טעג פון פּסח ביז שבועות, ביז שבת נאָך שבועות? וואָרום ד א ס איז איהר אויסדערוועהלטער, וואָרום ע ר איז איהר ליעב און ע ר איז איהר טהייער. ע ר וועט זי פיהרען אונטער דער חופּה, און א י ה ם וועט זי אוועקשענקען איהר האַרץ און ליעבע. און מ י ר? מיר איז זי, אוי־וועה, ניט מעהר ווי א שוועסטער. נעווען א שוועסטער און געליבען א שוועסטער... און עס דאַכט זיך מיר, אז זי קוקט אויף מיר מיט רחמנות און מיט פאַרדראָס און זאָגט צו מיר, ווי זי האָט געזאָגט צו מיר אמאָל, מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „מ י י ת נ ך כ א ח ל י — וועז דו ביזט מיר א ברודער! אך, פאַר וואָס ביזט דו מיר ניט א ברודער?!"... וואָס זאָל איך איהר ענטפערען דערויף?

איך וויים שוין, וואָס איך וועל איהר ענטפערען דערויף. לאָם איך נור רעדען מיט איהר עטליכע ווערטער. עטליכע ווערטער.

ניין. איך וועל היינט ניט קאָנען רעדען מיט בוזי'ן קיין אייניציג ווארט, קיין האלב ווארט אפילו. אט הויבט זי זיך אויף, געהט מיט שטילע גרינגע טריט צו דער שאפע, גרייט־צו פאר דער מאמען ליכט אין די זילבערנע לייכטערס. אלטע בעקאנטע, היימישע הויכע, נעבלאזענע זילבערנע לייכטערס. מיר זענען מיט זיי גוט בעקאנט און בעפריינדעט פון אמאל. די דאזיגע זילבערנע לייכטערס האָבען דאָך פערנומען אמאל א בבוד'ען אָרט אין מיינע גאלדענע חלומות ביי דער פער'כשופ'טער בת־מלכה אין דעם קרישטאלענעם פאלאץ. די דאזיגע גאלדענע חלומות מיט די דאזיגע זילבערנע לייכטערס, מיט די בענשליכט, מיט דער מאמעס שענע קלארע ווייסע הענד, מיט בוזי'ס שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, מיט די לעצטע גאלדענע שטראהלען פון דער פערגעהענדיגער זון — איז עס דען נישט איינס און דאָס זעלבע, געקניפט און געבונדען?...

— טא! — זאגט דער מאטע צו מיר מיט א קוק אין פענסטער און מיט א וואונק, אז ס'איז שוין צייט זיך איבערטהון און געהן אין שוהל אריין דאוונען.

מיר טהוען זיך איבער, איך און דער טאטע, און מיר געהען אין שוהל אריין דאוונען.

י.

אונזער שוהל, אונזער אלטע־אלטע שוהל, האָט זיך אויך ניט פערענדערט, איהר זאלט זאָגען א האָר. נישט געמינערט א טראָפען. א ביסעל זענען נאָר געוואָרען שווארצער די וועגר. נידעריגער דער עמוד. עלטער דער אלמעמער. און דער ארון־קודש האָט פערלאָרען דעם גלאנץ פון זיין נייהיים.

ווי א קליין בית־המקדש האָט אונזער שוהל אויסגעזעהען אין מיינע אויגען. איצט האָט זיך דאָס בית־המקדש אנגעבוינגען א

ביסעלע אויף א זייט. אך! וואו איז אהינגעקומען די הייליגע פראכט און גלאנץ פון אונזער אלטער שוהל? וואו זענען די מלאכים, וואס פלעגען דא שוועבען אונטער דעם געמאלטען סופיט אלע פרייטאג צו נאכט, צו קבלת־שבת, און אלע יום־טוב אויף דער נאכט, צו ברכו?

אויך די בעלי־בתים פון שוהל האבען זיך וועניג־וואס פערענדערט. נאר א ביסעלע פערעלטערט זיך. שווארצע בערד זענען וויים געוואָרען. גלייכע פלייצעס האבען זיך אויסגעבויגען. אלטע־מענע קאפאטעס זענען צעהאקט געוואָרען. עס זהען זיך ארויס וויסע פערעם, געלע פאסען. מלך דער חזן זינגט נאך היינט אויך אזוי שען, ווי אמאל, מיט יאהרען צוריק. א ביסעלע נאר איז איהם פערדומפען דאס קול. עס הערט זיך אין זיין דאוונען א נייער טאן: מעהר געווייגט, ווי געזונגען. מעהר געקלאגט זיך, ווי געבעטען. און אונזער רב? דער אלטער רב? — דער האט זיך גאר ניט פערענדערט. געווען ווי געפאלענער שניי און געבליבען ווי געפאלענער שניי. איין קליינינקייט נאר: די הענד ציטערען אצינד. און מיט'ן גאנצען גוף ציטערט ער. פון אלטקייט, אפנים. עזריאל דער שמש, א איד אהן א סימן פון א בארד, וואלט געווען דער איינענער, וואס אמאל, ווען נישט די צייהן. ער האט פערלארען אלע צייהן און ער זהט אוים מיט זיינע איינגעפאלענע קינבאקען מעהר ווי א אידינע, ווי אידער א מאנסביל. נישקשה, ער קלאפט נאך היינט אויך מיט'ן פראטש איבער'ן שלחן, אז עס קומט צו שמונה־עשרה. אמת, שוין נישט דער קלאפ, וואס אמאל. אמאל, מיט יאהרען צוריק, האט מען געקאנט טויב ווערען פון זיין קלאפען. היינט שוין נישט. אפנים, נישטא דער כח, וואס אמאל. געווען א איד א גבר.

אמאל, מיט יאהרען צוריק, איז מיר דא געווען גוט, געדענק איך, גוט אהן איין ערך, אהן א מאס! דא, אין דעם קליינעם בית־המקדש, האט מיין קינדערשע נשמה אמאל, מיט יאהרען צוריק,

געשוועבט אינאיינעם מיט די מלאכים אונטער דעם נעמאהלטען סופיט. דאָ, אין דעם קליינעם בית־המקדש, האָב איך אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, אינאיינעם מיט'ן טאטען און מיט אלע אידען, נע־שמאָק און ערנסט נעדאוועט...

יא.

און אָט בין איך איצט וויעדער א מאָל אין מיין אלטער אמאָלי־גער שוהל, און איך דאוון מיט אונזערע אלטע אמאָליגע בעלי־בתים, און איך הער דעם איינעם חזן, וואָס אמאָל, וואָס זינגט מיט'ן אייגענעם ניגון, וואָס אמאָל. און דער עולם דאוונט געשמאָק און וואַרעם און מיט'ן זעלבען נוסח, וואָס אמאָל. און איך דאוון אינאיינעם מיט'ן עולם. נאָר מיינע געדאנקען זענען וויט פונ'ם דאוונען. איך מיש א בלעטל נאָך א בלעטל אין מיין סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך מיר אויף שיר־השירים קא־פיטל ד': „הנך יפה רעיתי — ווי שען דו ביזט, חבר'טאָרין מיינע. הנך יפ , עיניך יונים — ווי שען דו ביזט מיט דיינע טויבענאויגען"... איך וואָלט וועלען דאוו־נען גלייך מיט אלע, גלייך ווי איך האָב אמאָל געדאוועט. נאָר עס דאוונט זיך ניט! איך מיש א בלעטל נאָך א בלעטל אין מיין סדור און — איך בין ניט שולדיג — עס מישט זיך אויף וויע־דער שיר־השירים קאפיטל ה': „באתי לגני, אחותי כלה — איך בין געקומען אין מיין וויינגאָרטען, מיין שוועסטער די כלה"...

און וויטער: „איך האָב געקלויבען מיינע קרייטער, געשמעקט מיינע בשמים, געגעסען מיין האָניג, געטרונקען מיין וויין"...

נאָר וואָס רעד איך? וואָס זאָג איך? דער גאָרטען איז נישט מיינער. איך וועל נישט קלויבען קיין קרייטער, ניט שמעקען קיין בשמים, ניט עסען קיין האָניג, ניט טרינקען קיין וויין. דער גאָר־טען איז ניט מיין גאָרטען. בוזי איז נישט מיין כלה. בוזי איז

עמיצענס א כלה. עמיצענס, נישט מיינע!... און עס קאָכט אין מיר א ניהנם. נישט אויף בוזי'ן. נישט אויף קיינעם. ניין. אויף מיר אליין: סטייטש, ווי האָב איך געקאָנט אין אזא צייט זיין אזוי ווייט פון בוזי'ן? ווי האָב איך געקאָנט דערלאָזן, אז מע זאָל צונעמען פון מיר בוזי'ן און אָפּנעבען זי צו איין אנדערען? האָט זי מיר דען ניט געשריבען אלע מאָל בריוולעך און געגעבען אָנצוהערענישׂ, „אז זי האָפּט אין ניכע צייטען זיך מיט מיר צו זעהען?"... האָב איך איהר דען ניט אָפּגעלעגט אלע מאָל פון איין יום־טוב אויפ'ן אנדערען, אזוי לאַנג, ביז זי האָט מיר אויפגעהערט צו שרייבען?...

יב.

— גוט יום־טוב. דאָס איז מיין זוהן.

אזוי שטעלט מיך פאַר דער טאטע נאָכ'ן דאוונען פאַר די בעלי־בתים אין שוהל, וואָס בעטראַכטען מיך פון אלע זייטען און געבען מיר אָפּ און נעמען צו פון מיר דעם שלום־עליכם, ווי איין אלטען חוב.

— דאָס איז מיין זוהן...

— דאָס איז אייער זוהן? נא דיר אָפּ שלום.

אין דעם טאָטענס ווערטער „דאָס איז מיין זוהן" זענען דאָ אלערליי פאַרבען: פרייד און גדלות און פערדראָס. מע קאָן לער־נען דעם פשט, ווי מע ווילּ: „וואָס זאָגט איהר? דאָס איז דאָך מיין זוהן!"... אדער: „שטעלט אייך פאַר — דאָס איז מיין זוהן!"...

איך פיהל זיין האַרץ. דער מענש איז בעלעדיגט. איך האָב ווייערשפּעניגט זיין געבאָט. איך בין נישט געגאַנגען אין זיינע וועגען. איך בין מיר געגאַנגען אין מיין אייגענעם וועג און האָב איהם פערעלטערט פאַר דער צייט. ניין, ער האָט מיר נאָך ניט מוחל געווען. ער זאָגט דאָס מיר ניט. ער פערשפּאַרט עס מיר

צו זאָגען. איך פיהל עס אליין. דאָס זאָגען מיר זיינע אויגען, וואָס קוקען מיר דורך די זילבערנע בריללען גלייך אין האַרצען אַריין. דאָס זאָגט מיר דער שטילער זיפץ, וואָס רייסט זיך אַרויס פון צייט צו צייט פון זיין אלטער שוואכער ברוסט... מיר געהען ביידע פון שוהל אהיים און שווייגען. מיר געהען שפּעטער פון אלעמען. די נאכט האָט פערשפּרייט איהרע פליגעל איבערן הימעל, און אַראָפּגעלאָזט האָט זיך איהר שאָטען אויף דער ערד. א שטילע, א וואַרעמע, א הייליגע פסח'יגע נאכט איז דאָס. א נאכט פול מיט סודות און רעטענישען. פול מיט וואונדער. די הייליגקייט פון דער דאָזיגער נאכט פיהלט זיך אין דער לופט. קוקט אַראָפּ פונ'ם טונקעל-בלויען הימעל. וועגען איהר שמועסען זיך דורך שטילערהייט די שטערען. י צ י א ת מ צ ר י ם לאָזט זיך הערן פון דער דאָזיגער נאכט...

מיט ניכע-ניכע טריט נעה איך אהיים אין דער דאָזיגער נאכט. און דער טאַטע — קוים וואָס ער גיהט מיר נאָך. ווי א שאָטען גיהט ער מיר נאָך. „וואָס יאָגסט דו אזוי?" — פרעגט מיך דער טאַטע, קוים וואָס ער חאָפּט דעם אָטעם.

ער, טאַטע, טאַטע! זיהסט דו דען ניט, אז איך בין געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים-בערג?... מיר איז לאַנג, טאַטע, צו לאַנג די צייט. מיר איז ווייט, טאַטע, צו ווייט דער וועג, דעמאָלט, וען בוזי איז א כלה. עמי-צענס א כלה. עמיצענס, ניט מיינע!... איך בין געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים-בערג.

אזוי ווילט זיך מיר ענטפערן מיין טאַטען מיט'ן לשון פון שיר-השירים, און איך פיהל נישט די ערד אונטער זיך. און איך נעה מיט ניכע-ניכע טריט אהיים אין דער דאָזיגער נאכט. און מיין טאַטע — קוים וואָס ער גיהט מיר נאָך. ווי א שאָטען גיהט ער מיר נאָך אין דער דאָזיגער נאכט.

יג.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב", וואָס מיר פלעגען אריינ־קומען אין דער דאָזיגער נאַכט פון שוהל אהיים אַמאָל, מיט יאָה־רען צוריק, זענען מיר אריינגעקומען אויך אַצינד — איך און דער טאַטע.

מיט דעם אייגענעם „גוט־יום־טוב — גוט־יאָהר", וואָס די מאַמע און בוזי פלעגען אונז בעגעגענען אין דער דאָזיגער נאַכט אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, האָבען ניי אונז בענעגענט אויך אַצינד.

די מאַמע, די מלכה, אַנגעטהאָן אין איהר קעניגליך זיידען מלבוש, און די בת־מלכה, בוזי, — אין איהר שניי־ווייס קלייד. אָבער פונקט דאָס אייגענע בילד, וואָס אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, ניט פערענדערט אויף אַ האָר, נישט געמינערט אַ טראָפען.

ווי מיט יאָהרען צוריק, אזוי אויך אַצינד, אין דער דאָזיגער נאַכט, איז אונזער שטוב פול מיט חן. אַ בעזונדערע שענקייט, אַ הייליגע, יום־טוב'דיגע, מאיעסטעטישע שענקייט האָט אַראָפגע־נידערט אויף אונזער שטוב. אַ הייליגער, יום־טוב'דיגער גלאַנץ איז אויסגענאָסען אויף אונזער שטוב אין דער דאָזיגער נאַכט. דאָס ווייסע טישגעבעט — געפאַלענער שניי. דער מאַמעס בעשליכט שיינען ארוים פון די זילבערנע לייכטערס. עס לאָזט גרייסען פון די פלעשער ארוים דער ארבע־כוסות־ווין. אַך, ווי צנועה'דיג־נאָ־איוו עס קוקען ארוים פון דער קערה די אומשולדיגע מצות! ווי ליעב עס שמייכעלט דער אַנגעריבענער מרור־חריין, דער קאָמפּלי־צירטער חרוסת מיט'ן אַנגעגרייטען זאַלצוואַסער! פייערליך און מיט שמאַלץ שטעהט אויסגעבעט דעם מלך'ס שטוהל, דאָס עסעבעט. אויף דער מלכה'ס פּנים רוהט די שכינה, ווי אַלע מאָל אין דער דאָ־זיגער נאַכט. און די בת־מלכה (בוזי) איז איננאַנצען, פון אויבען ביז אַראָפּ, שיר־השירים'דיג. ניין, וואָס זאָג איך? — זי איז דער שיר־השירים אַליין.

איין עבירה נאר, וואס מע האט דעם בן־מלך אוועקגעוצט אזוי וויט פון דער בת־מלכה. אמאל זענען זיי, געדענק איך, אנ־דערש געוועסען ביי׳ם סדר. אינאיינעם, איינס נעבען אנדערען, זענען זיי געוועסען. דער בן־מלך האט געפרעגט דעם טאטען, גע־דענק איך, די פיער קשיות, און די בת־מלכה האט ארויסגע׳גנבה׳ט ביי זיין מאיסטט פון אונטער דעם קישען דעם אפיקומן — און אך! וואס מיר האבען זיך דעמאלט אנגע׳אכט! אמאל, נאכ׳ן סדר, געדענק איך, זו דער מלך חאט שוין אראפגעצויגען דעם וויי־סען קיטעל, און די מלכה — איהר קעניגליך זיידען מלבוש, זענען מיר געוועסען, איך און בוזי, אינצווייען, אין א ווינקעלע, געשפיעלט אין ניסלעך, וואס די מאמע האט אונז געגעבען, אדער איך האב איהר דערצאהלט א מעשה, פון יענע בבא־מעשיות פון חדר, פון מיין חבר שייקע, וואס וויסט אלסדינג. א מעשה מיט א פער־כשופ׳טער בת־מלכה, וואס איז געוועסען אין א פאלאץ פון קרישטאל זיעבען יאהר כסדר און געווארט, ביז עמיצער וועט דורכ׳ן שם־המפורש זיך אויפהויבען אריבער דער חמארע, פליהען איבער בערג און איבער טהאלען, איבער טייכען און מדבריות, און וועט זי אויסלייזען, און וועט זי בעפרייהען.

יד.

דאס איז אבער אלץ געווען אמאל — אמאל, מיט יאהרען צו־ריק. איצט איז שוין די בת־מלכה אויסגעוואכסען, געווארען א גרויסע. און דער בן־מלך איז אויסגעוואכסען, געווארען א גרויסער. און בעוצט האט מען איהם אזוי אום׳גרחמנות׳דיג, זו מיר קאנען זיך אפילו ניט זאהען איינס דאס אנדערע, ווי עס געהער צו זיין. שטעלט אייך פאר: אין דער רעכטער האנד פון זיין מאיסטט דער בן־מלך, אין דער לינקער האנד פון איהר מאיסטט די בת־מלכה!... און מיר זאגען די הגדה, איך מיט׳ן טאטען, הויך אויף א קול, ווי אמאל, מיט יאהרען צוריק, און מיט א ניגון, א בלעטל

נאָך א בלעטל. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילער־הייד, א בלעטל נאָך א בלעטל — ביז מיר קומען צו שיר־השירים. זאָג איך מיט'ן טאַטען דעם שיר־השירים, ווי אַמאָל, מיט יאָהרען צוריק, מיט גאָר א בעוונדער ניגון. א פּסוק נאָך א פּסוק. און די מאַמע מיט בוזי'ן זאָגען אונז נאָך שטילערהייד א פּסוק נאָך א פּסוק. ביז דער מלך, אויסגעמיעדט פון דער יציאת־מצרים־געשיכטע אוּן שכור'ליך פון דעם ארבע־כוסות־וויין, הויבט אָן ביסלעבווייז אונ־טערצודרימלען, דרימלט א ווייל און חאַפּט זיך אויף און זינגט וויטער דעם שיר־השירים, הויבט אָן אויף א קול: „מים רבים — פיעל וואַסערען קאָנען נישט אויסלעשען די ליעבע"... און איך חאַפּ איהם אונטער מיט'ן זעלבען ניגון: „ונהרות לא ישטפוה — און טייכען וועלען זי ניט פערפלייצען"... דאָס זאָגען געהט ביי אונז אַלע מאָל שטילער און שטילער, ביז זיין מאיעסטעט ווערד צום סוף אנשלאָפען שוין טאַקי אויף דעם רעכטען אמת. ריהרט איהם אָן די מלכה ביי'ם ארבעל פונ'ם וויסען קיטעל. מיט א ליעבער זיסער איידעלקייט וועקט זי איהם, ער זאָל געהן שלאָפען, — און איך מיט בוזי'ן קאָנען זיך דערווייל איבערוואַרפען מיט א פּאָר וווערטער. שטעה איך אויף פון טיש און נעה־צו צו איהר נאָהענט, און מיר שטעהען איינס אַקעגען דאָס אנדערע — דאָס ערשטע מאָל אזוי נאָהענט אין דער דאָזיגער נאַכט. איך ווייז איהר אָן אויף דער שענער זעלטענער נאַכט. „אין דער דאָזיגער נאַכט, זאָג איך איהר, איז נוט שפּאַציערען געהן"... זי האָט מיך פערשטאַנען און ענט־פערט מיר מיט א האַלבען שמייכעל, פרעגענדיג: „אין דער דא־זיגער נאַכט?"... און עס מאָהלט זיך מיר אויס, אז זי לאַכט פון מיר. אזוי פּלעגט זי לאַכען פון מיר אמאָל, מיט יאָהרען צו־ריק. פערדריסט דאָס מיך. זאָג איך צו איהר: „בוזי, מיר האַ־בען וואָס צו רעדען, א סך וואָס צו רעדען". „א סך וואָס צו רעדען?" — חזר'ט זי איבער מיינע וווערטער, און עס דאַכט זיך מיר,

אז זי לאכט פון מיר... פערחאפּ איך מיך: „און אפשר האָב איך א טעות? אפשר האָב איך מיט דיר אצינד גאָרניט וואָס צו רעדען?"...

דאָס איז געוואָגט געוואָרען מיט אזא ביטערקייט, אז בוזי הערט אויף צו שמייכלען און ערנסט וועדר איהר פּנים. „מאָרגען — מאכט זי צו מיר — מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען"... און ליכטיג וועדר מיר אין מיינע אויגען. ליכטיג און גוט און פרייליך. מאָרגען! מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען! מאָרגען! מאָרגען!... איך גיהה־צו צו איהר נאָך נעהענטער און איך דערפיהל דעם ריח פון איהרע האָר, דעם ריח פון איהרע קלייִדער, דעם אמאָליגען בעסאנטען ריח. און עס קומען מיר אויפ'ן זינען די ווערטער פון שיר־השירים: „נפת תטפנה שפתותיך, כלה — צוקער טהוען טריפען דיינע ליפען, כלה! האָניג און מילך אונטער דיין צונג. און דער ריח פון דיינע קלייִדער איז ווי דער ריח פון דעם לבנון"...

דאָס ווייטערגיע רעדען מיר שוין אזוי, אָהן ווערטער. משהר מיט די אויגען. מיט די אויגען...

טו.

— בוזי, א גוטע נאכט. — זאָג איך צו איהר שמיל. עס איז מיר שווער אוועקצוגעהן פון איהר. איין גאָט ווייסט דעם אמת.

— א גוטע נאכט. — ענטפערט מיר בוזי, ריהרט ניט פון אָרט און קוקט אויף מיר מיעף־פערזאָרגט מיט איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען.

איך זאָג איהר נאָך א מאל א גוטע נאכט. און זי ענטפערט מיר נאָך א מאל א גוטע נאכט. קומט צו געהן די מאמע און פיהרט מיך אריין אין א בעזונדער שלאָף־חדר. דאָרט נעמט מיין מאמע און גלעט מיר אויס מיט איהרע שענע ווייסע הענד דאָס ווייסע

אויבערדעק פון מיין שלאָף־בעט, און איהרע ליפּען שעפּטשען: „שלאָף געזונד, מיין קינד, שלאָף געזונד"...

אין די דאָזיגע עטלעכע ווערטער האָט זיך אויסגעגאָסען דער גאַנצער ים פון ליעבשאַפט, וואָס האָט זיך צענויפגעזאַמלט ביי מיין מאַמען אין דער צייט, וואָס איך בין אין דער היים ניט געווען. איך בין גרייט צופּאַלען צו איהר, אויסקושען איהר די שענע ווייסע הענד. נאָר איך בין דאָס ניט ווערטה. ניין, איך בין דאָס ניט ווערטה. איך ווייס דאָס... שטיל זאָג איך איהר א גוטע נאַכט, און איך בלייב איבער אַליין, איינער אַליין אין דער דאָזיגער נאַכט.

טז.

... איינער אַליין אין דער דאָזיגער נאַכט. אין דער דאָזיגער שטילער ווייכער ווארעמער פריהער פריהלינג־נאַכט.

איך עפּען אויף דאָס פענסטער און קוק אַרויס אין דרויסען אַרויס, צום מונקעל־בלויען נאַכט־הימעל, צו די שעמערירענדיגע בריליאַנטען־שטערען, און איך פרעג ביי זיך אַליין: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?

ניט שוין זשע האָב איך פערשפּיעלט מיין גליק, פערשפּיעלט אויף אויביג?

ניט שוין זשע האָב איך אַליין מיט מיינע אייגענע הענד געגרעבט אין פערברענט מיין וואונדערליכען פּאַלאַץ און אַרויסגעלאָזט די שענע געטלעכע בת־מלכה, וואָס איך האָב אמאל פער'כשופ'ט?... ניט שוין זשע? ניט שוין זשע? און אפשר ניין? אפשר בין איך נעקומען בעצייטענס? ב א ת י ל ג נ י, א ח ו ת י כ ל ה— איך בין נעקומען אין מיין נאַרטען, מיין שוועסטער די כלה...

און איך זיץ נאָך לאַנג ביים אָפענעם פענסטער אין דער דאָזיגער נאַכט. און איך סוד'ע מיך מיט דער דאָזיגער שטילער ווייכער

כער וואַרעמער פריהער פריהלינג־נאַכט, וואָס איז פול, מאָדנע פול, מיט סודות און רעטענישען...

און אין דער דאָזיגער נאַכט בין איך נעוואָהר נעוואָרען א נייעס:

א ז א י ך ה א ב ל י ע ב ב ו ז י ׳ ן.

אז איך האָב זי ליעב מיט יענער היילינער פלאַם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואָס וועלט שוין בעשריבען אין אונזער שיר־השירים. גרויסע פייעריגע אותיות שניידען זיך אויס, איך וויים ניט פון וואַנען, און שוועבען מיר פאָר די אויגען. די אותיות זענען פונ׳ם נאָר־וואָס אָפגעזאָגטען שיר־השירים, איין אות נאָך איין אות: „כ י ע ז ה כ מ ו ת א ה ב ה — ב י ט ע ר ו י ד ע ר ט ו י ד ט א י ז ד י ל י ע ב ע. ק ש ה כ ש א ו ל ק נ א ה — ש ו ו ע ר ו י ד ע ר ג י ה נ ם א י ז ד י ק נ א ה. ר ש פ י ה ר ש פ י־א ש — א י ה ר ע פ ו נ ק ע ן ז ע נ ע ן פ ו נ ק ע ן פ י י ע ר. ש ל ה ב ת י ה — א פ ל א ע ר פ ו ן ג א ם"...

און איך זיץ אין דער דאָזיגער נאַכט ביי׳ם אָפענעם פענסטער און איך פרעג ביי דער דאָזיגער נאַכט פון סודות און רעטענישען, זי זאָל מיר אַנטפלעקען דעם סוד: ניט שוין זשע? ניט שוין זשע?...

נאָר זי שווייגט, די דאָזיגע נאַכט פון סודות און רעטענישען. דער סוד בלייבט א סוד פאר מיר — ביז מאָרגען.

מאָרגען, אזוי האָט דאָך מיר בוזי צוגעזאָגט, וועלען מיר רעדען. אך! מאָרגען וועלען מיר שוין רעדען... לאָז נאָר אַוועק־געהן די נאַכט. לאָז נאָר פערשווינדען די דאָזיגע נאַכט.

די דאָזיגע נאַכט. די דאָזיגע נאַכט...

פּיערטער טייל.

שבת־נאָך־שבועות.

א.

ויהי ערב — און ס׳איז געווען איין אָבענד. ויהי בוקר — און ס׳איז געווען א פּריהמאָרגען.

א שענער, א זעלטענער פּריהמאָרגען, ווי עס גיט זיך אויס אמאל תחילת זומער, אין דער צייט, וואָס צווישען פּסח און שבועות.

פון די ערשטע בין איך געווען אינ׳ם דאָזיגען פּריהמאָרגען, וואָס האָבען זיך געפּערערט אויפצושטעהן. דער טאָג האָט ערשט געהאַלטען ביי געבוירען צו ווערען. מיין קליין שלעפּעריג שטעטעל האָט ערשט אָנגעהויבען אויפצוואָכען פון׳ם זיסען שלאָף. די לויטערע וואַרעם־גלעטענדיגע זונ האָט זיך מכין געווען ארויס־שפּאַציערען פון איהר געצעלט און לאָזען זיך לויפען איהר גרויסען הימעלווע אינ׳ם דאָזיגען פּריהצייטיגען זומער־טאָג, וואָס צווישען פּסח און שבועות. א גרינג, קיהל נאָכט־ווינטעל האָט זיך נאָך געטראָגען איבער דער וועלט. קוים־קוים, ווי מיט מלאכים־פליענעל, בעריהרט די שטיל־אויפוואַכענדיגע ערד.

אויפגעהאפּט זיך פון שלאָף, איז מיין ערשטער געדאַנק געווען:

בוזי.

וויעדער א מאל בוזי?

יא, וויעדער א מאל בוזי. וויעדער א מאל און אָבער א מאל בחי. עס איז מיר אזוי נעלעגען צו רעדען פון בוזי׳ן, אז עס וועט מיר גיט נמאס ווערען צו דערצעהלען אייך פון איהר נאָך א מאל און אָבער א מאל. נאָך א מאל און אָבער אמאל איבערגעבען אייך איהר ביאָגראפּיע אין קורצען. דער, וואָס האָט שוין געהערט, וועט

מיר מסתמא מוחל זיין. פאר דעם, וואס האָט נאָך ניט געהערט, איז דאָס נויטיג צו הערען: ער דאַרף וויסען, ווער בוזי איז.

ב.

איך האָב געהאַט א ברודער בעני, איז ער דערטרונקען געוואָרען אין טייך. איז געבליבען פון איהם א יתומה מיט'ן נאָמען בוזי. פערצויגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז זי געווען, אַזוי ווי די שולמית, וואָס אין שיר־השירים. און מיר זענען געוואָכסען, ווי א ברודער מיט א שוועסטער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, ווי א ברודער מיט א שוועסטער. אָט דאָס איז די בוזי.

עס זענען איבערגעבליבען יאָהרען. איך בין אַוועק פון דער היים קענען ווי־לאַנג פון מיין טאַטע־מאַמע. איך האָב וויעדערשפּעניגט זייער געבאָט, ניט געוואָלט געהן אין זייערע ווענען, אַוועקגעגאַנגען מיין אייגענעם וועג, זיך אַוועקגעלאָזט לערנען. קומט מיר אָן איינמאָל פאַר פּסח א בריוועל פון מיין טאַטען מיט א מזל־טוב: בוזי איז א כלה געוואָרען, שבת נאָך שבועות איז די חתונה, זאָל איך קומען צו פּאָהרען אויף פּסח אַהיים. האָב איך אָפּגעענטפערט מיט א מזל־טוב און בין געקומען צו פליהען אויף פּסח אַהיים.

און האָב געטראָפען בוזי'ן אויסגעוואַכסען און שען, נאָך שענער ווי געווען. און עס האָט אויפגענואַכט אין מיין זכרון די אמאָליגע בוזי, די שולמית פון שיר־השירים. און א שטורם האָט זיך אויפגעהויבען ביי מיר אין קאָפּ און א פייער האָט זיך אָנגעצונדען אין מיין האַרצען. א פייער — ניט אויף קיינעם, נאָר אויף זיך אַליין. אויף זיך און אויף מיינע יונגעלשע גאָלדענע נאַרישע חלומות, וואָס צולייעב זיי האָב איך פערלאָזען טאַטע־מאַמע, וויערערשפּעניגט זייער געבאָט און אַוועקגעלאָזט זיך לערנען, און אָט אַזוי האָב

איך פערשפּיעלט, פערשפּיעלט מיין גליק, דערלאַזט, אז בוזי זאָל ווערען א כלה, עמיצענס — ניט מיינע!...

בוזי איז פון קינדווייז אָן געווען מיר ליעב און טהייער — דאָס איז אמת. נאָר אז איך בין געקומען צו פּאָהרען אהיים און דערזעהן בוזי'ן, האָב איך אַרויסגעזעהן:

א ז א י ך ה א ָ ב ל י ע ב ב ו ז י ' ן.

אז איך האָב זי ליעב מיט יענער הייליגער פייערינער גיהנם־ליעבע, וואָס ווערט אזוי שען בעשריבען אין אונזער שיר־השירים: „שטאַרק ווי דער טוידט איז די ליעבע, שווער ווי דער גיהנום איז די קנאה. איהרע פונקען זענען פונקען־פייער. א פלאַקער פון גאָט".

ג.

איך האָב געהאַט א טעות: איך בין ניט געווען דער ערשטער יענעם פריהמאַרגען. מיין מאַמע האָט זיך געפּעדערט נאָך פריהער פון מיר. זי איז שוין אָנגעטהאָן. זי איז שוין בעשעפטיגט מיט דער טיי, מיט'ן אָנבייסען.

— דער טאַטע שלאָפט נאָך. דאָס קינד שלאָפט נאָך (אזוי הייסט ביי איהר בוזי). וואָס וועסט דו טרינקען, שימעק?

מיר איז אַלץ איינס. וואָס זי וועט מיר געבען, וועל איך טרינקען. מיין מאַמע גיסט מיר אָן טיי און דערלאַנגט מיר מיט איהרע שענע ווייסע הענד. קיינער פערמאַגט ניט אזעלכע שענע ווייסע הענד, ווי מיין מאַמע. זי זעצט זיך אַוועק קעגען מיר און רערט מיט מיר שטיל, דער טאַטע זאָל ניט הערען. טאַקי פונ'ם טאַטען רעדט זי מיט מיר. ער ווערד עלטער, ניט יונגער. ווערד עלטער און שוואַכער און הוסט. הוסט, צום מיינסטען, אין דער־פריה, אז ער שטעהט אויף. און א מאָל ביי נאַכט מאַכט זיך, זאָל ער זיך אויפּהאַפּען און אַוועקהוסטען א גאַנצע נאַכט. און

א מאל ביי טאג אויך... רעדט זי איהם איין, ער זאל זיך דורכ־
געהן צום דאקטאר — ווי׳ל ער ניט. איין עקשן. זיין עקשנות
איז דען איבערצוטראגען? זי בעקלאגט זיך ניט, חלילה, אויף
איהם. נאר גאר ניט. ס׳איז געקומען צו רעד, רעדט זיך...

אזוי גיט מיר איבער די מאמע שטילערהייד א ראפארט פונ׳ם
טאטען. און אויך וועגען בוזי׳ן דערצעהלט מיר די מאמע שטילער־
הייד, און איהרע אויגען לייכטען. און זי ניסט מיר אן נאך א
גלאז און פרעגט מיך, וואס איך זאג אויף בוזי׳ן? איא, אויסגע־
וואכסען, קיין עין־הרע, ווי א בוים? קיין בייז אויג זאל איהר נור
ניט שולט זיין! שבת נאך שבועות איז די חתונה. אם ירצה השם,
שבת נאך שבועות. א גליקליכער שדוך, א גראטענער חתן. א
שענער ארט, א בעל־הבית׳יש, נגיד׳יש הויז. א שמאלץ־גרוב...

— פון דעסטוועגען — אזוי דערצעהלט מיר די מאמע וויי־
טער — פון דעסטוועגען, וויפיעל האט מען מיט איהר געהאדעוועט,
טאקי מיט בוזי׳ן, איידער מע האט ביי איהר נע׳פועל׳ט, זי זאל
זיך לאזען אנקוקען. איצט איז זי, דאנקען גאט, צופריעדען. נאך
ווי אזוי צופריעדען! די בריוולעך, וואס מע שרייבט זיך! א
טאג איבער א טאג. (דער מאמעס פנים שיינט. דער מאמעס אוי־
גען לייכטען.) אשטיינער, לאז ניט זיין אזוי גיך קיין בריף —
טהוט זיך חושך!... דאס איז איצט. אבער פריהער? שיער ניט
ארויס, שונאי ציון, די נשמה, ביז מע האט דערלעבט פון איהר
דאס ווארט „יא" צו הערען... בוזי — אויך א גוטע עקשנ׳טע.
פון אזא משפחה: זיי, אז זיי שפארען זיך איין!... זי רעדט ניט,
חלילה, קיין שלעכטס אויף קיינעם. נאר גאר ניט. ס׳איז געקו־
מען צו רעד, רעדט זיך...

פונ׳ם טאטענס אלקיר לאזט זיך הערען א הוסטען — און נוש־
טא מיין מאמע, פערשוואונדען.

ד.

מ י ז א ת ה נ ש ק פ ה כ מ ו ש ח ר — ווער קוקט דאָס ווי דער מאָרגענשטערן? י פ ה כ ל ב נ ה — שען ווי די לבנה? ב ר ה כ ח מ ה — לויטער ווי די זון?

דאָס איז אַריינגעקומען פון איהר שלאָפצימער בוזי.

איך קוק מיך איין אין בוזי'ן — איך וואָלט געמעגט שווערען איינס פון די ביידע: אָדער זי האָט געווויינט, אָדער זי איז ניט נעשלאָפען די נאכט.

מיין מאַמע איז גערעכט: ווי א בוים איז זי אויסגעוואַכסען. ווי א רויז האָט זי אויפגעבליהט. איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען, זענען אין דעם פריהמאָרגען נאָך אי־בערגעצויגען מיט א דין רויכעל. און דאָס גאַנצע פנים איהרס איז אין דעם פריהמאָרגען איבערגעדעקט מיט א דינעם פרוכת. און בוזי אינגאַנצען איז א סוד פאר מיר. א שמערצליכער סוד. א סך זאכען וואָלט איך וועלען וויסען. פאר וואָס איז בוזי ניט גע־שלאָפען די דאָזיגע נאכט? איך וואָלט וועלען וויסען, וועמען האָט זי געזעהען אין חלום: מיך, דעם ליעבען גאַסט, וואָס זי האָט אויף איהם אזוי לאַנג אַרויסגעקוקט און וואָס איז געקומען צו פליהען אזוי אומגעריכט? אָדער איין אַנדערען האָט זי געזעהען אין חלום? איין אַנדערען, דעם, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר אָנגעהאַנגען קענען איהר וויעלען?... בוזי איז א סוד פאר מיר. א שמערצלי־כער סוד. ג ן נ ע ו ל א ח ו ת י כ ל ה — א גאָרטען א פער־שלאָסענער איז מיין שוועסטער די כלה. א גאָרטען א פערשלאָסע־נער, א קוואל א פערזיגעלטער...

ה.

בוזי איז א סוד פאר מיר. א שמערצליכער סוד. עטליכע מאָל איז טאָג בייט זיך ביי איהר די שטימונג. ווי דער אינדרויסען

אין א זומערדיגען וואָלקען־טאָג: אָט איז וואַרעם, אָט איז קיהל. אָט טהוט א שיין אַרויס די זון פון די וואָלקענס אַרויס — און עס ווערד שען. ביז עס רוקט זיך אָן א נייער וואָלקען — און עס ווערד וויעדער טריב און טונקעל.

נישטאָ דער טאָג, וואָס בוזי זאָל ניט בעקומען א בריעף פון „עמיצען". נישטאָ דער טאָג, זי זאָל ניט ענטפערען דעם „עמיצען".

איך וויים נאָנץ גוט ווער דער „עמיצער" איז, און איך פרעג זי נישט. איך רעד נישט מעהר מיט בוזי'ן פון „איהם". איך „אַלט, אז „ער" איז דאָ איין איבעריגער, איין אָנגעוואָרפענער. בוזי רעדט אָבער אַליין פון איהם. רעדט זי ניט פון איהם שוין צו־פיעל? אין די געצעהלטע מינומען, ווען מיר בליבען מיט איהר אַליין איינצוויייען, רעדט מיט מיר בוזי פון „איהם". און לויבט איהם. לויבט איהם אין טאָג אריין. לויבט זי איהם נישט צו פיעל?

זי זאָגט צו מיר:

— דו ווילסט וויסע וואָס ער איז? (זי לאָזט אַראָפ די אויגען.) ער איז א פיינער — אָ! זעהר א פיינער. ער איז א וואויילער — אָ! זעהר א וואויילער. נאָר... (זי הויבט אויף די אויגען אויף מיר און לאָכט.) ער קומט ניט צו דיר... ווי קומט ער צו דיר?...

וואָס מיינט דערמיט בוזי? זי וויל מיך פערניטיגען? אָדער זי טרייבט מיט מיר קאָטאָווע?

ניין. ניט זי וויל מיך פערניטיגען, ניט זי טרייבט מיט מיר קאָטאָווע. נאָר זי רעדט זיך אויס דאָס האַרץ...

דאָס איז ווי צוויי מאָל צוויי.

נאָך דער מיי זענען די מאָמע און בוזי אַוועק אין קיך וועגען אָנבייסען, און איך מיט'ן מאָטען האָבען זיך געשטעלט דאָוונען. איך האָב עס געמאָכט בקיצור. נאָר דער מאָטע, איינגעוויקעלט אין טלית און תפלין, איז נאָך נעשטאָנען מיט'ן פנים צו דער וואַנד

און געלויבט גאָט. קומט אַן פּלוצים בוזי אויסגעקליידט, מיט א זאַנטיקעל אין האַנד, און רופט זיך אָן צו מיר:

— קום.

— וואוהין?

— הינטער דער שטאָדט ארויס. אַביסעל זיך דורכגעהן. א שענער טאָג. א זעלטענער טאָג.

דער טאַטע האָט אויסגעדרעהט צו איהר דעם קאָפּ, קוקט אַריבער די זיבערנע ברילען. און בוזי ציהט אָן די הענטשקעלעך אויף די הענד און מאכט צו איהם:

— ניט אויף לאַנג, טאַטע, ניט אויף לאַנג. מיר קומען באַלד צוריק. די מאַמע ווייסט, אז מיר גענהן. קום, שימעק, דו געהסט?

די בעסטע מוזיק, די שענסטע סימפאָניע קאָן דען אַזוי שענ קלינגען, ווי די ווערטער האָבען אָפּגעקלונגען אין מיינע אויהערען? עס האָט זיך געלאָזט הערען אין זיי איין אָפּקלאַנג פון שיר־השירים: „לכה, דודי — קום לִיעבער, נצא השדה — לאָמיר נעהן אין פעלד ארויס. לאָמיר נעכטיגען אין די דערפער. לאָמיר זיך פערערען אין די ווייננגערטנער. לאָמיר זעהן, אויב עס בליהט דער ווייַנשטאָק? אויב עס שפּראָצען די מילגראָמען?"...

אויסער זיך פון התפעלות לאָז איך מיך נאָך בוזי'ן און פיהל נישט די ערד אונטער זיך. וואָס איז דאָס מיט בוזי'ן? דאָס ערשטע מאָל, זינט איך בין אין דערהיים, טרעפט, אז בוזי זאָל מיך רופען שפּאַציערען געהן. וואָס איז דאָס מיט בוזי'ן?...

ז.

בוזי איז נערעכט. ס'איז א שענער טאָג. א זעלטענער טאָג. אָפּשאַצען אזא זומער־טאָג קאָן מען נור אין מיין קליין ארעם שטעדטעל, אז מע חאַפּט זיך ארויס פון דער קלעהם און פון דער ענגשאַפט אויף גאָט'ס פרייהער שענער וועלט. די ערד האָט זיך

בעקלייד מיט איהר גרינעם מאנטל, אויסגעקלייד מיט׳ן נאנ־
צען שמוק פון איהרע פיעל־פארביגע פעלדבלומען. ארומגעבראכט
מיט א זילבערן טייכל פון איין זייט און מיט א קליינוואוכסיג
נאר געדיכט וועלדל פון דער אנדערער זייט. דאס זילבערנע טיי־
כל׳ זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית מיט
בלויע תכלת. דאס געדיכטע וועלדל זעהט אויס, ווי א געדיכטע
פאטל גענקרייזעלטע האר, פון צייט צו צייט בעריהרט פון א ווינ־
טל.

אויף בוזי׳ן איז געווען א בלוי בעשטן קלייד, גרינג ווי א רויך,
דורכזיכטיג ווי די לופט, ווי דער הימל. א זאנטיקל מיט שפיצ־
לעך פון גרינער פארב און ווייסע אשור־הענטשקעלעך אויף די
הענד. פיעלפארביג האט זי אויסגעזעהן, פיעלפארביג, ווי דאס
פעלד.

„דאס לעצטע מאל — זאגט מיר בוזי — האט זי זיך אויסגעבע־
טען ביי דער מאמע. דאס לעצטע מאל ווי׳ל זי זיך געזעגענען מיט
דער שטאדט, מיט הינטער דער שטאדט, מיט׳ן „הייליגען ארט“;
מיט די מיהלען, מיט׳ן טייכל, מיט׳ן בריקעל. צוליעב דעם לעצ־
טען מאל האט איהר די מאמע צוליעב געטהאן. א כלה דארף מען
צוליעב טהון, חא־חא... א כלה פיהרט אויס אלסדינג... וואס
זאגסט דו, שימעק?“

שימעק זאגט נארנישט. שימעק האדכט. עס ווייזט זיך מיר
אויס, אז בוזי איז היינט מאדנע פרייליך. ניט נאטירליך פרייליך,
און לאכט, ווי איבער נויט. און אפשר דאכט זיך מיר אזוי?

— געדענקסט דו, בוזי, ווען מיר זענען דא געווען?

איך דערמאן איהר, ווען מיר זענען דא געווען. שוין לאנג־
לאנג. מיט יאהרען צוריק איז דאס געווען. מיר זענען נעגאנגען
אהער אינצווייען רייסען גרינס אויף שבועות, אויב זי נערענקט.
דעמאלט זענען מיר אויך נעגאנגען מיט׳ן זעלבען וועג, פערבי די

זעלביגע מיהלען, איבער דעם זעלביגען טייכעל, איבער דעם זעלבי־גען בריקעל.

— נאָר אַנדערש האָבען מיר דעמאָלט שפּאַציערט, בוזי. דע־מאָלט זענען מיר געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, געשפּרונגען, ווי די פּעלדאינדען איבער די בשמים־בערג. און איצט?

— און איצט? — זאָגט בוזי און בויגט זיך אָן רייסען בלו־טען.

— איצט געהען מיר סטאָטעטשנע, ווי עס פּאַסט פּאַר אויפ־כע סטאָטעטשנע לייט, ווי מיר זענען... געדענקסט דו, בוזי, וועו מיר זענען דאָ געווען דאָס לעצטע מאָל?

— ערב שבועות איז דאָס געווען. — ענטפערט מיר בוזי און שענקט מיר א בוקעט מיט שמעקענדיגע בלומען, וואָס זי האָט אַנגעריסען.

— פון מיינעטוועגען, בוזי?

— פון דיינעטוועגען, שימעק. — זאָגט צו מיר בוזי מיט א קוק פון איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און דער קוק דרינגט אַריין גלייך מיר אין האַרצען אַריין.

ח.

מיר זענען שוין ווייט הינטער דער שטאָדט. מיר זענען שוין אויפ'ן בריקעל. דאָרט געב איך איהר מיין האַנד. (דאָס ערשטע מאָל זינט איך בין געקומען צו פּאָהרען אַהיים.)

מיר געהען ביידע, האַנד ביי האַנד, איבער'ן בריקעל. די ברע־טער קווידען זיך. דאָס וואַסער לויפט אונטער אונזערע פּיס, קאַט־שעט זיך, שלענגעלט זיך און פּאַלט מיט א שטילען זשומען און מיט א גרינגען רעש באַרג־אַראָפּ, אַזוי אַז איך קאָן הערען דעם „טיק־טאַק" פון בוזי'ס האַרץ, וואָס איז אַזוי נאָהענט, אַזוי נאָהענט צו מיר. (דאָס ערשטע מאָל זינט איך בין געקומען צו פּאָהרען אַהיים.)

עם מאהלט זיך מיר אויס, אז בוזי דערנעהענט זיך צו מיר אלע מאל נעהענטער און נעהענטער. איך דערשפיר דעם בעקאנטען ריח פון איהרע שענע האר, איך דערפיהל די איידעלקייט און גלאטקייט פון איהר פרעכטיגער האנד, די ווארעמקייט פון איהר לייב. און עס דוכט זיך מיר, אז איך הער פון איהר ווערטער מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „אני לדודי — איך בין מיין געליעבטענס, ודודי לי — און דער געליעבטער איז מיינער"... און די זון, און דער הימעל, און דאס פעלד, און דאס טייכעל, און דער וואלד בעקומען א נייעם גלאנץ, א נייעם חן אין מייגע אויגען. איין עבירה, איין עבירה, וואס דאס בריקעל איז אזוי קורץ. א מינוט — און מיר זענען שוין אויף יענער זייט בריקעל, אויף דער „לעוואדע". א מינוט — און בוזי'ס איידעלע גלאטע פרעכטיגע האנד האט זיך ארויסגעגליטשט פון מיין האנד — און די זון, און דער הימעל, און דאס פעלד, און דאס טייכעל, און דער וואלד האבען אנגעווארען דעם פריהעריגען גלאנץ מיט'ן פריהעריגען חן אין מיינע אויגען.

— א מאדנע זאך — זאגט צו מיר בוזי, און איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען זענען אין דער מינוט טיף, ווי דער הימעל, און פערטראכט, ווי די נאכט — א מאדנע זאך: אלע מאל, וען איך גיה, אדער איך פאהר איבער א וואסער, עס מאג זיך זיין וואס פאר א וואסער עס וויל זיך, מוז איך זהן מיין מאטען, און אלע מאל...

איך שלאג איהר איבער די רער:

— דו רעדסט נארישקייטען, בוזי.

בוזי טראכט א ווייל, נאכדעם זאגט זי צו מיר:

— נארישקייטען? חא־חא, ביזט גערעכט. איך רער נארישקייטען. ווייל איך בין א נארל. א נארישע מיידעל בין איך. איא, א נארישע מיידעל? זאג דעם אמת, שימעק. דעם אמת זאלסט דו מיר זאגען, חא־חא־חא!

בוזי לאכט, פערווארפט דעם קאפ און בעווייזט מיר איהרע חנ'עוודיגע פערעל־צייהן. איהר פנים שיינט אויף דער שיינעני־דיגער זוהן. און אלע פארבעזן פונ'ם פעלד פינקלען זיך אפ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען.

ט.

אומזיסט! איך קאן ביי איהר ניט פועל'ען, אז זי איז גאר־ניט אזא נאר, אז זי איז גאר קיין נאר ניט. זי ווייסט, זאגט זי מיר, זי ווייסט, אז ס'איז פארהאן נארישערע פון איהר. זי ווייסט. נאר אקעגען מיר איז זי א נארעלע. שטעלט אייך פאר — זי גלויבט אין חלומות!

— איא, שימעק, דו גלויבסט ניט? און איך גלויב. אט איז מיר ערשט נעבטען געקומען צו חלום דער טאטע פון יענער וועלט, אנגעטהאן און פרייליך, לעבעדיג, מיט א שטעקעלע אין האנד. און מאכט צו מיר אזוי זים, אזוי פריינדליך, און דרעהט מיט'ן שטע־קעלע: „איך קום, טאכטער, צו דיר אויף דער חתונה"... נו, וואס וועסט דו זאגען דערויף, שימעק?...

— בוזי, מע דארף ניט גלויבען אין חלומות. חלומות זענען דברים בטלים.

— דברים בטלים — זאגסט דו?

בוזי שטעהט א ווייל פערטראכט. לאזט זיך לויפען איבער'ן פיעל־פארביגען פעלד און בלייבט שטעהן.

ווי א בלום, ווי א פיעל־פארביגע בלום, זעהט אוים בוזי אינ'ם דאזיגען פיעל־פארביגען פעלד, וואס ציהט זיך ארום אונז אהן א סוף און אהן א ברעג. מיט געלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענ־קעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצווויקעלט. די בלויע הימעל־יארמעלקע איבער איהר קאפ. דאס זילבערנע טייכעל פאר איהרע פים. פון אלע זייטען טראגען זיך אקעגען אונז שארף־שמע־

קענדיגע בשמים־און־געווירצען־ריחות. איך בין פער'כשופ'ט. איך בין פער'שכור'ט.

ווי א פער'כשופ'טע שטעהט אויך בוזי אין מיטען פיעלפאר־ביגען פעלד און קוקט אויף מיר פערטראכט, פערטראכט ווי דער וואלד.

פון וואס טראכט אצינד בוזי? וואס זאגען איהרע אויגען, איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען?

„אני חבצלת השרון — איך בין א ליליע פון שרון. שושנת העמקים — די רויז פון די טהאלען"...

אט וואס עס זאגען מיר איהרע אויגען. און עס דאכט זיך מיר, אז קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי נישט געווען אזוי די אמת'ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דער דאזיגער מינוט.

י.

ווי א בלום זעהט אויס בוזי, די ליליע פון שרון. ווי א בליהענדיגע רויז זעהט אויס בוזי, די רויז פון די טהאלען, אין דעם דאזיגען בריימען פיעל־פארביגען פעלד, וואס ציהט זיך ארום אונז אהן א סוף און אהן א ברעג. מיט נעלינקע שפרענקעלעך איז זי בעשפרענקעלט. מיט רויטינקע צוויקעלעך איז זי בעצווויקעלט. די בלויע הימעל־יארמעלקע איבער איהר קאפ. דאס זילבערנע טיי־כעל פאר איהרע פיס. פון אלע זייטען טראגען זיך אקעגען אונז שארף־שמעקענדיגע בשמים־און־געווירצען־ריחות. איך בין פער־כשופ'ט. איך בין פער'שכור'ט.

בוזי לאזט זיך נעהן. איך — נאך איהר. גרינג און ניך נעהט בוזי. גרינג, ווי א סארנע, ווי א אינד פון די אינדען, טראגט זי זיך אין פיעל־פארביגען פעלד, וואס ציהט זיך אהן א סוף און אהן א ברעג. און איהר פנים שיינט אויף דער שיינעדיגער זון, און אלע פארבען פונ'ם פעלד פינקלען זיך אפ אין איהרע אויגען, אין איהרע שענע בלויע פערטראכטע שיר־השירים־אויגען.

קיינמאל, קיינמאל איז נאך בוזי ניט געווען אזוי די אמת'ע שולמית פון שיר־השירים, ווי אין דעם דאזיגען טאג.

— דערקענסט, בוזי, דאס דאזיגע פעלד?

— אמאל האט דאס געהערט צו דיר...

— און דאס בערגעל?

— דיין בארג. אמאל איז דאס געווען אלסדינג דיינס. אלס־דינג דיינס...

זאגט מיר בוזי מיט א גרינג שמייכעל אויף די שענע ליפען. נאר עס ווייזט זיך מיר אויס, או זי לאכט פון מיר, ווי זי פלענט לאכען פון מיר אמאל, מיט יאהרען צוריק.

— זיצען מיר?

— זיצען מיר.

איך זעץ מיך אוועק אויפ'ן בערגעל און מאך איין ארט פאר איהר. בוזי זעצט זיך אוועק אקעגען מיר.

— אט דא, געדענקסט דו, בוזי, האב איך דיר אמאל דערצעהלט, ווי אזוי איך...

בוזי פערחאפט און ענדיגט פאר מיר:

— ווי אזוי דו הויבסט זיך אויף מיט'ן „שם־המפורש" און פליהסט, ווי איין אדלער, ביז דער חמארע, העכער פון דער חמארע, איבער פעלדער, איבער וועלדער, איבער בערג, איבער טהאלען, אי־בער ימים און מדבריות, ביז דו קומסט אויף יענער זייט הרי־חושך, אין א קרישטאלענעם פאלאץ. דארט זיצט דיין פער'כשופ'טע בת־מלכה שוין זיעבען יאהר און ווארט, ביז דו וועסט זיך דערבארעמען אויף איהר און וועסט קומען צו פליהען מיט'ן „שם־המפורש" זי אויסלייזען, בעפרייען — חא־חא־חא!

ניין. בוזי איז מיר היינט מאדנע פרייליך. ניט־נאטירליך פרייליך. זי לאכט, ווי איבער נויט. געגוג. אויף אלץ איז א צייט. שוין צייט רעדען מיט איהר אביסעל ערנסטע, ריינע, קלארע דבורים. שוין צייט עפענען פאר איהר מיין הארץ, אנטפלעקען

פאר איהר מיין נשמה... און איך לאז אוים מיין נעראנק מיט'ן לשון פון שיר־השירים: „ע ד ש י פ ו ח ה י ו ם — איידער עס וועט אוועק דער טאג, דער דאזיגער גליקליכער טאג, ו נ ס ו ה צ ל ל י ם — און עס וועלען אנטלויפען די שאטענס"...

יא.

פאר דער גאנצער צייט, וואס איך בין אין דער היים, האב איך בוזי'ן קיין צעהנט־חלק, קיין הונדערט־חלק ניט ארויסגעזאגט פון דעם, וואס עס האט זיך אויסגענאסען ביי מיר אט דא, אין דעם דאזיגען פריהמארגען. איך האב איהר אויפגערעקט מיין הארץ, אנטפלעקט פאר איהר מיין נשמה. דערצעהלט דעם גאנצען אמת, וואס האט מיך אהער געבראכט...

וועז ניט דעם מאטענ'ס בריוועל מיט'ן מזל־טוב, וועז ניט די דריי וועטער: „שבת־נאך־שבועות" — וואלט מיך איצט ניט גע־זעהען אט דאס טייבעל, וואס לויפט דארט בארג־ארא, און דאס וועלדעל, וואס גרינט אט דא ניט ווייט...

און איך שווער איהר מאקי ביי אט דעם טייבעל, וואס לויפט דארט בארג־ארא, און מאקי ביי דעם וועלדעל, וואס גרינט אט דא ניט ווייט, און ביי'ם דאזיגען בלויען הימעל־דעק, וואס איבער אונזער קאפ, און ביי דער גין־נאלדענער זון, וואס פינקעלט אף אין איהרע אויגען, און ביי דעם אלעם, וואס שען און ריין און הייליג איז, — אז איך בין געקומען אהער נור צוליעב איהר, נור צוליעב איהר, וואהרום... איך האב זי ליעב — ענדליך האט דאס וואהרט זיך ארויסגעריסען!

— וואהרום איך האב דיך ליעב, בוזי, דו הערסט, איך האב דיך ליעב מיט יענער הייליגער פלאם־פייעריגער גיהנם־ליעבע, וואס וועדר בעשריעבען אין שיר־השירים: „ש ט א ר ק ו ו י ד ע ר ט ו י ד ט א י ז ד י ל י ע ב ע, ש ו ו ע ר ו ו י ד ע ר ג ר ו ב א י ז ד י ק נ א ה. א י ה ר ע פ ו נ ק ע ן ז ע נ ע ן

פונקען־פייער. א פלאקער פון גאט"... וואס איז מיט דיר, בוזי? דו ווײנסט? גאט איז מיט דיר!...

יב.

בוזי האט געווײנט.

בוזי האט געווײנט — און די גאנצע וועלט האט זיך אנגעקלײדט אין טרויער. די זון האט אויפגעהערט צו שײנען. דאס טײכעל — צו לויפען. דאס וועלדעל — צו גרינען. די פליעגעלעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האט געווײנט. זי האט בעהאלטען דאס פנים אין די הענד. איהרע פלייצעס האבען אויפגעצויטערט. און זי האט געווײנט אלע מאל שטארקער און שטארקער.

אזוי ווײנט א קלײן קינד, וואס דערפיהלט, אז עס האט פערלוירען טאטע־מאמע.

אזוי ווײנט א געטרייע מוטער אויף איהר קינד, וואס מע האט דאס ביי איהר צונעמען.

אזוי ווײנט א יונג־פרוי, וואס בעקלאגט איהר נעליעבטען, וואס האט זיך אפגעקעהרט פון איהר.

אזוי ווײנט א מענש, וואס בעקלאגט זיין איינענע וועלט, וואס האט זיך ארויסגענליטשט פון אונטער זיינע פיס.

אומזיסט איז געווען מיין טרייסטען, וואס איך האב זי נעטרייסט. ארויסגעוואלפען אלע מיינע שיר־השירים־עפיטעטען, וואס איך האב אויסגענוצט פאר איהר. בוזי וויל זיך ניט טרייסטען. בוזי וויל מיינע עפיטעטען ניט הערען. צו שפעט, זאגט זי, צו שפעט האב איך מיך דערמאנט אן איהר... צו שפעט האב איך מיך ארומגעזוהן, אז עס איז דא א בוזי אויף דער וועלט. א בוזי, וואס האט א הארץ, וואס בענקט, און א נשמה, וואס רייסט זיך פון דאנען אין איין אנדער וועלט ארוים... אפשר וואלט איך מיך דערמאגט, זאגט זי, אן די בריוולעך, וואס זי האט מיר אמאל גע־

שריבען? נאָר — פערחאָפט זי זיך — ווי קום זיך צו נעדענקען אזעלכע נאַרישקייטען? פערשטעהט זי דען ניט אליין, אז זי האָט דאָס, אייגענטלעך, בעדאַרפט שוין לאַנג פאַראויסזעהן, — אז אונזערע וועגען זענען פערשיערען? אז זי קאָן זיך צו מיר ניט גלייכען? ווי קומט זי צו מיר? זי, א אידישע מאַכטער, א קלייניגשטעלדיג מיידעל, ווי קומט זי צו מיר?... ערשט פערשטעהט זי, אז ס'איז נעווען א נאַרישקייט פון איהר, א גרויסע נאַרישקייט, וואָס זי פלעגט מיר דולען א קאָפּ מיט איהרע קינדערשע בריוולעך, מיט איהרע נאַרישע אָנצוהערענישען, אז מאַטע־מאַמע בענקען נאָך מיר... ניין. זי האָט אליין בעדאַרפט פערשטעהן, אז זי קאָן זיך צו מיר ניט גלייכען. ווי קומט זי צו מיר? א אידישע מאַכטער, א קליינשטעדטעלדיג מיידעל!... זי האָט אליין בעדאַרפט אַרויסזעהן, אז קוים האָב איך ניט געפאַלגט מאַטע־מאַמע, וויערשפּעניגט זייער געבאָט, נישט געוואָלט געהן זייערע וועגען און בין גענאַנגען מיין אייגענעם וועג, וועל איך געווים אַוועקגעהן וויים, וועל איך נעווים שטייגען הויך, אזוי וויים און אזוי הויך, אז איך וועל קיינעם שוין ניט אַרויסזעהען, קיינעם ניט וועלען קענען.

— קיינעם ניט, אָחוץ דיך, בוזי!

— ניין, קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט! קיינעם ניט זעהען, קיינעם ניט הערען, אלעמען פערגעסען...

— אלעמען, נאָר נישט דיך, בוזי.

— ניין, אלעמען! אלעמען! אלעמען!

יג.

בוזי האָט אויפגעהערט צו ווייגען — און אלץ האָט אויפגעלעבט. די זון האָט אָנגעהויבען צו שיינען, אזוי ווי פריהער. דאָס טייכעל — צו לויפען. דאָס וועלדעל — צו גרינען. די פליעגעלעך — צו פליהען. די פויגעלעך — צו זינגען.

בוזי האָט אויפגעהערט צו ווייגען, און טרוקען זענען געווא־רען איהרע אויגען. איהרע שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. און אויסגעטריקענט האָבען איהרע טרערען, אזוי ווי טראָפענס טהוי אויף דער הייסער זון.

און פלוצים האָט זי זיך געמומען פערענטפערען איהרע טרערען. אצינד זעהט זי, ווי נאריש זי איז. וואָס איז געווען דער נעוויין? וואָס האָט זי צו ווייגען? וואָס פעהלט איהר? א סך מיידלעך אויף איהר ארט וואָלטען זיך פיהלען גליקליך. איבער־גליקליך!... און א פייערל האָט זיך אָנגעצונדעט אין איהרע אויגען. אין איהר שענע בלויע שיר־השירים־אויגען. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען דאָס דאָזיגע פייערל אין בוזי'ס אויגען. און רויטע פלעקען זענען ארויסגעטראָטען אויף איהרע בעקלעך, אויף איהרע שענע רויזענבעקלעך. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געזעהען בוזי'ן אזוי פייערען, אזוי פלאָמען, ווי זי האָט געפייערט און געפלאָמט אין דער דאָזיגער מינוט. און איך וויל זי אָננעמען פאר א האנד, און איך זאָג צו איהר מיט'ן לשון פון שיר־השירים:

— ה נ ך י פ ה ר ע י ת י — ווי שען דו ביזט, בוזי, בעת דיינע בעקלעך פלאָמען און דיינע אויגען שפריצען פייער...

ארויסגעוואָרפען! בוזי הערט ניט מיין שיר־השירים. בוזי האָט איהר אייגענעם שיר־השירים. זי הערט ניט אויף צו לויבען „עמיצען", לויבען איהם אין טאָג אריין. זי זאָגט צו מיר:

— ד ו ד י צ ח ו א ד ו ם — מיין בעשערטער איז פיין און שען. ד ג ו ל מ ר ב ב ה — פיינער פון א סך־א סך אנדערע. ער איז אפשר ניט אזוי גלעזערענט, ווי אנדערע, דערפאר איז ער אבער גוט. דערפאר איז ער מיר געטריי. דערפאר האָט ער מיך ליעב. זאָלסט זעהן די בריף, וואָס ער שרייבט צו מיר, זאָלסט זעהן די בריף!

— ל ב ב ת י נ י, — זאָג איך צו איהר ווייטער, גלייך ווי איך וואָלט ניט הערען וואָס זי זאָגט — ל ב ב ת י נ י, א ח ו ת י

כ ל ה — דו האָסט מיין האַרץ אַוועקגענומען, מיין שוועסטער די כלה!...

און זי צו מיר:

— ח כ ו מ מ ת ק י ם ו כ ו ל ו מ ח מ ד י ם! — זאָלסט זען די בריפֿ, וואָס ער שרייבט מיר, זאָלסט זען די בריפֿ!...

עס הערט זיך אין איהרע ווערטער א מאָדנער טאָן. א מאָדנע שטימע. די שטימע — אַזוי ווייזט זיך מיר אויס — ווי אַ אַריבער־שרייען איין אַנדער שטימע. איין אינוועניגסטע שטימע.

דאָס איז ביי מיר ווי צוויי מאָל צוויי.

יד.

ראַשיג און אומגעריכט האָפּט זיך בוזי אויפֿ פונ'ם שמע־קענדיגען גראָז, טרייסעלט זיך אָפּ, גלייכט זיך אויס, פערוואַרפט די הענד אַהינטער און בלייבט שטעהן אַקעגען מיר און קוקט אויפֿ מיר פון אויבען אַראָפּ.

שטאָלץ און שען, גרויסאַרטיג שען, נאָך שענער ווי אַלע מאָל, זעהט זי אויס אין דער מינוט ביי מיר אין די אויגען.

איך האָב מורא צו זאָגען, נאָר מיר דאָכט, אַז ווען איך זאָל זאָגען, אַז בוזי — דאָס איז די אמת'ע שולמית, וואָס אין שיר־השירים, וואָלט דאָס געווען א כבוד און א שבח פאַר דער אמת'ער שולמית, וואָס אין שיר־השירים.

ניט שוין זשע האָט זיך דערמיט געענדיגט אונזער געשפּרעך? איך שטעה אויפֿ נאָך איהר און געה־צו צו איהר:

— ש ו ב י, ש ו ב י ה ש ו ל מ י ת — קעהר דיך אום צוריק צו מיר, בוזי! — זאָג איך צו איהר ווייטער מיט מיין שיר־השירים־שפּראַך און נעם זי אָן פאַר א האַנד. — קעהר זיך אום צו מיר, בוזי, קעהר זיך אום צו מיר בעציִטענס! נאָך איין וואַרט. מעהר ניט אַז איין וואַרט דאַרפֿ איך דיר נאָך זאָגען.

אומזיסט. אומזיסט. בוזי וויל ניט הערען דאָס אייגע וואָרט. וואָס איך וויל איהר זאָגען. געגוג, זאָגט זי, זיך אָנגערעדט. געגוג נעזאָגט איינס דעם אַנדערען — אפשר נאָך מעהר, ווי מע בעדאַרף... געגוג־נעגוג. שוין שפּעט. זעה, ווי שפּעט עס איז! — זאָגט צו מיר בוזי און בעווייזט מיר מיט איהר האַנד אויפ'ן הימעל, און בעווייזט מיר אויף דער זון, וואָס בעגיסט זי פון אויבען ביז אַראָפּ מיט איהרע מילדע וווייכע גאָלדענע שטראַהלען. און בוזי, די ליליע פון שרון, בוזי, די רויז פון די טהאָלען, בעקומט א נייעם קאָליר, א גין־גאָלדענעם קאָליר, אויפ'ן פיעל־פּאַרבינגען פעלד, וואָס ציהט זיך אַרום אונז אַהן א סוף און אָהן א ברעג.

— אַהיים־אַהיים! — זאָגט צו מיר בוזי און חאַפּט זיך נעהן און טרייבט מיך נעהן. — אַהיים־אַהיים. שוין צייט, שימעק, שוין צייט. טאַטע־מאַמע וועלען דאָרטען איבערטראַכטען גאָט וויסט וואָס. אַהיים־אַהיים!

אין איהרע לעצטע ווערטער „אַהיים־אַהיים" לאָזט זיך מיר הערען דער טאָן פון אמאָל, אמאָל, מיט יאָהרען צוריק, דער לשון פון שיר־השירים:

— ב ר ח , ד ו ד י — אַנטלויף, ליעבער, און זיי געגליכען צו א הירש, אָדער צו א אינד פון די אינדען אויף די בשמים־בערג.

מו.

עס נעהען די מעג. עס לויפען די וואָכען. עס איז אָננעקומען דער ליעבער יום־טוב שבועות. עס איז אָננעקומען דער שבת, וואָס נאָך שבועות. עס איז אַוועקגענאַנגען דער שבת, וואָס נאָך שבועות, און נאָך א שבת, און נאָך א שבת — און איך בין נאָך אַלץ א גאַסט אין מיין שטעדטעל.

וואָס טהו איך דא? — נאַרנישט. גאָלע נאַרנישט. מיין טאַטע־מאַמע רעכענען, אז איך בין נעוואָרען א בעל־תשובה. אז איך האָב חרטה אויף דעם, וואָס ס'איז געוואָרען, וואָס איך האָב

וויעדערשפּעניגט זייער געבאָט, ניט געוואָלט געהן אין זייערע וועגען. און זיי זענען צופּריעדען. זעהר צופּריעדען.

און איך? וואָס טהו איך דאָ? וואָס דאַרף איך דאָ? — גאָרנישט. גאָלע גאָרנישט. אָלע מאָג נעה איך מיר אַרויס אַיינער אַליין אויפ'ן שפּאַציער, הינטער דער שטאָדט אַרויס. אַהין — אויף יענער זייט מיהל. אַהין — אויף יענער זייט בריקעל. אַהין — צו יענעם פּיעל־פּאַרבינען פּעלד, וואָס ציהט זיך אַהן א סוף און אַהן א ברעג, וואָס איז אַרומגעבראַכט מיט א זילבערן טייכעל פון איין זייט און מיט א קליינוואוכסיג נאָר געדיכט וועלדעל פון דער אַנדערער זייט. דאָס זילבערנע טייכעל זעהט אויס, ווי א זילבערנע עטרה צו א נייעם טלית פון בלויען תכלת. דאָס געדיכטע וועלדעל זעהט אויס, ווי א געדיכטע פּאָטלע געקרייזעלטע האָר, פון צייט צו צייט געריהרט פון א ווינטעל.

דאָרט זעץ איך מיך אוועק איינער אַליין אויפ'ן בערגעל. אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען ערשט דאָ ניט לאַנג נעזעסען אינ־צווייען, איך און בוזי, די ליליע פון שרון, די רויז פון די טהאָלען.

אויף יענעם בערגעל, וואו מיר זענען אמאָל, מיט יאָהרען צו־ריק, אין צווייען, איך און בוזי, געלאָפען, ווי די יונגע הירשען, און געשפּרונגען, ווי די פּעלד־אינדען, אויף די בשמים־בערג. דאָרט, אויף יענעם אָרט, וואו עס ליגען בעהאָלטען די בעסטע זכרונות פון מיין אויף־אייבינ־פּערלאָרענעם יוגענד, פון מיין אויף־אייבינ־פּערלאָרענעם גליק, קאָן איך מיר אוועקזיצען איינער אַליין שטונ־דען־לאַנג און בעווייגען און בעקלאָגען די אונפּערגעסליכע שולמית פון מיין שיר־השירים־ראָמאַן.

טז.

און וואָס איז מיט דער שולמית פון מיין שיר־השירים־ראָמאַן? וואָס איז מיט בוזי'ן? וואָס איז דער שלום? וואָס איז דער סוף?

צווינגט מיך ניט, איך זאָל אייך דערצעהלען דעם סוף פון מיין ראָמאַן. דער סוף, ער מעג זיך זיין דער בעסטער, איז ער א טרויע־ריגער אַקאָרד. דער אָנהויב, דער ערגסטער אָנהויב, איז בעסער פון׳ם בעסטען סוף. עס איז מיר דעריבער א סך גרינגער און א סך מעהר אַנגענעהם צו דערצעהלען אייך די דאָזיגע געשיכטע נאָך א מאָל פון׳ם אָנהויב. נאָך א מאָל און נאָך א מאָל און נאָך הונדערט מאָל. און מיט׳ן אייגענעם לשון, וואָס אַלע מאָל:

איך האָב געהאַט א ברודער בעני. איז ער דערטרונקען געווא־רען אין טייך. האָט ער איבערגעלאָזט א יתומה׳לע. האָט מען זי גערופען בוזי. פערצוינגען פון אסתר־ליבע: ליבוזי — בוזי. און שען איז געווען די בוזי, ווי די שולמית, וואָס פון שיר־השירים. און מיר זענען געוואַכסען, איך און בוזי, ווי א שוועסטער מיט א ברודער. און מיר האָבען זיך ליעב געהאַט, איך און בוזי, ווי א שוועסטער מיט א ברודער.

און אזוי ווייטער.

דער אָנהויב, דער ערגסטער אָנהויב, איז בעסער פון׳ם שענסטען סוף.

דער אָנהויב — לאָז זיין דער סוף, דער עפּילאָג פון מיין ניט־אויסגעטראַכטען, נאָר אמת׳ען, שמערצליכען ראָמאַן, וואָס איך האָב מיר ערלויבט צו קרוינען מיט׳ן נאָמען: ש י ר־ה ש י ר י ם.

דער מלך מיט דער מלכה

פסח'יגער ראָמאַן
אין פּויער טויל
מיט איין עפּילאָג

נעשריבען אין יאָהר 1902

דער מלך מיט דער מלכה

ערשטער טייל.

דער מלך שדכ'נט זיך צו דער מלכה.

ביי הענין דעם סטאָליר אין פּאָדראָד איז א הויז. מע באקט מצות, דעם נגיד'ס מצות, געווינטליך, אויפ'ן ערשטען אויוון. אויפ'ן ערשטען אויוון איז בעסער און שענער און כשר'ער און מעהר כבוד, און טאקי מעהר מצוה אויך, און וויבאלד ס'איז בעסער און שענער און כשר'ער און מעהר כבוד און מעהר מצוה — קומט דאָך דאָס דעם נגיד... הענין אליין, דער פּאָדראָדטשיק הייסט דאָס, איז גאָר ניט דער הענין, וואָס תמיד. אויף זיין גל פּנים האָט זיך צוגאָסען א מין חן, די בעקלעך פּלאָמען איהם, און פון דער ניט־צוקעמטער בּאָרד איז געוואָרען נאָך מעהר זשמוט — א גאנצער קאָלטון.

— קינדער, לעבעדיג! לעבעדיג! — טרייבט אונטער הענין די העלפערס. — קאטשעט, רעדעלט, זעצט די מצות, ס'איז דעם נגיד'ס מצות!...

דעם נגיד'ס וויב, שרה־זיסל די נגידית, א אידינע מיט א גוידער און מיט פערלעך, וועדט גרעבער ווי לענגער. זי שטעהט און קלערט, וויפיעל זאָל זי איבערלאָזען די העלפערס: צוויי קערב־

לעך איז צו פיעל, א קערבעל איז צו ווינציג; אכצעהן פּארשוין, א רובעל מיט אכציג — וועט זיין אקוראט צו גריוונעם אויף א מענ־שען...

— וויפיעל, מיינסט דו, וועלען מיר דאָ חאפּען? — פרעגט איין ווייבעל א ראבעטיני ביי א אנדערען ווייבעל מיט א פויגעלש פּנים, און ביידע קאטשען געשמאק.

— איך רעכען צו פערטעלעך, — ענטפערט איהר דאָם אנדע־רע ווייבעל ווּאָם מיט'ן פויגעלש פּנים.

— פּאר ווּאָם ניט צו האלבע קערבעלעך? — זאָגט דאָם ערשטע ווייבעל, די ראבעטיני.

— משוגע וועט זי ווערען? צעטיילען נייען קערבעלעך? — זאָגט יענע ווּאָם מיט'ן פויגעלש פּנים.

— פּאר ווּאָם ניט? קראנק איז זי? — זאָגט די ראבעטיני.

— לאָז זי זיין קראנק פּאר מיר און פּאר אלע אידען! — זאָגט די ווּאָם מיט'ן פויגעלש פּנים און צעלאכט זיך.

אויף זיי קוקענדיג צעלאכען זיך נאָך עטליכע ווייבלעך.

— און פּאר מיר אויך!

— און פּאר מיר אויך!

— און פּאר מיר אויך!

— לאָז זיין שטילער, נשים! — שרייט אָן אויף זיי מלך דער רעדלער, א שוסטער־יונג מיט א שווארצער גלאנצענדיגער, געגרייי־זעלטער פּאטלע, מיט א געשטופּעלט פּנים פון פּאקען און מיט א צענויפּגעוואכסענער נאָז, כמעט אָהן נאָזלעכער, אזוי, אז ער רעדט, סווישטשעט ער מיט די צייהן: סססס!... א חוץ די דריי חסרונות: 1) וואָם ער איז געשטופּעלט, 2) וואָם ער איז אָהן נאָז־לעכער און 3) וואָם ער סווישטשעט, איז ער דוקא א פיינער יונג „מיט שפּאַרען"; די שווארצע גלאנצענדיגע, געקרייזעלטע פּאטלע איז ביי איהם תמיד אונטערגעשערעט אזוי קייליגיג און איז תמיד אזוי אנגעשמירט מיט פעטען, אז ס'איז א מחיה צו קוקען. היינט

טראָגט ער ב קאשקעט פון „קאשקעטען־לאַנד" — קיילעביג, פון אויבען מיט א קנאָפּ, פון פּאַרענט מיט א דאשעק און מיט א שוואַרץ גלאַנצענדיג רימענדל און מיט צוויי שוואַרצע גרויסע ספּראַנטשעקעס. דער „גאַרניטור", וואָס מלך פערגינט זיך טראָגען אין דער וואָכען, וואָלט זיך עס איין אנדערער געוואונשען טראָגען אום יום־טוב. און פון שטיוועל שמועסט מען ניט. די שטיוועל זענען אויף אזעלכע הויכע אבצאַסען, אז ס'איז נור א וואונדער, ווי אזוי ער האלט זיך אויף די פיס. און אז איך וועל אייך שוין אויסמאהלען ביז'ן סוף, אז ער טראָגט אויפ'ן האלז א מין שארף פון רויטע מיט גרינע פּאַסען, איין עק פערוואַרפען ארונ־טער, און א גרויסען זילבערנעם זיגער מיט א לאַנגער זילבערנער קייט מיט א „רוקער", און אויפ'ן פינגער א גרויסען זילבערנעם „סיגנעט", וועט אייך שוין קיין קשיא ניט זיין, פּאַר וואָס אלע מיידלעך מיט אלע וויבלעך (די אלמנות מיט די גרושות) זענען נאָך איהם די כפּרה.

— זאָג נור, מלך, — רופט זיך אָן צו איהם די ראבעטיני אויף קאַטאַוועס — אפשר וואָלסט דו זיך אויסגעקלויבען דאָ א מלכה אויף פּסח?

— ער האָט שוין! — ענטפערט איהר יענע וואָס מיט'ן פוי־געלש פנים.

— ווי אזוי רופט מען זי?

— מלכה.

— וואָסער מלכה?

— די וואָס האָט זיך גע'גט מיט מאָטעל דעם שניידער.

— פון וואַנען וויסט דו דאָס?

— איך קוק אויף זיי די גאַנצע צייט, זעה איך, אז ס'איז א שרוך...

— אזא שטילע, דאכט זיך?

— שטילע וואסער גראבט טיף...

און ביידע ווייבלעך לאזען ארויס א טיפען־טיפען זיפץ. זיי וואלטען ביידע זיך ניט אפגעזאגט פון אזא שרוך. זיי זענען ביידע אלמנות, קיין קינדער האבען זיי ניט. דער רוח וואלט איהם ניט אוועקגעחאפט, ער זאל בעסער נעמען איינע פון זיי. וואס האט ער אזעלכס דערזעהען אויף מלכה'ן? שוואַרץ ווי א שוואַרצע קאץ אין א פינסטערע נאכט. סיידען דאס, וואס זי האט גראבע הענד?

— האב קיין מורא ניט, ער וועט ביי איהר לינגען אין דער ערד! — רעדט אוים איינע דאס אנדערע דאס הארץ.

— ווי א בארג! — ענטפערט איהר יענע. — לאז ער פרובען זיין א טאג מיט איהר מאמע, מיט דער בלינדער מכשפה'טע! — און ביידע ווייבלעך טרייסטען זיך חאטש דערמיט, וואס מלך וועט לינגען אין דער ערד.

— אדער פארקעהרט, איך האב מורא, אז זי זאל ביי איהם ניט לינגען אין דער ערד. ער איז אויך א רעכטער פויגעל!

— אט צעקראץ איך מיך! חאפט זי דער רוח מיט איהם אינ־איינעם לכבוד דעם הייליגען יום־טוב!

— אמן הלואי!...

און מלכה, א נידעריג ווייבעל, א שוואַרצע נאר א פוכקע, מיט א פערריסען נעזעל, מיט קליינע שוואַרצע, תמיד לאכענדיגע אויג־לעך, פערקאטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגען, וואַרפט מיט אוי־גען אויף מלך דעם רעדלער. און מלך דער רעדלער דרעהט זיך צו שטארק ארום איהר, צו אפט רעדעלט ער איהרע מצות, צו פיעל רעדט ער מיט איהר, — יא, דאס ווייבעל וואס מיט'ן פויגעלש פנים איז נערעכט: ס'איז א שרוך...

צווייטער טייל.

ביי דער מלכה אין דער היים.

... אז ער איז נעקומען צו איהר צו געהן, האָט מען איהם ניט בעגעגנט מיט כלי־זמר, פון קיין פּושקעס האָט מען ניט געשאָסען, קיין פּאזשען זענען איהם נישט געקומען אקעגען, קיין פּאלאָצען האָט מען פון זיינעטוועגען ניט צוגעגרייט, קיין באל נישט געמאכט. אויף די קניהעס איז ער פּאר איהר נישט געפּאלען, די האנד נישט געקושט, — ס'איז צוגענאנגען נאָר פּראָסט, אהן צערעמאָניעס. מלכה איז ניט געזעסען אליין, זי האָט געהאלטען נעבען זיך איין אלטע מאמע — א שלאק־פּוראניות, זאל גאָט שומר ומציל זיין! א שטיקעל גליק, וואָם זי איז א בלינדע, וויימער וואלט זי דורס נעוויין מענשען. אז מלך האָט נור אריבערגעטראָטען די שוועל, האָט די בלינדע מאמע אויסגעשריען אויף א קול:

— מלכה, ווער איז דאָס נעקומען?
— ס'איז מלך. — ענטפערט איהר מלכה.
— וואָסער מלך?
— מלך דער שוסטער.
— וואָם טהוט ער דא?
— ער איז א רעדלער אין פּאדראד.
— טרייב איהם ארויס, דעם שארלאטאן.

נאָך אזא ברוך־הבא האָט זיך מלך ניט געקאָנט פיהלען שטארק פויגעלדיג, ווען מלכה זאל ניט געווען וויזען איהם מיט די חיטרע שווארצע אויגלעך, ער זאל בלייבען דא. מלך פיהלט זיך א ביסעל שטארקער און ווי אויפמונטערען די בלינדע, זי זאל ווערען מיט איהם שלום.

— מוהמעניו, וואָם זענט איהר אזוי אנגעדראָדעלט אויף מיר? איהר קענט מיך דען? איהר האָט מיך דען אמאל געזעהען?

— געזעהען האָב איך דיך ניט, נאָר הערען הער איך, אז דו פייפסט. איך וואָלט געמעגט שווערען, אז דו האָסט ניט קיין נאָז.

— אזא מכה מיינע שונאים אויפ'ן שטערן, וואָס פאַר אַ נאָז איך האָב.

— וואָס זשע פייפסט דו אזוי?

— ס'איז ביי מיר אזא לשון.

— אזא יאָהר אויף דיר. וואָס וועסט דו זאָגען גוטס? ביזט דאָך נישט געקומען אומזיסט. זאָג, וואָס דאַרפסט דו מיך?

— איך בין ניט געקומען צו אייך, מוהמעניו, איך בין געקומען צו אייער מלכה'ן.

— צו מיין מלכה'ן? וואָס פאַר אַ מחותן ביזט דו מיט מיין מלכה'ן?

מלך איז געבליבען אהן לשון. ער האָט ניט געוואוסט, וואָס ער זאָל זאָגען. מלכה איז געשטאַנען און האָט איהם געוואונקען, ער זאָל זאָגען גלייך, ער זאָל ניט אָפּלעגען אויף שפּעטער.

— איך וויל... איך האָב, פּארשטעהט איהר מיך, געוואָלט, אז איך, אז מלכה...

— זעה נור, ווי ער פּלאַנטעט מיט דער צונג! מירקע, געב לשון!

— דאָס הייסט, אז מיר ביידע, איך און אייער מלכה, זאָלען חתונה האָבען ביידע...

— אָט אזוי זשע רער! האָסט דו זיך באַדאַרפט אזוי לאַנג קוועטשען? וויפיעל פּאַרדיענסט דו א וואָך? נאָר דעם ריינעם אמת זאָלסט דו זאָגען! איך האָב פיינט א באריהמער!

— א מאָל פיער און א מאָל פיפטהאַלבען קאַרבען.

— דו ארבייטסט אַליין, צי ביי יענעם?

— איצט ארבייט איך נאָך ביי יענעם.

— ביי וועמען?

— ביי חנא דעם שוסטער.
— ביזט נאָך א בחור ?
— א בחור.
— וועמען האָסט דו — א טאטען, א מאמען, א שוועסטער, א ברודער ?
— קיינעם ניט, קיינעם ניט.
— א שטעקען הייסט דאָס ? דו ווייסט, אז מלכה איז א גרושה ?
— וואָס דען, איך ווייס ניט ?
— און דאָס ווייסט דו, אז זי איז א שלאָק, א צרה שלא תבוא ?
— דערפאר האָב איך קיין מורא ניט.
— אזא בריה ביזט דו ? ווען קאָנסט דו שטעלען חופה ?
— אפילו באלד.
— מלכה, ער נעפעלט דיר ? — — —

טער האנד, זיצט די מלכה אין א נייער רויטער פלאטיע און מיט א ווייסען פארטוך, וואס קליידען איהר זעהר צום שווארץ־חנ'עוו־דיגען פנים, און אקעגען זיי זיצט א שווארצער שטן, אנגעטאן אין גאלע שווארצען, מיט א גרעל פארמעט־פנים מיט א סך קנייט־שען, און אויף דעם אָרט, וואו עס זענען געווען אמאל אויגען, — צוויי פינסטערע לעכער מיט גרויסע וווייסע בעלמעס. א שווארצע פעטשיילע מיט גאלע פליאמעס, אונטערגעבונדען אונטער דער שפיי־צעביגער מאָרדע מיט צוויי שפיצען, געבען־צו דעם דאָזיגען שרעק־ליכען פנים נאָך מעהר פינסטערניש — ס'איז א מורא צו קוקען! דער מלך זאגט די הגדה הויך אויף א קול, מישט איין בלעטעל נאָכ'ן אנדערען, נעהט גלייך, ווי א פאטשטאווע פערה, און זעצט עברי, ווי א באָנדער, אבי מיט א ניגון, פייפט צו מיט דער נאָז און שאָ־קעלט זיך נאָנץ נעשמאק. די מלכה זיצט מיט גרויס דרך־ארץ, צענויפגעלענט די הענד אויפ'ן הארצען, און שווייגט. און דער שווארצער שמן מיט די גייסע בעלמעס שאקעלט מיט'ן קאָפ הין און צוריק, עפענט אויף אלע מאָל דאָס מויל, וואס זעהט אוים ווי א קבר, און גענויצט.

— אילו עשה — זינגט דער מלך און נעמט א קאָרטאָפלי און טונקט זי אין אין זאלצוואסער — באלהיהם ולא הרג, מלכה, נעם א קאָרטאָפלי, את בכוריהם, מיט זאלצוואסער, — דיינו! — ביי איט־ליבען „דיינו" טהוט ער זיך א זעץ מיט'ן קולאק אין הארצען אריין, ווי צו „על־חטא". — אילו הרג, טונק אויך די קאָרטאָפלי, את בכוריהם, אין זאלצוואסער, ולא נתן, נעב נאָר, מלכה, לנו את ממונם, א קאָרטאָפלי דער מאמען, — דיינו!... (א זעץ אין הארצען אריין).

די מלכה טהוט אלסדינג, וואס דער מלך הייסט איהר, פער־פעהלט ניט קיין האָר, און אז עס קומט צו „זכר למקדש כהלל", קלאפט ער דאָס אָפ אויף דער גיך, שוין אין איין נאנג מיט דער ברכה פונ'ם אפיקומן, און שאפט, די מלכה זאל דערלאנגען די טוואָרט מיט דער פאמעניצע, וועט ער זיך וואשען. נעוואשען זיך,

טהום ער א זעץ מיט דער האנד איבער אלע דריי מצות, צעטרישטשעט זיי אויף שטיקלעך, מאכט א מויא און גיט דער מלכה א שטיקעל מצה אויף א מויא און אויך דער בלינדער א מויא. די בלינדע, וואס האלט די גאנצע צייט א פרום פנים, נעמט דאס שטיקעל מצה מיט צוויי פינגער, ווי איין אבן טוב, טראגט דאס צו פריהער צו די וויסע בעלמעס, גלייך ווי זי זעהט עפים, שעפטשעט בשעת מעשה מיט די ליפען „גאט ברוך הוא וברוך שמו" לאנג־לאנג, איידער זי עקספעדירט דאס אין מויל אריין.

— מלכה, די פיש! — לאזט ארויס דער מלך א בעפויל, און עס ווערד אין איין כהרף־עין בעשאפען פיש אויפ'ן טיש.

— מלכה, חריין! — הערט זיך א נייער בעפויל פונ'ם מלך, און בוידע ווייבער זיצען מיט גרויס רעשפעקט און ווארטען, וואס נאך פאר א בעפויל ווערט ארויסגעהן פונ'ם מלך.

אז וואהל איז דעם מענשען, וואס קען זיך שאפען, וואס זיינע ווערטער האבען א ממשות, וואס זיין בעפויל ווערד אנגענומען און וואס אלע זיינע קאפריזען ווערען אין דער מינוט אויסגעפיהרט.

ס'איז נוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד!

פיערטער טייל.

דער מלך אין גלות.

מיר בעטען דעם לעזער, ער זאל זיך מטריח זיין מיט אונז נאך א מאל אינ'ם אייגענעם קעלער שוין נאך פסח. אוים טראן, אוים מלוכה, אוים מלך! מלך דער שוסטער זיצט ביים „ווארסטעק" אויף א רימען בענקעלע מיט א רימענעם פארטוך, מיט א רימענדעל ארומגענומען די גענרייזעלטע פאטלע, דער קאשקעט איז צעקניטשט, דער שארף איז צעטריפעט, נישטא קיין זילבערנע קייט, מע זעהט ניט קיין סיגנעט. ער האלט א שטיוועל איבערגעקעהרט

מיט דער פֿאַרשוווע ארויף און שלאָגט פֿלעקלעך. מלכה, אָפּגע־ריסען, אויסגעשמירט און פֿערשלומפּערט, פֿאַרעט זיך ביי׳ם אויוונען, בויגט זיך אַן אַלע מינוט, בלאָזט און בלאָזט מיט אַלע כחות — אין אויוונען ווײַל ניט ברענען.

— א שענער ברויט־געבער! — זאָגט זי, גלייך ווי זי רעדט צו זיך אַליין. — קיין שייטעל האָלץ נישטאָ אין שטוב! שוין באַלד א יאָהר נאָך דער חתונה, צעריסען אַלע קלייד־לעך, דער בור־נוס צעפֿאַלען אויף שטיקלעך, קיין פּאָר שיך אויף די פּיס, אַלע שוסטערס געהען באַרוועס, — נישטאָ ווער ס׳זאָל לאָכען.

— געהן וואָלט ער ביי מיר אויף אַלע פּיער! — רופט זיך אָפּ א משונה מאָדנע זאַמדיג קול פון א נקבה, וואָס רעדט ווי א מאַנס־בילד. — ווי אַזוי דער מענטש נעמט זיך פּיר, אַזוי העלפֿט איהם גאָט. וואָס הערסט דו איהם, דו נאַריש פּנים? היים איהם, ער זאָל אַוועקלעגען די ארבייט און זאָל דיר מאַכען א פּאָר באַטיקעס זאָל ער דיר מאַכען.

דאָס דאָזיגע קול געהט פון א פּינסטער ווינקעל. דאָרט זיצט די בלינדע, אָננעטהאָן אין שוואַרצען, איינגעבוינגען אין דרייען, זעהט אוים פון דער ווייטען, ווי א שוואַרצער קנויל; בלינדערהייד ארבייט זי א זאַק, און די דרעטלעך לויפען ביי איהר אונטער די פּינגער מיט א שרעקליך מהירות.

— א רוח זיצט אין דער אידינע! — קלערט זיך מלך, ענט־פערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פֿלעקלעך.

— גאָט ברוך הוא וברוך שמו האָט מיר געשיקט א מתנה אויף דער עלטער, א ענניידעם א דערקוויקענישׂ. — רעדט ווייטער די בלינדע אויף איהר זאַמדינער שטימע, און די דרעטלעך פֿליהען ביי איהר אונטער די הענד. — געזונ, ער איז א שוסטער, איז ער נאָך א פּויליער יונגאַטש און א שלים־מזל דערצו!

— א ניט־גוטער! — טראַכט זיך מלך, ענטפֿערט איהר ניט דאָס אַנדערע וואָרט און שלאָגט פֿלעקלעך.

— ווי גייציג ער איז געווען בחור־ווייז! זיך נעדרעהט אויפ'ן קאָרעק, צוגעזאָגט גילדענע בערג, נענומען א ווייבעל, א יונגס, א שענס, בלוט און מילך, זי אלט נעמאכט, פארווויסט, פארפינסטערט, אויסגענארט דעם אָנבייסען...

— א קליפה! — טראכט זיך מלך, ענטפערט איהר ניט דאָס אנדערע וואָרט און שלאָגט פלעקלעך.

— שען אויסגעשפיעלט די טאכטער מיינע! פויל'ער הערינג, פארשטונקענע פיש! א מאן א שוסטער, א קבצן א ווייסטער, א פויל'ער יונג, א שטומע צונג, א צענויפגעוואכסענע נאָז און סע פייפט...

— מכשפה'טע!!! — האָט זיך ארויסגעריסען ביי מלך'ן פונ'ם מויל. ער האָט זיך אויפגעהאָפט פונ'ם בענקעל, ווי איין אָפגע־בריהטער, אין איין האנד האָט ער געהאלטען דעם שטיוועל, אין דער אָנדערער — דעם האמער, וואָס ער האָט געשלאָגען מיט איהם פלעקלעך, און האָט ניט געוואוסט, וואָס זאָל ער איהר וואַרפען אין קאָפ אריין: דעם שטיוועל, צי דעם האמער?

די בלינדע האָט דערפיהלט, אז דער שונא שטעהט איהר אקע־גען און ווי זי דורס זיין, האָט זי זיך אין איין אויגענבליק אוים־געהאָפט פונ'ם אָרט, און פונ'ם שוואַרצען קנויל איז מיט א מאל אויסגעוואכסען א הויבער שוואַרצער שטן. זי האָט אויסגעצוינגען צוויי שוואַרצע דארע הענד, ווי שטעקלעך, מיט אויסגעבויגענע פינגער, ווי ביי א צעבייזערטען האָהן, דעם קאָפ האָט זי פערוואַר־פען ארונטער און די צוויי ווייסע בעלמעס זענען מיט א מאל עפים ווי גרעסער געוואָרען און האָבען, דאכט זיך, אָננעהויבען קוקען און זעהען. די נאָז האָט זיך אויסגעצוינגען, די ביינער פון די נע־קנייטשטע באקען ארויסגעסטירטשעט, דאָס מויל האָט זיך אוים־געעפענט, ווי א קבר.

אויב ס'איז פארהאן ערגיץ אויף דער וועלט א מכשפה, קאן זי, דאכט מיר, שרעקליכער ניט זיין, ווי די בלינדע איז געווען אין דער מינוט.

מלך איז געווען אפהענדיג. ער האט נור אויסגעשפיגען און האט זיך געזעצט צוריק צום ווארסטעק — שלאגען פלעקלעך...

ע פ י ל א ג.

ערב פסח האבען זיי ביידע זיך וויעדער געשטעלט אין פאדראר ביי די מצות. מלכה האט געקאטשעט און מלך האט גערעדעלט. פערדיענט עטליכע קערבלעך, האבען זיי אויסגעקליידט זיך לכבוד יום־טוב און אויך דער בלינדער מאמען געמאכט א נייע פלאטיע, א שווארצע, מיט גלעלע פלעקען. און א פעטשיילע א גלעלע מיט שווארצע פלעקען. אז ס'איז געקומען צום סדר, איז דער מלך וויערער געזעסען אויבען־אן אויפ'ן טראן און „געפראווען". נעבען איהם איז געזעסען די מלכה, אנגעטהאן יום־טוב'דיג, און אקענען זיי — די בלינדע, ווי א שווארצער שטן, מיט א פרום פנים — „גאט ברוך הוא וברוך שמו"... דער מלך רייבט די הגדה גאנץ געשמאק הויך אויף א קול, מישט איין בלעטעל נאכ'ן אנדערען, גההט גלייך, ווי א פאטשטאווע פערד, זעצט עברי, ווי א באנדער, אבי מיט א ניגון, שלאגט זיך ביי די „דיינו'ס" אין הארצען אריין, ווי צו „על־חטא" — פונקט דאס אייגענע, וואס פארשיאהרען.

— מלכה, די פיש! — לאזט ארויס דער מלך א בעפויל.

— מלכה, חריין! — הערט זיך א נייער בעפויל פונ'ם מלך. און ביידע ווייבער זיצען מיט גרויס רעשפעקט און ווארטען, וואס נאך פאר א בעפויל וועט ארויסנעהן פונ'ם מלך.

יא, ס'איז גוט צו זיין א מלך, ווי איך בין א איד... חאטש איין מאל אין יאהר, חאטש אויף א האלבע שעה!

בערעלע

אַ מעשה, ווי אַזוי אַ פּאָר־פּאָלק אָהן קינדער האָבען אויסגעהאָדעוועט אַיין אומגליק אויף זייער קאָפּ. דערצעהלט לכבוד שבועות.

נעשריבען אין יאָהר 1908

בערעלע

א הקדמה פונ׳ם ערצעהלער.

די מעשה, וואס איך געה אייך דערצעהלען, קעהר זיך, אייגענט־
ליך, מיט שבועות ווינציג־וואס אן. אין איהר הערט מען ניט דעם
ניגון פון „אקדמות" און מע פיהלט ניט דעם טעם פון בלינצעם.
אזוי ווי זי האט זיך געטראפען ערב שבועות, אזוי האט זי זיך געקאנט
מרעפען ערב פסח, און אפילו ערב תשעה־באב. נישט מעהר, אזוי
ווי ס׳איז איצט ערב שבועות, און א מעשה דערצעהלען לכבוד יום־
טוב וויל זיך (אוי וויל זיך! הלואי וואלט איהר אזוי וועלען
לייענען...), דערצעהל איך אייך, וואס איך האב אליין געהערט פון
מיין עלטערען ברודער, אז ער האט זי געהערט פון זיין רבי'ן —
עליהם השלום, זיי זענען שוין אלע טוידט: מיין עלטערער ברודער,
זיין רבי און בערעלע און אלע פערזאנען פון דער דאזיגער אמת'ער
געשיכטע, אונז צו לאננע יאהר — און לאז דאס זיין א מעשה
לכבוד שבועות.

שלום־עליכם.

א.

ער האט געהייסען משה־יוענקיל, זי האט געהייסען שרה־זיסעל.
געזעסען זענען זיי אין א דארף, געהאלטען א מיהל, געהאט גאנץ
שען פרנסה, געלעבט זעהר צופריעדען, נאר איין זאך — קיין קינ־
דער האט זיי גאט ניט געגעבען.

— ס'זאל איהם אנהויבען צו ריהרען, וואס מיר זיצען אט־אזוי א, מע וועלט אקערשט ניט משוגע, שונאי ציון! זאלסט חאטש קריגען ערגיץ א „האדאווניק", א יתומ'על איין ארעמס, אדער א יתומה'לע. בעסער וואלט געווען א יתום אויידער א יתומה: א יתום וואלט זיין א קדיש. און פאר נויטה לאז זיין א יתומה, אבי א לעבעדיגער נפש אין שטוב, ניט זיצען מיט די פיער וועגט, משטיינס געזאגט!...

אזוי האט ג'טענה'ט שרה־זיסעל נעבאך צו איהר מאן משה־יענקיל און האט איהם גענעסען, געטאטשעט, ווי געווינטליך א וויב, וואס היסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

און משה־יענקיל האט דאס אויסגעהערט ניט אין מאל און ניט צוויי מאל, נאר צעהן מאל, הונדערט מאל, טויזענד מאל — און נעשווייגען, ווי געווינטליך א מאן, וואס היסט משה־יענקיל און זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט און דאס וויב עסט איהם און טאטשעט איהם טאג־טעגליך, יאהרען־לאנג.

ויהי היום — קומט משה־יענקיל איינמאל צו פאהרען אהיים און געהט ארויין אין שטוב ארויין מיט א שיינעדיג פנים און אין בוזעם האלט ער פערשטעלט עפיס א בעשעפעניש, וואס ריהרט זיך און ווארטשעט, און ער רופט זיך אן צו זיין וויב:

— שרה־זיסעל, נא, איך האב דיר געבראכט א האדאווניק, געפונען פאהרענדיג אין וואלד פארבלאנזעט... ער היסט בערעלע.

און משה־יענקיל האט ארויסגעוויקעלט פונ'ם בוזעם דעם נעפרוי־נענעם פערבלאנזעטען נפש, וואס היסט בערעלע, און האט איהם גענעבען א שטעל־אוועק אויף דער ערד פאר זיין וויב שרה־זיסעל. און זיין וויב שרה־זיסעל, אז זי האט גענעבען א קוק אויף דעם האריגען בעוואכסענעם נפש בערעלע, האט זי גענעבען א שפרונג־אף צוריק און איז שיער ניט געפאלען חלשות. נאכדעם האט זיך אויפגעעפענט א קוואל פון קללות, און די גאנצע תוכחה האט זי

אויסגענאסען אויף איהר מאן'ס קאפ און איהר נאנץ ביטער האַרץ האָט זי אויסגעלאזט צו זיינע הענד און פיס, ווי געווייגטלעך א ווייב, וואָס הייסט שרה־זיסעל, זיצט אין א דאַרף און האָט קיין קינדער ניט.

און איהר מאן משה־יענקל האָט אויסגעהערט די תוכחה פון זיין ווייב מיט א שמייכעלע, ווי געווייגטלעך א מאן, וואָס הייסט משה־יענקל, זיצט אין א דאַרף און האָט קיין קינדער ניט, און האָט זיך אַנגערופען צו איהר:

— הכלל, שרה־זיסעל, ביזט דו שוין פאַרטיג מיט אלע קללות? אַצינד נעם נעב אונזער בערעלען עפּיס עסען. זעהסט דאָך, אז ער איז הונגעריג, זוכט און ווייניט — א צער־בעלי־חיים...

— א פינסטערער שלים־מזל אויף דיין קאָפּ מיט איהם אינ־איינעם! — אזוי האָט איהם געענטפערט שרה־זיסעל און איז נע־נאנגען פונדעסטוועגען צו דער שאפע און האָט צענויפגענומען וואָס ס'איז נעווען, און ביידע האָבען זיך אוועקגעזעצט אַנהאַדעווען דעם הונגעריגען בערעלע, וועלכער איז פערבליבען ביי זיי אין שטוב א האַראַוניק אויף שטענדיג און איז געוואכסען און איז אויסגע־וואכסען און איז נעוואָרען א גרויסער.

ב.

א נפש איז בערעלע נעווען א פראַסטער, א ווילדער, א בריט־ביניגער, א געפאַקטער, א בעוואכסענער פון קאָפּ ביז פיס, און איז נעווען במחילת כבודו א גרויסער זולל־וסובא'ניק, און ניט אזוי א זולל־וסובא'ניק, ווי א נאשער, און ניט אזוי א נאשער, ווי, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א שכור. בטבע איז ער נעווען נישט קיין מפונק, נישט קיין איבערקלויבער; וואָס עס האָט זיך נעמאכט א געווען גוט: בראַנפען איז בראַנפען, מער איז מער, ביער איז ביער; זיך ניט אָפּגעזאָגט אויך פון קוואס; שטאַרק ליעב נעהאַט האַניג, נישט פיינט נעהאַט קיין פלייש, און אויף היהנער

איז ער געווען גאר א גרויסער בעלן, און דוקא פון דער שטייג, אזוי אז קיינער זאל ניט זעהען... מע מוז זיך מודה זיין, אז בעי־ רעלע איז געווען געהאפט, האט געהאט לעפקע פינגער... האט ליעב געהאט אוועק'לקח'ענען אלסדינג, וואם ליגט נישט גוט.

אז מע רעדט פון חסרונות, דארף מען רעכענען אויך די מעלות. בערעלע איז געווען א פארשוין א פרייליכער, א פערשיי־ טער, א שפרינגער, געקראכען און געקלעטערט אויף די גלייכע וועגט, געקוליעט זיך און געבראכען זיך, געמאכט משוגע'נע העויות, אנשטעלען, תנועות אזעלכע, אז מע האט בעדארפט צעגעהן פאר געלעכטער. משה־יענקל האט באמת הנאה געהאט, נעקלויבען נחת פון בערעלען, ווי ער וואכסט, ווי ער מאכט אנשטעלען, ווי ער פער־ שטעהט אלסדינג, להבדיל ווי א מענש. אז מע זאגט איהם: בע־ רעלע, קום אהער! — נעהט ער צו. אז מע זאגט איהם: בערעלע, נא דיר! — שטעלט ער אויס די לאפע, אדער ער עפענט אויף דאס מויל. אמת, א קאפ איז אויף איהם א גראבליכער, א מח א פלאט־ שיגער; איידער מע קלאפט איהם אריין עפיס אין קאפ אריין, דארף מען גוט צוהארעווען, האקען האלץ, טעסען פלעקער; נאר האט ער שוין איבערגענומען עפיס א זאך, וועט ער עס שוין נע־ דענקען. אונזער משה־יענקלען איז אנגעקומען מיט גרינע וועדעם, איידער ער האט איהם אויסגעלערענט, אז דאס, וואם מע גיט איהם ניט אין דער לאפע אריין, זאל ער אליין זיך ניט דערוועגען נעמען. בערעלע, וואם איז כמעט נעווען, ווי מיר האבען שוין אויבען בע־ מערקט, אביסעל געהאפט אין דער מעשה, האט דוקא געהאט גרויס חשק צו אלסדינג צוגעהן, געבען א שמעק מיט דער נאז און טאקי באלד אריינהאפען אין מויל אריין — און געהט לאדט איהם צום ונתנה־ תוקף! בשום אופן האט בערעלע ניט נעקאנט פערשטעהן מיט זיין גראבען בערישען שכל, למשל, אזא פשוט'ע זאך: פלייש ליגט, שמעקען שמעקט דאס, עסען וויל ער, — היינט פאר וואם זאל ער דאס ניט נעמען אין מויל אריין? אודאי האט איהם משה־יענקל

געגעבען א רעכטען פסק, נוט אנגעדרעהט ביי די קורצע אויהערען, דורכגעפאטשט און מכבד געווען מיט א פאר גוטע שטעקענס אי־בער די פאדערשטע לאפעס און אנגעזאגט איהם א מאל צעהן מיט'ן הארבען וואדס, אז ער זאל געהן די רגע הינטער'ן אויווען, זיך אנידערהאלטען פאפען...

פאפען (שלאפען), פרעסען (עסען), זשליאקען (טרינקען), חאליען (ליגען), זאכען (רוהען), קרענקען (זיצען) — דאס איז געווען די שפראך, וואס מע האט נערעדט מיט בערעלען, און בערעלע האט דאס פערשטאנען. א סימן — ער האט געפאלנט.

ג.

מע קאן נישט וויסען אקוראט: צי וויל אונזער פאר־פאלק זענען אזוי זשעדנע געווען קינדער, צי דערפאר, וואס דער דאזיגער נפש איז אויפגעוואכסען און האט זיך ערצויגען, מע קאן זאגען, אויף זייערע הענד — זיי האבען זיך צוגעבונדען צו בערעלען אזוי שטארק, אז זיי האבען איהם פשוט ליעב געקריגען, איהם נאכ־געגעבען, ווי מע גיט נאך א ליעב קינד, געבאלעווען, ווי מע בא־לעווען א בן־יחיד, זיך אויסגעבראכט אויף זיסע זאכען, נאשערייען, און משה־יענקיל האט איהם אויסער דעם אונטערגעטראגען אפט־מאל אביסל ברענפען בשתיקה, עס זאל נישט דערזעהן חלילה שרה־זיסעל זיין ווייב, וואדרום אז עס וועט געווארהר ווערען דערפון שרה־זיסעל, וועט זיך טהון חושך! שרה־זיסעל, ווי זי איז ניט געווען צוגעבונדען צו בערעלען, פלעגט זי דאך טענה'ן מיט איהר מאן, אז מע באלעווען איהם צו שטארק, אז מע גיט איהם צופיל נאך די שמד.

— פארט א חיה רעה, — פלעגט זי זאגען — א בער בלייבט א בער. זעה נאר, ער זאל אונז אמאל ניט אפראנקען...

שרה־זיסעל פלעגט אפטמאל צוקלאגען בערעלען פאר איהר מאן, ווי מע זאגט, צושטעלען א בענקעלע, דערצאהלען אויף איהם.

אז ער טהוט איהר צום טוידט, כאבט אן שאדענס אין שטוב, זאל נאָט שומר ומציל זיין. למשל, בערעלע האָט געהאט א טבע ברע־כען טעלער, טעפלעך, גלעזער, שיסלען, סקאָוורעדעס, פאקרישקעס — אלסדינג, וואָס מע קען נאָר מיט איין קלאָפ צעברעכען, פלעגט ער דאָס צעברעכען. און נישט חלילה פאר כעס, מיט רציחה — ניין, דוקא אין גוטען מוטה: דערזעהען, עס שטעהט א טעלער, אוג־טערגע'ננב'עט זיך אויף צוויי פיס, אויפגעהויבען די לאָפע, באַץ — אויס טעלער! מע האָט ארויסגעזעהען, אז בערעלע האָט דערפון חיות, פשוט, עס קומט איהם צו דערפון א שטיק געזונד. משה־יענקלען איז דאָס ערשטע מאל אפילו זעהר שטארק געפעלען גע־וועז די מעשה; ער האָט געלאכט מיט'ן פולען מויל, זיך געהאל־טען ביי די זייטען פאר געלעכטער. נאָר שרה־זיסלען איז די מעשה דוקא ניט געפעלען, האָט זי דעם מאן בענראָבען, געלעגט אין דער ערד אריין אינאיינעם מיט'ן „תכשיט". און משה־יענקל האָט גענומען מיט בערעלען לערנען בלק, אזוי לאנג, ביז ער האָט איהם אפגעוואָהנט פון ברעכען טעלער.

איינמאל האָט משה־יענקל דערהערט א געשריי, גלייך ווי מע קוילעט א מענשען. דאָס האָט געשריען שרה־זיסל זיין ווייב.

— נעה נאָר זעה, וואָס דער קדיש דיינער האָט געטהאָן, ברע־נען זאלסט דו מיט איהם אויף איין פייער, רבונו של עולם!

משה־יענקל איז צוגעלאָפען און האָט דערזעהען אויף דער ערד ליגען צוויי געפענטעטע עופות, א הוהן מיט א האָהן, וואָס מע האָט זיי געוואָלט אווקפיהרען צום שוחט, — ערב יום־כפור איז דאָס געווען — האָט זיך, אפנים, מיישב געווען בערעלע, עס איז דאָך מיט זיי אלץ איינס קאפוט, למאי זאלען זיי זיך מוטשען? האָט ער ארויפגעלעגט אויף זיי די לאָפע — און א סוף. די הוהן מיט'ן האָהן זענען נאָך געלעגען מיט פערגלאנצטע אויגלעך און מיט ארויסגעשטעלטע צינגלעך, און בלוט האָט זיך זיי געלאָזט פונ'ם האלז, און בערעלע איז זיך געזעסען אין א ווינקעלע און געלעקט די

לאפע, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. פערשטעהט זיך, אז משה־יענקיל האט איהם מקיים פסק געווען, ווי עם געהער צו זיין, און בערעלע האט שוין פון דעמאלט אן געזומען אויף זיך: לאז מען די ארעמע עופות בינדען, לאז מען מיט זיי שלאגען כפרות, לאז מען זיך שלאגען מיט זיי קאפ אן וואנד, — מיט איהם געהערט זיך עס נישט אן...

האט זיך אבער געטראפען איין אנדער מעשה, — בערעלע איז שוין דעמאלט געווארען א גרויסער, ס'איז איהם אוועקגענאנגען דאס דריטע יאהר — ס'איז געווען ביי שרה־זיסלען א בהמה'לע, וואס האט זיך געמאלקען פון קאלב צו קאלב. דאס בהמה'לע, א קליינע מורע בחמה אהן הערנער, האט געגעבען מילך בשפע, געווען טהייער ביי שרה־זיסלען, ווי דאס שוואַרצאפעל פון אויג. בעראַרף זיך דאס בהמה'לע אפקעלבען און געבוירען א קעלבעלע א חיות: א קליינטשיקס, א רויטינקס, א ווייבינקס מיט א וויים מאַרדעטש־קעלע, חאטש ארומנעמען קושען! און מחמת אין דרויסען איז געווען קאלט, האט מען דאס קעלבעל נענומען אין שטוב אריין, געלעגט דאס אינאיינעם מיט בערעלען צווישען אויוועז אויף שטרוי.

— זעה נאר, דער תכשיט דיינער זאל ניט צורעכט מאכען דאס קעלבעל! — מאכט שרה־זיסל צו איהר מאן מיט א שענעם יברכך דערביי, ווי געווינטליך א ווייב, וואס הייסט שרה־זיסל, זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

— חס ושלום! — זאגט משה־יענקיל און נעמט זיך קנעלען מיט בערעלען „הלכות קעלבעל", וווייזט איהם מיט'ן פינגער און זאגט איהם אן טויזענד מאל: „נע ראוש!"... און בכדי בערעלע זאל ניט פערגעסען, שענקט ער איהם פאראוים א פאר שטעקענס איבער די פיאמעס. בערעלע זעצט זיך אוועק ווי א סטאטיק, קוקט אוים'ן קעלבעל מיט זיינע קליינע רויטע בערישע אויגלעך און בעלעקט זיך. משמעות, ער פערשטעהט וואס מע מיינט... און עס ווערד

צווישען די צוויי א מין אהבה, א ליעבשאפט, אז ס׳איז נאר א מחיה צו קוקען, ווי די צוויי ליגען זיך איינס צום אנדערען און דרימלען. און אז דאָס קעלבעל שטעהט אויף, שטעהט אויך אויך בערעלע. דאָס קעלבעל מאכט „מע!" — בערעלע שטעלט אָן די אויהערען. דאָס קעלבעל טהוט א שפרונג — בערעלע שפרינגט אריבער דעם און שטעלט זיך מיט׳ן קאָפּ אראָפּ, מיט די פּיס ארויף. נאכדעם האָפּט ער ארום דאָס קעלבעל מיט די לאָפּעם און קוועטשט דאָס צו צום הארצען, ווי א מומער נעמט ארום און קוועטשט צו א קינד. פון אזא קוועטשעניש האָט זיך אויסגעלאָזט, אז דאָס קעלבעל האָט איין מאל ארויסגעלאָזט א מאדנעם געשריי „מע!" מיט א חראָפען אינאיינעם. א גליק, וואָס ס׳איז אונטערגעלאָפען משה־יענקיל מיט׳ן שטעקען און האָט מציל געווען דאָס אומשולדיגע קעלבעל פון א מורא׳דיגער סכנה...

ד.

פון דעמאָלט אָן איז אונזער משה־יענקיל ארויין אין נאָז די וועלט, וואָס זיין ווייב שרה־זיסעל האָט איהם אמאל געזאָגט, אז א בער בלייבט א בער, פּאָרט א חיה רעה, וויפיעל מע זאָל דאָס ניט לערנען... משה־יענקיל האָט זיך אָנגעהויבען צוקוקען צו בערעלען און האָט ארויסגעזוהען, אז עס קומט צו ווינטער, איז דאָס גאָר ניט דער בערעלע, וואָס תמיד: עפּים גארניט דאָס לעבעדיג־קיט, עפּים דרעהט ער זיך ארום, קאָן זיך קיין פּאָרט ניט געפּינען, פערקלויבט זיך אין א ווינקעל, זויגט די לאָפּע און דרימעלט גאנצע טעג טיט גאנצע נעכט. מע דארף איהם וועקען, ער זאָל עפּים פרעסען, עפּים זשלאָקען... בערעלע שלאָפּט!

ניין, בערעלע שלאָפּט ניט. בערעלע טראכט, בערעלע טרוימט, בערעלע חלומ׳ט פון א גרויסער וועלט, וואָס ער ווייסט זי ניט, פון א פרייען וואלד, וואָס ער קען איהם ניט פון א בעסער גליקליך לעבען, וואָס ער האָט דאָס קיינמאל ניט פערזוכט, נאָר ער פיהלט

דאָס, ער פיהלט דאָס בחוש און בענקט נאָך דעם, ווי עס בענקט אַ קינד אַ יתום נאָך דער מאַמע, וואָס ער האָט זי קיינמאָל ניט געזעהען. בערעלע פיהלט, אַז ניט דאָ, צווישען אויוועז, איז זיין אָרט; צו ענג איז פֿאַר אים דער צווישען־אויוועז; צו קליין איז פֿאַר אים די שטוב. ער פיהלט, אַז עפּיס ציהט אים, עפּיס שלעפּט אים, עפּיס טרייבט אים פון דאָנען, און עמיצער שעפּטשעט אים אויפֿן אויהער: „בערעלע! נאָרישער בערעלע! שטעה־אויף, גלייך־אוים די ביינער דיינע, צעטראָג די שטוב אויף אַפּ פון דאָנען אהין, אוים די מענשען מיט איין קלאַפּ און טראָג זיך אַפּ פון דאָנען אהין, וויט־וויט, אָט דאָרטען, וואו עס גרינט דער וואַלד, אָט דאָרט, וואו עס שמעקט מיט בלאָטע, אהין טראָג זיך אַפּ, אהין, צווישען דיינינגע!"... און בערעלע הערט זיך צו צום קול, וואָס שעפּטשעט איהם, און האַלט צוגעמאַכט די אויגען. ער שלאָפּט ניט, נאָר ער טראַכט, ער טרוימט, ער חלום'ט פון א גרויסער וועלט, וואָס ער וויסט זי ניט, פון א פריין וואַלד, וואָס ער קען איהם ניט, פון א בעסער גליקליך לעבען, וואָס ער האָט דאָס קיין מאָל ניט פער־זוכט... נאָר אָט קומט צו געהן משה־יענקיל פון שטאָרט מיט פולע קעשענעס. בערעלע דערשמעקט, אז משה־יענקיל האָט געבראַכט צו טראָגען גוטע זאכען, נים און האַניג און א ביסעל משקה — אוי, דאָס ביסעל משקה! — און ער שטעלט זיך אוועק אויף די הינטער־שטע פים, נעמט איהם ארום מיט די פערערשטע לאַפּעס, קריכט מיט דער מאַרדע צו איהם גלייך אין בוזים אריין. משה־יענקיל טרייבט איהם אָפּ: אוועק, דו טרפה'נער האלז! אוועק, דו שכור־ניק! און בשעת מעשה ציטערט ביי איהם דאָס לייב, וואָרום פון בערעלע'ס ארומנעמען קאָן מען זיין לייטען־גלייך; נאָר איין קוועטש אביסעל א שטארקערען — ווערד מען א קרוש... און ער גיט איהם אָפּ וואָס ער האָט, אבי פטור ווערען פון זיינע לאַפּעס. פון דעם ארומנעמען, וואָס בערעלע נעמט איהם ארום, טראָגט משה־יענקיל אין זיך צווייערליי געפיהלען: אי פערגענינגען, אי שרעק.

ס'איז איהם בשעת מעשה אי גוט, אי ער האָט מורא. גוט איז איהם, וואָס ער האָט אויסגעהאָדעוועט אזא גוואַרדיאן; מורא האָט ער, וואָס בערעלע איז שוין צופיעל בערעלע...

ב.

ניט איין מאָל פלעגט אונזער משה־יענקיל, ליגענדיג אין בעט, קוקען אויף בערעלען און זיך טראכטען: „אוי, וועז דער דאָזיגער נפש זאָל חלילה וויסען וואָס פאר א כח אין איהם ליגט!"... אלע מאָל, וועז ער איז אויפגעשטאַנען פונ'ם שלאָף, האָט משה־יענקיל מיט שרעק א קוק געטהאָן אין קאמערעל: וואו איז בערעלע? וואו איז שרה־זיסעל זיין וויב?... און שרה־זיסעל זיין וויב האָט נישט אָנגעהויבען צו וויסען פון איהר מאן'ס פחדים: איהר איז קיינמאָל אויף די געדאַנקען נישט געקומען, אז ס'איז דאָ וואָס מורא צו האָבען פאר בערעלען. מערקווירדיג! זי איז מיט איהם אזוי געוואוינט געוואָרען, אז מיט דער צייט האָט זי אָנגעהויבען פערגעסען, אז בערעלע איז א חיה, א „חיה רעה", ווי זי פלעגט אמאָל אויף איהם זאָגען. וואָס היימט, בערעלע איז א חיה? בערעלע איז א בערעלע — און א סוף... האָדעוועז האָט זי איהם געהאָדעוועט ווי א קינד, און געארבייט האָט זי מיט איהם, ווי מיט א קנעכט. זי האָט זיך געשאפט מיט איהם, ווי מע שאפט זיך מיט א בעדיענטען. און בערעלע האָט געטהאָן אלסדינג, וואָס מע האָט איהם געהייסען: געטראָגען האָלץ פון דרויסען, געשעפט וואסער פונ'ם ברונען, ארויסגעטראָגען דאָס מיסט פון שטוב, — כל עבודת פרך האָט זי מיט איהם געטהאָן, און אלע מאָל מיט ווערטער, ווי מע רעדט, להבדיל, מיט א מענשען:

— נו, שלים־מזל, שטעל פים! זעה נאָר, ווי ער ריהרט זיך, ווי א בלייען פויגעל!

אזוי פלעגט שרה זיסעל זיך אויס'טענה'ן מיט איהם, און א מאָל, אז ער איז געלעגען און געדרימעלט, פלעגט זי זיך מיט איהם ניט

צערעמאָניען און דערלאַנגען איהם מיט דער קאָטשערע אין זייט אריין:

— גענוג דיר שוין, שלים־מזל, צו פאָפען, שמעה אויף, וועל איך דיר געבען פרעסען!

און בערעלע שטעהט אויף פון דער ערד, טרייסעלט זיך אָפ די פעל, געהט־צו צו שרה־זיסלען אויף צוויי פיס און שטעלט זיך אַוועק, ווי אייגער רערט:

— הנני — איך בין אַנגעבריט...

— וואָס זאָגסט דו אויף אונזער בערעלען, ווי ער איז דאָס, קיין עין־הרע, אויסגעוואַכסען?

אזוי זאָגט שרה־זיסעל צו איהר מאן און בעקומט ענטפער:

— אויסגעוואַכסען איז ער, נאָר אזוי זיך באַגעהן, ווי דו באַגעהסט זיך מיט איהם, דאַרף מען אויך ניט.

ענטפערט איהם דערויף שרה־זיסעל:

— א מכה דער מאַמע זיינער! ס'וועט איהם שאַדען צום שדוך?

ענטפערט איהר דערויף משה־יענקיל:

— צום שדוך וועט דאָס איהם ניט שאַדען, נאָר דערמאָן דיך וואָס דו אַליין האָסט אמאָל געזאָגט אויף איהם...

— וואָס האָב איך דען געזאָגט אויף איהם?

— אָנו, דערמאָן דיך נאָר אקאָרשט.

— אַדרבה, דערמאָן מיר וואָס האָב איך געזאָגט?

— דו האָסט געזאָגט, אז א בער בלייבט א בער, א חיה רעה.

— איך האָב געזאָגט?

— וואָר דען האָט נעזאָגט?

— אוי! עס איז פון זיי ניט אויסצוחאַלטען, פון די מאַנסבילען!

אזוי שרייט אוים שרה־זיסעל און טוהט א פליעסק מיט די הענד און עסט דעם מאָן און טאָטשעט איהם, און פיילט איהם א נאָנצע

נאכט, ווי ער איז ווערטה און ווי עס פאסט פאר א ווייב, וואס הייסט שרה־זיסעל און זיצט אין א דארף און האט קיין קינדער ניט.

ו.

איינמאל — דאס איז געווען פאר שבועות — איז משה־יענקיל געפאהרען פון שטאדט אהיים אויף יום־טוב אויפגעלעגט, פרעהליך. די זון האט געפייערט, צעגאסען זיך מיט איהרע הייסע שטראהלען אויף די גרינע פעלדער פון ביידע זייטען וועג. און מחמת ס'איז שוין א צייט ניט געווען קיין רעגען, איז דער שטויב פון די רעדער געווען גרויס, געגאנגען ארויף, ווי א רויך, פערשטעלט דאס דארף מיט דער מיהל מיט דער שטוב מיט די בוימער, וואס פאר דער שטוב. נאר פיהלען פיהלט משה־יענקיל, אז ער איז אין דער היים, און ער דערהערט א מאדנעם רעש, קולות פון א סך מענשען, א טומעל, א הו־הא, א טיוקען מיט א פייפען מיט א געלעכטער און מיט א געשרייי: הוררראאאא!!

— בערעלע!...

דאס איז געווען די ערשטע מחשבה, וואס איז איהם געקומען אויפ'ן קאפ, — און משה־יענקיל האט א שמיץ געטהאן דאס פערד און איז צוגעפאהרען צו דער שטוב, און זיינע אויגען האבען דערזעהען...

מיר מוזען אוועקווארפען אויף א מינוט משה־יענקלען און אפ־מאהלען זיין וואהנונג, וואס איז בעשטאנען פון א הויף, א שטוב, א קאמער פון תבואה מיט א גארטען פון עטליכע בוימלעך, מיט א ברונען און מיט א געפלאכטענעם הילצערנעם פלויט ארום און ארום. דאס אלעם האט משה־יענקיל אליין כמעט מיט זיינע אייגענע הענד געמאכט אין פערלויף פון מעהר אלס צוואנציג אהר. איטליכס פלעקעל איז איהם געווען טהייער. יעדעם שטיינדעל האט צו איהם געערדט וועדטער. ניט בלויז געערדט, נאר געזונגען, געזונגען!

דעם גאַרטען האָט ער אַליין געזעצט. די בוימלעך אַליין געפלאַנצט. און וואָס פאַר א חיות, וואָס פאַר א פערגעניגען, וואָס פאַר א נחת האָט ער געשעפט, אז דער ליעבער זומער איז געקומען, און דער גאַרטען האָט זיך צעווואַכסען, און די בוימער האָבען זיך צעבליהט, און... אָט וואָס זיינע אויגען האָבען איצט דערזעהען: די קאַמער צעווואַרפען, די זעק צעשליידערט, די תבואה צעשאָטען איבער'ן גאַנצען הויף און אויסגעמישט מיט צעריסענע פערינעס מיט קישענס, וואָס האָבען זיך געווואַלגערט אינאיינעם מיט א סך שערבלעך פון צעבראָכענע כלים, און וויסע פערערען האָבען זיך געדרעהט און געטראָגען אין דער לופטען, ווי שניי, און געפאַלען אין בלאָטע אריין. עטליכע בוימער פונ'ם גאַרטען זענען געלעגען במחילת כבודם מיט'ן פנים אראָפּ, אויסגעבראָכען און אויסגעריסען מיט'ן ווארצעל, און אויך דער קלאָץ פונ'ם ברונען, וואָס מע שעפט מיט איהם וואַסער, איז געלעגען אויסגעצויגען אויף דער ערד ווי לאַנג ער איז... די שמוב גופא איז נעווען ערטערווייז צעשלאָגען, די פענסטער צעבראָכען, די טהיר איז געלעגען ביי א זייט, און אויף איהר האָבען זיך געוואַלגערט צעבראָכענע בענקלעך מיט צעשטויסענע כלים מיט צעשאָטענע גרויפען, אויסגעמישט מיט פערערען — איין אמת'ער פאַנראָם, א חורבן!...

און אויבען, אויפ'ן דאַך פון דער שטוב, שפּאַציערט ארום הין און צוריק בערעלע אויף צוויי פיס, ברומט ווי א באַס, מלא כעס, חאַפּט א צינגל פונ'ם קוימען, א באַלקע פונ'ם דאַך און טהוט אלע מאל א שליידער אין דער ערד אריין מיט אזא כח, מיט אזא האַס, מיט אזא רציחה, וואָס משחיענקיל האָט דאָס אויף איהם נאָך קיינמאל ניט געזעהען. ער האָט בערעלען נישט געקאָנט דערקענען: דאָס מויל איז איהם אָפען, די צונג ארויסגעשטעלט, די אויגען אָנגעגאָסען מיט בלוט, און בערעלע שפּרינגט פון איין עק דאַך צום אַנדערען, מיט אזא מין מהירות און מיט אזא מין אימפּעט, אז מע האָט געזעהען, טאָמער שפּרינגט ער אראָפּ, — איז

סכנת־נפשות, ער איז דורם מענשען... און די ווייסע־חברה'ניקעס, די וואָס פערשטעהען ניט וואָס דערפון קאָן ארויס, שטעהען און לאַכען און פייפען אין שיטען מיט ווערטלעך:

— אָט אזוי, בערקאָ! אָט אזוי פאָטאָפּיטש! באַווייז זיי וואָס דו קאַנסט! רעכען זיך אָפּ מיט דיינע בעלי־בתים, זיי זאָלען וויסען ווי טהייער פעפער איז!... הוררא!!...

און וואָס משהר די קונדסים שרייען, הוקען און טיוקען אין פייבען, אזוי מעהט בערעלע ארויס פון די כלים און ארבייט מעשים אשר לא יעשו.

— א ביקס! א ביקס! גיכער א ביקס! — שרייען די עלטערע מענשען, די וואָס פערשטעהען, וואָס דאָ טהוט זיך, מיט וואָס דאָם שמעקט...

משה־יענקיל שטעהט און קוקט, און קוים וואָס ער פערשטעהט וואָס דאָ טהוט זיך. א פראָסט לויפט דורך איבער זיין לייב, און ער טראַכט זיך: „בערעלע איז משוגע געוואָרען! משוגע געוואָרען! שוין זשע וועט מען בערעלען שיסען?!"... און משה־יענקיל פיהלט, ווי עס האָט זיך איהם אָפגעריסען עפּיס אין האַרצען: מע וועט בערעלען שיסען? שיסען בערעלען?... און אייידער ער רעדט אויס א וואָרט הערט זיך א שאָס, און נאָך א שאָס, — איינס, צוויי, דריי, פיף־פאַף! א בלוי רויבעל פערשטעלט אויף א מינוט די אויגען; עס הערט זיך א שארפער ריח פון פולווער, און פון דאָך פאַלט אַרא א גרויסע שוואַרצע זאַך, טהוט זיך א זעץ אין דער ערד אריין מיט א שטאַרקען כח, קאַטשעט זיך נאָך אבי־סעל אין בלאָטע און חאַרהעלט, ווי א געקויעלעטער אָכס, און ציהט זיך אויס מיט אַלע פיער פים ארויף, און עס זעהען זיך ארויס די הויע שוואַרצע טריט מיט די בריימע פיאָטעס.

— בערעלע?... אויס בערעלע!...

און די ווייסע־חברה'ניקעס הויבען אויף א נייעס „הוררא", און משה־יענקיל דערזעהט, ווי עס יאָשעט בלוט פון בערעלע'ס קאָפּ

און פון בערעלע'ס האַרץ, פערשטעלט ער זיך מיט ביידע הענד דאָס פּנים; ער קאָן קיין בלוט ניט זעהען; ער קאָן ניט זעהען בערעלע'ס בלוט...

* * *

און דאָרט, אין שטוב, אין מיטען גרויסען חורבן, ליגט אויסגעצויגען שרה־זיסעלע, צוגעקוועטשט האַרט צו דער ערד, דאָס מויל איז איהר אָפען, דאָס פּנים בלוי, די אויגען שרעקליך, שרעקליך! און עמיצעגס שווערע־שווערע טריט זענען קענטיג אויף איהר צעבלומיגט לייב, אויף איהר צעריסענער ברוסט... — — —

דריי לוחות

פֿאַר וואָס איז דער בעריהמטער טאָלמאַטשאָוו
געוואָרען אַ שונא־ישׂראל? — דערצעהלט פון
אַיין אַדעסער אידישען ראַזנאָזשטשיק, וואָס
פערקויפט אידישע גאָזעטען און האַנדעלט־
אונטער בשתיקה מיט „אינטערעסנט אָטקריט־
קעס" פון פּאַריז. — איבערגעגעבען טאָקי
מיט זיין לשון.

נעשריבען אין יאָהר 1913

דריי לוחות

—איתר פרעגט, ווי קום איך, א איד, א מאטע פון קינדער, צו חאנר־
לען מיט אזא טריפה סחורה, זאפרעשטשאנע טאוואר, „אינטערעסנע
אטקריטקעם" פון פאריזש ?—דאס האב איך איהם צו פארדאנקען, נאר
איהם—אונזער טאלמאטשאוו'ען ימח שמו! איצט, אז ס'איז שוין
אוועקגעגאנגען אזא ציים און טאלמאטשאוו איז אוים טאלמאטשאוו
און אדעם איז שוין וויעדער אדעם, מעג מען שוין, דאכט זיך, דערצעה־
לען דעם גאנצען אמת, פון וואנען נעמט זיך עס, וואס אונזער
טאלמאטשאוו איז געווען אזא שונא ישראל? איך האב מורא, אז
איך, ווי איהר קוקט מיך אן, האב אין דעם א גרויסען חלק, אויב
ס'איז ניט איננאנצען איבער מיר! איא, ס'איז אייך אודיוויטעלנע,
ווי קום איך, א איד א ראזנאשטשיק, וואס פארקויפט אידישע גא־
זעטען בשתיקה, וואס האנדעלט אונטער מיט „אינטערעסנע אט־
קריטקעם" פון פאריזש, ווי קום איך צום נענערל טאלמאטשאוו?
און וואס פאר א מחותן בין איך וואבשטשע מיט נענערלע?
נאר די מעשה איז, פארשטעהט איהר מיך, וואס יעדער „וואדום"
האט זיך זיין „דאדום" און וואס א איד איז א איד... אויב איהר
האט ציים, וועל איך אייך עפים דערצעהלען, וועט איהר הערען
א שענס.

דאס איז נעווען, פונקט אזוי ווי היינט, חול המועד סוכות איז
דאס געווען, טאקי דא אין ארעם, שוין היבשע עטליכע יאהר אוועק,

אדעם איז נאך געווען וואָבשטשע אדעם, מע האָט נאך נישט נע־ווואוסט פון קיין טאָלמאטשאוו צו זאָגען, און א איד האָט זיך נע־קאָנט פראנק און פריי ארומטראָגען איבער דער גאָס מיט אידישע כפרים און ביכלעך אויף צו פארקויפען. קיין אידישע גאזעטען איז נאך דעמאָלט ניט געווען אזוי פיעל ווי היינט, נאָפרימער, און מע האָט פאר קיינעם קיין מורא ניט געהאָט, און קאָנטרעבאנ־דעווען מיט אינטערעסנע אָטקריטקעס פון פאריזש האָט מען אויך נישט באראפט, בין איך מיר ארומגענאנגען מיט מיין ביסעל סחורה, סדורימלעך, מחזורימלעך און לוחות לכל השנה, אויף דער לאנדזשעראָנאָווסקי און אויף דער קאטעריגענסקי, נעבען פאנקא־ני'ן, דאָרט וואו מע קאָן חאָפען א אידן, דאָרט, וואו עס דרעהען זיך ארום אלע בירזשעוויקעס און מעקלערס יאן וואָבשטשע אלער־לייי אידן, אויסגעקוקט, טאָמער וועט ג ש צושיקען עפים פרימן. שפאציער איך מיר, הייסט עס, איינמאל אזוי, ווי איהר קוקט מיך אָן, אויפ'ן טרעטאר נעבען פאנקאני'ן, דאָרט וואו אונזע־רע אדעסער בירזשעוויקעס רייבען די פאָרשוועס, און טראכט — וואו נעמט מען א פאקופאטעל אויפ'ן ביסעל לוחות, וואָס איז מיר פארבליבען? מע האָט שוין אָפגעבלאָזען שופר, מע האָט שוין אָפגעפאסט יום־כפור, אָט באלד, אָקערשט ווי מע זעהט ניט, וועט שוין דער סוכות אויך אוועקעט — און איך האָב נאך מיין ביסעל רעשט אלץ ניט פארקויפט, און נאָט ווייסט, אויב איך וועל עס שוין גאר פארקויפען, וואָרום דאָס איז אזא סחורה, וואָס מאָמער בלייבט עס אויף נאך יום־טוב, איז חאָטש נעם און שענק עס אוועק א גוי. צו וואָס טויג, נאָפרימער, א פראָסטראָטשעטער לוח? און איך האָב אזש דריי אוועלכע פראָסטראָטשעטע לוחות, פארבליבען פון ערב ראש השנה. געהאָט א מאה, האָב איך זיי צעשטעקט טאקי אָט דאָ אויף דער גאָס, צום מיינסטען צווישען די בירזשעווי־קעס, — אידען וואָבשטשע עפים ניט אזעלכע אי־אי־אי, חאלטען ניט אזוי שטארק פון אידישע ספרים, נאָר א לוח א אידישען לכל

השנה — דאָס איז אפילו פאר א בירושעוויק אויך אמאָל א סחורה. מע דאַרף וויסען וועז פאלט אויס פסח, וועז האָט מען יאָהר־צייט — א איד איז א איד.

און שפּאציערענדיג אזוי, שטעל איך מיך אפּעט נעבע פאנקא־ניִן און באקוק די חברה בירושעוויקעס, וואָס לויפען הין און צו־ריק — איך קען זיי שוין אלעמען אויסגעבונדען — און טראכט מיר: וועמען לענט מען פאר דאָס רעשטעל, אז זיי זענען אלע אבוז־פעטשעט פון מיר מיט לוחות לכל השנה, דאכט זיך, ניט דורכגע־לאָזט קיינעס? און אזוי ווי איך שטעה מיר און טראכט, דערזעה איך ביי א טישעל ביי פאנקאניִן, פאַרענט, אין דרויסען־צו, זיצט א גענעראל מיט פאליטען, דרעהט מיט א לעפעלע אין גלאָז קאווע, און נעבען איהם שטעהט א „קראסנע שאפּאטשקע", פון די, וואָס פאלגען א נאנג, און דער גענעראל זאגט איהם עפּיס אָן נאָך א מאל און נאָך א מאל, און יענער, די קראסנע שאפּאטשקע הייסט עס, ענטפערט איהם אויף אלסדינג: „סלושאיוס, וואשע פרעוואסחא־דיטעלסטווא!" טראכט איך מיר: וואָס קאָן ער איהם אנזא־גען אזעלכס, דער גענעראל הייסט עס? און נעם, ווי איהר קוסט מיך אָן, און רוק מיך צו אביסעל נעהענטער צום גענעראל'ס טי־שעל, קוק כלומרשט אין א זייט, א איד איז א איד, און איך הער, ווי דער גענעראל זאגט צו איהם, צו דער „קראסנע שאפּאטשקע" הייסט עס, א גויעשער קאָפּ, איינציגע ווערטער, צעקייעט און לענט איהם אריין אין מויל אריין: „געדענק זשע, זאגט ער, וואָס מע רעדט צו דיר, זאלסט געהן צו מיר אהיים, אויף דער חערסאנסקי נומער דריי, זאגט ער, און זאלסט זאגען, זאגט ער, דער גענעראלשע, אז היינט עסט ביי אונז וואַרעמעס דער גראַף מוסין־פושקין. געדענק זשע, זאגט ער, זאלסט ניט פארגעסען — חערסאנסקי נומער דריי און דער גראַף מוסין־פושקין!" און יענער, די „קראסנע שא־פּאטשקע" הייסט עס, שטעהט פאר איהם אויסגעצויגען, ווי א סטרונקעלע, און מע הערט פון איהם מעהר ניט, נאר „סלושאיוס"

און „סלושאיום"! און אז יענער לאזט זיך שוין נעהן, שרייעט איהם נאך דער געגנערשל נאך א מאל: „געדענק זשע, חערסאנסקי נומער דריי, גראף מוסין־פושקין!" — און ווי זיך נעמען צו דער קאווע, דערזעהט ער מיך, ווי איך שטעה נעבען איהם נאר נאהענט און קוק איהם אריין אין גלאז אריין, נישט צו מיינען דערביי חלילה קיין זאך, נאר וואבשטשע, גלאט אזוי, — אז ער הויבט ניט אויף אויף מיר א קול און נעמט מיך דורך מיט די אויגען: „טיעבע טשעווא נאדא?" — וואס דארף איך הייסט עס. טראכט איך מיר: וואס איך דארף וועסט דו מיר ניט נעבען; און אפשר, הא?... א איד איז א איד, וואס שטעלשל איך דא איין? און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אן, און טהו איהם א זאג: „וואשע פרעוואסחאדיטעלסטווא! קויף ביי מיר א לוח, א קאלענדאר הייסט עס". קוקט ער מיך אן: „וואס פאר א לוח?" זאג איך: „א אידישער לוח". קוקט ער מיך שוין אן נאר ווי א משוגענעם: „צו וואס דארף איך א אידישען לוח?" זאג איך: „צו וואס דו דארפסט וויס איך ניט. נאר איך דארף, זאג איך, אויף יום־טוב, ס'איז ביי מיר פארבלי־בען, זאג איך, דריי. קויף, זאג איך, וואשע פרעוואסחאדיטעל־סטווא"... און אין הארצען טראכט איך מיר: „שען וועט זיין, אז ס'וועט נעהן א נאנג און ער וועט זיך הייסען נעבען א אידי־שען לוח לכל השנה!..."

און כך הוה: ווי איך האב נאר אויסגערעדט דאס ווארט „פרעוואסחאדיטעלסטווא", אז ער טהוט ניט א הוק אויף מיר — „פאשאל וואן!" דאס נאנצע בלוט איז מיר פארקיהלט נעוואָרען און, ווי איהר קוקט מיך אן, האב איך נעגעבען א נעם דאס פעקעל, א איד איז א איד, און ווי שוין מאכען נא ליעווא קרונאם, דערהער איך פלוצים, ווי ער מאכט צו מיר: „סטופאי סיודא!" — איך זאל נעהן הייסט עס צוריק. העלפט זיך ניט. נעה איך צו צוריק, הייסט ער זיך ווייזען א לוח. נעה איך און ווייז איהם א לוח. פרענט ער, וואס קאסט דער לוח? זאג איך איהם וואס קאסט

דער לוח. נעמט ער דעם לוח און באצאהלט מיר פאר'ן לוח, נישט נעדונגען זיך, נישט נערעדט, נישט גאר־נישט! ווי נעפעלט אייך א גענעראל? מעגען ניט זיין פאר איהם די כפרה דריי בירושע־ווקעם?

— האבען מיר שוין, הייסט עס, א פעטשאטעק! — טראכט איך מיר, נעם דאס פעקעל און לאז מיך נעהן. — א פעטשאטעק איז טאקי זעהר גוט, נאר וואס טהוט מען ווייטער? וואו נעמט מען נאך א צוויי נענערעלע אזעלכע, וואס מע זאל קאנען אפזעצען ביי זיי דאס איבערינע ביסעל סחורה, די לעצטע צוויי לוחות הייסט עס? און עס פליהט מיר דורך א נעדאנק — א איד איז א איד: למאי האב איך איהם ניט פארגעלעגט נאך א לוח? דעם דאזיגען נענעראל וואלט דענן ניט אנגעשטאנען צו האבען צוויי לוחות לכל השנה? אי, וואס וועט ער מהון מיט צוויי אידישע לוחות? למאי וואס וועט ער מהון מיט אין אידישען לוח?... און אט אזוי טראכ־טענדיג, איז מיר דוכגעפלויגען א נייער נעדאנק — איך האב מיך דערמאנט, ווי ער האט ניט לאנג אט דא איינגע'טענה'ט מיט'ן נוי עטליכע מאל: „נענעראלשא... הערסאנסקי נומער דריי... גראף מוסין־פושקין..." ווי איך בין א איד, דא קאן זיין פריון אויף נאך א לוח!... „זיי נאר ניט קיין שלים־מזל'ניק, אברהם מאר־קאוויטש (אזוי רופט מען מיך נאכ'ן טאטען מאיר אנשיל), און קוי זשעלזאזא — חאפ ארויין א פאקופאטעל!" — אזוי האב איך געזאגט צו מיר אליין, און ניט לאנג געטראכט, האב איך מיך, ווי איהר קוקט מיך אן, געגעבען א נעם פון דער קאטעריינסקי אויף דער דעריבאסאווסקי, פון דער דעריבאסאווסקי אויף דער פרעאבראזשענסקי און פון דער פרעאבראזשענסקי אויף דער סאדאווע, און פון דאדטען גלייך איבער דער יעליסאוועטינסקי אויף דער הערכאנ־סקי. נעקומען אויף דער הערסאנסקי און נעגומען זוכען א נומער דריי — ס'איז דא, ווי איך בין א איד! און נאך וואס פאר א נומער דריי — א מויערעל א דוואכעמאזשענע, איין אסאבניאק!

גוט. וואָס זשע טהוט מען וויטער? דאַרף מען, היסט עס, געבען אַ ציה ביי׳ם גלעקעל און זיך נאָכפרעגען אויף דער געגנראַלשע? און איך נעם זיך צום גלעקעל און טהו אַ קלונג און טראַכט מיר: דאָס וועט זיין שען, אז ס׳וועט ארויס אַ סאָלדאַט, און אפשר נאָך מיט אַ הונט, וועט מיר געבען דעם וועג און נאָך אָנרייצען אויף מיר דעם הונט — מעהר פעהלט מיר נישט! און כך הוה. עס געהט אַוועק אַ מינוט און צוויי און דריי. איך שטעה און שטעה — קיינער יאַוועט זיך ניט. טראַכט איך מיר: אויף מיין שלים מזל באַדאַרף קיינער ניט זיין אין דערהיים... און אפשר איז דאָס גלעקעל נאָר־וואָס קאַלי געוואָרען? מע דאַרף פרובען נאָך אַ מאָל. און איך נעם, ווי איהר קוקט מיך אָן, און דאַוואַי קלינגען איינס, צוויי, דריי — עפענט זיך ניט די טהיר און עס שפרינגט ניט ארויס אַ שיקסע מיט אַ בארשט: „שטאָ נאַדאָ?" וויל איך מאַכען פיס. נאָר איך פּאַרחאַפּ מיך — אַ איד איז אַ איד — און רוף מיך אָן צו איהר: „איך דאַרף האָבען, זאָג איך, צו דער געגנראַלשע באַדאַרף איך, לויטשנאָ צו איהר, זאָג איך"... קוקט זי מיך אָן, ווי איינער רעדט: וואָס איז דאָס פאַר איין אָנשיקענישׂ! און נעהט און פּאַרהאַקט די טהיר גלייך מיר אונטער דער נאָז, זי זאָל עס מיר זאָגען אַ וואַרט אפילו — אַ שענער ברוך־הבא! און אפשר וועט זי זיך יאַוועון נאָך אַ מאָל? אָדער זי וועט אַרויסשיקען דעם סאָלדאַט מיט׳ן הונט? אזוי טראַכט איך מיר און האָב חשק מאַכען אַפּטריט, נאָר אז איך בין שוין דאָ און האָב שוין אָננעקלונגען, איז פּאַרפאַלען. און כך הוה — עס געהט ניט אַוועק קיין האַלבע מינוט, עפענט זיך די טהיר און עס באַווייזט זיך אַ פריצטע, אַ יונגע, אַ שענע, בלוט און מילך. זאָל עס זיין זי, די געגנראַלשע הייסט עס? איז זי צו יונג. זאָל עס זיין דעם געגנראַל׳ס אַ טאַכטער — איז ער צו יונג. דערווייל די צייט שטעהט ניט, מאַכט זי צור מיר: „שטאָ נאַדאָ?" טראַכט איך מיר, וואָס טהוט מען וויטער? זאָגען איהר „וואַשע פרעוואַסחאַדיטעלסטוואָ" — איז גוט.

אויב זי איז די נעגעראלשע. ווי זשע איז אבער טאמער ניט — פאר וואס קומט איהר פרעוואסחאדיטעלסטוואס? נאר א איד איז א איד, פאל איך אויף איין עצה און באגעה מיך גאר אהן א שום פרעוואסחאדיטעלסטוואס, און הויב אן גלייך פונ׳ם עסק: „אזוי און אזוי, זאג איך, דער גענעראל האט ביי מיר געקויפט, זאג איך, א לוח, א קאלענדאר הייסט עס, און האט מיך געבעטען, געהייסען הייסט עס, איך זאל דעם לוח, דעם קאלענדאר הייסט עס, אפטראגען אהיים אויף חערסאנסקי נומער דריי, און דא וועט מען מיר באצאהלען; נאר טאמער וועט מען מיר ניט וועלען גלויבען, זאג איך, האט מיר דער גענעראל געהייסען זאגען א סימן, זאג איך, אז היינט עסט דא ווארעמעס דער גראף פוסין מושקין..." צעלאכט זי זיך, די גענעראלשע הייסט עס: „ניט פוסין מושקין, נאר מוסין פושקין"... טראכט איך מיר: וויבאלד דו לאכסט, ביזט דו פון מיינע פריצטעס. און איך רוף מיך אן צו איהר: „ביי מיר האסט דו ג׳פועל׳ט, זאג איך, פוסין מושקין, מושקין פושקין — אבי, זאג איך, דער סימן איז א סימן"... און איך גיי אהין דערלאנג איהר דעם לוח. נעמט זי דעם לוח און באטראכט דעם לוח פון אלע זייטען, און פרעגט מיך, וואס קאסט דער לוח? זאג איך איהר וואס קאסט דער לוח. נעמט זי דעם לוח און באצאהלט מיר פאר׳ן לוח, געזעגענט זיך אפ מיט מיר און נאך מיט א שמייכעל — א גוטען טאג הייסט עס. געפעלט אייך א פריצטע? ניט קיין פריצטע, נאר א גאלד! פאר איהר מעגען שוין זיין די כפרה נישט קיין דריי בירזשעוויקעס, נאר טאקי גאנצע דרייסיג! בין איך פטור געווארען, הייסט עס, פון א רעשטעל, געבליבען אין גאנצען מיט איין לוח. מעג מען שוין געהן אהיים עסען ווארעמעס, צי ניין?

אפגעגעסען ווארעמעס און אויסגערוהט זיך אביסעל, טארעט עס מיך וויעדער אמאל. אמת, טאקי ג׳פטר׳ט דעם גרעסטען רעשטעל, געבליבען אינגאנצען מיט איין לוח, נאר פון דעסטוועגען

גלוסט זיך פון דעם איינעם אויך פטור ווערען. וואָרום צו וואָס טויג אַיין אַלטער לוח, אַ פּראָסטראָטשעטער? מע באַדאַרף פּטור ווערען פון׳ם לוח! נאָר ווי אַזוי ווערט מען פּטור פון אַ לוח, אַז דער גרעסטער טייל בירושעוויקעם זענען שוין אָבעזפּעטשעט מיט לוחות? ניין, מע באַדאַרף זיך דורכגעהן איבער דער שטאָדט נאָך אַ מאָל. און, נישט לאַנג געטראַכט, נעם איך דאָס פּעקעל און לאָז מיך גהאַט אַזוי, וואָאַבשטשע. און מחמת איך בין שוין געוואוינט געוואָרען צו דער לאַנדזשעראַנאוסקי און צו דער קאָטעריגינסקי, טראָגען מיך שוין די פּיס אַליין גלייך אַהינצוצו, דאָר־טען וואו די בירושעוויקעם רייבען פּאַרשוועם — וואוהין דענן זאָל מען גענהן? — טאָמער וועט גאָט פּאָרט צושיקען עפּיס אַ פּאָקופּאַ־טעל — אינגאַנצען איין שטיקעל לוח! און, ווי איהר קוקט מיך אָן, דרעה איך מיך אַרום הין און צורוק, ווי איין אומרוה, באַטראַכט די בירושעוויקעם, ווי זיי לויפען דאָ אַרום, ווי די פּאַר׳סמ׳טע מייז, זוכען אַ קערבעל צו פּאַרדיענען — יערער זוכט אַ פּאַרדיענסטעל. דערווייל, אַזוי ווי איך דרעה מיך דאָ, דערזעה איך פון דערווייטען, ביי פּאַנקאַני׳ן, וויעדער אַ געגעראָל און וויעדער אין פּאַליטען! טראַכט איך מיר: „אָט דאָס וועט זיין שען, אויב גאָט האָט מיר צוגעשיקט אַ פּרישען געגעראָל, אַ פּאָקופּאַטעל אויפ׳ן לעצטען לוח!" און עס פליהט מיר דורך אַ געדאַנק: ס׳איז אפשר איין עבירה, וואָס איך האָב טעהר ניט אַז איין לוח, וואָרום וויבאַלד אַז גע־נערעלע וועלען אָנהויבען קויפען אידישע לוחות, קאַלענדאַרען הייסט עס, מענען שוין דעמאָלט זיין די כּפרה אַלע בירושעוויקעם מיט דער גאַנצער בירושע!

און אַזוי ווי איך טראַכט מיר אָט דאָס, איך גיב אַ קוק — כך הוה: ס׳איז מאַקי מיין געגעראָל! איך האָב איהם, ווי איהר קוקט מיך אָן, באַלד דערקענט! ער מיך האָט אָבער, אפּנים, אויך דערקענט. פון וואַנען וויים איך עס? איך האָב געזעהען, ווי ער האָט זיך געגעבען אַ הויב־אויף פון׳ם בענקעל און אַ ווייז מיט׳ן

פֿינגער גלייך אויף מיר. שלעכט, וואָס טהוט מען? מעהר געהט מיר ניט אָפּעט, נאָר האָבען צו טהון מיט גענערעלע! און איך האָב אָנגעהויבען, ווי איהר קוקט מיך אָן, שטעלען פּים, אָבער טאָקי ווי עס נעהר צו זיין! איך האָב אויסגערעכענט פּריהער, אז מיט אזא שטעלען פּים וועל איך אין צוויי מינוטען זיין אויף דער דרי־טער גאַס. און כך הוה: ס'איז ניט אַוועקגעגאַנגען קיין האַלבע מינוט, הער איך עמיצער לויפט מיר נאָך פון הינטען און שרייט צו מיר, איך זאָל שטעהן בלייבען. וועך זאָל דאָס זיין? ניעאַוושעלי ער אַליין, דער גענעראַל, הייסט עס? א בעלנות פון א גענעראַל! און זעה נאָר, וואָס דאָ טהוט זיך — א איד האָט פּארקויפט איין איבעריגען לוח לכל השנה — קעהרט זיך די וועלט! גענערעלע לויפען איהם נאָך! שלעכט, וואָס טהוט מען? לאָזען זיך לויפען נאָך שטאַרקער — טאָמער טהוט ער א פּייף, און עס לויפען אָן גאַראַוואָיעס. נאָך דאָס פּעהלט מיר — מע זאָל מיך ארעסטירען! זאָל איך בלייבען שטעהן — טאָמער טהוט ער מיך א חאַפּ מיט'ן צוויטען לוח — איך האָב אָפּגענארט די גענעראַלשע? אמעהר, וועל איך זיך מאַכען ניט וויסענדיג, גלייך ווי ניט מיך מיינט מען, איך וועל מיר געהן, ווי איך בין געגאַנגען, דאָס הייסט, ניט געלאָ־פען, ניט געגאַנגען פאַוואָלי, נאָר געשפּאַנט, ווי א מענטש, וואָס איז פארנומען מיט זיין זאָך. אי, טאָמער יאָנט ער מיך אָן און פרעגט מיך, וואָס לויף איך? וועל איך איהם זאָגען, אז ס'איז ביי מיר אזא נאַנג. און כך הוה: ער האָט מיך טאָקי אָנגעיאָגט! איז דאָך שלעכט, איא? וועט איהר הערען וואָס גאָט קאָן! אָנ־געיאָגט — העלפּט שוין ניט. שטעל איך מיך אָפּ, איך טהו א קוק — וועך מיר גענעראַל? וואָס מיר גענעראַל? א נעכטיגער טאָג! ס'איז נאָר א מענטש פון די מענטשען, וואָס דערלאַנגען קאַווע ביי פאַנקאַני'ן צו די טישלעך. ער לויפט מיט א סערוועטעל אונטער'ן אַרעם און ווישט זיך דעם שווייס פון'ם פּנים. „טפו זאָלסט דו ווערען! — מאַכט ער צו מיר נאָכדעם, ווי מיר ביידע האָבען זיך

אפנעשטעלט. — וואס האסט דו זיך צעלאזט, זאגט ער, ווי א ווילדע ציגע? קום, זאגט ער, דער נענעראל רופט דיך"... „וואסער נענעראל, זאג איך, און פון וואנען איז נעדרונגען, אז דאס רופט ער מיך?" „וואס הייסט, זאגט ער, פון וואנען איז נעדרונגען? וואס בין איך, זאגט ער, א טויבער? איך הער דאך, ווי דער נענעראל זאגט: „אן נעהט ער, דער איר מיט די ביכלעך, לויף און ברענג איהם צו פיהרען!"... אויב אזוי, טראכט איך מיר, איז נאך נארניט אזא־נ־אומגליק, דער מלאך־המות איז נאך ווייט. א איד איז א איד. מע קאן דא נאך עפּים צוטראכטען... און ווי א בליץ פליהט מיר דורך אין קאפ נאר א שפּאנעל־נייער נעראנק — אפשר וועט נאט א נס טהון, איך וועל דא פטר'ען דאס לעצטע שבלעצטע, דעם דרימטען לוח הייסט עס? און נישט לאנג געטראכט, טהו איך זיך, ווי איהר קוקט מיך אן, א פאטש אין שטערן און כלומרשט א שפּיי־אויס און רוף מיך אן צו איהם: „אט אזוי זשע רעד! וואס האסט דו מיר באלד ניט געזאגט, זאג איך, אז דאס איז דער נענעראל פון די ביכלעך? א מאדנער נענעראל! פון גאנץ פריה אן, זאג איך, אז ער דיננט ביי מיר אט דאס ביכעל. ער האט מיר שוין, זאג איך, דאס וואסער אויסגעקאכט. עס קאסט א קארב, און ער גיט מיר א האלבען. איך האב איהם שוין געזאגט, זאג איך, פינף און זיבעציג, און זיבעציג, און זעכציג קאפיקעס, איין עק זאל דאס האבען! און ער האט זיך איינגעשפּארט, זאג איך, א האלבם און א האלבם! ס'זאל ניט זיין, זאג איך, דאס לעצטע ביכעל, שטראף מיך גאט, אויב איך וואלט איהם אפגעלאזט אפילו א האלבע קאפיקע. נאר אזוי וויי, זאג איך, ס'איז ביי מיר דאס לעצטע, זעהסט דאך, זאג איך, נעב אהער א האלבען קארב און נאך נעב איהם אפ דאס ביכעל..."

— — — —

נער? ווייס איך עד היום ניט. נאָר פּאָלאָגאיען פּאָלאָנאיע איך מיר, אז דאָס האָט באַדאַרפט זיין נישט קיין אַנדערער נאָר טאָל־מאַטשאָוו. וואָרום אז ניט, פון וואַנען דענן האָט זיך געוומען צו איהם פּלוצים אזא רשעות מיט אזא רציחה אויף אידען וואָאָבשטשע, אוו מעהר פון אַלעמען איז אויסגעפּאָסען געווָארען זיין צאָרן אויף אונז, ראַזנאָשטשיקעס פון אידישע ביכלעך אוו גאזעטען, וואָס מיר טאָרען נאָך עד היום ניט אַרויסבאַווייזען זיך אויף דער גאס מיט א אידיש ביכעל אָדער א צייטונג, אוו מע דאַרף זיך אַרומטראָגען מיט דעם אונטער דער פּאָלע, ווי מיט קאָנטרעבאַנדע, אָדער גנבה'שע סחורה? מיינע שונאים אוו אייערע שונאים אוו אַלע אידישע שונאים זאָלען אזוי האָבען די נאָז, ווי מע קאָן לעבען פון אזא מין קאָנטרעבאַנדעווען מיט אידישע גאזעטען! מוז מען צוהאַנדלען מיט „אינטערעסנע אָטקריטקעס" פון פּאַריזש, אָפּענע אוו פּאַרפּע־משאָטעווטע אין קאָנווערטען — אוו דאָס איז ביי מיר דער גלאָווּ־נער אַרטיקעל. גאזעטען האַלט איך נאָר גלאָט אזוי, וואָאָבשטשע, וואָרום דער אַרטיקעל, אינטערעסנע אָטקריטקעס הייסט עס, נעהט דאָ בעסער. דערויף איז פּאַרהאַן צווישען די בירזשעוויקעס א סך מעהר פּאָקופּאָטעלעס, ווי אויף אידישע גאזעטען — אָך־אָך אָך! איך ווייס, אז ס'איז פּאַסקודסטווע אוו אז גאָט וועט שטראָפען... נאָר וואָס זאָל מען טהון? א איר איז א איר אוו זוכט עפּים פּאַר־דיענען, קינדער וויללען עסען... מסתמא וועט גאָט מוחל זיין. ער וועט מוזען מוחל זיין. א ברירה האָט ער? עס נעהט אזא טאָג — הושענא רבה, ווי מיינט איהר?... אויף זיין קאָפּ זאָל עס פּאַלען. איך מיין טאקי אונזער טאָלמאָטשאָו'ען מיין איך, וואָרום וועו ניט ער, ימח שמו וזכרו, וואָלט איך נאָך ער היום געהאַנדעלט מיט סדורים אוו מחזורים אוו לוחות לכל השנה, פּאַרשפּאָרט אַרומטראָגען זיך מיט אזא פּאַס־קודסטווע. אפשר זענט איהר א פּאָקופּאָטעל? חאָב איך א פּרי־שען טראַנספּאָרט, נאָר־וואָס פון פּאַריזש...

לאטקעם של חנוכה

א בעשרי יבונג.

נעשריבען אין יאהר 1903

לאמקעם של חנוכה

א.

אין דער שטאדט קאפעלישעל, וואס אין דער סביבה פון מאזע־
פעווקע, ניט ווייט פון יעהופעץ, וואס רעבענט זיך צו פאליעסיע,
געהט ארום א טאג פאר חנוכה פון שטוב צו שטוב פאנפאלי דער
שמש מיט א לאנגען שטעקען און מיט א לאנטערען און רופט צע־
נויף די „גאנצע שטאדט" צום ערשטען ליכטעל אין „הויף" אריין
אויף לאמקעם. הייסען הייסט פאנפאלי, איינענטליך, ישראלי, נאר
רופען רופט מען איהם „פאנפאלי" דערפאר, וואס ער פאנפעט
מחילה שטארק אונטער דער נאז און זאגט:

— מע האט אייך הענאזט בעטען אין „הויף" אניין צום ענשטען
נעבטעל אויף נאמקעם של חנוכה!

און נאר אין דער שטאדט קאפעלישעל, וואו א מינדסט קינד
קען פאנפאלי דעם שמש, קאן מען זיך שטויסען, אז דאס הייסט:

— מע האט אייך געלאזט בעטען אין „הויף" אריין צום ערשטען
לעבטעל אויף לאמקעם של חנוכה.

דער נאמען „לאמקעם של חנוכה" נעהערט טאקי צו פאנפאלי'ן;
דאס האט ער אליין טאקי צוגעזעצט די צוויי ווערטער „של חנוכה",
וואס ער זאגט זיי פון יאהר צו יאהר מיט'ן זעלבען ניגון, וואס מע
בענשט חנוכה־ליכטלעך, און דאס אינאיינעם מיט זיין פאנפעוואטע
לשון, וואס ער זינגט נאך אביסעל צו, האט דאס טאקי דעם זיעבע־

טען חן. די שטאדט קאפּעלישע׳ ווערד דערפון נישט נתפּעל. די שטאדט קאפּעלישע׳ איז שוין דערצו געוואהנט. וואָרום אזוי איז נעוועז פּאר־א־יאָהרען אין דער צייט, אזוי איז געווען פּאר צוויי יאָהרען, פּאר דריי יאָהרען און אלע יאָהרען חנוכה. און אזוי וועט מסתמא זיין, אם ירצה השם, אויך איבער א יאָהר און איבער צוויי יאָהר און איבער דריי יאָהר און אלע יאָהר, כל זמן דער „הויף" וועט זיין א „הויף", די נגידים וועלען זיין נגידים און די שטאדט קאפּעלישע׳ וועט בעשטעהן פון קבצנים, דלפּנים, עניים ואביונים, דליתים און כתריליקעם וכדומה נאָך אזעלכע מינים ארעמע לייט, וואָס האָבען דאָרט יתרו׳ס נעמען און וואָס דרעהען זיך כמעט אלע אָרום „הויף" און וואָס ציהען כמעט אלע פונ׳ם „הויף" זייער פּרנסה, משטיינס נעוואָגט... סיידען טאָמער חלילה דרעהט זיך איבער דאָם רעדעל, און די נגידים וועלען אויס נגידים, און די קבצנים וועלען אויס קבצנים. נאָר דאָם איז א זאָך, וואָס סע קאָן ניט זיין: מסתמא וועט זיך דאָם רעדעל מיט נאָט׳ס הילף אזוי גיך ניט אי־בערדרעהען; די נגידים וועלען, אם ירצה השם, בלייבען נגידים, און די קבצנים וועלען בלייבען קבצנים, ועולם כמנהגו נוהג — אזוי איז דער מנהג פון דער וועלט, אז נעלר געהט צו גרעלר, און צום שלים־מזל — שלים־מזל.

צו די דאָזיגע „לאטקעס של חנוכה" גרייטען זיך אלע: אי דער „הויף", אי „די שטאדט", דאָם הייסט — אלע באיאנער חסידים. דער „הויף" קויפט נענז, פּרעגעלט שמאלץ, קויפט מעהל און הייוון און רעשטשינעט לאטקעס, און „די שטאדט", דאָם הייסט די באיאנער חסידים, רעכטען זיך שוין לאנג אויף דער סעודה, וואָס מע גרייט זיך אין „הויף". קיינער טאָר ניט פּערעבענדיוועו אין דער היים מיט׳ן עסען, געפּינען א חסרון אויס׳ן וואַרמעס, פּרעגען, צי ס׳איז דא וועטשערע:

— מארגען, אם ירצה השם, אין „הויף" וועט מען דיר פּאר־בעסערען.

אזוי זאגען די ווייבער צו זייערע מאנען און זענען זיי מקנא, וואס זיי זענען מאנסביל'ען, זענען גרייט זיך בייטען מיט זיי, נישט נאר אויף חנוכה — אפילו אויף נאך חנוכה און אויף נאך פורים, און אפילו אויף שטענדיג.

טעהר פון אלע איז ערב חנוכה פערטאראמט, געוויינטליך, די נגידית הצנועה מרת ראציל שתחיה. אייגענטליך, איז הצנועה מרת ראציל שתחיה אלע מאל פערטאראמט אין קיך און אין קא־מער און אין די ספיזשארנים, האט פיינט זיצען צענויפגעלעגט די הענד און קאן ניט ליידען, אז יענער געהט ארום אהן איין ארבייט. די אלע, וואס דרעהען זיך ארום „הויף", ווייסען שוין פריהער, אז וועז מע זאל ניט אריינקומען צו איהר אין שטוב אריין, וועט זי געפינען פון איטליכענס וועגען עפעס איין ארבייט: פאלגען א גאנג אין מארק אריין, א שפרונג טהון אויף איין פוס אין דער אפטייק, העלפען איבערהענגען דעם זייגער פון איין וואנד אויף דער אנדע־רער, צו־רעכט מאכען דאס פיסעל פונ'ם טיש, פערקלעפען די פענ־סטער אויפ'ן ווינטער, מאכען א קריזשיק צו דער דייזשע אוגער־קעס — קארג זאכען געפינען זיך אין בעל־הבתישקייט? האט קיין יסורים ניט, הצנועה מרת ראציל שתחיה פערשטעהט וועטען וואס פאר איין ארבייט עס פאסט. זי וועט ניט פערלאנגען, למשל, פון אלטער גארגל, ער זאל ארויפקלעטערען אויפ'ן בוידעם אכטונג געבען, צי דער פיטשניק האט גוט פערשמירט די לעזשנים, אדער פון שואליק טראסק, ער זאל זיך מטריח זיין אונטער'ן אויוועז א מוק טהון, צי די עופות לעגען זיך, צי ניין?... דערפאר אבער לאז אריינקומען צו איהר א בחור'ל מאקי פון דער משפחה, ער קאן זיך זיין א חתן, פון דעסטוועגען מעג איהם אנשטעהן, נישקשה, זיך צו־זעצען אויף א ווייל, צענעמען די הענד און העלפען דער מוחמע ראצלען אפוויקלען א פאסמע בייוועלער. און ווער שמועסט, אז סע קומט אריין אזעלכער, וואס קען אין די קלייגע אותיות, איז ער ניט קליין איבערלייענען איהר אלע סיגנאטורקעס, וואס די דאקטו־

רים האָבען איהר אַמאָל פערשריבען. מיט איינעם וואָרט: איט־ליבער מענש איז מחויב, יענער זאָל פון איהם האָבען עפּעס א נוץ.

מעהר פון אַלעמען קומען איהר צונוץ די מלמדים וואָס אין „חויף". מיט זיי טהוט הצנועה מרת ראציל שתחיה כל עבודת־פּרך — פון דער פּאָמעניצע ארויסגיסען ביז די עופות אַפּטראָגען צום שוחט. און אפילו די קאַץ פערבינדען אין א זאַק און פערטראָגען הינטער דער שטאָדט, זי זאָל מכות קומען צוריק — דאָס מעג טהון נישט נאָר דער דרדקי, אפילו דער גמרא־מלמד.

ב.

די אַלע אויסגערעכענטע פּארשוינען דרעהען זיך ארום אין „חויף" און בעריענען די נגידים אָדער מחמת געטריישאפט, אָדער מחמת נויט. צווישען זיי איז פּאָרהאַן דאָרטען איינער א פּארשוין, וואָס שפּיעלט אין „חויף" די ראָלע פון א ראש וראשון און פון א כל־זלך, און דערפאַר טאָקי רופט מען איהם אין קאַפּעלישעל „נתי כל־זלך". וואָס, אייגענטליך, איז די עובדה זיינע אין „חויף"? — דאָס לאָזט זיך ניט זאָגען. ער איז א טהוער, א מאָכער, א טענצער, א יועץ, א סאָרווער, א הערט־ער, א זאָגט־ער — בקיצור, א „כל־זלך" און נענוג! וויל דער „חויף" עפּעס דורכפיהרען אין שטאָדט, שיקט מען רופען נתי'ן און מע הייסט איהם, ער זאָל אַווי און אַווי... דאַרף די שטאָדט עפּעס דורכפיהרען אין „חויף", קומט מען צו נתי'ן און מע זאָגט איהם דאָס און דאָס... צי פּועל'ט דער „חויף" ביי דער שטאָדט אַלסדינג, וואָס ער וויל — דאָס איז קיין ספק ניט, וואָרום פון וואַנען לעבט דענן די שטאָדט, אז ניט פּונ'ם „חויף"? נאָר צי פּועל'ט די שטאָדט ביי'ם „חויף" — דאָס וועל איך אייך ניט זאָגען. ה א ל ב פּועל'ט די שטאָדט אַלע מאָל, וואָרום דער „חויף" האָט פון תמיד אַן איין תירוץ: „ל א ז ד י ש ט א ד ט ג ע ב ע ן ד י ה ע ל פ ט, ו ו ע ל ע ן מ י ר ג ע־

בען די אנדערע העלפט"... אי פיין, אי קלוג, אי לייטיש, אי נישטא צו וואס צו טשעפען זיך...

— וואס האב איך עייך געזאגט? — מאכט נאכדעם נתי כל־זלך צו דער שטאדט מיט א צוקער־זים שמייכעלע און מיט א מאדנעם ניגון און בויגט זיך אין בשעת מעשה אין דרייען: — אדרבה, גיט מיר די העלפט, וועלען זיי געבען די אנדערע העלפט, אם ירצה השם, מיט גאט'ס הילף...

די שטאדט ווייסט נאנץ גוט, אז ס'איז שקר וכזב, און נתי אליין ווייסט אויך, אז די שטאדט ווייסט, אז ס'איז שקר וכזב, נאר נתי טהוט דאס דערפאר, ווייל ער איז א נכנע דעם „הויף", איין עבד כנעני, איבערגעגעבען ממש מיט לייב און לעבען און מיט איין אמת, וואהרום זינט נתי כל־זלך איז א „כל־זלך" אין „הויף", געדענקט נישט קיינער, און ער אליין אויך נישט, אז ער זאל זיך מאכען איין אייגענע קאפאטע, אדער א פאליטא, אדער אפילו, איך בעט איבער אייער כבוד, א פאר הויזען — אלסדינג פונ'ם „הויף", אלסדינג פונ'ם „הויף". און דער „הויף" ווייסט, אז נתי כל־זלך איז זיי נע־מריי, ווי א געטרייער הונט, איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען. דער „הויף" ווייסט, אז נתי וועט נישט דערלאזען, עמיצער זאל עפים הנאה האבען פונ'ם „הויף" מעהר ווי־פיעל מע בעדארף... די נגידים אין דער שטאדט קאפעלישעל הייסען „די שטיינער", און נתי — „דער שומר פון די שטיינער". און מע האט איהם פיינט און מען איז איהם דם־שונאים, דערפאר, וואס ער היט די „שטיי־נער", ליגט ווי א הונט אויף א וואגען היי, און מע האט פאר איהם דרך־ארץ, דערפאר, וואס ער איז א חשוב ביי „די שטיינער", כל־זלך אין „הויף".

ג.

נתי כל־זלך איז א מענש איין אינוועניגסטער, ווייסט אלסדינג, וואס אינוועניג טהוט זיך, האדכט אלס־

דינג, וואָס די נגידים רעדען צווישען זיך איינס אויף דאָס אַנדערע, ווערד געוואָהרע פריהער פון אַלעמען פון די אינטריגעס, וואָס קומען דאָרטען פאָר, לעגט־צו אַין אויהער וואו מע בעדאַרף און קאָן האַלטען מויל. פאַר נתי'ן שעמט מען זיך ניט און מע קאָן רעדען וואָס מע וויל.

נתי כל־זלך איז אַ מענש אַין אויסוועניגסטער, ווייסט וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, האַרכט זיך צו וואָס מע רעדט, טראָגט ארוים פון „הויף" אין דער שטאָדט אַריין אַלסדינג, וואָס סע פאַסט, די שטאָדט זאָל עס ווייסען, דערצעהלט כלומר'שט אַזוי זיך, פאַרביינעהענדיג, כמסיח לפי תומו, די גרויסקייט פונ'ם „הויף", דאָס עשירות פון „די שטיינער", זייערע צדקות, וואָס זיי צעטיילען, מיט זייערע אַלע מעשים טובים.

נתי כל־זלך, מחמת ער איז אַ מענש אי אַין אַ־ נ ו ו ע־ נ י נ ג ס ט ע ר, אי אַין אויסוועניגסטער, ווייסט ער אַלסדינג, וואָס אין שטאָדט טהוט זיך, וואו אַ נייעס און וואו אַ פאַטשט, טראָגט אָפּ אין „הויף" אַריין אַלע פאַליאָטקעס מיט אַלע רכילות'ען, קומט צו־גענהן אַלע מאָל מיט גאַנצע פעק נייעס, פרעמ־ דע און אייגענע, דאָס הייסט, אזעלכע, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפאַליגען, און דאָס האָט ליעב דער „הויף".

— נתי, דערצעהל וואָס הערט זיך עפּעס נייעס?

און נתי דערצעהלט, און דער „הויף" הערט זיך אַיין און לאָכט און קוועלט און לעקט די פינגער.

נתי כל־זלך ווייסט וואו אַיין און וואו אוים. אז עס געהט איהם אוים שטאָף, טראָכט ער אוים אַ נעכטיגען טאָג, פיהרט צענויף אַ וואַנט מיט אַ וואַנט, מאָכט אַן מחלוקת צווישען „הויף" און צווישען דער שטאָדט, פערפאַנטעט אַיין אינטריגע, וואָס דערנעהט צו זיד־ לעריינען, צו מסירות און צו פעטש, און ער אַליין טאַקי ווערד נאָכ־ דעם דער מתווך, גיט צו פערשטעהן דער שטאָדט, ווי אַיין עכטער דיפלאָמאַט, אז מע בעדאַרף זיך מיט'ן „הויף" ניט קריעגען. פאַרט

א „הויף", וואָס פון איהם לעבען, קיין עין הרע, אזוי פיעל אידען... און נתי נעפינט א פּשרה, מאכט א שלום, ביז דעם נייעם קריעג.

נתי כל־זלך האָט צו שאפען אין „הויף" איבער אלסדינג: אי־בער די מלמדים, איבער די פערד און וועגעלעך און איבער די דיע־סטען. ער טראָגט אויפ'ן קאָפּ אלסדינג: די מצה שמורה, דאָס נרינם אויף שבועות מיט'ן סכך צו דער סוכה, די כפּרות מיט די הושענות מיט'ן אתרוג — אומעדום, אין יעדען אָרט, צו יעדער צייט איז נאָר נתי און נאָר נתי.

— וואו איז נתי? למאי זעהט מען ניט נתי'ן? געהט צו נתי'ן!

און נתי, א אידעל מיט נרויסע באַנקעוואָטע אויגען, מיט א נעקרייזעלט קעפּעלע, ווי ביי א שעפּעלע, און מיט א גלאָט פּנים, וואָס סע ווירל ניט וואַכסען אויף דעם קיין בּאָרד, אחוץ צוויי־דריי רויטע פּעדימלעך, איז תמיד פּערטאַרעראָמט, האָט שטענדיג קיין צייט ניט, לויפט ארום, ווי א פּער'סמ'טע מויז, שוויצט און אַרבייט נעשמאַק, דיענט נעטריי, טהוט אלסדינג ערנסט, מיט כונה — „לשמה".

ד.

נתי'ס נרויסקייט מיט נתי'ס נבורות מיט נתי'ס בריה'שאפט זעהט מען ארוים ערשט דעמאָלט, וען אין „הויף" איז עפּיס א שמחה, א חתונה, א ברית, א קנס־מאָל, א פּדיון־הבן, א בר־מצוה, א סעודה, א קערמעשעל און גלאָט א יום־טוב. דעמאָלט פּערשטעקט נתי די פּאָלעס, פּערקאַטשעט די ארבעל ביז די עלענבויגענס, מאכט מיט הענד און קאָמאַנדעוועט.

מיינט ניט, אז קאָמאַנדעוועט, שאפען זיך מיט יענעם איז א קלייניגקייט. קאָמאַנדעוועט דארף מען קאָנען, קאָמאַנדעוועט הייסט — אליין נישט טהון נאָרניט, פון דאנען אהין, פערלאָזען זיך אויף יענעם, נאָר די נאַנצע וועלט בעראַרף זעהען, אז סע טהוט זיך און

סע ארבייט זיך און סע קאָכט זיך. אַנקוקען נתי'ן ערב פּסח בשעת אַרײַנפיהרען די מצה שמורה אין „הויף" אַריין — מעג מען געהן אויף חידושים. אײַנגעבויגען אין דרייַען, לויפט ער אַרום הין און צורק, מאַכט מיט הענד און שרייַעט אויף עטליכע לשונות מיט א מאָל:

— פֿאַוואָלי, רב יענקעל! סטערקאָשנע, מיקיטא! היט זיך, מנשה! זרוקאַמי חלילה!

ערב שבועות, אַז ער בעראַרף פערזאָרגען דעם גאַנצען „הויף" מיט גרינס, שעלט ער די גויים אויף וואָס די וועלט שטעהט:

— וואָזמי מאַבי טשאָרט, אַדער חאָלערא נא טוואָיו האָלאָווע!

און ערב יום־כּפּור, בשעת קוילען די כּפּרות, קוילעט ער זיך מיט די שוחטים:

— איך פרעג אייך, זאָגט מיר, אַדרבה, וועט איז בילכער: דער „הויף", צי די שטאָדט? ניין, איך מיין טאַקי באמת, אַדרבה!

און ערב סוכות, בשעת בויען און דעקען און אויסהענגען די סוכה, — דעמאָלט טרעט ער ניט אַפּ פון דער ארבייט אויף קיין מינוט, טרייבט איטליכען בעזונדער אין האַלז און נאַקען:

— גיכער! שווידקא! ריהרט זיך! ניט אַזוי! מיקיטא! נישקאָם־טישקאָם! אָט אַזוי! בנציון! העכער! לעהמענער גולם!

און אויך חנוכה צום ערשטען ליכטעל איז נתי כּל־וכּך פול מיט ארבייט, ווי, להבדיל, א פּעלדמאַרשאַל, בשעת ער בעראַרף אַרויסטרעטען מיט ן חיל אין דער מלחמה. א קליניגקייט — מע האָט צענויפגערופען א שטאָדט מיט אידען, באַיאָנער חסידים, צענויפגעטריבען, קיין עין הרע, אַזוי פיעל ארעמע לייט, און ער, איין מענש אַליין, בעראַרף פערזאָרגען אַלעמען מיט ערטער, מיט טעלער, מיט גאָפּלען און מיט מעסערס. אמת, ער האָט נענוג העלפערס: אַלע דיענסטען, מיט אַלע משרתים, די אידישע און די גויעשע, מיט אַלע מלמדים פון „הויף", מיט גלאָט אידען און ווייבער, וואָס דרעהען זיך אין „הויף" און ארום „הויף", לעקען און שמעקען, חאַפּען א

מאָל א פערדיענסטעל, א מאָל א גמילות־חסד און א מאָל גלאָט, ניט אויסגערעדט זאָל זיין, א נדבה, איין אלט מלבוש'ל, א ביסעל מעהל אויף שבת, שמאלץ אויף יום־טוב אדער איינגעמאכטס אויף א רפואה. פון די דאָזיגע פארשוינען האָט נתי א גאנצע ארמיע העל־פערס, וואָס קריכען אין דער ערד אריין, זענען זיך מחיה, וואָס זיי קומען אויך אמאָל צונויף. די דאָזיגע ארמיע ארבייט געטריי, וואָרום זי איז הונגעריג, און נתי דער פעלדמארשאל, אונטערגעשטעקט די קאָפּאָטע און פערקאָטשעט די ארבעל, קאָמאַנדעוועט אויף א קול:

— רב אברהם־זלמן, אהערצוצו! א טעלער אויף צווייען! פע־סיל, די זאלץ! לחיים, רב חיים! מיקיטא, וואָזמי טאָבי טשאָרט! רב פייסי, רב פייסי, נעם * אביסעל, מהכתיתי! מיט די ירים, רב זרח! אויסגעגאנגען גאָפּלען! רב שעפסעל, רב שעפסעל, אנו נעם קאָרשט א שנעפסעל! דיענסטען! סאָוועטס! נאָך לאַטקעס!

און דער עולם, באָאנער חסידים, צום מיינסטען ארעמע לייט, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלית'ים און כתריל'יקעס, האָבען זיך צוגעחאָפט צו די „לאַטקעס של חנוכה", עסען גאנץ געשמאָק, טונקען די היסע מחיה'דיגע לאַטקעס אין דער פרישער שמעקענ־דיגער שמאלץ, און דער ריח צענעהט זיך אין אלע אברים, און דער טעם איז טעם גן־ערן, און דער בראָנפען איז שטארקער בראָנפען, פערקאָכט ביי'ם הארצען, עס שטעלען זיך אוש טרערען אין די אוי־גען, און נתי כל־זלך, דער פעלדמארשאל, קאָמאַנדעוועט:

— טרינקט, אידען, לחיים און פארבייסט מיט היסע לאַטקעס של חנוכה!

---

* די באָאנער חסידים צווישען זיך איתרצען זיך ניט, זאָגען אייכם דעם אנדערען „די".

ה.

און דאָרטען, אויבענאָן, זיצט דער „חויף", דער גאַנצער „חויף", און קלויבט נחת. אַלע ברידער, די „שטיינער", מיט אַלע שוואָגערס, אַלע זייערע זיהן מיט אַלע אייִדעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אַלע שענע אידען, אַלע באַאַנער חסידים, אַלע אַנגעטהאָן יום־טוב'דיג, אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך, קייִלעכיגע יאַרמעלקעלעך, אויסגעפוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תוארים, — בעזונדער, געוויינטלעך, ארום א טיש, אַלע איינגעטונקען אין סאַמעט און זייד, אַלע בעהאַנגען מיט גאָלד, מיט פּערלען, מיט דימענטען און בריליאַנטען.

— נתי, וואו ביזט דו ערגיץ אין אַל־די גוטע יאָהר? נתי, קום נאָר אהער, נתי!

קומט צו־לויפען נתי, איינגעבויגען אין דרייען.

— הא? וואָס? וואָס איז?

— וואָס זיצט עפּים דער עולם אזוי דאָסיג? זעה נאָר, סע זאָל ווערען א ביסעל דאָסיגער!...

און נתי, וואָס פערשטעהט אַלע מאָל אויפ'ן וואונק, שטויסט זיך אָן וואָס מע מיינט, וואָס דער „חויף" פערלאַנגט, און טהוט זיך א לאָז טיף אין עולם אריין, און רוימט איין א סוד אין אויהער וועמען מע בעדאַרף, — דערויף האָט שוין נתי זיינע לייט: די שוחטים, מיט די רבנים, מיט די מלמדים, מיט די איבעריגע טענצערס, וואָס טאַנצען ארום „חויף"; למשל, א מין ירחמיאל קאַלעקטאָר, אפּרים חאיאל, הערשקע פייפער, אלטער גאַרגעל, שואליק טראַסק, וכדומה נאָך אזעלכע לייט, וואָס זענען נעבאָך גרייט אַלע מאָל, צו יעדער צייט, אפילו אין מיטען האַלבע נאַכט, צוליעב פרנסה, זיך נעמען מיט'ן גראָבען פינגער פאַר'ן גאַרגעל, זינגען דעם אמת'ען באַאַנער ניגון און פרייליך מאַכען דעם „חויף" לכבוד די געסט און לכבוד יום־טוב און לכבוד די „לאָטקעס של חנוכה".

אויך דער גאנצער איבעריגער עולם באיאנער חסידים העלפט כלומר'שט זינגען, נאר בשעת מעשה ליגט זיי גאר דער קאפ ערניץ וויים איך וואו, אין דער היים, ביי די אנגע'ברונז'טע וויבער, אז אך און וועה איז צו זייערע יאהרען, און ביי די הונגעריגע קינדער נעבאך, וואס קעהרען שוין ליגען מיט לעריגע מאגענס אויף זייערע גע'עגערס און עס חלום'ען זיך זיי מסתמא בעטלערס... אוי־וועה עס הויבט זיי גאר ניט אן צו נעמען קיין געזאנג אצינד, נאר זיי מוזען, זיי מוזען אונטערשטופען די קארעטע, ווארום נתי כל־זלך טרייבט זיי אונטער, ער פליעסקעט מיט די הענד, העצקעט זיך און טענצעלט זיך און שרייעט:

— פרייליך, אידען, שטארקער!

און בשעת מעשה דערלאנגט ער זיינע אדיוטאנטען, די שוחטים מיט די מלמדים מיט די מקבלים, דעם א רוק אין זייט ארײן, דעם א סטוסאק אין האלז ארײן, אזוי לאנג, ביז מע נעמט זיך פאר די הענד, מע מאכט א גרויסע ראד און מע געהט א ריקוד'ע, מע נעמט אריין אויך די נגידים, די „שטיינער", אין קאהן אריין, מע טופעט און מע העפעט און מע פליעסקעט מיט די הענד, און אין מיטען דער ראד שפרינגט עפים איינער א נפש און ווארפט זיך מיט הענד און מיט פיס, מע זעהט ניט קיין פנים, מע זעהט ניט קיין קאפ; מע זעהט נאר פיס פליהען אין דער לופטען, פיס, אהן א שיעור פיס, און צוויי הענד טעלעבענדען זיך אין דער הויך מיט וויסע ארבעל, און א געקרייזעלט קעפעלי, ווי ביי א שפעלי, שעמעירט אין די אויגען, און א קול הערט זיך פונ'ם דאזיגען נפש — שוין הייזעריג אוש:

— פרייליך, אידען, שטארקער!

מע זינגט און מע פליעסקעט, מע טופעט און מע העפעט אזוי לאנג, ביז מע מיערט זיך איין, און מע נעמט נאך א מאל צו בים־לעך משקה, און מע טרינקט לחיים צו די נגידים, צו די „שטיינער", מע ווינשעוועט זיי אל־דאס־גוטס מיט פיעל נחת מיט א סך עשירות,

און מע פֿאטשט זיך אין די פֿלייצעס, און מע זאָגט זיך איינס דאָס אנדערע שטעכווערטלעך, און מע לאכט, מען איז כלומרשט פֿרייליך, אויפֿגעלעגט, יום־טוב'דיג, גלייך ווי עס געהט זיי נאָרנישט אָפּ, גלייך ווי ס'איז זיי גוט ווי די וועלט...

און דאָרטען, אויבן־אָן, זיצט דער „הויף". דער גאנצער „הויף", און קלויבט נחת — אלע ברידער, די „שטיינער", מיט אלע שוואָגערס, מיט אלע זייערע זיהן און מיט אלע אייִדעמס, קיין עין־הרע, איינס און איינס, אלע שענע אידען, אלע באָאָנער חסידים, אלע אָנגעטאָן יום־טוב'דיג, אין זיידענע קאפאטקעלעך, קיילעביגע יארמעלקעלעך, אויסגעפוצטע שטיוועלעך; און די ווייבער, די יפת־תואר'ס, — בעזונדער, געוויינטלעך, ארום א טיש, אלע איינגעטונקען אין סאָמעט און אין זייד, אלע בעהאנגען מיט גאָלד, מיט פערעל, מיט דימענטען און בריליאנטען.

שפעט אין דער נאכט געזעגענט זיך אָפּ די שטאָדט מיט'ן „הויף."

— א גוטע נאכט, און א גוטען יום־טוב, און א גוטען תמיד, און זייט געזונט, און דערלעבט איבער א יאָהר מיט אייערע ווייב און קינדער, און איהר זאלט זיין נאָך רייכער, און איהר זאלט האָבען פיעל נחת, און מיר זאלען אלע מאל געהן צו אייך אויף שמחות!

און דער „הויף" זיצט און הערט־אויס די ווינשעוואניעס גאנץ קאלטבלוטיג, און ענטפערט איינעם איבער'ן צעהנטען:

— נם אתם! גם אתם!

און די שטאָדט שטופט זיך צום „הויף", הערט ניט אויף צו ווינשעווען אלע אויף איין שניט, אלע מיט איין נשמה, און קיינעם פאלט ניט איין אויף דער מחשבה, ער זאל איבערבייטען די ווינשע־וואניע אָט אזוי, למשל:

— א גוטע נאכט, און א גוטען יום־טוב, און א גוטען תמיד,

און לאמיר אויך זיין געזונט, און לאמיר אויך דערלעבן איבער א יאהר מיט אונזערע ווייב און קינדער, און לאמיר זיין רייכער פון אייך, און לאמיר אויך האבן נחת, און נעהט איהר צו אונז אויף שמחות!...

1.

דער זייגער האט שוין לאנג אויסגעשלאגן האלבע נאכט, און דער „הויף" לינט שוין לאנג און שלאפט מיט'ן זיסען שלאף, און דארט, אין דרויסען, אויפ'ן בארג פון דער שטאדט קאפעלישעל, שלעפען זיך נאך עטליכע אידען, באיאנער חסידים, מיט צעריסענע טולופלעך, וואס נעהען פונ'ם „הויף", פון די „לאטקעס של חנוכה". דער טיף־אויסגעפאלענער קלאר־ווייסער שניי סקריפעט אונטער זייערע פים און די זילבער־ווייסע לבנה בעלייכט די פערפינסטערטע פנימ'ער פון די ארעמע אידען, וואס נעהען אנגעבויגען, און דעם דאזיגען קלאר־ווייסען שניי, וואס גלאנצט אין די אויגען ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאנטען.

„וואס וואלט, אשטייגער, געאהרט דעם רבונו־של־עולם, — אזוי טראכטען זיך די דאזיגע ארעמע אידען — וועז, למשל, די דאזיגע שנייעלעך זאלען טאקי זיין אמת'ע דימענטען און אמת'ע בריליאנטען? מע בויגט זיך אן און מע נעמט אן פולע זשמענים און מע שטופט אן אלע קעשענים און מע קומט אהיים און מע זאגט צום ווייב: „נא דיר, אסתר, טהו מיט דעם, ווי דו פארשטעהסט. ווילסטו — מאך דיר דערפון ציערונג, ווילסטו — מאך דיר דערפון געלט, ווילסטו — מאך דיר דערפון ביידע זאכען, אבי לאז מיך צורוה, איך זאל פארשפארען אנקומען צום „הויף" און צו די „שטייגער", און צו נתי כל־זלך, און צו זייערע לאטקעס, ווי מיר זאגען אלע טאג אינ'ם בענטשען: „ואל תצריכנו לידי מתנת בשר ודם"...

פלוצים הערט זיך א קול אין דער שטילשווייגעניש פון דער נאכט:

— ס'זאל א רוח אין זיין טאטענס טאטענס טאטען אריינגע־פלויגען ווערען ביז אדם הראשון'ען!

דאס קול איז אזוי פלוצים־אומגעריכט, אז אלע אידען, וואס זע־נען ביז אהער געווען פערטיעפט אין גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואהר, טהוען זיך א וואךף, קוקען זיך ארום:

— וועמען איז? וועמען שעלסט דו דאס אזוי געשמאק?

— וועמען איך שעלט? אט דעם שייגעץ, דעם כלב שבכלבים, ימח שמו וזכרו! ער איז ערגער פון זיי! ער איז מעהר שטיין פון די „שטיינער"!

— וואס האסט דו צו איהם? נתי איז דער אייגענער קבצן, וואס דו!

— א קבצן איז נתי? אויף מיר געזאגט נעווארען חאטש האלב ביז איבער א יאהר אין דער צייט.

— קיין גרעסערע השגה האסט דו נאר ניט?

— דערווייל לאז מיר נאט העלפען דאס, און נאכדעם וועלען מיר שוין זעהען.

— אמן, לאז דיר נאט העלפען, ווי דו ווינשט זיך אליין.

— אמן, גם אתם!...

און עס ווערד וויעדער שטיל. און די ארעמע אידען, די באיא־נער חסידים, מיט די צעריסענע טולופלעך, טיאפקען מיט די פים איבער'ן טיף־אויסגעפאלענעם קלאר־וויסען שניי; און די זילבער־וויסע לבנה בעלייכט זייערע פינסטערע פנים'ער און דעם דאזיגען קלאר־וויסען שניי, וואס גלאנצט אין די אויגען אזוי ווי דימענטען, פינקעלט ווי בריליאנטען. און די ארעמע אידען פערטיעפען זיך וויעדער אין זייערע גילדענע מחשבות, חלומות אויף דער וואהר, נארען זיך איין אין די צעריסענע טולופלעך און לויפען־לויפען אהיים.

קאנקורענטען

א ראמאן לכבוד פורים.

נעשריבען אין יאהר 1903

קאָנקורענטען

א.

דעם נאָנצען טאָג פּורים האָט מנשה דער בחור מיט די גרויסע שטיוועל געקנאָטען די מאָזעפּעווקער לעהמיגע בלאָטע, און פּיני דער אלמנה'ס האָט נעטיאָפּקעט מיט די קרומע פּיס.

זיי האָבען געטראָגען שלח־מנות.

מנשה דער בחור האָט געהאָט פּורים אין מאָזעפּעווקע די „גרעסטע פּראָקטיקע".

ער האָט געהאָט א פּאָר היבשע פּיס, וואָס האָבען געקאָנט ארבייטען.

ער האָט געהאָט א פּאָר היבשע הענד, וואָס האָבען געקאָנט טראָגען עטליכע בעקענס שלח־מנות מיט א מאָל.

ער האָט געהאָט דערצו א געזונטען קאָפּ אויף צו געדענקען, וואוהין מע דארף געהן פּריהער, און וואוהין — שפּעטער, וואוהין מע דארף טראָגען ד ע ם שלח־מנות, און וואוהין — י ע נ ע ם שלח־מנות.

היינט די שטאָדט אליין בעדארף מען קענען — ס'איז אויך ניט קיין קליינינקייט.

און וואָס וועט איהר זאָגען מכח „פּשרביטען די יוצרות"?

וואָס פֿאַר אַ פּנים וועט איהר, אַשטייגער, האָבן, אַז איהר וועט רבקה'ס שלח־מנות, וואָס איהר דאַרפט אָפּטראָגן צו לאה'ן, אַוועקטראָגן צוריק צו רבקה'ן, אָדער פערקערט?

איהר מיינט, ס'האָט זיך ניט געטראָפֿן אַז מעשה ביי אונז אין מאַזפֿעווקע?

עס האָט זיך געטראָפֿן. און ס'איז דערפון ארויס אַ מחלוקת, מיט פּעטש, מיט מסירות אין דער גובערניע, מיט אַ רעוויזאָר, מיט אַ סלידאַוואַטעל, מיט פֿאַלשע עדות, מיט דריטהאַלבן יאָהר טורמע — אַ מיאוס'ע, זעהר אַ מיאוס'ע מעשה!

אַלע אידישע מעשיות, אַלע אומגליקן ביי אונז הויבן זיך אָן פון אַ קלייניגקייט.

דערפון, וואָס מאָטעל דער ווייניר האָט נישט געגעבן דוד־לייבן קיין עליה שבת־בראשית, האָט דוד־לייב איהם גע'מסר'ט, אַז ער רויבערט ברענפֿן בשתיקה — האָט מען איהם מיט נאָך צוויי אידן פֿארשיקט סיביר.

דערפון, וואָס מע האָט נעקלויבן אַ ראַבינער אין אַ שטעדטל, האָט איין איד גע'מסר'ט דעם אַנדערן, אַז ער האָט צוגעשטעלט אַ פֿאַלשע לנאָטע צום פֿריזיוו...

וואָס דאַרפט איהר מעהר? נעמט די מגילה אַליין! דערפון, וואָס מרדכי האָט נישט געוואָלט קניהען אָן בוקען זיך צו המ'ען, איז ארויס פּונ'ם קעניג אחשורוש איין „אוקאַז", אָן מע האָט שיער ניט אויסגעקוילעט אַלע אידן.

א גליק, וואָס דער קעניג אחשורוש האָט געהייסן, מע זאָל איהם אַריינפיהרן ושתי'ן א נאַקעטע (אַזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), און א גליק, וואָס ושתי האָט נישט געוואָלט אַריינקומען, איז ביי איהר אויסגעוואַכסן א האָרן אויפ'ן שטערן (אַזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), און א גליק, וואָס מע האָט געזוכט דעם קעניג אחשורוש איין אַנדער מלכה, האָט זיך געפונען א אידיש מיידעל אסתר, און א גליק, וואָס אסתר האָט געפונען חן אין די

אויגען פונ׳ם קעניג אחשורוש, חאָטש זי איז געווען א גרינע (אזוי האָט אונז דער רבי געטייטשט), — האָט זי גע׳פועל׳ט ביים קעניג אחשורוש, מע זאל איבערמאכען דעם „אוקאז" פון די אידען אויף די גויים, — און פון דעמאָלט אן עסען מיר אלע יאָהר המן־טאשען מיט מאָהן, קישעלעך מיט פארפעלעך, פורים־קוילעטש מיט זאפראן, און מיר שיקען זיך איינס דאָם אנדערע שלח־מנות, און מנשה דער בחור פערדיענט נעלד.

מנשה דער בחור איז אָבער ניט איינער אין מאזעפעווקע, וואָס טראָגט שלח־מנות און פערדיענט נעלד; ער זאל זיין איינער אויפ׳ן יאריד, וואלט ער געגאנגען אין גאָלד! דער חסרון איז, וואָס אומעדום, אומערדום איז די קאָנקורענציע.

מנשה האָט אין זיין פרנסה נעניג קאָנקורענטען, וואָרום אין מאזעפעווקע זענען פארהאן, ברוך השם, נעניג ארעמע בחורים מיט ארעמע מיידלעך, נישט חלילה קיין דיענסטמיידלעך, נאָר בעל־הבתי׳שע מיידלעך, טאטענס קינדער און גלאָט ארעמע געפאלענע אידען, וואָס קוקען ארוים אויף דעם טאָג פורים א נאָנץ יאָהר.

דער טאָג פורים — דאָס איז זייער מארק־טאָג, זייער יאריד.

איינער פון די נרעסטע מנשה׳ס קאָנקורענטען איז געווען פיני דער אלמנה׳ס מיט די קרומע פיס.

א קאָנקורענט מיט קרומע פיס איז אפילו ניט אזוי געפעהרליך ביי אזא איין ארבייט, וואו די פיס שפיעלען די נרעסטע ראָלע, ובפרט פאר מנשה׳ן, וואָס האָט מיט איין שפאן נעקאָנט אריבער־שפאנען דריי אזעלכע, ווי פיני דער אלמנה׳ס.

נאָר דוקא אָט די קרומע פיס, וואָס ביי פיני׳ן, זענען ועווען פאר מנשה׳ן א שחיטה.

ניט איין מאל האָט מנשה נעזאָנט צו פיני׳ן:

— דו ווייסט, קרומאק (אזוי האָט איהם מנשה נערופען), דו ווייסט? איך בין דיר מקנא אויף דיינע פיס.

— נעפונען וועמען מקנא צו זיין! — האָט איהם געענטפערט פּיני און האָט בעהאַלטען די אויסנעבויגענע בייגעלדיגע פּים אונטער זיך.

— וועז איך האָב דיינע פּים, — האָט איהם מנשה געזאָגט און האָט פּערריכטערט א „ציגאיער" פון א צענויפּגעדרעהט שטיקעל פּאַפּיער מיט עטליכע שטיקלעך טיטון — וועז איך האָב דיינע פּים, פּארשפּאָר איך אַזוי צו האַרעווען. איטליכער האָט אויף מיר דעמאָלט רחמנות, און איך לעב מיר, ווי גאָט אין אדעם!

— ווי גאָט אין אדעם, חע־חע? — זאָגט איהם פּיני און שטעלט ארויס מיט גדלות איין אויסגעבויגען פּיסעל, וואָס האָט א פּנים פון א האַלבען בייגעל. — און וועז איך האָב ד י י נ ע פּים...

— וואָס זשע וואָלט געווען, קרומאק?

— איך וויים שוין וואָס סע וואָלט געווען! געב מיר א ציה טהון פון „ציגאיער", מנשה!

— ביזט ניט קראַנק קויפען טיטון, קרומאק, ביזט דאָך אַנגעשטאָפּט מיט געלט! — זאָגט צו איהם מנשה און גיט איהם א ציה טהון פון זיין „ציגאיער".

— אַנגעשטאָפּט מיט געלט, חע־חע? — זאָגט פּיני און בעהאַלט צוריק דאָס פּיסעל. — איך דאַרף אויסהאַלטען א מאַמע איין אַלמנה, און דו ביזט א פּריי פּיינעלע.

— חוץ דיין שאָדען אויף מיר געזאָגט געווארען! — זאָגט מנשה, פּערציהט זיך מיט'ן „ציגאיער" און לאָזט ארויס דעם רויך פון ביידע נעזלעכער פון דער נאָז.

ב.

מנשה דער בחור און פּיני דער אַלמנה'ס זענען ביידע בית־המדרש־בחורים.

בית־המדרש־בחורים הייסען אויך אזעלכע, וואָס האַלטען זיך נלאָט אויף אין בית־המדרש, וואָס וואַלגערען זיך אין בית־המדרש.

דאָס זענען עלענדע, פערבלאָנזעטע, צוגעשלאָגענע, פריבלודנע נפשות, אזעלכע, וואָס קיין פערשריבענע ארעמע לייט זענען זיי ניט, איבער די הייזער חלילה געהען זיי ניט, נאָר זיי רייבען זיך ארום די, וואָס לערנען אין בית־המדרש, פאָלגען א גאנג, הייצען די הרובע, זענען תמיד דאָ ביי א יאָהרצייט, ביי א סיום־התורה, ביי א חתונה, אדער חלילה ביי א רייבער לויה.

בעטען — בעטען זיי ניט, נאָר מע גיט זיי אליין.

זיי פערדינענען זיך זייער שטיקעל ברויט: איינער מיט זיינע נעוונדע פיס, דער אנדערער מיט זיינע קראַנקע פיס — פאָר רחמנות.

דאָרטען, וואו מנשה לויפט זיך אן דעם גאנצען טאָג און עס קומט צום בעצאָהלען איהם פאָר דער ארבייט, וואָכסט אוים פיני מיט די קרומע פיס און שטעלט זיך אנידער ביי דער זייט אָהן ווערטער און קוקט אין די אויגען אריין.

— מע דאַרף איהם אויך עפּיס געבען, — זאָגט מען — א רחמנות, נעבאָך א קאָליקע.

מנשה שווייגט, נאָר פערדריסעט פערדריסט דאָס איהם.

„אָט א בר־מזל! — טראַכט ער זיך. — נישט געטהאָן פון דאנען אהין, און געוומען כמעט גלייך מיט מיר — אויסקרענקען זאָל ער דאָס!"

און פיני שווייגט, קלויבט א גראָשען צו־נ־א גראָשען.

— דו באַדאַרפסט שוין האָבען א מטמון מיט געלט! — זאָגט צו איהם מנשה.

— א מטמון מיט געלט? הע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט א קרום געלעכטערעל.

— דו וואָכסט דאָך איין אדיר! — זאָגט צו איהם מנשה.

— איין אדיר? הע־חע! — ענטפערט איהם פיני מיט'ן זעל־ביגען געלעכטער.

— וואָס וועסט דו טהון מיט אזוי פיעל געלט, דו קרומאָק אייגער?

— אזוי פיעל געלט? חע־חע! — ענטפערט איהם פיני אלץ מיט יענעם געלעכטערעל, וואם סע גלוסט זיך איהם דערפאר אנ־שפייען אין פנים, אדער אראפלאזען א פאר פעטש.

— גלאט, סע גלוסט זיך מיר ניט פאטשקען די הענט, — זאגט מנשה — ווייטער וואלט איך דיר אביסעל דורכבויקערען די ביינער.

— אנו, פרוב נאר! — זאגט צו איהם פיני און שטעלט ארויס זיינע בייגעלדיגע פיסלעך.

פיני ווייסט גאנץ גוט, אז מנשה וועט זיך אפילו ניט צוריה־רען צו איהם, וואהרום מנשה האט שוין איינמאל געחאפט איבער איהם א רעכטען פסק.

ער האט איהם איינמאל געגעבען א שטופ פון זיך, האט זיך פיני איבערגעקהרט דריי מאל מיט די פיס ארויף, איז אנגעפאלען אויף מנשה'ן דאס גאנצע בית־המדרש, איהם געוואלט דורס זיין.

— דו שייגעץ, דו הולטיי, דו רוצח! א קאליקע, א צער־בעלי־חיים נעמסט דו און שלאגסט איהם! ?

פון דעמאלט אן ריהרט זיך מנשה צו איהם נישט צו מיט קיין פינגער, נאר פיינט האט ער איהם — ער קאן איהם נישט אנקוקען!

ער האט איהם פיינט פאר זיינע קרומע פיס, פאר זיין קרום פנים און פאר זיין קרום געלעכטערעל: „חע־חע!"

ער האט איהם פיינט פאר זיין קמצנות, פאר זיין קלויבען נעלד, פאר זיין בעהאלטען זיך.

מנשה איז ניט אזעלכער; וויפיעל ער האט זאגט ער, און וואם ער פערדיענט פערלעבט ער.

מנשה האלט פון דער אכילה, האט ליעב א נאשערייי, א ציגאר־טיטון.

דערטאפט ער עטליכע גראשען, קויפט ער באלד ברויט מיט הערינג אויף אנבייסען, א צוויי קארושיקלעך מיט מאהן, א געפרוי־רענעם עפעל, וואם אז ער גיהט אף פונ'ם פראסט, איז ער דאך

טאקי טעם גן־עדן; און א מאל טאקי עטליכע באקסערן, מיט א קאנפעקט, מיט עטליכע ניסלעך.

דעמאלט זעצט זיך אוועק אקעגען איהם פיני מיט די קרומע פים און קוקט איהם אין די אויגען אריין און בעלעקט זיך. קאן דאס מנשה ניט צוזעהען, טהוט ער איהם א ווארף א שטיקעל באק־סער, א צוויי ניסלעך, ווי מע טהוט א ווארף א הונט א ביינדעל:

— נא, קרומאק, ווארג זיך!

נאר מעהר פון אלסדינג האט איהם מנשה פיינט איבער איין אנדער זאך, וואס סע ווערד דערצעהלט אין קאפיטעל ג.

ג.

עוזר דער שמש האט א מאכטער קריינדעל, א מיידעל פון אריבער שלושים.

קריינדעל וואלט געווען א שען מיידעל, זעהר א שען מיידעל, זי זאל ניט געווען קינדווייז פאקען, אדער די פאקען זאלען זיך גע־ווען אויסשטעהן, און זי זאל זיי ניט געווען אויסרייסען.

נאר מחמת זי האט קינדווייז געפאקט, און די פאקען האבען זיך ניט אויסגעשטאנען, און זי האט זיי אויסגעריסען, איז איהר געווארען דאס פנים געשטופעלט, ווי א רעשעטע.

קיין נדן האט עוזר דער שמש ניט געהאט אויף צו געבען, איז קריינדעל נעבאך פערזעסען, נישט געווען פאר איהר קיין חתן.

האט עוזר דער שמש געווארפען איין אויג אויף איינעם פון די צוויי בית־המדרש־בחורים, אויף מנשה'ן און אויף פיני'ן.

עוזר דער שמש האט זיך געשלאגען מיט דער דעה, וועמען פון די צוויי זאל ער אויסקלויבען פאר א חתן פאר זיין טאכטער קריינדעל.

מנשה איז א געזונטער יונג, א הארעפאשנער, איז ער אבער א גארנישט מיט א נישט, א נאשער, איין אויסברענגער; און פיני

איז א שטיל־ער בחור, איין איינגעהאלטענער, היט אפ א גראשען, איז ער אבער א קאליקע.

ביי עזור דעם שמש איז דער גורל געפאלען אויף פיני'ן, די שמש'טע האט אויך גשהאלטען בעסער פון פיני'ן; דערפאר וואס פיני פלעגט זי „פאלגען א גאנג", העלפען ערב שבת ארויסטראגען די פאמעניצע, ברענגען זאמד פון אונטער'ן בארג, וואס פיים בית־המדרש, און פערשמירען טשאלענט.

מנשה פלעגט איהר אויך העלפען איין ארבייט, און וואס מנשה האט אפגעטהאן אין דריי מינוט, האט דאס פיני נישט געקאנט אפ־טהון אין א טאג; איז אבער דערפאר מנשה א גרויסער עזות־פנים. אז מע זאגט איהם: „אנו, טראג נאר ארויין אומיסטנע איין עמער וואסער", — ענטפערט ער: „און אליין זענט איהר קליין?"

דערפאר האט אבער קריינדעל מעהר געצויגען צו מנשה'ן, ווי צו פיני'ן מיט די קרומע פיס — און ס'איז גאר קיין חדוש ניט: דער איז פארט א יונג מיט ביינער, און יענער — פארט א קאליקע.

דער „קאליקע" האט אבער נישט געדרימעלט. ער האט אנגע־וועגדט אלע זיינע כחות, ער זאל אויסנעמען מעהר פון מנשה'ן.

ערשטענס, האט ער זיך תמיד נערראהט פאר די אויגען, פלעגט זיך טיילען מיט לעקאך נאך א חתונה, אלע מאל אויסלייהען דעם שמש און דער שמש'טע עטליכע גראשען אונטער א שבת; אפ־נעמען — און ווייטער אויסלייהען.

אונטער א יום־טוב, זו מע האט בעראפט האבען נויטיג אויף שיך, טאקי פון קריינדעל'ס וועגען, האט פיני אויסגעלייהען א קערבעל אדער צוויי אויף אויסצאהלען.

בקיצור, פיני האט זיך „איינגעקויפט" צום שמש אין שטוב ארויין, ארויין מיט די פים אין הארצען, און איז נעווארען א היימי־שער מענש.

מנשה האָט דאָס געוואוסט, און עס האָט אין איהם נעברענט א פייער. מנשה האָט אליין נעהאַט איין אויג אויף קריינדלען, און קריינדעל — אויף מנשה'ן. און סע קאָן זיין, זיי האָבען זיך אפשר נענעבען איינס דאָס אנדערע דאָס וואָרט — ווער קאָן דאָס וויסען?

אפשר האָבען זיי זיך א מאָל דורכגעווארפען מיט א פאָר ווערטער, בשעת די פאַמעניצע ארויסטראָגען?

— ער קריכט נאָך אלץ, דער קרומאק?

— לאָז ער קריכען — ווער הערט איהם?

— און דער מאַטע דיינער? און די מאַמע? — וואָס וועלען זיי זאָגען?

— נעזונטערהייד; לאָזען זיי זיך מיט איהם האַלטען!...

און אפשר האָבען זיי זיך אין א ליכטיגער נאַכט, זומער איז דאָס געווען, ביי דער שיין פון דער לבנה בענגענט, כלומר'שט אומגעריכט אין שוהל־הויף, און האָבען זיך צערעדט און האָבען זיך נעקוועטשט איינס דאָס אנדערע פאר די הענד, און קריינדעל'ס אויגען האָבען געבלישטשעט, און דאָס געשטופעלטע פנים האָט נעשיינט, און די הענד זענען איהר געווען היים, ווי פייער?

— וואָס איז ביי דיר אזא וואַרעמע האַנט, קריינדעל?

— פאר וואָס זאָל זי זיין קאַלט, מנשה?

— וועסט זיין מאַרגען אין דער צייט אָט דא אויפ'ן אייגענעם אָרט?

— פאר וואָס ניט?

און אפשר האָבען די נאַכטפויגלען מיט די פלעדערמייז פון מאָזעפעווקע געהערט א קוש אין שוהל־הויף, א שטילען קוש, און האָבען געמאַכט א שוויג? און די שמערען מיט דער לבנה האָבען געזעהען א בחור מיט א מיידעל אין שוהל־הויף האַלטען זיך פאר די הענד, און האָבען נעמאַכט א שוויג?

ערב זיין קאן איך אייך ניט; ע פּ י ס איז דאָרטען נעווע־זען, וואָרום פּיני האָט אָננעהויבען שטאַרק נאָכקוקען נאָך זיין חבר מנשה, און מנשה האָט געטראָגען א שנאה אויף זיין חבר פּיני, טיף פערבאָרגען ביי זיך אין האַרצען, און פּורים, בשעת אונזערע צוויי בית־המדרש־בחורים האָבען זיך בעגעגענט מיט די שלח־מנות'ען אין דער בלאָטע, האָט זיך די שנאה אַרויסגעוויזען, און ס'איז פּאַרגעקומען צוויישען די צוויי אוא מין סצענע.

ד.

— אָנו, ווייז נאָר וויפיעל האָסט דו היינטיגען טאָג געמאַכט פּונ'ם שלח־מנות טראָגען? — אַווי האָט זיך אָננערופען מנשה צו זיין חבר פּיני.

— נו, און דו וויפיעל האָסט דו געמאַכט? — זאָגט צו איהם פּיני און האַפּט זיך מיט דער האַנד ביי דער קעשעני.

— א פּאָר קערבלעך, — זאָגט מנשה און בעווייזט איהם זיין ביסעל מינץ.

— און איך האָב געמאַכט א סך ווינציגער! — מאַכט פּיני און לעגט אַריין די האַנד אין בוזעם־קעשעני און נעמט אַרויס פון דאָר־טען א פולע האַנד מיט מינץ און מיט זילבער און קוקט דערויף, ווי אויף א ליעב קינד, א טייער קינד.

פּלוצים טהוט איהם מנשה א זעץ איבער דער האַנד פון אונ־טען אַרויף — און דאָס גאַנצע געלד האָט זיך אַרויסגעשאָטען אויף דער ערד, אין דער טיעפּער בלאָטע אַריין, נישט אַרויסגע־זעהען זיך איין מטבע אפילו.

ביי פּיני דער אלמנה'ס האָט זיך אַרויסגעריסען פונ'ם האַרצען א שרעקליכער „אוי" מיט א נעוויין, א יאָמערליך געוויין, און ביי מנשה דעם בחור — א געלעכטער, א ווילדער געלעכטער.

און בכדי די מטבעות זאָלען אַריין טיעפער אין דער בלאָטע אַריין, האָט מנשה מיט די געזונטע פּים געמוטען טאַנצען, לאַכען און זינגען בשעת מעשה:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

און פּיני האָט ניט אויפגעהערט צו יאָמערען און צו קלאָגען:

— וועה איז מיר! וועה איז מיין וועלט! דאָס גאַנצע געלט, אפשר דריטהאַלבען קערבלעך! דו רוצה, דו גזלן, דו משומד אייער! וואָס האָסט דו געהאַט צו מיר? וועה איז מיר, וואונד איז מיר!...

און פּיני איז צוגעפאַלען מיט'ן פּנים צו דער ערד, ווי מע פּאַלט־צו צו א טוידטען, ארומגענומען די בלאָטע מיט ביידע הענד און געווויינט און געיאָמערט:

— וועה איז מיר! וואונד איז מיר! אזא טאָג, פון גאַנץ פּריה אָן מיט די קראַנקע פּים! אפשר דריטהאַלבען קערבלעך!...

און מנשה האָט ניט אויפגעהערט צו לאַכען, צו טאַנצען און צו זינגען:

ששון ושמחה!
אור ליהודים!

. . . . . .

אין א קורצע צייט ארום איז געווען אין מאַזעפעווקע איין אַרעמע חתונה, וואָס די שטאַדט־בעלי־בתים האָבען זיך שטאַרק מתעסק געווען אין איהר; עווער דעם שמש'ס טאַכטער האָט גענומען איין אָרעם בחור, דער חתן איז א קרומער אויף ביידע פּים! דערפאַר איז אָבער די כלה נעבאַך גוט מיאוס, און ניט אזוי מיאוס, ווי געשטופּעלט. בעלי־בתים האָבען זיך צעגויפגעלעגט און געפּראַווען דעם שמש א גאַנץ פּיינע חתונה; געשטעלט ביער און בראַנפען א סך און געהולעיעט א גאַנצע נאַכט.

די נאַנצע שטאָדט איז נעווען אויף דער חתונה. נאָר איין מנשה דעם בחור האָט מען עפּעס ניט געזעהען.

מנשה איז פון נאָך יענעם פּורים אָן ווי נעלם גענאָרען.

קיינער פרעגט זיך אויף איהם ניט נאָך, און קיינעם נעהט ער נישט אָפּ.

איך מיין, אז עזר דער שמש האָט איהם אַרויסגעוויכערט.

און אפשר איז ער אַליין אַוועק?...

אפיקומן

אַ ראַמאַן אין פיער טיילן, מיט אַ פראַלאַג
און מיט איין עפילאַג, געשריבען לכבוד פסח.

נעשריבען אין יאָהר 1914

אפיקומן

ד ר א ל א נ.

א, אפיקומן! א, דו ארויסגע'גנב'עטע האלבע מצה פסח צום סדר פון אונטער'ן מאטענס קישען! דער אלטער שענער מנהג פון פארציטען! וויפיעל מאל האסט דו געמאכט יויגע הערצ־לעך קלאפענדיג, קליינע הענטלעך ציטערענדיג און גרויסע ערנסטע מענשען לאכענדיג! וואר וואלט זיך עס ריכטען, אשטיגער, אז אזא קאטאוועסדיגער מנהג, וואס איז בעשאפען געוואָרען, דאכט זיך, נאר אויף ליצנות, זאל פיהרען צו גאנץ ערנסטע רעזולטאטען? וואר וואלט זיך עס ריכטען, אשטיגער, אז איין ארויסגע'גנב'עט שטיקעל אפיקומן זאל ארויסראטעווען א יונג פארעל, וועמענס הער־צער זענען געווען מסוכן אנגעגריפען דורך דער ערשטער הייליגער ליעבע, פון א גרויסען אומגליק?... אזא גליקליכער צופאל פער־דיענט באמת, מע זאל איהם ווידמענען א ראמאן אין פיער טייל מיט'ן גרעסטען כבוד, איבערלאזענדיג יעדען איינציגען, ער זאל זיך דערפון אפלערנען דעם מוסר, וואס ער וויל און וואס איהם דאכט זיך אויס, אז דאס מיינט מען...

ערשטער טייל.

רב יאָסעלע ווינאָקור, דער גוראָלניק פון זשידיווסקע גרעבלי, האָט געהייסען איינשפּאַנען די שפּאַקעס, האָט זיך אויפגעזעצט אויף דער גאָלער נאָטשאַנקע און האָט א זאָג געגעבען צום קוטשער: — ווּאינקא, פּאַשאָל!

ווּאינקא האָט שוין נישט בעדאַרפט און נישט געטאָרט איבער־פרעגען — ווּאוהין. אז מע זאָגט איהם „פּאַשאָל", בעדאַרף ער שוין אַליין ווייסען, אז דאָס מיינט מען אין שטאָדט אַריין.

רב יאָסעלע'ס גוראָלני איז ניט ווייט פון שטאָדט. אין א האַלבע שעה אַרום האָט שוין די גאָלע נאָטשאַנקע גאָלאָזט זיך הערען איבער דער גאָבריקעווּעטער גאַס, און פון דאָרט האָט זי זיך א נעם נעגעבען גלייך צום שוהלהויף צו — און די גאַנצע שטאָדט האָט שוין געוואוסט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אז רב יאָסעלע ווינאָקור, דער גביר פון זשידיווסקע גרעבלי, איז נעקומען צו פּאָר־רען. נאָר קיינעם איז ניט איינגעפאַלען אויף דער מחשבה אפילו, אז ער זאָל זיך הייסען אָפּשטעלען נאָר העט־העט אויף יענער זייט בית־המדרש, נעבען הערש־בער דעם מלמד. ווּאָס האָט רב יאָסעלע ווינאָקור, א איד א גוראָלניק, און א גביר, צו טהון ביי הערש־בער דעם מלמד? קיין קינדער אויף צו געבען לערנען האָט ער ניט. ער פערמאָגט אינגאַנצען איין זוהן, ווּאָס איז ווייט, זעהר ווייט פון תורה. רב יאָסעלע ווינאָקור'ס זוהנדעל — די גאַנצע שטאָדט ווייסט עס — קאָן גוט פּאָהרען רייטענדיג, קאָן גוט אָנטרייבען אַליין, ווייסט אַלסדינג, ווּאָס ביי'ם טאָטען אין דער גוראָלני טהוט זיך, בעקאָנט מיט איטלעכע שרייפּעלע, נאָר לערנען — ניט א לעק!

אמת, רב יאָסעלע ווינאָקור איז א מאָדנער איד, א שנעון, מיט מאָדנע אייגנפאַלען. ווּאָס איהם קאָן אַריין אין קאָפּ! ווער האָט אַראָפּגעבראַכט איינמאָל אין א שענעם טאָג פּאָליציע אין באָד, נעמאַכט א פּראָטאָקאָל, אז זי האַלט ביי איינפאַלען און מע דאַרף זי צעווּאַרפען? און ווער האָט נאָכדעם אַראָפּגעבראַכט ציי־

נעל און נעהילץ און גויים, צעווארפען די אלטע באד און אוועקגע־
שטעלט אויף זיין אייגענעם חשבון א באד מיט א באסיין און
מיט שטיינערנע בענק, מיט מעשענע פערענטשעס און מיט אזעל־
כע זאכען, וואס מע קאן זיך נאך עד היום פון דעם זאט ניט אפ־
חדוש'ען?

אדער וועד האט אויסגעטראכט „דאטשעס" פאר די שטאדטישע
ארעמע אידישע קינדער ביי זיך אין דער גורא־לני, מיט א גארטן אויף
צו זעצען קארטאפלים, ציבעלקעס, אוגערקעס און שאר ירקות אלע
מאל, או ס'הויבט זיך אן דער זומער? און גלאט וועד קאן זיך עס
אנגעדענקען רב יאסעלע ווינאקור'ס אלע אויפטהועכצען, משוגעת'ען
און איינפאלען, וואס איהם קאן אריין אין קאפ? וועד ווייסט —
אפשר א ניי משוגעת?...

אזוי האט דער נאנצער שוהלהויף געקאכט, און רב יאסעלע ווי־
נאקור איז זיך געזעסען ביי הערש־בער דעם מלמד און געפיהרט
מיט איהם א געשפרעך, פון וועלכען מיר געבען איבער נאר איין
צד — דער אנדערער צד אינטערעסירט אונז ניט.

— הערט זשע, רב הערש־בער, די מעשה דערפון איז אזוי.
איך בין געקומען צו אייך צוליעב אייער זוהן. איך האב געהערט,
איהר האט א זוהן א צאצקע, וואס קען אלסדינג, און או ער ווי־
לערנען האב איך געהערט, שטודיערען דאקטאר, און האט ניט מיט
וואס. און אזוי ווי איך האב אויך א זוהן, און דווקא ניט קיין
צאצקע, וואס קען דווקא גארניט און ווי־ דווקא ניט לערנען, קיין
ברעקעל ניט אפילו, ער ווי־ בעסער פאהרען רייטענדיג, דער שיי־
געץ... נאר וואס דענן? א י ך ווי־ אבער, ער זאל א ל ס ד י נ ג
לערנען און זאל א ל ס ד י נ ג קענען — און לאמיר זעהען, וועד
פון אונז ביידען וועט אויספיהרען! וואס זשע טהוט מען? אפ־
נעבען איהם שטודיערען, מאכען איהם פאר א סטודענטע־ — ווי־
איך ניט. רב יאסעלע ווינאקור'ס זוהן וועט ניט זיין קיין סטודענ־
טע־. צונעמען צו זיך אין שטוב אריין א לעהרער א שלים־מזל —

וויסט איהם דער רוח וועט ער איז! פֿארהאן ביי מיר א מיידעלע, וואָס דאַרף איך, איהר פֿארשטעהט צי ניין, אז רב יאָסעלע ווינאָ־קור'ס טעכטערעלע זאָל זיין באַקאַנט מיט אבי וועמען? און אזוי ווי איך קען א י י ך, רב הערש־בער, און וועדליג איך בין מיר משער אייער זוהן, איך האָב איהם געזעהען אנומעלטען אין שוהל, — רב יאָסעלע ווינאָקור'ען באַדאַרף מען ניט דערצעהלען קיין מעשיות, — ער דערקענט א מענטשען מיט'ן קוק, בכן איז ביי מיר געבליבען, איך זאָל אייער זוהן נעמען צו זיך אין שטוב אריין אויף א יאָהר אַדער אויף צוויי, ער זאָל לערנען מיט מיין יונגעל, איהם מאַכען פֿאר א מענטשען, און באַצאָהלט וועט ער קריגען פון מיר אזוי, אז ס'וועט איהם קלעקען אויף צו שטודיערען ניט נאָר דאָק־טאָר, נאָר אפילו פֿראָפעסאָר! איז דאָס געמאַכט?

האָט הערש־בער דער מלמד אפילו געפֿרופט א זאָג טהון, אז ס'איז אוודאי זעהר גלייך פֿאר ביידע צדדים, וואָס איז דאָ שייך צו רעדען? נאָר וואָס דענן זשע? מע דאַרף האַרכען, וואָס וועט ע ר זאָגען, דער בחור הייסט עם?...

רב יאָסעלע ווינאָקור האָט אַבער ניט געוואָלט הערען אפילו, וואָס מיר האַרכען? וואָר מיר האַרכען? רב יאָסעלע ווינאָקור'ען האָט נאָך קיין מענטש ניט געפֿרופט זאָגען ניין! ובפרט אזא זאַך! — „סיידען אייער זוהן איז א פֿרא־אדם, אַדער א פֿארמאַל־נער משוגע'נער?“...

אזוי האָט אויסגעלאָזט רב יאָסעלע ווינאָקור, גיך געראַטן, ווי זיין שטייגער איז, און ניט שפּעטער ווי אין א האַלבער שעה אַרום זענען זיי שוין געזעסען אינצווייען, רב יאָסעלע ווינאָקור און הערש־בער דעם מלמד'ס בחור'ע, אויף דער געלער נאַטעטשאַנקע, גע־העצקעט זיך און געשאָקעלט זיך אין אלע זייטען, — געפֿליגען פֿיל אויס'ן בויגען קיין זשידיווסקע גרעבלי. פֿונ'ם גיך פֿליהען האָט זיך ביי רב יאָסעלע ווינאָקור די שענע ברייטע צארד צעשמיסען אויף אלע זייטען, בעריהרט מיט איינציגע חאָר דאָס יונגע פנים פון

דעם יונגען בחור'ע׳ל, וואָס האָט מיט'ן פולען אָטעם — אפשר דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען — געשעפט די מחיה'דיג פרישע לופט פון אויסער דער שטאָדט, און געפיהלט זיך אזוי וויים גוט, ווי עס קאָן זיך פיהלען א יונגער מענש, בלוט און מילך, איין ארעם בחור, וואָס דאָס גליק האָט צו איהם געטראָפען נלייך אין שטוב אריין און אָננעקלאָפט צו איהם אין דער טהיר.

ענדע ערשטער טייל.

צווייטער טייל.

אויב רב יאָסעלע ווינאָקור'ס זוהנדעל האָט געהאט א נרויסע פעולה אין דער תורה, וואָס זיין לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, האָט מיט איהם נעלערענט — איז א נרויסער ספק. נאָר אז דער לעהרער האָט נעהאט א פעולה — דאָס האָט נעקאָנט ארויס־זעהען א מינדסט קינד. אפנים, די קעסט האָט איהם נאָנץ גוט „פאָליובט". דאָס יונגע פנים איז נעווארען קיילעכיג, די בעק־לעך האָבען זיך אָננעבלאָזען, און ער אליין האָט זיך צעווואכסען אין דער בריים, נעווארען נאָרנישט צו דערקענען.

די ערשטע צייט אפילו האָט ער זיך נעפיהלט, ווי א פרעמדער, אין דער דאָזיגער מאָדנער שטוב — א מאָדנע שטוב ביי רב יאָסעלע ווינאָקור, אוא מאָדנע, ווי רב יאָסעלע אליין.

רב יאָסעלע'ס ווייב, פערעלע — א קליניטשקע, א שטילינקע, קיין פיפס הערט מען פון איהר נישט. שטיל, אהן ווערטער, פיהרט זי די ממשלה פון דער שטוב, ווי דער קאפיטאָן דאָס שיף — אלעס אויף זיין אָרט און אלעס אין דער צייט און אלעם איז אויסגערע־כענט אזוי, אז דער קאָפּ, דער אמת'ער מושל — רב יאָסעלע זאָל זיין צופריעדען. קיינער טאָר א הויך וואָרט ניט רעדען, אז דער בעל־הבית איז אין שטוב. די דיענסטען נעהען אָננעטהאָן אין וואי־לאָקענע שיך — מע זאָל ניט הערען זייערע טריט, בעת דער בעל־

הבית רחמ. דער טיש ווערד נעגריים ווי ביי א שרה, דערלאנגט מיט דער גאנצער צערעמאניע, און געגעסען ווערד מערני־מלך, און פאוואלינקע, בהרחבה. דער בעל־הבית — ער איינער אליין — רעדט, און אלע האַרכען. ביי׳ם טיש מוזען זיך געפינען אלע מאל אורחים, פרעמדע, סוחרים, אדער גלאט דורכפאהרער. און אז ס׳איז ניטא קיין פרעמדע, נעמט מען אייגענע, אננעשטעלטע פון דער גוראלני. דאם בעציהען זיך פון די דאזיגע מענשען צום בעל־הבית איז ווי סאלדאטען צו א גענעראל. ער אליין אין א יאר־מעלקע, זיי אלע — אהן היטלען. נאר צום עסען ווערען אנגעטהאן די היטלען. און האט מען אפגענעסען און אפגעבענשט — אראפ די היטלען, און קיינער וועט נישט וואגען זיצען. אלע בעדארפען שטעהן. און נעמט דער בעל־הבית ארוים א פאפיראם אויף צו פערזויכערען, ווערען אין איין כהרף־עין אויסגעריבען עטליכע שווער־בעלעד מיט א מאל און אונטערגעטראגען איהם פייער. חיות ניט זיכער, עמיצער זאל א ווארף נעבען א שוועבעלע אויף דער ערד, אדער נישט אויסווישען גוט די פים אין פערשטעהן חדר׳על, אדער נישט געהן פערשפילעט, ווי עס גאהר צו זיין, אדער דאם האלז־טיכל נישט אויף איין אדם. און אלע, וואם דיענען ביי איהם, זענען „דו" — מעג עס זיין א איד מיט א באדד. און אלע, סאי פרעמדע, סאי אייגענע, ציטערען פאר איהם אימת־מות — איין אמת׳ער סולטאן.

נאר איין מענש, האט דער לעהרער בעמערקט, איז דא אין דער דאזיגער מאדנער שטוב, וואם שרעקט זיך ניט איבער פאר׳ן שטרענגען סולטאן. אדרבה, ער וואלט געמענט שווערען, או ער סולטאן האט דרך־ארץ פאר יענעם מענשען. און יענער מענש — דאם איז רב יאסעלע ווינאקור׳ס טעכטערעל — צילה.

א שענע, א הויכע פיגור — צוויי מראפען וואסער דער פאטער. און דעם פאטער׳ס כאראקטער, האט ליעב געווען־טיגען — רב יאסעלע ווינאקור מיט די ביינער! „טיין זשאנדאר" — אזוי זאגט

דער פאטער אויף איהר מיט גרלות, און קוועלט, וועדר בריטער ווי לעננער, אז די טאכטער האפט איהם עפים ביי א ווארט, ווי איהם איבערשפארען, בעווייזען, אז ער איז אומגערעכט. פערשטעהט זיך, אז איבערשפארען שפארט מען איהם ניט איבער, און נעדרעכט איז תמיד ער, ניט קיינער; נאר הנאה האט ער און קוקט מיט פערנעניגען אויפ'ן עולם, ווי אייגער רעדט: „וואס זאגט איהר אויף רב יאסעלע ווינאקור'ס טעכטערעל? דאס עפעלע פאלט נישט ווייט פון'ם בוימעלע"...

— איך וואלט וועלען, איהר זאלט א מאל אויף א טשיקאוועסט מיט איהר זיך דורכשמועסען, א ביסעל טיפער אריינרעדען זיך מיט מיין זשאנדאר. — אזוי האט רב יאסעלע ווינאקור א זאג געגעבען איינמאל צום לעהרער, ווינקענדיג מיט איין אויג אויף דער טאכטער, — און ס'איז נישט געווען קיין מעהר גליקליכער פאטער אויף דער וועלט, ווי ער, אז ער האט דערזעהן, ווי זיין טאכטער האט א נעם געגעבען דעם לעהרער צו דער ארבייט, געמאכט פון איהם, ווי איהם האט זיך אויסגעווייזען, אש און בלאטע, א גל של עצמות! „און דוקא אויף יונגיש לשון! און מיט אזוי פיעל נעמען פון ביכער: פושקין און לערמאנטאוו און באקעל און גאגעל-מאגעל — אט אזוי! אט אזוי! לאז ער ווייסען, הערש-בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, וועד רב יאסעלעס טעכטערעל איז!"... —

דא שטעלט זיך דער פערפאסער אפ, וואדרום אלסדינג, וואס ער זאל דא ניט דערצעהלען, איז אלט, אזוי אלט, ווי די וועלט. וועד פערשטעהט עס ניט, אז פון אזעלכע אפטע הייסע וכוחים, וואס א בחור מיט א מיידעל פיהרען און זענען גרייט, דאכט זיך, איינס דאס אנדערע נאר דורס זיין, לאזט זיך אוים, און גאנץ אפטליך, אז דער בחור פערליעבט זיך אינ'ם מיידעל און דאס מיידעל אינ'ם בחור מיט סכנת-נפשות, און זיי זענען ביידע גרייט אפצוטהון די גרעסטע נאריישסייטען אין דער וועלט, אדער בעגעהן איינע פון די ארבע

מיתות בין־דין: הענגען זיך אדער טרינקען זיך, סמ'ען זיך אדער שיסען זיך, אדער גאר אנטלויפען אין א פינסטערער נאכט, שטעלען ערגיץ א שטילע חופה און אריינשרייבען דערנאך צו די עלטערן א בריוועל: „מזל־טוב אייך — מיר האבען חתונה געהאט!"...

ניין. מיינע העלדען, וואס איך בעשרייב, האבען ניט אזוי נעטהאן. זיי איז געקומען צו הילף דער אפיקומן, דער ארויסגענגבעטער אפיקומן, פסח צום ערשטען סדר, ווי איהר וועט דאס באלד ארויסזוהען פונ'ם דריטען טיילפון מיין אמת'ען, ניט אויסגעטראכטען ראמאן.

ענדע צווייטער טייל.

דריטער טייל.

דער ווינטער איז אוועק. דאס אייז איז צעגאנגען. דער שניי האט צעלאזט. די ערד האט זיך אויפגעדעקט, אויסגעווייכט און אויפגעפרישט, גרייט ארויסצושפראצען א גרין גרעזעלע. די נאקעטע בוימלעך האבען זיך אויסגעגלייכט, ווי פונ'ם שלאף נאר־וואס אויפגעוואכט; אויף זייערע פייכטע ריטלעך וועלען זיך אט־אט בעווייזען יונגע קניפעלעך; די קניפעלעך וועלען זיך אויפקניפען, אויפפיקען און צעלאזען זיך אין גרינינקע בלעטעלעך — דער פריהלינג נעהט! דער פריהלינג קומט! — ערב פסח.

אין זשידיווסקע גרעבלי, ביי רב יאסעלע ווינאקור, זעהט זיך אן דער ערב־פסח ניט ווינציגער, אויב נישט מעהר נאך, ווי אין שמאדט. רב יאסעלע ווינאקור איז א פרומער איד, א חסיד. ער וועט ניט לאזען, אז זיין גוראלני, וואס איז פול מיט חמץ און איז דורך און דורך חמץ, זאל חלילה ארבייטען די אכט טאג פסח. אלעם וועדר פערקויפט על פי שלחן־ערוך צו א גוי, און אלעם וועדר אפגעשטעלט, און אלעם וועדר גערייניגט און געפוצט און ge־

בשר'ט — און קומט פסח, איז רב יאָסעלע ווינאָקור אויס גוראל־ניק, אויס געשעפטס־מענש. זיינע מענטשען זענען מעהר נישט קיין „ מ ע נ ט ש ע ן " — זיי זענען אידען, בעפריטע, אזוי ווי ער, אזוי ווי אלע אידען, וואס זייערע עלטערן זענען ארויסגע־גאנגען פון מצרים. און אלע בעדארפען זיי זיך צענויפקלויבען מיט ווייבער און מיט קינדער, און אינאיינעם מיט איהם, מיט'ן בעל־הבית, ביי איין טיש, פייערליך אפריכטען דעם סדר.

איך מיין, עס וועט ניט זיין קיין גוזמא צו זאָגען, אז אויף קיינעם איז אזוי ניט אנגעמאסטען דער נאָמען „מלך", ווי אויף דעם דאָזיגען סולטאָן און מושל — רב יאָסעלע ווינאָקור. איהר שטעלט אייך נאָר פאָר, אשטייגער, אזא מין בילד: ארום א צעהנדליג פאמיליעס ביי איין טיש מיט ווייבער און קינדער און דיענסטען, אלע יום־טוב'דיג, און אלע אויגען ארויף, צום אויבענאָן, און אויבענאָן די שענע הויכע פיגור פון רב יאָסעלע ווינאָקור, אָנ־געטהאָן אין ווייסען פון אויבען ביז אראָפּ, פון דער ווייסער זיי־דענער יארמעלקע ביז די ווייסע אטלעסענע שיך. וואס ער זאָגט — זאָגען איהם אלע נאָך. קיינער ניט פריהער און ניט שפעטער. ער טיילט ארויס אלעמען די מצה, דעם מרור, דעם כרפס, דעם חרוסת. ער טהוט א וואונק — ווערען אנגעפילט די כוסות. ער נעמט זיך טרינקען — טרינקען אלע.

נייו. דער אמת'ער מלך, דער אמת'ער מושל — דאָס איז אונזער סולטאָן רב יאָסעלע ווינאָקור. און ווי איין אמת'ער מושל, ווי איין אמת'ער מלך, איז ער קאָנסערוואטיוו, היט אף שטרענג אלע מנהגים און טראדיציעס. למשל, ביי אלע אידען איז א מנהג: מרור — דאָס איז אנגעריבענער חריין, אפטמאל אויסגעוועבטער, עמוואָס ביטערליך, פון יוצא וועגען. ביי רב יאָסעלען איז א מנהג: מרור דארף זיין מרור. א האלב ווערצעל חריין — דאָס מוז יעדער איינציגער אויפעסען — ער מעג אפילו דעם שלאָף בעקומען!

די צערעמאניע פון וואשען זיך איז ביי איהם איינגעפיהרט, אז ניט נאר די דיענסטען, נאר אלע ווייבער — און זיין וויב פּערלע און זיין טאכטער צילה — בעראַרפען אונטערטראגען צום טיש די זילבערנע בעקען מיט די שניי־ווייסע האנטיכער, בעריינען די מאנסביליען, די מלכים, די יוצאי מצרים.

עפענען די טהיר צו „שפוך־חמתך" — דאָס איז ז י י ן כבוד, דאָס געהערט צו איהם אליין. פאר וואָס? אט אזוי ווילּ ער, רבּ יאסעלע ווינאקור, און אט אזוי איז ער זיך נוהג כל ימיו!

נאָך איין מנהג איז ביי איהם איינגעפיהרט פון יאהרען — און דאָס מוז דורכגעמאכט ווערען אלע מאל ביי׳ם ערשטען סדר, עם מעגען פאלען שטיינער פונ׳ם הימעל. אט אין וואָס דער דאזיגער מנהג בעשטעהט:

נאכ׳ן ערשטען האלבען סדר, אז עס קומט צו דער סעודה, און דער עולם האלט אין רעכטען עסען, בעראַרף מען זעהען, מע זאל זיך שטארק פערערדען (פסח צום סדר מעגען אלע ביי איהם רעדען — בני־חורין!). יעדער מעג רעדען פון וואָס ער ווילּ, און ניט נאר ער מעג, — ער ב ע ד א ר ף רעדען, און אויך דעם בעל־הבית, דעם מלך, בעראַרף מען פערערדען, אזוי, אז ניט ער און ניט קיינער זאל בעמערקען, ווי רב יאסעלע׳ס טעכטערעל צילה גנב׳עט זיך אונטער שטילערהייד צום פאטער פון הינטען, לעגט אריין די בּאנד אונטער׳ן קישען פון דעם עסבעט און גנב׳עט ארויס ביי איהם קונציג די האלבע מצה — אפיקומן.

עס איז שווער צו זאגען, צי דער פאטער מאכט זיך, אז ער זעהט ניט, צי ער זעהט טאקי ניט, ווי די טאכטער גנב׳עט זיך היכּטער זיינע פלייצעם און שלעפט ביי איהם דעם אפיקומן פון אונטער׳ן קישען, — נאר אז עס קומט פאר׳ן בענטשען, צום אנדערען האלבען סדר, און עס האלט ביי׳ם אויסטיילען דעם אפיקומן, און דער מלך טהוט זיך א חאפּ, אז ס׳איז ניטא קיין סימן פון קיין אפיקומן, ווערד ער כלומר׳שט בייז:

— וואר האָט דאָס ארויסגע'גנב'עט ביי מיר דעם אפיקומן?

שפרינגט ארוים ציילה מיט א געלעכטערעל:

— טאטע, סע איך! וואָסטו מיר געבען פאר'ן אפיקומן?

— וואָס פארלאנגסטו?

און עס הויבט זיך אָן א דינגעניש. זי ווי, אז אויף די אנדערע טעג יום־טוב זאָל ער איהר קויפען א פינגערעל.

— גוט. ער וועט איהר קויפען א פינגערעל.

— ניין, זי ווי מיט א בריליאנטעל!

— גוט. ער וועט איהר קויפען מיט א בריליאנטעל.

— און אחוץ דעם ווי זי נאָך א שנירעל פערלעך.

— דאָס וועט שוין זיין צו פיעל.

— ווי באלד אזוי, איז ניטא קיין אפיקומן!...

איהר מיינט, דאָס טרייבט מען קאטאָווע? — ניין. ציילה זאָגט דאָס גאנץ ערנסט, און דער גאנצער עולם שמייכעלט (פסח צופ סדר מעג מען שמייכלען ביי רב יאסעלע ווינאקור — בני חורין!).

— אפשר וועט זיין נענוג א בייטש קארעלען? — בעט זיך ביי איהר דער פאטער.

— פערעל, נישט קיין קארעלען! — זאָגט די טאכטער פעסט.— און נאָך מיט א גאלדען פערמוארעל דערצו!

— זי ווי מיך מאכען פאר א קבצן! — זאָגט דער פאטער. שוין צום עולם רעדענדיג, און דער עולם שיסט אויס א געלעכטער (פסח צום סדר מעג מען ביי איהם לאכען אפילו הויך — בני חורין!).

— אז דו וועסט זיך מיט מיר נאָך אביסעל דינגען, — זאָגט איהם די טאכטער — וועל איך וועלען, אז דאָס פערמוארעל זאָל זיין א בריליאנטענעס.

רב יאָסעלע ווינאָקור האָפט זיך אָן ביים קאָפ: „זי ווילן איהם מאכען פאר איין אָנוועצער!" דער עולם לאכט נאָך העכער. דער פאטער לאָזט איהר נאָך, גיט זיך אונטער. די טאכטער גיט אָפ דעם אפיקומן — און דער אנדערער האלבער סדר געהט אוועק מיט דער אייגענער פייערליכקייט, וואָס דער ערשטער האלבער סדר.

און אָט אזוי אלע יאָהר.

ענדע דריטער טייל.

פיערטער טייל.

דעם פסח, וואָס מיר בעשרייבען אצינד, איז פאָרגעקומען מיט רב יאָסעלע'ס אפיקומן א שטיקעל פערענדערונג. דאָס הייסט, דער אפיקומן איז ביי איהם אַרויסגע'גנב'עט געוואָרען אזוי קונציג, ווי אלע יאָהר, און, ווי אלע יאָהר, האָט זיך רב יאָסעלע ווינאָקור א חאָפ געגעבען צום אנדערען האלבען סדר צום אפיקומן און אויסגערופען: „ווער האָט דאָס אַוועקגע'גנב'עט דעם אפיקומן?" האָט זיך צילה אנגערופען פון איהר אָרט, ווי אלע מאל:

— טאטע, דאָס האָב איך! וואָסטו מיר נעבען פאר'ן אפיקומן?

— וואָס פאר'אנגסטו? — האָט איהר געענטפערט דער פאטער, ווי אלע מאל, און געוואָרט, וואָס וועט זי זיך, אששטייגער, הייסען קויפען, אז זי האָט שוין אלסדינג? זי האָט שוין ציערונג אהן א שיעור, און וויגרישנע בילעטען, און א פאָרטאָפיאָנע, און אפילו א פערדעל איין אייגענס האָט ער איהר ערשט פאראיהרען נאָך פסח נעמוזט קויפען. א השגה פון א מיידעל — זיך נאָר הייסען קויפען א פערדעל, חא־חא! דאָס קאָן נאָר רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טעכטערעל, ווייטער קיינער נים! אך, ווי מע האָט זיך עס דעמאָלט אנגעלאכט!...

אלע אוינען קוקען אהין, וואו רב יאסעלע'ס טעכטערעל זיצט. אלע זענען נייגיעריג צו הערען, וואס וועט זי היינטיגם יאהר פער־לאנגען פון איהר פאטער? — און זי, רב יאסעלע'ס טעכטערעל, איז נעזעסען דווקא רוהיג, ווי אלע מאל, און פעסט ביי זיך, ווי אלע מאל, אז זי וועט דאס מאל אויספיהרען, ווי אלע מאל. נאר עפים האט זי איצטיגם מאל ניט געאיילט זיך און עפים מאדנע איבער־געקוקט זיך מיט'ן לעהרער, מיט הערש־בער דעם מלמד'ס זוהן, וואס זיצט אקוראט אקעגען איהר, און מע וואלט געמעגט שווערען, אז א גרינג שמייכעלע האט זיך בעווייזען אויף זייערע ביידענם פנימ'ער... נאר ניין! עס האט זיך נאר אויסגעווייזען! ווי איז דאס מעגליך — רב יאסעלע ווינאקור'ס טעכטערעל און דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל — א סמיכות הפרשה!...

נאר אט האט זי זיך אויסגעדרעהט צום פאטער, און באלד וועט מען שוין וויסען — און ווי איבערראשט זענען געווארען אלע, און מעהר פון אלעמען דער פאטער, אז די טאכטער האט איהם גע־ענטפערט, אז היינט קאן זי ניט זאגען, וואס זי פערלאנגט... דאס וועט זי איהם ערשט קאנען זאגען שפעטער... דעם ערשטען טאג חול־המועד...

— איצט פארלאנג איך פון דיר, טאטע, נאר איין זאך: זאלסט מיר געבען דיין עהרען־וואָרט, אז דו וועסט מיר ניט אפ־זאגען...

רב יאסעלע ווינאקור האט מיט א צופריעדען שמייכעלע, וואס האט זיך צענאסען איבער זיין שענער בריטער בארד, בעטראכט דעם גאנצען עולם, ווי אייגער ערדט: „געפעלט אייך א השגה פון רב יאסעלע'ס טעכטערעל?"...

און צו דער טאכטער האט ער א זאג געגעבען:

— ווי קאן איך דיר צוזאגען א זאך, וואס איך ווייס ניט? טאמער בין איך נאר ניט אימשטאנד?...

— נו, גיב איך דיר, טאטע, צוריק מ י י ן עהרען־וואָרט, אז איך וועל ניט פארלאנגען פון דיר אזעלכס, וואָס דו ביזט ניט אימשטאנד...

דאָס פריהעריגע שמייכעלע האָט זיך נאָך ברייטער צעלעגט איבער זיין שענער באָרד און איבער'ן גאנצען פנים. דאָס האָט בעדארפט בעדייטען: „וואָס זאָגט איהר אויף רב יאָסעלע'ס טעכטערל? זי באדארף נישט געהן לייהען קיין ווערטער!"... און צו דער טאכטער האָט ער א זאָג געגעבען:

— גוט. איך בין דיר מבטיח...

— ניין, טאטע, נישט „מבטיח", נאָר דו גיסט מיר דיין עהרען־וואָרט...

— רב יאָסעלע ווינאָקור, אז ער זאָגט, ער איז „מבטיח", איז אלץ אייגס, וואָס איין אנדערער זאָגט „עהרען־וואָרט"...

— ניין, טאטע, איך וויל, דו זאלסט מיר פאר אָט די אלע מענטשען געבען דיין עהרען־וואָרט, און טאקי די האנד „תקיעת־כף"...

דאָס פריהעריגע שמייכעלע איז אראָפ פון רב יאָסעלע'ס באָרד און איז פערשוואונדען נעוואָרען.

— רב יאָסעלע ווינאָקור האָט נאָך קיינמאל קיינעם קיין תקיעת־כף נישט געגעבען און וועט נישט געבען...

— ווי באלד אזוי, איז נישטא קיין אפיקומן!...

דער עולם האָט נישט געוואוסט וואָס צו טהון: שמייכלען? — איז דער בעל־הבית צו ערנסט. זיין ערנסט? — איז דאָס צו א גרויסער שפאס. האָט מען אראָפגעלאָזט די אויגען אראָפ און געוואָרט, וואָס וועט דאָ זיין דער סוף? און דערווייל האָט קיינער נישט בעמערקט, אז איין מענש, וואָס זיצט דאָ צווישען זיי ביי'ם סדר, איז ביי דעם דאָזיגען נסיון מיט א מאל געוואָרען בלאָס און רויט און אלערליי קאָליערען, און די הענד האָבען איהם געציטערט...

דער איינער איז געווען ניט קיין אַנדערער, נאָר דער לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל.

און דער פּאָטער מיט דער טאָכטער האָבען זיך דערווייל נאָך עטלעכע מאָל איבערגעשמועסט און איבערגעקוקט זיך, ווי צוויי שטאַרקע מענשען, גוטע פרייַנד, וואָס האַלטען בייַם אַרויסגעהן איינס אָפּגענען דאָס אַנדערע מלחמה האַלטען. איטלעכער פון די צוויי איז געשטאַנען פּעסט אויף זיין פּאָזיציע: דער פּאָטער האָט זיך נעהאַלטען איינס — ער גיט ניט קיין תקיעת־כף. די טאָכטער האָט זיך געהאַלטען ביי איהרס — נישטאָ קיין אפיקומן!...

ס'איז שווער צו זאָגען, מיט וואָס דאָס וואָלט זיך געענדיגט, ווען עס שטעלט זיך ניט אַרויס דער לעהרער פּאַר א מליץ־יושר און פּאַר א פערמיטלער צווישענען ביידע צדדים, אז „א מענטש, וואָס האָט אויף זיין לעבען קיין תקיעת־כף ניט געגעבען, איז נישט כדאי, מע זאָל איהם צווינגען מיט נויט, ובפרט אזא מענטש, ווי רב יאָסעלע, וואָס זיין עהרען־וואָרט און נאָך פּאַר עדות איז באמת אזוי גוט, ווי א תקיעת־כף"...

דאָס האָט געהאַט דעם זיעבעטען חן און געמאַכט דעם גרעסטען עפעקט. ערשטענס, זענען הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנ'ס אקציעס אין דער דאָזיגער שטוב געשטיגען מיט א סך, א סך פּראָצענט, ובפרט אין די אויגען פון רב יאָסעלע וויגאָקור, וואָס חאָטש ער איז א מענש פון סאָמע שטאָל און אייזען, פון דעסטוועגען קאָן מען איהם, ווי כמעט אלע מענשען פון דער גאַנצער וועלט, מיט א גוט וואָרט קויפען און פערקויפען. און צווייטענס, האָט דער גאַנצער עולם דערזעהען אויפ'ן בעל־הבית'ס בארד א פרישען שמייכעל, און מע האָט פרייַה אָפּגעאָטעמט. אגב איז שוין טאָקי געווען צייט א מאָל אויפצושטעהן פונ'ם סדר, וואָס האָט זיך איצטיגם מאָל פערצויגען העט־וויייט אין דער נאכט אריין.

* * *

די ערשטע טעג פסח זענען איבערגעלאָפען גאָרנישט צו בע־מערקען, ווי זיי לויפען אַלע מאָל איבער, ווי עס לויפען, אייגענטלעך, אַלע טעג פון א גאַנץ יאָהר, חאָטש אפילו עס קאָן זיין, אז פאַר א פאַר מענשלעך פון דער דאָזיגער געשיכטע האָבען זיך די צוויי טעג געצויגען און געשלעפט זיך און אויסגעוויזען לאַנג, ווי דער אידי־שער גלות. נאָר ווי די מעשה איז, — די צוויי טעג פסח זענען אוועק, און דער ערשטער טאָג חול־המועד איז געקומען, און דער פאַטער האָט זיך גאַנץ געמיטלעך און גאַנץ בריטלעך א זאָג געגעבען צו דער טאָכטער, האָלב אין קאַטאָווע און האָלב ערנסט: „נו, זשאַנ־דאַר, לאָמיר שוין וויסען, מיט וואָם האָסט דו מיך היינטיגם יאָהר געשטראָפט, חא־חא?" און — אוי, וואו נעם איך פאַרב אויף אַפ־צומאָהלען רב יאָסעלע ווינאָקור'ס פנים, אז ער האָט דערהערט פון זיין טעכטערל אזא מין, וואָם האָט זיך איהם נישט געפֿחלומ'ט, ניט איהם און ניט קיינעם ניט. הערט א מעשה: איהר פֿאַרלאַנג, זאָגט זי, באַשטעהט אין דעם, וואָם זי האָט ליעב, זאָגט זי, דעם לעהרער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, און, זאָגט זי, דער לעה־רער, הערש־בער דעם מלמד'ס זוהנדעל, האָט ליעב זי, רב יאָסעלע ווינאָקור'ס טאָכטער צילה, און אז זיי האָבען זיך געגעבען, זאָגט זי, דאָם וואָרט, זיי זאָלען זיין חתן־כלה, און זי פֿאַרלאַנגט, זאָגט זי, פון איהם, פונ'ם פאַטער, הייסט עס, אז ניט פריהער און ניט שפּע־טער פון שבת נאָך שבועות זאָל זיין די חתונה!... דער גאַנצער הויף האָט זיך שיער נישט איבערגעקוקהרט! די גוראַלני איז שיער נישט חרוב געוואָרען! זשידיווסקע גרעבלי איז געגאַנגען חאַדאַ־דאָם! רב יאָסעלע ווינאָקור האָט געארבייט מעשים! עס זענען געווען געשריייען, און קלאָות, און געווייגען, און טרערען — און וואָם איהר ווילט: וואָם הייסט, ער, רב יאָסעלע ווינאָקור, וואָם גאָט האָט איהם געבענטשט מיט קיין עין־הרע אזא פערמעגען און מיט קיין עין־הרע אזא טאָכטער, וואָם ער קאָן דערגרייכען מיט איהר

די העכסטע, די נרעסטע און די שענסטע שדובים, נאר ער האט נאך ביז אהער אפילו ניט אין זינען געהאט קיין שרוך טהון, — זאל ער נעמען פלוצים אין מיטען דרינען זיך פערבינדען מיט וועמען? — מיט הערש־בער דעם מלמד! און נאך וואו? — אט דא טאקי, אין דער דאזיגער שטאדט!... סטייטש, סטייטש! איהם, רב יאסעלע ווינאקור, וואס קיין מענש האט נאך נישט געוואגט מיט איהם טרייבען קאטאוועס, זאל מען איהם אפטהון אזא שפיצל! אויסנארען ביי איהם זיין עהרען־ווארט!... און וועד? זיין גע־ליעבטע איין־און־איינציגע טאכטער! א, זי ווייסט, דער זשאנ־דאר, ביי וועמען זי האט דאס א ווארט געטומען! רב יאסעלע ווינאקור האט נאך קיינמאל זיין ווארט ניט געבראכטן!... און עס קומט איהם אויפ'ן זינען די געשיכטע פון בת יפתח. דארט איז אויך געווען א ווארט, און נישט קיין ווארט, נאר א נדר... ניין, דא איז נאר געווען א ווארט, נישט קיין נדר! א ווארט קאן מען צוריק נעמען... ווי קאן ער עס דערלאזען אזא זאך, אזא שדוך, אזא בזיון? — היה לא תהיה! — דאס וועט ניט זיין, סיידען דער טוידט!... און צוריק אבער דערמאנט ער זיך: ער האט דאך פארט דאס ווארט געגעבען! און פאר עדות, פאר מענשען... און רב יאסעלע ווינאקור האט דאך נאך קיינמאל זיין ווארט נישט געבראכטן!... וואס טהוט מען? רב יאסעלע זאל ניט מורא האבען פאר נאט, פאר שכר ועונש, פאר המאבד עצמו לדעת, וואלט ער זיך נאר א מעשה אנגעטהאן!...

ענדע פיערטער טייל.

ע פ י ל א ג.

נאך מיט צוויי וואכען פריהער פאר שבת נאך שבועות האט רב יאסעלע ווינאקור אויפגעשטעלט ביי זיך אין זשידיווסקע גרעבלי א שאלאש אפשר אויף טויזענד פארשוין, אראפגעבראכט פון שטאדט

סארווערם און סארווערקעס און גלאט מענטשען, און מע האט געזומען באקען און קאכען און בראטען און פרעגלען, צוגרייטען זיך צו דער חתונה, אלסדינג ביד רחבה — אין גרעסטען מאסשטאב. א קלייניגקייט — רבי יאסעלע ווינאקור האט דערלעבט חתונה מאכען זיין איין־און־איינציג טעכטערעל צילה? ! און אז עס איז געקומען צו דער חופה, האט ער אראפגעבראכט די בעסטע כלי־זמר און די רבנים אלע פון שטאדט און געפראווען א חתונה, וואס האט געקלונגען די וועלט! און א סעודה אין שטאדט פאר ארעמע לייט אחוץ. אזא סעודה, וואס זינט די שטאדט שטעהט, האט זי אזעלכס ניט געזעהען און וועט ניט זעהן! און אכט טאג האט מען געהולעיעט נאך דער חתונה. אכט טעג מיט אכט נעכט. און מיט'ן מחותן, מיט הערש־בער דעם מלמד, האט זיך רב יאסעלע, ביי די לחיים'ס, געקושט אפשר פופציג מאל און אפשר הונדערט מאל, און אפשר נאך מעהר. עס האט דענן א שיעור געהאט דאס קושען זיך, אז גאט האט איהם געהאלפען, ער האט אזא מחותן, אזא עהרליכען אידען, ווי רב הערש־בער?...

און די מתנות, וואס ער האט עס אביסעל צעשענקט אלע זיינע מענטשען, און דווקא מיט דער ברייטער האנד — לאזען זיי געדענקען, וועז זייער בעל־הבית האט חתונה געמאכט זיין בת־יחידה!

נאר אויף צוויי פונקטען האט ער זיך אוועקגעשטעלט שטאל און אייזען, און האט געזאגט, אז דא מוז ער אויספיהרען — עס מעגען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל:

א) דעם מחותן, רב הערש־בער דעם מלמד, האט ער געקויפט אין שטאדט איין איינפאהר־הויז מיט א קאמער פון תבואה אויף צו פערדינגען — אונטערגעשמעלצט מיט א מזומנ'ע פאר טויזענ־דער און געפול'ט, אז הערש־בער דער מלמד זאל ווערען אוים הערש־בער דער מלמד, נאר גלאט ר ב ה ע ר ש ־ ב ע ר.

ב) דעם איידעם, רב הערש־בער'ס זוהן, האט ער איבערגעגעבען א העלפט פון דער גוראלני און פונ'ם הויף און פון די סקלאדען און

פון אלע געשעפטען, און אפילו פון דער נעלער נאטעטשאנקע מיט די ברענענדיגע שפאקעס — פון אלסדינג איבערגעשריבען פונקט א העלפט אויף זיין נאמען — און ווער מיר שטודיערען? וואס מיר דאקטאר? שוין לאנג פערגעסען!...

רב יאסעלע ווינאקור האט בעוויזען ווער ער איז און וואס ער קאן!...

ע נ ד ע.

דוד מלך ישראל

א בילד לכבוד שמחת־תורה.

נעשריבען אין יאהר 1904

דוד מלך ישראל

א קורצע הקדמה.

אלטע בילדער פון פארצייטען! שטעהט אויף, זייט מוחל, פון אייערע קברים, איהר זענט שוין לאנג אפגעשטארבען פאר אונזער יוגענד. איין עבירה. די צייט שטעהט ניט. בילדער בייטען זיך. איין דור טרייבט דעם אנדערען. אונזערע קינדער וועלען פון אייך ניט וויסען. אינאיינעם מיט מיר וועט איהר אוועק אין קבר, פערפאלען וועלען אפשר אויף אייביג. גלייך ווי איהר זענט גאר קיין מאל אויף דער וועלט ניט געווען. שטעהט אויף, שטעהט אויף, לאם איך אייך אין מאל חאטש דורכפיהרען פארביי זייערע אויגען. לאזען זיי אייך אנקוקען, אונזערע קינדער, און לאזען זיי דערצעהלען דעם דור, אז ס'איז געווען אמאל ביי אונז אזעלכע, ווי איהר, אז איהר זענט חלילה ניט קיין אויסגעטראכטע פונ'ם קאפ, אז איהר האט אמאל געלעבט אויף דער וועלט און אז זיי קעהרען זיך אן מיט אייך נאנץ נאהענטע קרובים, — אייערע אייגענע אור־אור־אייניקלעך...

קאפיטעל א.

שטארק געקרייזעלטע בארד און פאות, וויים ווי געפאלענער שניי, א נאפאלעאנקע (א פארצייטיגער מין היטעל) אויפ'ן קאפ, א לאנגער גראבער שטעקען אין די הענד מיט א ביינערנע האלקע,

א זאק אויף די פּלייצעס. איינגעבויגען ביז צו דער ערד, געהט ער אלע ערב שבת און אלע ערב יום־טוב פון שטוב צו שטוב צע־נויפנעמען קוילעטש פאר די ארעמע אידישע ארעסטאנטען, וואס אין טורמע.

דאס איז דער אלטער דאדי, אדער „דוד מלך ישראל", וואס איז אלט אפשר הונדערט יאהר. אלע קענען איהם, אלע וויסען שוין וואס ער וויל: ער וויל קוילעמש פאר זיינע ארעמע ארעס־טאנטען, וואס אין טורמע. קיינער דינגט זיך ניט מיט איהם. ווער עס האט און ווער עס וויל — דער גיט; ווער עס האט ניט און וויל ניט — דער גיט ניט. דער אלטער דאדי וועט נישט האַ־בען קיין פאראיבעל. וואַרום אז אלע וועלען האבען וואס צו געבען און אלע זאלען וועלען געבען, היינט ווער וועט נעמען? און אז ס'וועט ניט זיין ווער ס'זאל געבען און ווער ס'זאל נעמען, פון וואנען־זשע וועט זיך נעמען רחמנות און צדקה און מעשים טובים אויף דער וועלט? אויף וואס זשע וועט מען דארפען דאס עולם־הבא מיט'ן גן־עדן? און אז ס'וועט ניט זיין קיין עולם־הבא מיט קיין גן־עדן, וואס זשע וועט מען טהון מיט די צדיקים אויף יענער וועלט?...

אט אזוי פלענט חקירה'ן דער אלטער דאדי. ער איז געוואנגען מיט דעם גאנג, אז ווי דער אויבערשטער פיהרט, אזוי איז גוט: עס בעדארפען זיין אזעלכע וואס געבען און אזעלכע וואס נעמען, אזעלכע וואס האבען און אזעלכע וואס האבען ניט, אזעלכע וואס זיצען אין טורמע און אזעלכע וואס זארגען זיך פון זייערטוועגען און קלויבען אלע ערב שבת און ערב יום־טוב קוילעטש פון זייער כבוד וועגען.

קאפיטעל ב.

ווער איז געווען דער אלטער דאדי, אדער דער דוד מלך ישראל, און וואס איז ער געווען פריהער, איידער ער איז געווען איין אלטער

איד פון אפשר הונדערט יאָהר און איידער ער האָט זיך פערנומען מיט צענויפקלויבען קויללעטש פאר די ארעמע ארעסטאַנטען, וואָס אין טורמע? — דאָס וויסט קיינער ניט ביי אונז.

פון וואָס לעבט דער אלטער דוד? וואו האלט ער זיך אויף? וויפיעל יאָהר איז ער אלט? וואו זענען זיינע קינדער און אייניקלער? — דאָס וויסט קיינער ניט ביי אונז. ס'איז א סוד פאר דער וועלט. עס איז נישטאָ פשוט דער מענש, וואָס זאל געדענקען, און ביי איהם אליין אז איהר וועט פרענגען, וועט ער אייך ניט ענטפערען. פרובט זיך גאָר ניט, איהר וועט ערגער מאכען: וואָרום מיט איהם אז איהר וועט זיך אריינלאָזען אין א לאַנגען שמועס, וועט ער אייך בעטען, איהר זאלט עפּיס שענקען פאר זיינע ארעמע אידישע ארעסטאַנטען, וואָס אין טורמע, און פון וואָס איהר זאלט מיט איהם ניט רעדען, אויף זיינע ארעסטאַנטען מוזט איהר אַרויף!

— רב דאָדי! וואו האָט איהר גענעכטיגט היינטיגע נאכט?

— געלויבט דער אויבערשטער, אבי ניט אין טורמע. האָט איהר ניט עפּיס איין אלטען בנד פאר מיינע ארעסטאַנטען?

— רב דאָדי! וואו זענען אהינגעקומען אייערע קינדער מיט אלע אייניקלעך אייערע?

— געלויבט דער אויבערשטער, צעקראָכען זיך דער אהער, דער אהין, צעשפּרייט איבער אלע זיבען ימים. אנדערע זענען געשטאָרבען, אנדערע לעבען. ווי אזוי זיי לעבען, גוט, שלעכט, — אבי ניט חלילה אין טורמע. געפינט זיך ניט ביי אייך, מחילה, א פאר אלטע תחתונים פאר מיינע ארעסטאַנטען?

— רב דאָדי! וויפיעל זענט איהר אלט ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר?

— געלויבט דער אויבערשטער, נישט קיין יונגערמאן, לאָז אייך נאָט נעבען ניט ווינציגער יאָהרען, נאָר מעהר מזל, און דער עיקר, איהר זאלט ניט וויסען פון קיין טורמע כל זמן איהר וועט לעבען.

נעפינט זיך ניט ביי אייך א פּאָר אַלטע צערישענע שטיוועל פּאר מיינע ארעמטאנטען?

אָט דאָס איז געווען דער אַלטער דאָדי, אָדער דוד מלך ישראל.

קאפיטעל ג.

פּאר וואָס זשע האָט מען איהם גערופען דוד מלך ישראל? דערפּאר, וואָס איין מאָל אין יאָהר איז ער געווען א מלך, א מלך ביי אידישע קינדער, און דאָס איינע מאָל איז געווען דער טאָג פון שמחת־תורה.

קומט שמחת־תורה — איז ניט צו דערקענען דעם אַלטען דאָדי'ן. דער רוקען אויסגעגליכט, די באָרד און פּאות אויסגעקעמט, די נאָפּאָלעאָנקע איבערגעקעהרט אויף דער לינקער זייט, דער בריטער ווייסער קאַלנער אויסגעגלעט, אָהן דעם שטעקען, אָהן דעם זאק — ס'איז נאָר נישט דער דאָדי. דאָס פּנים שיינט, די אויגען גלאַנצען. נענומען לכבוד יום־טוב א ביסעל בראָנפען, איז דער אַלטער דאָדי נאָר איין אַנדער מענש מיט איין אַנדער נשמה — א לעבעדיגע, א פרעהליכע נשמה.

צענויפגענומען קליינווארג, יונגלעך פון אַלע שוהלען, און אויס־געשטעלט זיי שורות־ווייז ארום און ארום זיך, געהט ער, דער אַלטער דאָדי, אין מיטען, די הענד ארויף צום הימעל, און זינגט אויף א קול:

— צאן קדשים!

ענטפערט איהם קליינווארג:

— מע־ע־ע!

— ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: **דוד מלך ישראל! חי! וקיים!**

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! **מע־ע־ע!!!**

נאך אמאל:

— צאן קדשים!

— מע־ע־ע!

— וואר געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: **דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!**

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

צו די קינדער שטעהען־צו נאך קינדער, די קאוואלקאדע וואכסט, דער עולם, וואס געהט נאך, וואדר אלע מאל גרעסער, דאס קול וואדר אלע מאל שטארקער און רינגעלט ארום דאס גאנצע שטעדטעל. ביי יעדער סוכה שטעלט זיך אפ דוד מלך ישראל. בעלי־בתים טראגען איהם אונטער א בייסעל לחיים. וווייבער זענען איהם מכבד מיט לעקאך פון'ם פארטוך. דאס בייסעל לחיים טרינקט ער אויס, און דעם לעקאך צעטיילט ער צווישען קליינווארג, רופט אוים מיט א ניגון:

— צאן קדשים!

— מע־ע־ע!

— וואס האלט איך דא?

— לעקאך, מע־ע־ע!

— וואסער א ברכה מאכט מען איבער דעם?

— מזונות, מע־ע־ע!

— זאגט זשע מיר איצטער, וואר געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט־זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם ניגון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים! מע־ע־ע!!!

קאפיטעל ד.

דאכט זיך, אין פלוג, וועמען געהט דאס אן און וועמען קאן עס שאדען, אז איין אלטער מאן פון אפשר הונדערט יאהר נעמט איין מאל אין יאהר, שמחת־תורה, א ביסעל ברענפען, וועדר פרעה־ליך און פערשטעלט זיך פאר א מלך, און יונגלעך קונדיסים לוי־פען איהם נאך און מעקען, ווי די קלייניע ציענגלעך: מע־ע־ע!? בעדארף זיך אבער טרעפען אזא מעשה:

סאמע סליחות־צייט האט מען ארומגעשיקט צו אונז אין שטעד־טעל אייניעם א נייעם אדון (יענער איז מת נעווארען). ווי נע־וועהנליך, א נייער אדון, האט ער ארויסבעווייזען נייע תנועות, נייע נענג, היינו: ערשטענס, האט מען געזאגט אויף איהם, אז ער איז א איש־אמת, נאר צו פיעל א איש־אמת. דערטאפט א אידען, איז באלד: „ס'קודעווא?" דאס הייסט: „מה שמכם? פון וואנען איז א איד?"... צווייטענס, נעמט ער ניט, אבער לחלוטין נישט; ניט קיין מטבע און ניט קיין שוה־כסף; אז מע שמועסט א נקי־כפים'ניק! אודאי איז ארויס א קלאנג איבער'ן נאנצען שטעדטעל: שלעכט! א רשע! א המן!...

כך הוה. אויף מארגען אין דער פריה איז ער שוין ארויסנע־נאנגען אין שטאדט. דורכגעלאפען דעם מארק, אויסגעקוקט אלע קלייטען מיט אלע יאטקעס, א שמעק געטהאן דעם שוהל־הויף, נע־וואלט בעקענען זיך מיט'ן ריח... נאר, משטיינס געזאגט, וואס האט ער נעקאנט מאכען ביי אונז בין הזמנים, אז די מלמדים האבען די

חדרים שוין לאנג צעלאזט און מיט פאלשע אסיגנאציעס האנדעלט ביי אונז קיינער ניט, היינט וועמען הערען מיר?

האט איהם אבער גאט צוגעשיקט א געשעפט: סוכות! ס'איז איהם ניט נעפעלען, פערשטעהט איהר מיך, ווי די אידען בויען זייערע סוכות. ס'איז, זאגט ער, מסוכן קענען טאמער מאכט זיך א שרפה. איהר פערשטעהט א משל? מויזענדער יאהרען זיצען אידען אין סוכות און האבען קיין מורא ניט פאר קיין זאך, און פלוצים גאר נאט אייך א שרפה!

— בכן, וואס־זשע ווילסט דו, פריץ?

— וויל איך, זאגט ער, איהר זאלט בויען אייערע סוכות ניט אזוי, נאר אזוי און אזוי.

האט מען דאך איהם געהערט מסתמא, ווי המן דעם נרייגער, און מע האט זיך געשטעלט בויען די סוכות דוקא אזוי, ניט אזוי און אזוי. האט אנגעשמעקט דער ארון און האט זיי מחילה צע־ווארפען.

האט מען געשיקט צו איהם א דעפוטאציע: „אדוני פריץ! ווי איז שייך סוכות אהן א סוכה?" האט ער געזאגט: „איין מאל ניין!" און נעה שריי חי וקיים, אז טאמער שפארט איהר זיך איין, איז גאר „ס'קודעוואַ!"...

בקיצור, וואס זאלט איהר קלערען, מען איז גוט פערשוואַרצט געוואַרען, מע האט זיך בעגראבען נייען אייגען, זיך בעזעצט עט־ליכע משפחות אין איין סוכה און נעציטערט אימת־מות, טאמער, א קשיא אויף א מעשה?... נאר דער אויבערשטער האט רחמנות נעהאט, ס'זענען איבערגעלאפען די זיבען טעג סוכות גלאט, אומ־זיסטיגע פחדים, ביז ס'איז נעקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה.

קאפיטעל ה.

און אז ס'איז נעקומען דער אכטער טאג יום־טוב, שמחת־תורה, איז דער אלטער דאדי ארויס מיט דער חברה קונדייסים אויפ'ן

שוהל־הויף און האָט אויסגערופען אויף א קול, ווי זיין שטייגער איז:

— צאן קדשים!

האָבען איהם די צאן קדשים געענטפערט:

— מע־ע־ע!

פלוצים וואכסט־אויס ווי פון אונטער דער ערד דער אָדון און בעטראכט די דאזיגע שענע סצענע שטאַרק פערוואונדערט. משמעות, ער זעהט דאָס ערשטע מאל אזא קאָמעדיע. דער אלטער דאָרי האָט, אפנים, ווינציג־וואָס זיך איבערגעשראָקען פאר'ן נייעם אָדון, טהוט ער זיך זיינס און שניידט ווייטער:

— זאָגט זשע מיר, אידישע קינדער, ווער געהט מיט אייך?

— אונזער מלך דוד, מע־ע־ע!

— ווי אזוי רופט מען איהם?

— דוד מלך ישראל, מע־ע־ע!

— שרייט זשע, אידישע קינדער, מיט'ן שענעם נינון: דוד! מלך! ישר־אל! חי! וק־יים!

— דוד! מלך! ישראל! חי! וקיים!

האָט דער אָדון געבעטען, מע זאל איהם געבען צו פערשטעהן, וואָס דאָס בעדייט, ווער איז דער אלטער און וואָס זינגט דאָס קליינוואַרג?

האָט זיך ארויסגעשטעלט רב שעפסיל דער מלמד, וואָס האָט געהאַט א שען הענטל צום שרייבען רוסיש; די פאות האָט ער פערקאַטשעט ארונטער די אויהערען, און איז ארוים פאר א טאל־מאטש:

— ווין צאר זשידיוווסקי דאוויד, א וואָני יעווא חלאָפי...

האָט זיך דער אָדון געחאפט מיט ביידע הענד ביי די זייטען און האָט זיך צעלאכט. ווי אזוי, מיינט איהר, געלאכט? ממש שיער ניט צעזעצט און צעש־רונגען געווארען פאר געלעכטער. און דוד דער מלך ישראל האָט ניט אויפגעהערט צו זינגען „צאן קדשים!"

און די צאן קדשים האָבען ניט אויפגעהערט צו שרייען „מע־ע־ע!" — ביז דעם אָדון איז, אפּנים, נמאס געוואָרען די מעשה, האָט ער די חברה קלייוואַרג צעטריבען און דעם אלטען דוד מלך ישראל האָט ער א נעם געטהאָן אויפ'ן צימבעל, ווי זיין שטייגער איז: „ס'קו־דעוואַ!?" האָט זיך אַרויסבעוויזען, אז דער אלטער מלך פון ישראל ווייסט אלליין אויך ניט ס'קודעוואַ — פון וואַנען ער איז... האָט ער איהם אָפּגעשיקט מחילה גלייך אהין, אין טורמע אריין, צו זיינע „אַרעמע ארעסטאַנטען"...

— דאָרטען, האָט ער געוואָגט, וועט ער זיך אויסניכטערען, דער אלטער שכור...

* * *

אויף איבער א יאָהר סוכות זענען אידען געוועסען אין זייערע סוכות, ווי אלע יאָהר. שמחת־תורה האָבען אידען געהוליעט, ווי אלע יאָהר. נאָר איין זאַך האָט געפעהלט: מע האָט נישט בענע־גענט אין ערגיץ דעם אלטען „דוד מלך ישראל". מע האָט נישט געהערט, ער זאל זינגען: „צאן קדשים", און די „צאן קדשים" זאלען איהם ענטפערען:

— מע־ע־ע!!!

וואָס איז חנוכה?

נעשריבען אין יאָהר 1901

וואס איז חנוכה?

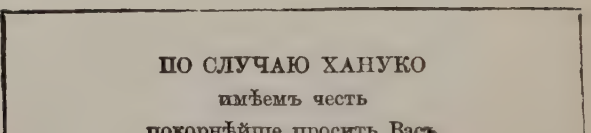
ПО СЛУЧАЮ ХАНУКО
имѣемъ честь
покорнѣйше просить Васъ
на чашку чаю

אט אזא מין קאַרטעל האָב איך געטראָפען ביי זיך אויפ'ן טיש היינטיגען חנוכה פון מיינעם א גוטען בעקאַנטען, איין אויפגעקומענעם, פרישגעבאַקענעם גביר, פלאַטאָן פאַנטאַלאָנאָוויטש לאָקשענטאָפאָוו.

מילא, דעם פשט פון די וועלטער „נא טשאשקו טשאיו" פערשטעהט דאָך יעדער איינציגער נאָענ גוט: א „ווינט", א „פרעפעראַנס", א „ועכם און זעכציג", איין „אָקע", אדער א „סטוקעלקע"... נאָר דער „פּא סלוטשאיו חנוכה" — וואָס לאָזט ער מיך דאָ הערען? וואָס פאַר א מחותן איז חנוכה מיט א „טשאשקע טשאיו"? וואָס פאַר א מחותן איז פּלאַטאָן פאַנטאַלאָנאָוויטש מיט חנוכה, אז דאָוונען געהט ער שוין היינט נאָר איין מאָל אין יאָהר, אי דאָס — אין כאָרשוהל, אין שטוב הערט מען שוין נישט ביי איהם א אידיש וואָרט — איבער דער באָננע, די באָננע זאָל חלילה ניט לאָכען, און „ציוניסטען" האָט ער פיינט, קאָן נישט הערען דעם נאָמען זייערען?

— וואָס האָט איהר צו זיי? — האָב איך איהם א מאָל א פרעג געטהאָן אויף א ציקאַוועסט. — וואָס האָבען זיי אייך אזעלכס געטהאָן, די ציוניסטען?

— ציוניסטען? — איך בעט אייך, דערמאָנט מיר נישט דעם נאָמען זייערען! איך... איך... איך האָב זיי פיינט! איהר מיינט מחמת וואָס? מחמת איך האָב פיינט א אידען? חלילה וחס! אדרבה, ביי מיר א איד איז דוקא מיט'ן גרעסטען כבוד; חאָטש אפילו אונזערע אידעלעך, צווישען אונז רעדענדיג... נאָר נישט... ווי זאָגט איהר, חאָטש פאָקרעשקע... נאָר אין שטוב ביי מיר האָב איך ליעב, ס'זאָל זיין אידיש: פסח — מצה, סוכות — פירעזשקעס מיט האָניג, פורים — דאָס, ווי אזוי הייסט דאָס? המן־טאַשען, טייגלעך, פארפעל, מאָהינדלעך, קישעלעך און די אלע איבעריגע גוטע זאכען... — אזוי זאָגט צו מיר פלאָטאָן פאָנטאַזיאָנאָוויטש און בעלעקט זיך אוש.

נאָך א סך זאכען איז פלאָטאָן פאָנטאַזיאָנאָוויטשען פערבליבען פונ'ם אידישקייט, וואָס ער קאָן זיך מיט דעם ניט צעשיידען, למשל: פיש געפעפערטע מיט חריין, „פעטשע" מיט געטריקענטע פענעצלעך מיט קנאָבעל, פלישיגע קרעפלעך צו דער יוך — דאָס וואָלט ער א בעלן געווען אלע טאָג, און א אידיש ראָסעלפלישעל מיט לעבערלעך און מיט פופיקלעך — דאָס חיות! ער וואָלט מוחל געווען צעהן בעפשטעקסען פאר איין אידיש העזועל, מיט טעהל אננעפילט און מיט א פאָדעם פערנייהט. ער וואָלט צוועקגענגעבען פופצעהן קאָמפאָטען פאר איין אידישען צימעס מיט מייערען, גוט געבראזשעט, מיט מעהל פערפראוועט, און א שטיקעל ברוסט זאָל זיין דערביי; דאָס שטיקעל ברוסט אז מע פעפערט צו, איז דאָך א כפרה אלע מאָדנע פלישען מיט די היינטיגע וואורסטען מיט די וואַרשעווער שינקען, וואָס אידען מוטשען זיך, זיי ווילען ס'זאָל האָבען א אידישען טעם און א פנים פון חזיר...

הקיצור, איך האָב מיך פערדעט פון עסענוואַרג און האָב פער־
נעסען, אז איך האָב בעקומען איין איינלאַדונג פון פּלאַטאָן פּאַנ־
טאַלאָנאָוויטש „פּאָ סלוטשאיו חנוכה נא טשאשקו טשאיו"...

אָנגעקלונגען ביי דער טהיר און אַריינגעקומען אין שטוב אַריין,
האָט מיר א זעץ געטהאָן אין פּנים אַריין א ליבטיגקייט מיט א
וואַרעמקייט מיט א הו־הא פון די געסט. און עס האָט זיך געלאָזט
הערען דאָס בעקאַנטע וואַרט: „פּאָסט!" אָקעגען מיר איז אַרויס־
געקומען דער בעל־הבית אַליין. גוט געפּאָקט, מיט א בייכעל און
מיט א ליסינע און מיט א פריינדליך שמייכעל, וואָס איז אָנגע־
גרייט נאָך פון פריהער לכבוד די געסט. איך האָב מיך ניט גע־
קאָנט איינהאַלטען און האָב איהם א פרעג געטהאָן: טאקי דאָ אויפ'ן
אָרט:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, מיין ליעבסטער פּלאַטאָן פּאַנטא־
לאָנאָוויטש, וואָס איז אייך עפּעס אויסגעקומען פּלוצים „לכבוד
חנוכה"?

— פרעגט מיך עפּעס גרינגערס. — מאַכט ער צו מיר און
נעמט מיך אונטער דער האַנד, ווי א מחותן פון חתן'ס צד, און
פיהרט מיך צו צו דער מאַדאַם לאָקשענטאָפּאָוו, און אַליין גליטשט
ער זיך אוים פון מיינע הענד.

די מאַדאַם לאָקשענטאָפּאָוו, פּאַנטאָמינאַ פּאַנטע־
לעמאָנאָוונא, אויך א היבשע שטיק, אָנגעטהאָן אין נאָלע
זיידענס, איינגעטונקען אין בריליאַנטען, צו פינף־זעכס רינגען אויף
איטליכען פינגער, ווי א שאַנסאָנעטע זינגערין, האָט מיך בענעמט
מיט זעהר א זים שמייכעלע: איינס פון די שמייכעלעך, וואָס
ס'איז ביי איהר צו קרינגען צו יעדער צייט. זי איז נעזעסען ביי
א גרויסאַרטיגען סאַמאָוואר און צענאָסען טיי אין די גלעזער מיט
א מאָס, גליך ווי מע צעגיסט קרייטער אויף א רפואה. אויפ'ן
גרויסען שען־אויסגעבעטען טיש שמעהען אויסגעשטעלט גרויסע

הויבע פּיראַמידען, מאַרטען אזעלבע, וואָס אז מע טהוט א קוק אויף זיי, פערשטעהט מען, אז זיי זענען געמאַכט געוואָרען נישט אויף צו עסען; איהר וויסט אפילו ניט, פון וואַנען, ווי אַרום הויבט מען זיי אָן צו עסען? איהר וועט דאָך ניט אויפשטעהן אין מיטען דרינען, חאפען א מעסער, צי א גאַפעל, און אומוואַלגערען אזא מאַכינע, אזא בוידעם! וואָס פאר א פנים וועט איהר האָבען נאָכדעם ביי זיך אַליין, אז איהר וועט צעוואַלגערען דעם דאָזיגען בוידעם אוז צעגיסען דעם קרעם אויפ'ן טישטוך? די מאַדאַם וועט אייך דווקא זאָגען מיט א שמייכעלע: „ניטשעווא, עס מאַכט נישט אוים!" נאָר איהר דאַרפט שוין פערשטעהן וואָס דער „ניטשעווא" בעדייט... גלייכער, זאָג איך אייך, איהר זאָלט בעסער נישט נאָכגעבען דעם יצר־הרע; מע האָט אַנידערגעשטעלט א מאַרט — לאָז ער שטעהן געוונדערהייד!... דאָס אייגענע איז מיט די בעלען, מיט די עפּעל אוז מיט די מאַראַנצען. איהר זעהט, דאָכט זיך, פאר אייערע אויגען א גאַנצען אוצר מיט בעלען, מיט עפּעל אוז מיט מאַראַנצען; נאָר לאָז זיך אייך ניט גלוסטען! זיי לייגען אזוי קונציג אויסגעלעגט: א שורה עפּעל, א שורה בעלען, א שורה מאַראַנצען, אַרומגעלעגט ביי די זייטען מיט קאַנפעקטען, ראָזינקעס אוז טייטלען, נאָר אזוי ממזר'יש, אז אויב איהר ווילט אַרויסבעקומען, למשל, א בעל, אַדער איין עפּעל, מוזט איהר אַנ־ריהרען אלע איבערינע שכנים — אוז עס הויבען אָן פאַלען אוז שפּרינגען אויפ'ן טיש, אוז פונ'ם טיש אויף דער ערד, איין עפּעל נאָכ'ן אַנדערען, איין מאַראַנץ נאָך דער אַנדערער, — דעמאָלט, עס זאָל זיך אייך עפענען א גרוב, וואָלט איהר, דאָכט זיך, בעסער אין דער ערד אַריין, איידער נאָכקוקען צענויפקלויבען די עפּעל, וואָס קאַטשען זיך אונטער'ן טיש!... דאָס אייגענע איז מיט'ן איינגע־מאַכטס אוז מיט די אלע איבעריגע זיסע זאכען, וואָס שטעהען אויסגעשטעלט אויפ'ן טיש. קוקט נישט, וואָס ס'איז צוגעגרייט בעוואָרען טעלערלעך, מיט שעלעכלעך, מיט לעפּעלעך, מיט גאַפּעלעך

אָהן ס׳ שעור. איהר קאָנט, חלילה, א נעם טהון נישט מיט דעם לעפעל, וואָס מע דאַרף, און נישט אין יענעם שעלעכעל, וואָס מע דאַרף, פערגיסען און אָנאַרבייטען א חתונה — וואָס טויג עס אייך? איהר ווילט א שטיקעל לעקאַך מיט איינגעמאַכטס? — וועט איהר עסען אין דער היים. דאָ מוזט איהר טרינקען א קאַלט גלאָז טיי, ביטער ווי גאַל, זיצען אין געהאַקטע וואונדען און שמייכלען, גלייך ווי ס׳איז אייך גוט ווי די וועלט.

— ווי אזוי טרינקט איהר טיי — מיט לימענע, צי אָהן לימענע? — פרעגט מיך פּאַנטאָמינא פּאַנטעלעמאָנאָווּנא מיט א זיס שמייכעלע, — איינס פון יענע שמייכעלעך, וואָס איז ביי איהר צו קרינגען צו יעדער צייט, און וואַרפט מיר אריין א שטיקעל לימענע אין גלאָז, בכדי די טיי זאָל זיין, אפּנים, נאָך ביטערער. אקעגען מיר, ביי׳ם טיש, זיצט א יונגערמאַן מיט א ריהרעוודיג פּנים און מיט גילדענע בריליען, וואָס קאָנען זיך ניט האַלטען ביי איהם אויף דער נאָז, נישט מחמת די נאָז איז דערצו נישט מסוגל, נאָר מחמת דער יונגערמאַן אליין זיצט נישט אויף קיין אָרט; אז ער רעדט, רעדט ער נישט נאָר מיט הענד — מיט אלע אברים. עס וווייזט אוים, אז מיט מיין אריינקומען האָב איך זיי איבערגעשלאָגען אין מיטען א שמועס, וואָרום אז איך האָב מיך אנידערגעזעצט צו דער טיי, האָט דער יונגערמאַן מיט די בריליען אויף דער נאָז אָנגערופען זיך צו דער מאַראַם:

— וואָס זשע איז פּאַרט אזעלכס, אייגענטליך, חנוכה?

— איך זאָג דאָך אייך, אז חנוכה איז אזא יום־טוב, וואָס... וואָס מע רופט איהם חנוכה... שא, אָט וועלען מיר פרעגען ביי זיי; זיי קעהרען וויסען אקוראט.

אזוי זאָגט צו איהם פּאַנטאָמינא פּאַנטעלעמאָנאָווּנא, אָנווייזענדיג אויף מיר, און טהוט זיך א חאַפּ:

— פּאַרדאָן! איך האָב נאָר פּאַרגעסען, אז איהר זענט נאָך נישט באקאַנט. סאָלאָמאָן נאַאומאָוויטש שלום׳

עליכם — אידישער שריפטשטעלער; פאנפארן פאר־ראנאוויטש יאנטעווזאהן — מיינער א קאוזען (א שוועסטערקינד).

האבען מיר זיך ביידע אויפגעהאפט פון די ערטער, צוגעלאפען איינער צום אנדערען, גלייך ווי מיר וואלטען גרייט געווען פאלען איינס אויף דאס אנדערע אויפ'ן האלז; אין אמת'ן האבען מיר נאר אפגעמאכט די געוויסע צערעמאניע פון בעקענען זיך. זיך בעקענט, זעצען מיר זיך צוריק צום טיש, און יאנטעווזאהן רוקט זיך צו צו מיר אביסעל נעהענטער און רופט זיך אן:

— האט איהר געהערט אביסעל? איך ווייל וויסען וואס איז חנוכה, איך גיה אוים, — איז וועמען איך פרעג וואס איז חנוכה פאר א יום־טוב — וויסט קיינער ניט וואס צו ענטפערען.

— ווי קומט דאס, — זאג איך, — אז א איד, וואס היסט יום־טובזאהן, זאל ניט וויסען וואס חנוכה איז פאר א יום־טוב?

— ס'איז אייך א חדוש? — מאכט ער צו מיר און רוקט זיך צו נאך נעהענטער. — איך קאן זיך מיט אייך וועטען אויף וויפיעל איהר ווילט, אט זיצען דארט אין זאל אפשר א האלבע מאה אידען, אויב עס וועט זיך געפינען אפילו איינער, וואס וועט אייך זאגען, וואס איז חנוכה, גיב איך אייך מיין קאפ!

— וואס טויג מיר אייער קאפ? — זאג איך. — לאמיר זיך בעסער וועטען אויף גאלד.

— אך! וועטען זיך! מיט'ן גרעסטען פארגעניגען! — מאכט צו מיר יאנטעווזאהן און חאפט זיך אויף פונ'ם ארט. — צו וויפיעל גיהען מיר אין גיווען?

— צו פינפאונצוואנציגער?

— צו פינפאונצוואנציגער!

אפגעדאנקט דער מאראם פאר דער טיי און בעקומען פון איהר נאך א מאל דאס זיסע שמייכעלע, לאזען מיר זיך ביידע אין דער

גרויסארטיגער ליכטיגער זאָל אריין. די לאָמפען ברענען; די גרינע טישלעך זענען בעזעצט מיט אלערליי פּארשוינען, צום מיינסטען, מיט קיילעכיגע וווייסע גלאָנצענדיגע ליסינעס; די גלאָנצענדיגע ליסינעס שפּיגלען זיך אָפּ אין די הויכע שענע שפּיגלען; עס הערט זיך א הר־האָ, א נערעדעריי פון א סך מיילער, נאָר מעהר פון אלץ לאָזט זיך הערען דאָס וואָרט „פּאָסס!"

מיר הויבען אָן שפּאַציערען פון אַיין טישעל צום אַנדערען. מען איז שטאַרק בעשעפטיגט און שטאַרק אויפגעטראָגען איינס אויף דאָס אַנדערע פּאַר א שלעכטען גאַנג. דער האָט טענות, דער פערענטפערט זיך; דער בייט זיך מיט די ערטער, דער טאָשט קאָרטען גיך־גיך, מע האָט קיין צייט ניט, גלייך ווי אָט באלד וועט מען קלינגען דאָס דריטע מאָל און מע וועט חלילה עפּים פערשפּעטיגען. מיר געהען־צו צו א טישעל, וואו פיער בעיאָהרענטע מענשען, אלע מיט וווייסע קיילעכיגע גלאָנצענדיגע ליסינעס, שפּיגלען אַין „ווינט". אָפּגענטפערט מיר אויף מיין „גוטען אָוונד" מיט א גרינגן שאָקעל מיט'ן קאָפּ, נעבען זיי יאָנטעווזאָהנען איטלעכער בעזונדער צו צוויי פינגער, און יאָנטעווזאָהן איז זיך מיישב, וואָס טויג איהם לאָנגע מחזקות, א מעהר טרעט ער צו גלייך צום עסק און רופט זיך אָן צו זיי:

— האָט קיין פּאראיבעל ניט, וואָס איך שלאָג אייך איבער. איך און אָט דער יונגערמאַן (ער וווייזט אָן מיט דער בריל אויף מיר) האָבען נעהאלטען צ וועטע מכח... מכח וואָס איז חנוכה פּאר א יום־טוב? איך זאָג אווי, און זיי זאָגען אווי... בכן, איז נעבליבען, מיר זאָלען אייך בעטען, איהר זאָלט אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מענליך, אין דריי וועטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

אלע פיער פּארשוינען מיט די וווייסע קיילעכיגע גלאָנצענדיגע ליסינעס הויבען אויף די אויגען און קוקען אויף אונז אווי, גלייך

זוי מיר וואלטען ביידע פלוצים נעשטעלט זיך מיט'ן קאפ אראפ, מיט די פיס ארויף.

— פיק! — זאגט אייגער, און אלע איבעריגע זאגען: פאס!...

— טרעף! — זאגט דער אנדערער, און אלע איבעריגע זאגען: פאס!...

איז די משמעות, אז מיר האבען דא נישט וואס צו טהון. נעהמען מיר צו צום אנדערען טישעל. דארטען זיצען יונגע לייט, שוין אהן ליסינעס, דאס הייסט, קוים־קוים וואס סע שניידט זיך ביי זיי אויף די קעפ וויים־קיילעכיגע טעלערלעך. דא געהט דאס שפיעל א סך לעבעדיגער. ס'איז א „ווינט" מיט א „שטורעם"; מע היצט זיך, מע קריגט זיך, מע וואלפט זיך דורך מיט אזעלכע ווערטער, וואס, דאכט זיך, וועו ניט ביי קארטען, קריגט מען פאר זיי פעטש.

ביי דעם דאזיגען טישעל איז געווען איינער א יונגערמאן מיט א רויטען האלז און מיט א פרישטשעוואטע פנים, און ער איז געווען ביי זיי דאס כפרה־היהנדעל. ווער עס האט געהאט גאט אין הארצען, דער האט זיך אין איהם נוקם געווען. ביי איטליכען גאנג, וואס ער האט געמאכט, האט ער בעקומען פון זיינע חברים איין אנדער קאמפלימענט:

— א מענטש מאכט א גאנג!

— ווייסטער קאליקע!

— שטיוועלפלעכטער!

— שוסטער! וואו זענען אייערע אויגען?

— אין באבקעלעך באדארפט איהר שפיעלען!

— קאצענער מח! רוק און לענד באדארף מען אייך איבערברעכען, און ערשט נאכדעם אוועקזעצען אין באד פאר א סטאראש!

און דער יונגערמאן, דאס כפרה־היהנדעל, ווייל זיך פערענטפערען, לאזט מען איהם ניט.

— וואָס וועט איהר זאָגען, וואָס? איהר האָט וואָס צו זאָגען? א י ה ר זענט נאָך געוועכט? איהר ווייסט דען ניט, אז איהר זענט א וויסטער פינסטערער קאָליקע, א שוסטער, א שטיוועל־פּלעכטער?

און אזוי ווייטער, אלץ דער אייגענער ניגון.

— קומט! — רוף איך מיך אָן צו יאָנטעווזאָהנען אויפ'ן אויער. — איהר זעהט דאָך, אז עס האָלט דאָ רחוק משכר וקרוב לפּעטש...

— האָט קיין יסורים ניט, מען איז די גרעסטע גוטע ברידער. — מאכט צו מיר יאָנטעווזאָהן און איז א בעלן זיי אָנמוטען, דערצעהלען זיי, אז מיר האָבען געהאָלטען א וועטע מכח חנוכה; ער זאָגט א ז ו י, איך זאָג א ז ו י; בכן איז געבליבען, מיר זאָלען זיי בעטען, די יונגע לייט הייסט דאָס, זיי זאָלען אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועכטער: וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— דאָס קאָנט איהר געוואָהרע ווערען נאָר ביי „זיי". — רופט זיך אָן איינער פון דער חברה און בעווייזט אויפ'ן „כּפרה־היהנדעל". — מאָמער האָט איהר עפּיס א שוועכע זאָך, א שארפען גאָנג, א פערדרעה־טען חשבון, זאָלט איהר פּרענגען ביי „זיי". „זיי" וועלען דאָס אייך באָלד פּותר זיין אין איין כהרף־עין, מחמת „זיי" האָבען, קיין עין־הרע, א טהייערען קאָפּ אונטער זיך!...

די גאַנצע חבריא צעלאַכט זיך, און דאָס „כּפרה־היהנדעל" אליין לאַכט אויך פון דער חכמה.

— ניט קאָרטען! — רופט זיך אָן איינער פון זיי, און מיר פערשטעהען, אז מיר וועלען דאָ אויך נאָר נישט מאכען; לאָזען מיר זיך נעהן ווייטער, צו א טישעל, וואו דריי פּארשוינדלעך, יונגע־לייט, מיט אונטערגעשמיצטע בערדלעך, שפּיעלען אין „פּרעפּע־ראַנס". דאָ, ביי דעם טישעל, איז מען שוין נישט אזוי בייז און אויפגעטראָגען, ווי דאָרטען. מע גריסט זיך מיט יאָנטעווזאָהנען

גאנץ העפליך, ווי מיט א נוטען בעקאנטען, און יאנטעווזאהן שטעלט מיך פאר פאר זיי:

— סאלאמאן נאאומאוויטש שלום־עליכם, א אידישער שריפט־שטעלער. מיר האבען געהאלטען א וועטע מכח א מארנעם ענין, מכח חנוכה. איך זאג אזוי, זיי זאגען אזוי; איז געבליבען, מיר זאלען אייך בעטען, איהר זאלט אונז פותר חלום זיין און זאגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועלטער, וואס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — זאגט איינער און קוקט אין די קארטען אריין. — חנוכה? פאס!

— חנוכה? — זאגט דער אנדערער. — חנוכה איז אזא יום־טוב, וואס מע קאן שפיעלען אין פרעפעראנס.

— און עסען לאטקעס מיט שמאלץ. — לעגט צו דער דריטער און מאכט א נאנג; טהוט דער ערשטער א שפרונג אויפ'ן בענקעל און א רים די קארטען, גלייך ווי עמיצער האט איהם דערלאננט מיט א שייטהאלץ איבער'ן קאפ, צדער אננעריהרט מיט א הייסען אננעגליהטען אייזען פון הינטען, און צעשרייט זיך אויף איהם, גלייך ווי ער האט איהם געקויעלעט די קאפאטע:

— איך פארשטעה ניט! מיר שפיעלען אין פרעפעראנס, צי מיר פארנעמען זיך מיט „ליטעראטור"?

און דערבי האט ער געגעבען אויף אונז ביידען אזא גלאנץ מיט די אויגען, אז מיר האבען פערשטאנען, אז מיר זענען דא אי־בערינ, מע וועט זיך בענעהמן אהן אונז. מיר הויבען זיך אויף און גהען ווייטער.

א גרויסער קיילעכיגער טיש, ארום טיש פערשיעדענע פארשוי־נען פון אלערליי מינים.

אויפ'ן טיש ליגט אננעווארפען א בארג מיט קארטען, וואס איינער גיט איבער דעם אנדערען, דער אנדערער — דעם דריטען, און אזוי ווייטער, און געלד (נאלדווארג) פליהט אזוי ווי מיסט פון

איינעם צום אַנדערען. און אַלע זיצען און קוקען נאָר אין איין פּינטל אַריין — צו יענעם, וואָס וואַרפט די קאָרטען. און יענער, וואָס וואַרפט די קאָרטען, וואַרפט זיי איינע אַהער, איינע אַהין, רעכטס און לינקס, און אַזוי געשמיידיג, אַז קוים־קוים וואָס דאָס אויג קאָן חאַפּען. דער עולם איז אַזוי פערטיפעט אין דער ארבייט, אַז עמיצער זאָל פּלוצים א געשריי טהון: עס ברענט! — וואָלט זיך, דאַכט מיר, קיינער נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— ווי אַזוי הייסט די שפּיעל? — פרעג איך ביי מיין יאָנטעווזאָהן. — און וואָר זענען די שפּיעלערס?

— די שפּיעל — זאָגט יאָנטעווזאָהן — הייסט „דיאַבאָלק" — און די שפּיעלערס וועל איך אייך באַלד פּאָרשטעלען איינציגוויז: זעהט איהר, אָט יענעם אָ? — דאָס איז א דאָקטאָר אָהן פּראַקטיקע; און דער אַנדערער, וואָס זיצט נעבען איהם, — דאָס איז א אינ־זשינער, מע וווייסט ניט פון וואַנען און פון וואָס... און דער ווייס־סינקער מיט'ן קוויטשינג קול'כעל — דאָס איז איין אויסגעפּאַטשטער אַרוואָקאַט...

— ששש!... — מאַך איך צו איהם. — שטיל'ער אַביסעל!

— האָט קיין מורא ניט! — זאָגט צו מיר יאָנטעווזאָהן. — אָט דאָ מענט איהר אויף זיי זאָגען וואָס אין דער קאָרט, זיי הערען במילא נישט קיין וועלט!... און אָט יענער בלאָנדין — דאָס איז א איד איין אַפּטייקער, וואָס שפּיעלט ניט אין קיין קאָרטען נאָר דעמאָלט, וועז ער שלאָפּט... און אָט־א יענער יונגערמאַן, וואָס מיט די נרויהע האָר, — דאָס איז א כעמיקער, וואָס מאַכט פון סחורה נעלד און פון נעלד בלאָטע.... און וווייטער, די אינערינע — אייי־נער א באַנקיר, דער אַנדערער א בוכהאַלטער און דער דריטער איין אַנענט, דער פערטער א צוקערמענקלער...

— און וואָר איז אָט־א־יענער עוג מלך הבשן? — פרעג איך ביי יאָנטעווזאָהנען און ווייז איהם אָן אויף איינעם א הויכען, א נעזונדען, וואָס האָט ניט אויף זיך דעם צלם אלהים.

— וועד? — זאגט יאנטעווזאהן. — אט א יענס זיעבעלע? דאס איז מיינער א גוטער ברודער, נישט קיין היענער, פון די „הונ־נערינע גובערניעס". איהר זעהט, ווי ער שארט דאס נאלד? איך האב מורא, ער וועט זיי דא אלעמען דורס זיין, ווי א טחויר! מע באדארף צוגעהן צו איהם, א פרעג טהון, וואס איז חנוכה, ער וועט אונז זאגען אקוראט — ער איז א יודע נגן...

און יאנטעווזאהן געהט־צו צו איהם און רופט איהם אף אויף א זייט און שטעלט מיך פאר, און דערצעהלט איהם די גאנצע גע־שיכטע, ווי אזוי מיר זענען נעגאנגען אין געווען וועגען חנוכה: איך האב געזאגט ז ו י, ער האט געזאגט ז ו י; בכן, איז געבליבען, מיר זאלען א פרעג טהון ביי איהם, ער זאל אונז פותר חלום זיין, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועלטער, וואס איז חנוכה?

דאס זיעבעלע האט אנידערגעשטעלט אויף אונז א פאר אוינען און בעטראכט אונז ביידען, ווי די משוגעים.

— אויב ס'איז אייך — זאגט ער — שטארק נויטיג צו וויסען, זאלט איהר זיך מטריח זיין צו מיר אויף דער אכסניה. איהר טרעפט מיך אין דערהיים תמיד פון האלב פיער פארטאג ביז האלב נייען אין דערפריה... איצט בין איך פארנומען; מע באדארף צוגעמען ביי זיי דאס נאלד...

— אט האט איהר א קלאָרע ידיעה! — מאכט צו מיר יאנטעוו־זאהן, און מיר לאזען זיך נעהן וווייטער. אויפ'ן וועג בעגעגענען מיר איינעם, יאנטעווזאהנ'ס א נוטען בעקאנטען, א יונגענמאן מיט א פלאָמענדיג פנים און מיט שמארק צעבורשעטע האר. דער יונ־גערמאן לויפט, ווי א פער'סמ'טע מויז. יאנטעווזאהן שטעלט איהם אף מיט א בריטען שלום־עליכם.

— א, פאני פיפערנאטער! וואוהין לויפט מען דאס אזוי?

— לאז מיך אף! — מאכט צו איהם דער יונגערמאן מיט'ן פלאָמענדיגען פנים און מיט די צעבורשעטע האר. — לאז מיך אף, איך ברען ווי א שטרויענער דאך! אפשר געפינט זיך ביי דיר,

ברודער, א פּאָר הונדערטער, וועסט דו מיך דערהאַלטען ביי מיין כבוד!

— מיט'ן נרעסטען פּאַרגעניגען! — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן. — נאָר מיט איין תנאי, זאָלסט מיך אויסהערען, וואָס איך וועל ביי דיר פּרענען.

דער יונגערמאַן מיט'ן פּלאַמענדיגען פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר שטעלט אָן די אויהערען.

— ס'איז אזא געשיכטע, — מאַכט צו איהם יאָנטעווזאָהן נאָנץ ערנסט: — איך און אָט־אָ־דער יונגערמאַן, הער שלום־עליכם, א אידישער שריפטשטעלער, האָבען געהאַלטען א וועטע איבער א מאָדנעם ענין: וואָס איז חנוכה? איך זאָג אזוי, זיי זאָגען אזוי; בכן, איז ביי אונז געבליבען, מיר זאָלען זיך וועגדען צו דיר מיט א בקשה, דו זאָלסט אונז קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— טפו זאָלסט דו ווערען, מיט וואָס מענטשען פּאַרנעמען זיך!

אזוי מאַכט דער יונגערמאַן מיט'ן פּלאַמענדיגען פּנים און מיט די צעבורשעטע האָר און סטייעט ניט. מיר בלייבען שטעהן ביידע אין מיטען זאָל, ווי די נאַראָנים.

— וואוהין נעהט מען ווייטער?

— וואוהין נעהט מען ווייטער?

— טאָמער וואָלטען מיר נענאַנגען צו די דאָמען?

— לאָמיר נעהן צו די דאָמען.

ארום א בעזונדערען גרויסען טיש זיצען זעכס שארף־אויס־געפוצטע דאָמען, און צווישען זיי סך־הכל איין זכר, א קאוואַליער מיט א פערדיש פּנים און מיט א ווייסען שרונט איבער'ן נאָנצען קאָפּ, און מע שפּיעלט אין יענער קלונער שכל'דינער שפּיעל, וואָס מע רופט זי „סטוקעלקע". פּונקט אויף דער מיט שטעהט א טעלערעל, און אלע דאָמען וואַרפען אהין צו די זילבערנע גילענס.

דער קאוואליער מיט'ן פערדישען פנים און מיט'ן ווייסען שרונט טיילט־אויס קארטען, און בכדי ער זאל חלילה קיין טעות ניט האבען און עס זאל אויסקומען פונקט זיבעצן, צעהלט ער: זונטאג, מאנטאג, דיענסטאג, מיטוואך, דאנערשטאג, פרייטאג, שבת. און ווידער א מאל — זונטאג, מאנטאג, דיענסטאג, מיטוואך און אזוי כסדר. דאס ערשטע מאל, אז ס'איז געווען איינס, האבען די דאמען שטארק געלאכט פון דער חכמה; אזוי לאנג, ביז עס האט זיך זיי צוגענעסען (קרעפלעך עסען וועדר אויך נמאס!) און געשלאגען צו דער גאל, זענען זיי געזעסען, ווי די טאקען, און געגעהניצט, כלומרשט קיין קאפ נישט פאראינטערעסירט אין דער שפיעל, ווי איינער רעדט: „מע גיט קארטען, באדארף מען נעמען, וואס זאל מען טהון?"... נאר איטלעכס מאל, ווען מע דעקט אויף טרומף, וועדר מען עטוואס לעבעדיגער. אלע דאמען נעמען זיך פאוואלינקע צו זייערע קארטען, געבען אכטונג, די אנדערע זאל ניט זעהען, און אליין חאפט מען א קוק צו יענער און א פרעג: „הא? וואס איז טרומף? וויפיעל איז דער רעמיז? וועד איז ערשט?" די דאזיגע דריי שאלות מוז איבערפרעגען איטלעכע דאמע בעזונדער, און זייערע אויגען הויבען אן ביסלעכווייז לייכטען, זייערע פנימ'ער שיינען, און דער איינציגער קאוואליער מיט'ן פערדישען פנים און מיט'ן שרונט מוז זיי אונטערטרייבען אלעמען: „נו, מאראם, וואס שווייגט איהר? איהר געהט, צי איהר שטעהט?" — אלע מאל די אייגענע חכמה. איינע, א גראבלעכע, איין אויסגעפוצטע דאמע מיט א קליין נעזעל, מיט באבקעוואטע הענד מיט שווארצע נעגעל, נאר מיט בריליאנטענע רינגען אויף אלע פינגער, האלט די קארטען פעסט צום קארסעט און טראכט: „זי האט נעבאך איין־און־אויצ־ציגען קעניג טרומף. וואס טהוט מען? אפווארפען — איז איין עבירה; שפיעלען — האט זי מורא: טאמער שלאגט מען איהר קעניג מיט'ן אס, איז זי דאך אין רעמיז!"... הקיצור, זי ישוב'ט זיך אזוי לאנג, ביז זי זאגט „פאס" און לעגט אוועק די קארטען,

האָלט זיי צו מיט דער האַנד, די איבעריגע דאָמען זאָלען ניט דערזעהן וועמען זי האָט אָפּגעוואָרפען. און מחמת עס טרעפט זיך אַ מאָל מיט זיי אויך אַזא איין אומגליק, קוקען זיי זיך איבער איינע מיט דער אַנדערער מיט אַ האָלב שמייכעלע. יענע דאָמע, וואָס פונ'ם קעניג, פערשטעהט גאַנץ גוט, וואָס דאָס שמייכעלע בעטייט, נאָר זי מאַכט זיך תמ'וואַטע, האָלט די האַנד אויפ'ן אָפּגעוואָרפענעם קעניג און שפּיעלט מיט די ברילי־אַנטענע פינגערלעך, ווי אויפ'ן פּאַרטעפּיאַן, און זינגט־צו צום טאַקט, מע זאָל טאַקי אין איין וועגם מיינען, אַז „מוזיק" איז ביי איהר דאָס חיות.

— וואָס געהט איהר אום לעדינ? פאַר וואָס שפּיעלט איהר ניט? — רופט זיך אָן די דאָמע וואָס פונ'ם קעניג צו יאַנטעווזאָהנען, בכדי די איבעריגע דאָמען זאָלען אויפהערען איבערקוקען זיך.

— מיר זענען פאַרנומען מיט זעהר א וואַזשנעם ענין! — זאָגט צו איהר יאַנטעווזאָהן. — מיר האָבען געוּנומען אויף זיך א שווער שטיקעל אַרבייט, איך און אָט דער יונגערמאַן — מיר האָבען געהאָלטען א וועטע וועגען חנוכה; איך זאָג א ז ו י, זיי זאָגען א ז ו י; האָבען מיר זיך מיישב געווען, מיר זאָלען פּרעגען איטליכען באַזונדער. אפשר קאָנט איהר, מאַדאָם, אונז פּותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועכטער, וואָס איז אַזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — צעלאַכט זיך די דאָמע פונ'ם קעניג, צעמישט דערווייל די אָנגעוואָרפענע קאָרטען און טאַקי אין איין וועג בעוייזט זי די צייהן, מע זאָל זעהן, אַז ס'איז אייגענע, נישט קיין אַריינגעשטעלטע. — חא־חא־חא! ביי די דאָמען ווילען זיי געוואָהרע ווערען וואָס איז ח־ח־ח־חנוכה!

— שאַט, שאַט, וואָס לאַכט איהר אַזוי! — רופט זיך אָפ צו איהר א הויכע דאָמע מיט א מאַנסביליש פּנים. — זאָגט, אַז איהר ווייסט נישט — און איין עק! וואָס דאַרף מען דא לאַכען?

— איהר זענט, אפנים, נישט צופריעדען מיט'ן רעמיז? — ענטפערט איהר אפ די דאמע פונ'ם קעניג מיט א שטאך און הערט נישט אויף צו לאכען און בעווייזען די צייהן.

— וועז איך וואהרהאפ דעם קעניג טרומף, ווי אנדערע, — מאכט יענע וואם מיט'ן מאנסביל'שען פנים, — וואלט איך אפשר אויך ניט געשטעלט קיין רעמיז.

— הכלל, — מישט זיך אריין יאנטעווזאהן — ווייסט קיינער ניט וואם איז חנוכה?

— אודאי איז חנוכה א גוטע זאך, אז גאט העלפט, מע האט רך־הכל איין צעהנטעל טרומף און מע שפרינגט ארוים גליקליך, אהן א רעמיז, און מע חאפט נאך א רובעל מיט צוואנציג!

אזוי רופט זיך אן נאך א דאמע מיט גאלד־פארביגע האר און מיט א סך בריליאנטענע פינגערלעך, און שארט צענויף דאם געווינם און דעקט דאם איבער מיט א ווייס געשטיקט טיכעלע, ווי מע דעקט איבער די חלה אויף א מוציא, מע זאל איהר, אפנים, נישט געבען קיין גוט אויג...

— עס ווייזט אוים, אז מע באדארף געהן ווייטער. — מאכט צו מיר יאנטעווזאהן און זוכט מיט די אויגען. — שא, אן געהט א אידעל! איך קען איהם, ער איז דער מאדאם לאקשענטאפאוו א קרוב. אויב ד ע ר איד וועט אונז ניט זאגען וואם איז חנוכה, מעגט איהר זיך שוין געזעגענען מיט'ן פינפאונצוואנציגער.

דער איד, וואם יאנטעווזאהן האט אויף איהם אנגעוויזען, קאן מען זאגען, איז א צווייענדיגער איד, דאם הייסט, א איד פון צ ו י י וועלטען, אביסעל פון דער אלטער וועלט און אביסעל פון דער היינטיגער וועלט. דאכט זיך, א לאנגע קאפאטע — נאר א ווייסע מאנישקע; דאכט זיך, פאות — נאר אהן א היטעל; דאכט זיך, א גרויסע בארד — נאר א קיליעכיגע. מיר געהען־צו צו איהם און דערצעהלען איהם די גאנצע מעשה, ווי אזוי מיר האבען געהאלטען א וועטע מכח חנוכה, איך האב געוואנט א ז ו י און זיי

האָבען געוואָנט א ז ו י; כּכן, איז ביי אונז נעבליבען דער הסכם, מיר זאָלען איהם בעטען, ער זאָל אונז פּוהר חתום זיין און קלאָר מאַכען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי ווערטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — רופט זיך אָן צו אונז דער צווייענדינער איד מיט א פּרייליך נעלעבטשערעל. — איך האָב מורא צו זאָגען, נאר מיר שיינט, אז איהר האָט שוין בויידע לאַנג נישט נעראַוועגט.

— פון וואַנען איז נעדרונגען? — פרעגען מיר איהם?

— ס'איז נעדרונגען — זאָגט ער — דערפון, אז ווען איהר זאָלט, אשטיינער, האָבען א טבע דאָונגען אלץ טאָג אין דער פריה און אויף דער נאַכט, וואָלט איהר דאָך נעזאָגט „על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות"; און אז איהר זאָלט זאָגען אלץ טאָג, אין דער פריה און אויף דער נאַכט, „על הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות". וואָלט איהר נעוואוסט וואָס איז חנוכה... אין „זעכס און זעבציג" שפּיעלט איהר? וועלען מיר מאַכען אין דרייען א „פּינפהונדערט איינס".

— אז סא'יז יא אזוי, — מאַכט צו איהם יאַנטעווזאָהן און קוועטשט איהם צו צו דער וואַנד — דערצאָהלט זשע אונז וואָס שטעהט דאָרטען ביי אייך אינ'ם „על הנסים" געשריבען? מחמת איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, איך האָב שוין פּארגעסען אפילו ו ו י א ז ו י טע דאָוועגט.

— אזוי? — זאָגט דער צווייענדינער איד אלץ מיט א נעלעכטער און בעווייזט אויפ'ן קאָפּ. — נישט דא דער אָרט דערויף. דא איז פּאראַן אנדערע ארבייט. ס'איז דאָך היינט חנוכה, און חנוכה, זאָלט איהר וויסען, איז א מצוה צו שפּיעלען אין קאָרטען... הקיצור, לאָמיר איך וויסען, מיר מאַכען א „זעכס און זעבציג" אין דרייען, צי נין? ניכער, די נאַכט שטעהט נים.

מיר דערזעהען פון ווייטען שטעהט א רעדעל פון יונגעלייט, אינטעליגענטען, פערמיעפט אין א שמועס וועגען „ליטעראטור". לאָזען מיר איבער דעם צווייענדיגען אידען, געהען־צו צום רעדעל און פרובען זיך מאכען א רער מכח „חנוכה".

— חנוכה? מיר זענען נישט קיין ציוניסטען... — רופט זיך אָן אייניער פון זיי, א יונגערמאן מיט קונציג פערדרעהטע וואָנסים און מיט א לאנגען נאָגעל אויפ'ן מינדסטען פינגער, און דער אי־בעריגער עולם צעלאכט זיך פון דעם וויץ. מיר טרעטען־אָפּ פון דער דאָ־זיגער פרייליכער קאָמפּאניע און דערזעהען א סטודענט מיט א בלויען קאָלנער און מיט גילדענע קנעפּ שטעהט און רעדט מיט א מאָמ־זעלכען מיט רויטע הענד. דער סטודענט מיט'ן בלויען קאָלנער און מיט די גילדענע קנעפּ דרעהט די וואָנסים, וואָס וועלען אמאָל זיין, און דאָס מאמזעלכען מיט די רויטע הענד קוקט אויף דער סטעלי און דרעהט זיך אויפ'ן קאָרעק.

— איך וויים שוין. — מאכט צו מיר יאָנטעלעוואָהן שטיל־ער־הייד. — דאָס מאמזעלכע איז טאקי אונזער פלאָטאָן פּאָנטאָלאָנא־וויטשעס טעכטערעל, און דער יונגערמאן איז א סטודענטל, נישט קיין באקאנטער. וווייזט אויס, אז ער שכנ'ט זיך צו איהר, דאָס הייסט, צו די פופציג טויזענד, וואָס מע גיט איהר נדן... כדאי פון דעסטוועגען צו הערען, פון וואָס רעדט דאָס דאָזיגע פּאָרעל.

מיר געהען צו אביסעל נעהענטער און חאפען אייניציג ווער־טער: „גיישע... באלעט... אפערעטקע... סלאָווסקאיא שפּיעלט גוט... טאמארינע שפּיעלט בעסער"...

— פּאַרדאָן! — רופט זיך אָן יאָנטעלעוואָהן צום סטודענט. — איך מוז אייך איבערשלאָגען אין מיטען די רער, חאטש איך האָב ניט די עהרע צו זיין מיט אייך באקאנט. דאָ איז אזא געשיכטע: איך און אָט דער יונגערמאן האָבען געהאלטען א וועטע מכח חנוכה; איך זאָג א ז ו י, זיי זאָגען א ז ו י. בכן איז געבליבען, מיר

זאָלען פרעגען איטלעכען באזונדער. אפשר וואָלט געווען א סברה, איהר זאָלט זיין אזוי גוט און פותר חלום זיין אונז, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועלטער, וואָס איז דאָס אזעלכס חנוכה?...

דער סטודענט קוקט אויפ'ן מאמזעלכען, דאָס מאמזעלכען — אויפ'ן סטודענט, און ביידע שמייכלען. נאָכדעם מאכט דער סטודענט צו יאָנטעווזאָהנען אויף רוסיש:

— פּראָווּ ניע זנאיו, יא ניע זדיעשני, יא אָדעסיט *.

— איזווינימיע. מי ניע זנאלי, טשטא ווי אָדעסיט... ** — זאָגט צו איהם יאָנטעווזאָהן, טהוט זיך א בויג צו איהם און רופט זיך אָן צו מיר: — אָן זיצט מיינער א באקאַנטער, א אידישער לעהרער, וואָס ניט שטונדען. ער איז א הינער, ניט קיין „אָדעסיט", ער וועט אונז שוין געווים זאָגען וואָס איז חנוכה...

מיר געהען צום אידישען לעהרער. א יונגערמאַן מיט ברילען, האַלט פערלעגט א פוס איבער א פוס און רויכערט א פאַפּיראָס. יאָנטעווזאָהן שטעלט מיך פאָר און דערצעהלט איהם די מעשה, ווי אזוי מיר זענען געגאַנגען אין געווען איבער „חנוכה": איך האָב געזאָגט א ז ו י, ער האָט געזאָגט א ז ו י; בכן איז געבליבען, מיר זאָלען פרעגען דאָ ביי איטלעכען באזונדער. האָבען מיר שוין איבערגעפרעגט כמעט אַלע געסט, וויסט קיינער נישט וואָס צו זאָגען. בכן, בעטען מיר איהם, הייסט דאָס, ער זאָל זיין אזוי פריינדליך אונז פותר חלום זיין און זאָגען, אויב ס'איז מעגליך, אין דריי וועלטער, וואָס איז אזעלכס חנוכה?

— חנוכה? — מאכט דער לעהרער מיט א ניגון, חאפט זיך

---

* כלומר, איך ווייס נישט, איך בין נישט קיין היגער, איך בין אַיין אָדעסער. — ** חאָט קיין פּראיבעל ניט, מיר האָבען ניט געווואוסט אז איהר זענט אַיין אָדעסער.

אויף און צעלאכט זיך. — אט דא ווילט איהר געוואהרע ווערען, וואס איז חנוכה? געטראפען דעם ארט, ווי איהר זעהט מיך לעבען! איהר פרענט זיי בעסער, וואס הייסט „ווינט", „בעזיק", „פרעפע־ראנס", „אקא", „באנטשאק", „סטוקעלקע" „טערטעל־מערטעל", „זעכס און זעכציג", „עקארטע", „שמען־דע־פער", „מאקאי", „טראנ־טעקאראנט"...

— האט קיין פאראיבעל ניט, — שלאגט איהם איבער יאנ־טעווזאהן אין מיטען — דאס ווייסען מיר אליין. איהר זאגט אונז בעסער, וואס איז חנוכה?

— „חנוכה" ווילט איהר ביי זיי וויסען? — זאגט ווייטער דער לעהרער. — איהר פרענט זיי בעסער וואס הייסט א חזיר'על גע־פרענעלט אין פוטער, א „יאלקע" אויף יום־טוב, א „פאסקע" אויף פסח? איהר פרענט זיי בעסער, וואס הייסט „וואלפלואיקענז", „מיניאן", „שאקאן", „פאדעקאטר", „פארעספאן", „פאדעפאטי־נע"? איהר פרענט זיי בעסער, וואס הייסט „פלירט", אדער א פארבייטענעניש, א פארדרעהענעניש, א פארפלאנטענעניש מיט די ווייי־בער, מיין ווייב דיין ווייב...

— האט קיין פאראיבעל ניט — האקט איהם איבער יאנטעוו־זאהן נאך א מאל. נאר אונזער פארשוין האט זיך צעלאזט, ווי א וואסער, צענאסען, ווי א פאנטאן; ס'איז אונמענליך געווען אפצור־שטעלען דאס וואסער; ס'איז ניט געווען מיט וואס צו פערשטע־קען דעם דאזיגען פאנטאן...

— גרישקא! גרישקא! — צעשריים זיך יאנטעווזאהן און שטעלט אפ א ספריטנע יונגעלע פון א יאהר נייען אדער צוהן, מיט ברענענדיגע שווארצע אויגלעך, וואס לויפט פערביי אונז. — גרישקא! גרישקא! קום נאר אהער, נשמה מיינע, איך ווייל דיך עפעס פרענען.

גרישקא געהט־צו צו יאָנטעווזאָהנען, ווי צו א גוטען בעקאַנ־טען, און הויבט אויף צו איהם די שווארצע ברענענדיגע אויגלעך.

— זאָג נאָר, גרישקא, נשמה מיינע, אידיש לערנסט דו?

— א קאַק זשע? — מאכט גרישקא. — אלף, בית, גימל, ריש...

— בראַווא! מאַלאַדיעץ! — מאכט צו איהם יאָנטעווזאָהן מיט א קניפ אין בעקעל. — זאָג נאָר, גרישקא, דו ווייסט, אז ס'איז פאַרהאַן אזא יום־טוב, וואָס מע רופט דאָס „חנוכה"?

— א קאַק זשע? — מאכט גרישקא.

— זאָגט זשע מיר, מיין טהייערער, וואָס איז דאָס חנוכה?

— חנוכה? — מאכט גרישקא און זיינע שווארצע ברענענדיגע אויגלעך לויפען ארום הין און צוריק, ארויף און אראָפּ, ווי די מייז־לער. — חנוכה? חנוכה? סייטשאָס!... דער פאַפּאַשא... די מאַמאַשא... דער פאַפּאַשא עסט... ווי אזוי הייסט דאָס?... מצה מיט שלחמנות... און די מאַמאַשא דרעהט א ווייסע הוהן אָט אזוי... אי קושאיוט יעווריייסקי קרעפלעקי... *

גרישקא בעווייזט מיט די הענטלעך אויפ'ן קאָפּ, ווי אזוי די מאַמע זיינע שלאָגט כפרות, און בעלעקט זיך פון די אידישע קרעפ־לעך.

און אויף מיין יאָנמעווזאָהנען פאַלט אָן פלוצים אזא געלעכטער, אז איך מיין — אָט בעקומט ער דעם שלאָג. — — —

נאר, אין מיטען זאל, און מיין נייער בעקאנטער, פאנפארען פארא־
אנאוויטש יאנטעווזאהן, קאטשעט זיך פאר נעלעבטער. דאס לאזט
ער פון מיר, וואס איך האב אנגעוואָרען די וועטע.

* * *

אט אזוי פערשפיעלט מען א פינפאונצוואנציגער!

חנוכה, תרס"ב. קיעוו.

פורים

נעשריבען אין יאהר 1900

פּוּרים

...ויכי הפּורים האלה לא יעברו מתוך היהודים.

און די דאָזיגע טעג פון פּורים זאָלען קיינמאָל ניט בטל ווערען פון אידען.

(מגלת אסתר, ט', כ"ח).

„פּורים זענען אַלע שכורים ניכטער". דאָס דאָזיגע ווערטעל איז געזאָגט געוואָרען אויך אויף מיר, אידישער פעליעטאָניסט. א גאַנץ יאָהר בין איך פרעהליך, איך קיצעל דעם עולם מיט מיינע פעליעטאָנען, דער עולם לאָכט און איך אויך בתוכם; נאָר היינט, אים פּורים, בין איך דוקא אומעטיג, דוקא נישט אויפגעלענט אויף צו לאָכען.

וואָס איז די מעשה?

איך האָב מיך דערמאָנט אַן דעם פּורים פון אַמאָליגע יאָהרען. איך האָב מיך דערמאָנט אַן אונזערע אַלטע אידישע מנהגים, וואָס געהען־אונטער בימלעכווייז ביי אידען און ווערען בטל. דאָס הייסט, נישט דער יום־טוב געהט־אונטער; „פּורים זאָל קיין מאָל נישט בטל ווערען" — אזוי שטעהט ביי אונז געשריבען אין דער מגילה; נאָר יענע אַלטע אידישע מנהגים, איבערהויפט ביי אונז אין יעהופּעץ און אין אַלע גרויסע שטעדט, געהען־אונטער בימלעכווייז און ווערען בטל. איך האָב מיך דער־

מאנט אין דעם ג ר י י נ ע ר . מיט וועלכען מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך נוקם זיין אין המן'ען. אלע יאָהר, אלע יאָהר פלעגט אונז דער דאָזיגער אנטיסעמיט, המן בן המדתא, דעקוטשען מיט זיינע המן'ס־מסירות פאר'ן קעניג אחשורוש, און מיר, חדר־יונגלעך, פלעגען זיך דערפאר גוט רעכענען מיט איהם אין שוהל, ביי דער מגילה, מיט'ן גרייגער... מיר וועלען איהם אייביג נישט פערגעסען, ער וועט אונז אבער אויך האבען צו געדענקען! איך האב מיך דערמאנט אן דעם המן־טאש מיט מאהן, וואס האט געהאט דעם טעם גן־ערן. איהר ווילט וויסען, וואס הייסט טעם־גן־ערן? פארזוכט א פרישען אידישען המן־טאש מיט מאהן; נאר זייט מוחל פריהער אפפאסטען א נאנצען טאג „אסתר תענית", און נאכדעם זייט זיך מטריח אין שוהל ארײַן אויסהערען א גאנצע מגילה, לאז מען אייך אנגרייגערען א פולען קאפ, און אלײַן זאלט איהר זיך אויך ניט פוילען צו טופען מיט די פיס, העלפען שלאגען המנ'ען. און נאכ־דעם, אז איהר וועט קומען אהיים אין אויסגעהונגערטער, איין אנ־געלייענטער און א פערגרייגערטער, און מע וועט אייך מכבד זיין מיט א פרישען דרייעקעכיגען המן־טאש מיט מאהן, וועט איהר פערשטעהן, וואס הייסט טעם־גן־ערן... איך האב מיך דערמאנט אן דעם שענעם, גרויסען, הויכען, געפלאכטענעם, מיט זאפראן פער־געלטען און מיט ראזינקעס ארומגעשטעקטען „פורים־קוילעטש". איך האב מיך דערמאנט אן דער פורים'דיגער סעודה מיט'ן „שושנת־יעקב", וואס מיין פעטער פ י נ י פלעגט זינגען און וואַרפען בשעת מעשה מיט דער שענער באָרד, און א י צ ע ל דעם פעטער פיני'ס האט איהם אונטערגעהאלפען אויף א דין קול'כעל, און אז ס'איז געקומען צו „ארור המן" און „ברוך מרדכי", האבען מיר אלע אונטערגעהאפט און איבערגע'חזר'ט א מאל עטליכע און צוואנציג, זיך נארנישט געקאנט צעשויידען דערמיט, אזוי לאנג געדרעהט „ארור המן" און „ברוך מרדכי", ביז ס'איז אויסגעקומען: „ארור ברוך, מרדכי המן", „מרדכי ארור, המן ברוך", „המן מרדכי, ארור

ברוך", פונקט אזוי ווי אין שלחן־ערוך שטעהט געשריבען: „ס'איז א מצוה, מע זאל פורים אזוי לאנג טרינקען, ביז מע זאל זיך פער־בייטען מיט די יוצרות"... איך האב מיך דערמאנט אן דער שענער שפיעל פון די „פורים־שפיעלער" און אן יענעם שענעם מנהג, וואס ווערד אנגערופען „משלוח־מנות" און „מתנות לאביונים". איך האב מיך דערמאנט אן די דאזיגע אלע שענע מנהגים — און פרעג זיך אליין: וואו זענען זיי אהינגעקומען? פאר וואס זעהט מען ניט, פאר וואס הערט מען ניט פון זיי ביי אונז אין יעהופּעץ און אין אלע אנדערע גרויסע שטעדט? נישטא, מיר האבען זיי פ ע ר ז י נ ־ ד י נ ט! פערזינדיגט דעם גרייגער, פערזינדיגט דעם המן־טאש מיט מאהן, פערזינדיגט די סעורה מיט'ן פורים־קוילעטש מיט'ן שלח־מנות! פונ'ם פורים איז ביי אונז פערבליבען א זכר נאר אין די וועלטער: „עס וועט נעדויערען פון אסתר־תענית ביז פורים", אדער: „פורים נאכ'ן קאלטען קוגעל"; פונ'ם גרייגער איז פער־בליבען ביי אונז א זכר: „איך הער דיך, ווי המן דעם גרייגער"; פונ'ם פורים־קוילעטש: „ער וואכסט אין דער בריים, ווי א פורים־קוילעטש", וכדומה אזעלבע פאלקס־וועלטער. דער המן־טאש מיט מאהן האט שוין נישט מעהר ביי אונז יענעם אידישען טעם. פאר־האן ביי אונז אין יעהופּעץ אנדערע מאכלים: כל מיני פאשטעטען מיט קנאבעל, בעפשטעקס א־ל־א־אנגלעז, געפרעגעלט אין געניזענ־שמאלץ, ראקעס געפילט מיט מצה־מעהל, פודדינג א־ל־א־לאקשענ־קוגעל מיט מאראשענע, און נאך א סך אזעלבע „אידישע" מאכלים... „סעודות" זענען מיר, ברוך השם, אויך ניט זשעדנע א גאנץ יאהר אין יעהופּעץ; אלע מאנטאג און דאנערשטאג האבען מיר „זשור־פיקסען", און אנשטאט „ארור המן" און „ברוך מרדכי" זאגען מיר: „סיעם פיק, פאס, וואסיעם טרעף, שלעם בעז קאזערי, פאס, פאס"... און אז עס פערגלוסט זיך אונז זעהען „פורים־שפיעל", געהען מיר זיך דורך אין „ארקאדיע", אין „סטרעלנע", אין „טיוואלי", אין „שלקאזאר", אדער אין אנדערע כדומה אזעלבע מקומות... אדער

מיר נעהען גאָר אין א י ד י ש ע ן טהעאַטער, פון יענע אידישע „אַקטיאָיוערען", וואָס פאָהרען ארום פון שטאָדט צו שטאָדט און שטעלען די אידישע אָפּערעס: „קאָלדוני", „שולמית", „בר כוכבא"... אַלע מאָל, וועו איך קום אויף די דאָזיגע אידישע „אַקטיאָיוערען", שטעלט זיך מיר פאָר יענע שענע שפּיעל פון אונזערע „פּורים־שפּיעלער", וואָס איך האָב נעזעהען אין מיין געבורטשטאָדט, אין כ ת ר י ל ע ו ו ק ע, בשעת איך בין נאָך געווען א חדר־יונגל.

די בלאָטע איז גרויס, און פון אויבען שיט א שנייעלע; דאָס שנייעלע לאָזט, און די בלאָטע ווערד נאָך גרעסער. „זיי" נעהען אָננעוואָפענט מיט כלי זיין פון שטוב צו שטוב און קנעטען מיט די שטיוועל די גרויסע, טיעפע, זומפּיגע בלאָטע, און א גאַנצע טיטשקע יונגלעך לויפען נאָך נאָך „זיי"; די יונגלעך פאַלען אין דער בלאָטע, שטעהען אויף און לויפען ווייטער, מיט א געלעכטער און מיט א נעשרייי: „אחשורוש! ושתי! מאָנדריש!" אָט־אָט זענען „זיי" שוין ביי אונזער שטוב, אָט־אָט עפענט זיך די טהיר — „זיי" זענען דאָ.

— גוט יום־טוב אייך! — שיסען „זיי" אוים אַלע מיט א מאָל ווי פון צעהן ביקסען, שטעלען זיך אוים, ווי די סאָלדאַטען, און די „שפּיעל" הויבט זיך אָן.

פריהער פון אַלע טרעט־ארויס דער קעניג אחשורוש (קאָפּעל דער שניידער) מיט א געלען פאַפּיערענעם ספּאָדיק אויפ'ן קאָפּ, חאָפּט ארויס א היללצערנע שוועדד פון אונטער דער פּאָלע, עפענט א מויל און הויבט אָן מיט א משונה־מאָדנע ניגון, אויף א משונה־מאָדנע שפּראַך, וואָס מע רופט דאָס דייטש:

דו, המן בן המדתא צורר היהודים,

און דו, מאָנדריש, און איהר אַלע מיניסטאָרען מיינע,

איהר זאָלט אַלע טהון טהין הערון,

וואָס איך קעניג אחשורוש וועל אייך טהון שפּרעכען,

דערפֿאר וואָס די קעניגין ושתי האָט מיין באָפֿוילן ניט
געווואָלט אָננעמען,
פֿאר אַלע מיינע לייט נאָקעט ארוים טרעטן,
זאָל מען איהר מיט דיזען שווערט דעם קאָפּ אַראָפּנעמען
און מיין געלייעבטע אסתר פֿאר קעניגון טהון קריינען...

בשעת מעשה טהוט דער קעניג א מאָך מיט דער שווערט און
א וואונק אויף מרדכי'ן, און עס גיהט צו מרדכי (לוי דער קאַרנאַ־
סער שוסטער), אָנגעטהאָן אין איין איבערגעקעהרטער קאַפֿאָטע
אויף דער לינקער זייט און מיט א באָרד פון קלאָטשע; ער טהוט
דריי שפּאָן, שטעלט זיך אַוועק און גיט אָפּ כבוד דעם קעניג
אחשורוש, ווי עס פֿעהרט צו זיין, און זינגט אוים אויף זיין קאַר־
נאָסע ציקעלדיג־וויינענדיגער שטימע:

אריין, אריין, אריין,
ברודער מלכה דו מיין!

און עס בעווייזט זיך ושתי המלכה (מאָטע דער סטאָליר),
אָנגעטהאָן אין א קלייד פון אויבען אויף דער קאַפֿאָטע, און די
פֿאָלעס זעהען זיך ארוים, נאָר בכדי מע זאָל חלילה נישט דערקע־
נען, אז די מלכה ושתי איז א מאַנסביל, און אַלע זאָלען טאָקי מיי־
נען, אז ס'איז א נקבה, האָט ער אונטערגעבונדען דאָס בערדעל מיט
א וויסער פעטשייל (וואָנצים מאכט נישט אוים). די מלכה ושתי
טהוט א פּאָל אויף דער ערד, און עס שטעקען ארוים א פּאָר גרויסע
צעריסענע שטיוועל. זי הויבט אויף ביידע הענד צום קעניג
אחשורוש און זי טהוט פּאָר איהם קניהען און בעטען: „ער זאָל
אויף איהר שענקען טהון טהין קוקון, ער זאָל זיך דערבאַרעמען
אויף איהרע יוננע יאָהרון און זי פון דער וועלט נישט אומברענגען".
און בייַ דער זייט שטעהט המן הרשע (יאָסקע דער בעהעלפער) מיט
א שוארבען אויפ'ן קאָפּ, און בשעת ושתי ליגט אויף דער ערד און
וויינט פֿאר'ן קעניג אחשורוש, נעמט המן און וויזט מאַנדרישען
א קולאַק, און מאַנדריש שטעלט איהם ארוים א צונג, און צווישען

חברה ווערד דערווייל א נעלעכטער. ער וויסט נישט, דער רשע־מרושע, אז אט באלד האט ער די מפלה, אט באלד וועט דער קעניג אחשורוש ארויסגעבן א בעפעהל: „מע זאל דעם מערדער, דעם גזלן, דעם רוצח אויף א הויכען בוים אויפהענגען, און מאנדרישען דעם אידען זאל מען פאר שני למלך טהון מאכן". אך, ווי זים איז די נקמה! ווי גרויס בין איך ביי זיך אין די אויגען מיט מיין אידישען שני למלך! ווי שטארק טהוט מיר באנג, וואס די שפיעל ענדיגט זיך, און די חברה פוריס־שפיעלער נעמען צעגויף די עטליכע גראשענס, און איך נעזענען זיך אפ מיט זיי אויף א גאנץ יאהר!

נאר מעהר פון אלץ טהוט מיר באנג דער מנהג פון „משלוח־מנות" און „מתנות לאביונים" — מתנות פאר די ארעמע לייט.

האלב וואכעריג, האלב יום־טוב'דיג, מיט א זיידענער פעטשיילע און מיט א פארטוך, שמעהט די מאמע ביים טיש שטארק צעטראגען: עפיס א ווערטעלע אויסצורעדען — כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפנעמען און כמעט א מאה שלח־מנות'ען אפשיקען, קיינעם נישט אנזעצען, חלילה קיין טעות נישט האבען, געדענקען וועמען וואס פאר א שלח־מנות מע בעדארף אפשיקען. צום ביישפיעל: אז יענער שיקט איין פלעדעל, צוויי קישעלעך, איין מאהינדעל, צוויי שטיקלעך טאבאק, איין האניג־טייגעל מיט צוויי צוקערלעקאכלעך, — בעדארף מען איהם אפשיקען, געווייגטליך, צוויי פלעדלעך, איין קישעלע, צוויי מאהינדלעך, איין שטיקעל טאבאק, צוויי האניג־טייגלעך מיט דריי צוקערלעקאכלעך. מע בעדארף האבען א קאפ פון א מיניסטער, חלילה נישט אנמאכען א חתונה, ווי סע האט זיך א מאל שוין געטראפען ביי אונז אזא־נ־אומגליק, דאס הייסט, מע האט געשיקט איינער א נגידית צוריק איהר אייגענעם שלח־מנות, — האט זיך דאס געטהאן, עס איז ארויס א מחלוקת צווישען די מאנען, מיט סקאנדאלען, מיט פעטש, מיט מסירות, מיט רדיפות, ווי געווייגטליך... היינט די מענשען, וואס ברענגען דעם שלח־מנות, בעדארף מען אויך עפיס שענקען — וועמען א קאפיקע און וועמען

צוויי און וועמען נאָך מעהר פון צוויי... נאָר אָט עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין אַ מיידעל מיט שטאַרק רויטע האָר און מיט אַ סך קלייען אויפ'ן פּנים — דאָס איז מיין רבינ'ס אַ מיידעל; זי געהט אַרום פון איין בעל־הבית צום אַנדערען און נעמט צענויף די שלח־מנות'ען פּאר'ן רבי'ן. זי טראָגט אין האַנד אַ שעלעבעל, איבערגעדעקט מיט אַ טישטוכעל. אינ'ם שעלעבעל שטעקט אַ רא־זינקע, און אויף דער ראָזינקע ליגט אַ זילבערנע מטבע. די מאַמע דעקט אויף דאָס טישטוכעל און לעגט־צו צו יענער מטבע נאָך אַ מטבע, און אויך דעם מיידעל רוקט זי אַריין עפּים אין האַנד אַריין. דאָס רויטע מיידעל ווערד נאָך רויטער און ווינשעוועט, ווי איין אַלטע: „דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער"... נאָך דעם רויטען מיידעל קומט אַריין אַ געשוואָלען בחור'ע מיט אַיין אויפגעטראָגענער באַק, אונטערגעבונדען מיט אַ בלויער פעטשייליע, איין אויג אַ קליינס, דאָס אַנדערע אַבסעל גרע־סער; אין האַנד האַלט ער אַ מעשען טעצעל, אויף דעם טעצעל ליגט אַ פּלעדעל, אויפ'ן פּלעדעל איז אויסגעצויקעלט אַ פישעלע, דאָס פישעלע איז אָנגעפילט מיט האָניגפּאַרפעל, און ביי דער זייט ליגען עטליכע זילבערנע מטבעות און אַ פּאָר קערבלעך פּאָפּיערענע. דאָס נעשוואָלענע בחור'ל נעהט־צו גלייך צו דער מאַמע און שיסט אוים אין אָטהעם, ווי אויסגעלערענט אויף אויסוועניג: „אַ גוט יום־טוב דער רב האָט אייך געשיקט שלח־מנות און דערלעבט איבער אַ יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער"... דאָס נעשוואָלענע בחור'ל נעמט אָפּ זיין רח"ש און גענט אַוועק אָהן אַ זייט־געוונד, ווארום די ווינשעוואָניע האָט ער על־פּי טעות אויס־געחאָפט פריהער. און עס קומען אָן אַלע מאָל נייע פּארשוינען מיט נייע שלח־מנות'ען: פונ'ם דיין, פונ'ם חזן, פון די שוחטים, פונ'ם סופר, פונ'ם תלמוד־תורה־מלמד, פונ'ם בעל־תוקע, פונ'ם בעל־מגיה, פונ'ם מנקר, פונ'ם וואסער־פיהרער, פונ'ם בעדער (אויך כלי־קודש!). און נאָך די דאָזיגע אַלע קומט צו גענהן וועלוועל דער

שמש אליין, נעבאך א קראנקער, א הייזעריגער, א יאדעשליווער; ער בלייבט שטעהן א ווייל ביי דער טהיר, חאפט זיך ביי׳ם האר־צען און פערהוסט זיך.

— וואס וועט איהר עפּיס זאגען גוטס? — פרעגט איהם די מאמע, שוין רעכט מיעד פון דער ארבייט.

— מע האט אייך געשיקט שלח־מנות. — מאכט וועלווע אן בעווייזט א לעקאכל אין האנד. — דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער...

— פון וועמען איז? — פרעגט איהם וויעדער די מאמע.

— פון מיר טאקי אליין, דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער... — מאכט וועלווע און פערהוסט זיך. — האט קיין פּראיבעל ניט, וואס אליין... נישטא מיט וועמען צו שיקען... נעווען איין מיידעל, איז זי, ניט דא נעדאכט... איהר נעדענקט מיין פראדלען, עליה השלום?...

וועלווע דער שמש פערהוסט זיך אויף עטליכע מינוט, און די מאמע טהוט זיך א חאפ צו דער קעשעני, נעמט ארויס עטליכע מבעות מיט א מאל און רוקט איהם אריין אין האנד אריין און איז איהם מכבד מיט א שטיק טארט און מיט א פּאר פלעדלעך. וועלווע שטופט דעם טארט מיט די פלעדלעך אין בוזעם אריין, דאנקט און ווינשעווועט: „דערלעבט איבער א יאהר מיט אייער מאן און מיט אייערע קינדער", און פערהוסט זיך. איך טהו א קוק אויף דער מאמע און דערזעה אויף איהרע שענע אויגען העגען טרערען... „וואס זאל דאס בעדייטען?" — מראכט איך מיר... איך האב קיין צייט ניט ארומקוקען זיך — עס קומען אן נייע פּארשוי־נען, אלערליי מינים „מקבלים", שענע אידען מיט גרויע שאלען און מיט מאדנע היטלען, קיילעכינע, אונטען בריטלעך, אויבען שמאלבלעך, ווי לאקשענטעפלעך; פּארהאן צווישען זיי אזעלכע, וואס דינגען זיך, זאגען, אז זיי זענען נישט קיין פּראסטע ארעמע לייט, וואס געהען איבער די הייזער; דער איז דעם זיידענס איין אייניקעל,

דער איז א מאטענ׳ס א קינד... און פארהאן צווישען זיי אזעלכע, וואס נעמען צו וויפיעל מע גיט זיי. דאס זענען מאקי פשוט׳ע ארעמע לייט, וואס געהען נאך א נדבה לכבוד דעם היילינען יום־טוב:

היינט איז פורים,
מארגען איז אויס;
גיט מיר א גראשען,
טרייבט מיך ארויס...

און די מאמע האלט אין איין טיילען: א גראשען אויף צווייען, צוויי גראשענס אויף דרייען, און איטליכען בעזונדער א שטיקעל טארט, א פלעדעל, ארער א לעקאבעל — „לאז איין ארעמאן אויך וויסען פונ׳ם היילינען יום־טוב פורים"...

יא, דער מנהג פון „משלוח־מנות" איז זעהר א פיינער מנהג ביי אידען, און דער מנהג פון „מתנות לאביונים" איז נאך פיינער; נאר אונזערע היינטיגע קינדער, אונזערע היינטיגע „אריסטאקראטען" מיט אונזערע היינטיגע „מאראמען" פון דער גרויסער שטאדט יעהופעץ און פון אלע אנדערע גרויסע שטעדט וויסען נישט פונ׳ם דאזיגען מנהג. זיי וויסען פון אנדערע מנהגים: פון „אימענעם" און פון „יאלקעם", פון טענץ און פון „גוליאניעם", פון בויגען זיך און דרעהען זיך, נאר נישט פון „שלח־מנות" און נישט פון „מתנות לאביונים". עס איז, פערשטעהט איהר מיך, אין אנדער וועלט נעווארען, דאס היינט, די וועלט איז אפילו די אייגענע וועלט, וואס פריהער, נאר די מענשען זענען נישט די, וואס אמאל. דאס היינט, די מענשען זענען אפילו די אייגענע, וואס פריהער, נאר די נעמען זייערע האבען זיי איבערגעאנדערשט, צום בוישפיעל: אמאל איז המן געווען א רשע, דלפון איין ארעמאן און ויזתא א שוטה; היינט היינט המן „אנטיסעמיט" און איז פול די גאנצע וועלט, „מהודו ועד כוש"; דלפון איז א גביר אין יעהופעץ, דרעהט נעשעפטען און חתם׳עט וועכסלען; און ויזתא איז א חכם, שרייבט

גאנצע „מאמרים" אין די בלעטער, גיט עצות... אמאל האט מרדכי געהייסען „מאנדריש" און האט געשפיעלט א ראלע פון שני למלך ביי׳ם קעניג אחשורוש; און היינט האט ער יתרו׳ס נעמען: ער רופט זיך מארק און מארקום און מאקם און מאקסים און מאטוויי, און מיטראפאן סעמיאנאוויטש און פאנטעלעמאן אנדרעיעוויטש — און מע הערט איהם ווי המן דעם גרייגער... אמאל, אז איינער האט זיך געשטעלט, דאס הייסט, ער האט נישט געוואלט צאהלען, האט מען דאס גערופען פשוט מיט׳ן נאמען אנזעץ; היינט רופט מען דאס ליקווידאציאן; גנבה איז קאמיסיאן, הלואה — דיסקאנט, א לאך — דעפיציט, איין אסיפה איז א סאבראניע, גבאים זענען משלענעס, דרשות — רעפעראטען, אויף א שלאק זאגט מען קאפריז, אויף משוגע — נערוועז, צדקה איז פילאנטראפיע, א שדוך — פארטי, א מיאוסקייט — סימפאטיע, א משרת — קאממי... און נאך און נאך א סך אזעלכע נייע נעמען האבען זיך בעזעצט אין אונזער נייעם ווערטערבוך — — — נאר אלסדינג אויף דער וועלט מוז דאך האבען א סוף, און א פעליעטאן אודאי.

דערלעבט איבער א יאהר מיט וועמען אייך איז ליעב!

ארבע כוסות

נעשריבען אין יאהר 1900

ארבע כוסות

— ברוך הבא א איד, א גאסט, זיצט, זעצט זיך, פאר וואס זיצט איהר ניט?

מיט אזא מין ברייטען ברוך־הבא בעגעגענט אונז, דאס הייסט מיך מיט'ן מאטען, א טאג פאר ערב־פסח, רב יודעל ווייגשענקער, א בעסעראביער געפאקט אידעל, מיט רויטע בעקלעך, מיט א ביי־כעל און מיט א קארק, וואס נעמט זיך ניט פון אייגענע און ניט פון פרעמדע צרות, נאר פשוט פון א מאמעליגע מיט א ראסעל־פליישעל, פערזופט מיט א גלעזעל וויין... פון מיין מאטען האלט יודעל אייז עולם ומלואו נאר פאר אין זאך — דערפאר וואס דער מאטע איז א מבין אויף א גלעזעל וויין. נאר צוריק שמועסענדיג, וועלכער איד איז ניט קיין מבין אויף א גלעזעל וויין? וויין — דאס איז דאך איינע פון די דריי זאכען, וואס מיר זענען אין דעם די גרעסטע ספעציאליסטען אין דער וועלט: דאס ערשטע איז נגינה, דאס הייסט נעזאנג, דאס צווייטע איז א גלעזעל וויין און דאס דריטע איז בריליאנטען. אמאל, אז איך הויב מיך אן בע־רעכענען, פרעג איך זיך אליין א קשיא: מילא, אויף די ערשטע צוויי זאכען, נגינה און א גלעזעל וויין, איז קיין חידוש ניט, וואס־רום וועלכער איד האט פיינט הערען זינגען? וועלכער איד האט ניט געהערט קיין רעכטע בעריהמטע חזנים, וואס לאזען זיך הערען אויף דער וועלט, למשל: ירוחם, פיצי, בעני, בצלאל, ניסי בעל־

זער, ברוך קארלינער, בלומענטאל, באכמאן, פיני מינקאווסקי וכדומה נאך אזעלכע וועלט־חזנים? און טאמער האָט ער ניט געהערט, האָבען אנדערע געהערט. וואָס מאכט דאָס אוים? — מיר פערשטעהען נגינה מיט'ן שכל... נו, און פון ווין שמועסט מען ניט; ווין טרינקט דאָך יעדער איד, אפילו דער ארעמסטער, אלע יאָהר, פסח צום סדר; ניטאָ קיין ווין, טרינקט ער ראָזינקעם, טרינקט ער מעד, טרינקט ער בארשט, עפּיס מוז ער דאָך טרינקען צו די „ארבע כוסות", ס'איז דאָך פסח!... וואָס דאַרפט איהר מעהר, נעמט דעם בעסטען שאמפאניער ווין, אדער גאָר „נסך", וואָס מיר טאָרען איהם ניט טרינקען און ווייסען ניט אפילו, וואָס פאר א טעם ער האָט, וועלען מיר אייך אויך זאָגען אויף איהם, אויב איהר ווילט, אונזער מבינות על פי סברא... אדער נעמט דעם ארץ־ישראל־ווין און רעדט מיט א אידען, וועט ער זיך גאָר ניט שעמען און וועט אייך זאָגען גאנץ אפענטליך: „הא, וואָס, ארץ־ישראל־ווין? „כרמל"? איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, איך אליין האָב נאָך דעם כרמל־ווין ניט געטרונקען, וויייסט איהר פאר וואָס? וויייל איך האָב מיר אלע יאָהר אויף ארבע כוסות טיין ווין; איך נעם מיר איין אמת'ען בענדערער ווימאָראָזיג און מיש איהם צענויף מיט א ביסעל „מתוק", בעקומט ער טעם גן־ערן, עם מעג איהם טרינקען דער מלכות... נאָר וועדליג איך האָב געהאָרכט פון מבינים, וואָס האָבען יא פאָרזוכט פונ'ם „כרמל", פאָרשטעהט איך על־פי שכל, אז דער „כרמל" באדארף זיין ניט קיין שלעכט גלעזעל ווין!"... הכלל, מיר פערשטעהען זיך אויף ווין ניט ווינציגער ווי אויף נגינה... נאָר די דריטע זאָך, בריליאנטען — דאָס איז מיר תמיד געווען א חידוש, און איך פערשטעה ניט ער היום הזה: פון וואָנען האָט זיך געקומען ביי אונז דאָס מבינות אויף בריליאנטען? וואו האָבען זיך דאָס אידען אזוי אָנגעקוקט מיט בריליאנטען? איך וועל אייביג ניט פערגעסען די אוהערינגלעך, וואָס זענען אונז געבליבען בירושה פון דער עלטער־באָבע, זאָל האָ־

בען א ליכטיגען נן־ערן. תחילת, אז די באבע עליה השלום איז נע־שטאַרבען, האָט מען איהרע אויהערינגלעך געשאצט ביי אונז אין כתריעלעווקע מי יודע וויפיעל; מבינים האבען זיך זאָט ניט נע־קאָנט אנשפּיעגלען אין זייער לויטערקייט, זייער וואסער מיט זייער שפּיעל. עס האָט זיך נעפּונען איינער א מבין, וואָס האָט גאָר נעזאָנט, אז עין לא ראתה, אז נאָך אזא פּאָר בריליאנטען נעפּינען זיך ניט אין ערניץ, סיידען אפשר ביי דער ענגלישער מלכה. דע־רויף האָט זיך אפילו נעפּונען נאָך איינער, וואָס האָט איהם אויס־נעלאכט, נעזאָגט, אז ביי דער ענגלישער מלכה איז פּאַרהאַן, מאַהלט אייך, א ביסעל נרעסערע בריליאנטען; האָט איהם יענער אבער צוריק זעהר נלייך נעענטפערט: „בריליאנטען איז ניט ניט קיין קויל־עטשען, וואָס שאצען זיך נאכ'ן נרוים; דער נאנצער אנטיק פון א בריליאנט איז דאָס וואסער, די לויטערקייט און די שפּיעל זיינע, וואָס ער שפּיעלט"... העט שפּעטער, אין א צייט ארום, אז מיר האבען נעטראַנען די דאזיגע זעלטענע אויהערינגלעך פערזעצען אָדער פערקויפען, האבען די בריליאנטען מיט א מאָל פערליורען אינגאנצען זייער ווערטה. וואו איז אהינגעקומען זייער וואסער, זייער לויטערקייט מיט זייער שפּיעל? די אייגענע מבינים טאקי האבען נעזאָנט: „וויים איך וואָס, א פּאָר צוויעקעם!"... נאָר אזוי ווי מיט ארבע כוסות נעהער זיך דאָס ווינציג־וואָס אָן, בכן קאהרען מיר זיך אום צוריק צו רב יודעל ווייטשענקער.

בעקומען פון איהם אזא בריטען ברוך־הבא, זאנט איהם דער טאטע, אז מיר האבען קיין צייט ניט, עס איז ערב פסח, און מיר בעטען איהם, ער זאָל זיך מטריח זיין מיט אונז אין קעלער אריין, אפּקלויבען וויין אויף ארבע כוסות.

— אָך, מיט'ן נרעסטען כבוד! — מאכט יודעל און נעמט מיט זיך א ליכט מיט א פסח'יג קדוש־נלעזעל, און מיר לאזען זיך אראפּ זאלבערדיט אין קעלער אריין.

— אשטייגער, וואָס פּאר א מין סאָרט נלעזעל ווייז וואלט

איהר א בעלן געווען טרינקען היינטיגען פסח? — טהוט יודעל א פרעג און קוקט אויף דער סטעלי.

— וואָס פאר א מין סאָרט גלעזעל ווייַן זאָל איך וועלען? — ענטפערט איהם צוריק דער טאָטע איבערגעפרעגט. — איך וואָלט א בעלן געווען, עס זאָל זיין, פארשטעהט איהר מיך, דאָס אמת'ע גלעזעל ווייַן, דאָס הייסט, עס זאָל זיין א גלעזעל ווייַן, וועדליג מיך בייַדע פארשטעהען — איהר פארשטעהט?

— איך פארשטעה, פאר וואָס זאָל איך ניט פארשטעהן? איהר ווילט א גלעזעל ווייַן, וואָס זאָל זיין „קפריסין"!

מיט די וועדטער געהט יודעל אַוועק אין א ווינקעלע, בויגט זיך אַן אין דער פינסטער און צאפט אַן א גלעזעל „קפריסין" און טראָגט דאָס צו דעם טאטען.

— שלעכטס זאָל איך האָבען, אויב עמיצער האָט נאָך אפילו פארזוכט ביי מיר פונ'ם דאָזיגען ווייַן; אָנו, נעמט איהם אָקאָרשט אויף די ליפען!

דער טאָטע טהוט א שאָקעל דאָס גלעזעל הין און צוריק עטליכע מאָל, טראָגט דאָס צו פריהער צו דער ליכט, נאָכדעם צום מויל, טהוט א מאָל מיט דער נאָז:

— ניין, רב יודעל, האָט קיין פאראיבעל ניט, ניט דאָס הייסט ביי מיר „קפריסין"!

— אהא, איך וויים שוין וואָס איהר מיינט! — מאכט יודעל און צאפט אַן א פריש גלעזעל קפריסין. — נו, וואָס וועט איהר עפּים זאָגען אויף ד ע ם גלעזעל ווייַן? קוקט אייך נאָר צו צו דער מראה זיינער: קרישטאָל!

דער טאָטע פערזוכט אביסעל „קרישטאָל" און זאָגט זיין מבינה:

— מהכתיתי, אוודאי איז דאָס א גלעזעל ווייַן. דער חסרון זיינער איז נאָר דאָס, וואָס ער איז, צווישען אונז רעדענדיג, א בי־

סעל דאָסיגע, דאָס הייסט, ער איז ביי אייך נע׳מלאכה׳ט, מחילה אונטערגע׳שמד׳ט. זייט זיך מודה...

— חס ושלום! — זאָגט יודעל און שוערט זיך, ער זאָל אזוי האָבען א כשר׳ען פסח, ווי דאָס איז איין אמת׳ער, א ריינער קאָ־ווישאנער וויין. חלילה ניט נעפראָווען, טאקי נעבאך א כשר קינד, אָט אזוי ווי די מאמע האָט איהם געהאט! ס׳איז נעבאך איין אמת׳ער, א ריינער „באָרדא".

— ע, רב יודעל! — מאכט צו איהם דער טאטע. — דאָס טויג דאָך ניט! מיר האָבען דאָך עפּיס געשמועסט, אז מיר באָדאַרפען איהר ווייזען א גלעזעל ווין, וואָס זאָל זיין ווין, היינט וואָס דער־צעהלט איהר מיר מעשיות בּאָרדא — שמאָרדא?

— איין אומגלויק מיט די מבינים! — זאָגט יודעל און גיסט אוים דאָס גלעזעל „באָרדא" און צאפט איהם אן איין אנדער גלע־זעל ווין, שוין פון צוויי פעקלעך מיט א מאָל, און טראָגט דאָס אונטער דעם טאטען שוין מיט איין אנדער מינע.

— ווייסט איהר וואָס? זאָגט שוין איהר אליין, אויב איהר זענט א מבין און פארשטעהט אויף ווין. איך וועל שוין שווייגען. איך בין ניטא, איין עק!

דער טאטע בעטראכט פריהער דאָס גלעזעל אויף דער ליכט, פאוואָלינקע טראָגט ער דאָס צו צו די ליפען, זופט אָפּ א ביסעל, און דאָס פנים ווערד ביי איהם איבערגעביטען, די אויגען פרעה־ליכער.

— יא, אָט דאָס איז ווין; דאָס קאָן מען אנרופען מיט׳ן נא־מען ווין. ווייסט איהר פאר וואָס? ווייל אין איהם געפינט איהר אלסדינג, וואָס א גלעזעל ווין באדארף האבען: אי א שטארקייט, אי א מתיקות, אי א זויערקייט. מיט איין וואָרט — ס׳איז ווין.

— איך זאָל אזוי האָבען הצלחה בכל אשר אפנה, — זאָגט יודעל און שפרינגט־צו צום טאטען — אז זינט איך בין א ווינשענקער, קאָב איך נאָך אזא גלעזעל ווין ניט געהאט. און טאָמער מיינט

איהר, איך האָב איהם א סך? לאָמיך אזוי האָבען א פרעהליכען יום־טוב, ווי...

— ששש, פאוואָלי נור! — שלאָגט איהם דער טאַטע איבער אין מיטען. — די מעשה דערפון איז אזוי: ווייז איז דאָס טאַקי, נאָר ניט אייי־אייי־אייי! גאָרניט, ס'איז ניט מעהר ווי א גלעזעל ווייז. איך האָב אייך, רב יודעל, געוואָלט בעטען אָט וואָס: איהר זאָלט זיך מטריח זיין מיר אָנצאָפען א גלעזעל ווייז פון יענעם... פון יענעם... איהר וועיסט שוין פון וואָסערען איך מיין... פונ'ם אמת'ען וויסקאָזיג, איהר געדענקט? אַיי, איז דאָס געווען א ווי־סקאָזיג!

יודעל טהוט זיך א פאַטש מיט בייידע הענד איבער דער קא־פאַטע און א שמייכעלע דערביי:

— א ריינער אומגליק מיט די מבינים! געגנוג זיי פארשטע־הען אויף וויין, האָבען זיי נאָך א זכרון אויך און געדענקען דעם טעם פון פאראיאָהרען, פון פאַר צוויי יאָהרען און אפילו פון פאַר דריי יאָהרען!

און יודעל טהוט א שפריץ מיט'ן גלעזעל ארויף און צאפט אָן נאָר א פריש גלעזעל ווייז, שוין ניט פון צוויי, נאָר פון איין פעסעל, טראָגט דאָס צו צום טאַטען שוין גאָר אָהן וועדטער, נאָר א סמאָרע מיט דער נאָז, ווי אייגער רעדט: „אָנו, וואָס וועט איהר עפּיס איצטער זאָגען?" דער טאַטע טהוט א זופ איין מאָל, נאָך א מאָל, און נאָך א מאָל, קוקט אלע מאָל אויפ'ן גלעזעל פון אונטען ארויף, פערבייסט די אונטערשטע ליפ, שאָקעלט מיט'ן קאָפ, רעדט צו זיך אליין און צעהלט די וועדטער:

— אוי! — איז דאָס! — א גלעזעל! — ווייז!!! הערט איהר, רב יודעל, אָט דאָס איז דער אמת'ער וויין, וואָס מע רופט איהם ווייז; אָט דעם וויין אז מע טרינקט, פיהלט מען, אז מע טרינקט ווייז; ס'איז, פארשטעהט איהר מיך, א פול מויל מיט ווייז! [illegible] איהם, זשהט איהר, מען מען שוין מאַכען בורא־פרי־הגפן, וואָ־

רום אט דאס איז — וויין!... זאגט־זשע מיר, רב יודעל סערדצע, מה יקר — וואס קאסט ער? פון וואנען שטאמט ער? ומה שמו — ווי איז דער אמת'ער נאמען זיינער?

— ע! — מאכט יודעל מיט א נעלעבטערעל. — איהר ווילט טאקי וויסען אלסדינג? מע מוז, מע מוז אייך זאגען דעם אמת, ס'איז עפיס א תירוץ? די מעשה דערפון איז אזוי: דער וויין אליין איז מיינער אין אייגענער וויימאראזיג א נומער דרייצעהן, היסען היסט ער שאטאלאפיט און קאסטען קאסט ער אזוי גרויס ווי זעכס קארבעז איין עמער, האט איהר א קיימא־לן פון פיער גילדען איין אקע. איך זאל אזוי האבען הצלחה בכל אשר אפנה, אז איך דערלעג צו איהם, אויב איך לייז איהם אפילו פינף גילדען די אקע. פארגעסט נישט, וויפיעל דא איז פארהאן פחת! א קליי־ניגקייט, וויימארזיג! פאלגט מיך און זאכט ניט קיין שהיות, היסט אייך אנצאפען א צווי פלאש פונ'ם דאזיגען וויימארזיג, און צווי פלאש פון בענדערער „מארגא", וואס איך האב אייך פריהער באוויזען, און נאך איין פלאש היסט אייך נעבען פאר די ווייבער פונ'ם אמת'ען „זמירער", וואס איהר נעמט ביי מיר אלע יאהר, וועט איהר וויסען, א איהר האט מיט גאטט הילף וויין אויף ארבע כוסות, און דערלעבט איבער 'א יאהר מיט אייער וויב און מיט אייערע קינדער, איהר זאלט זיין א גרויסער גביר און טרינקען אלע פסח נישט קיין ערגערען וויין... יענקעל! הער נאר, דו, וואו ביזט דו ערנייך, אין אלדי שווארצע יאהר?!

אויף דעם דאזיגען אויסרוף בעווייזט זיך, איך וויים נישט פון וואנען, עפיס א מאדנער נפש, א נעזונטער, א שווארצער בחור אין א וואטאוועל, שטארק פערסמאלצעווענטער קאפאטע, אונטער־נעבונדען מיט א שטריקעל, מיט א פאר גרויסע, מורא'דיג־גרויסע שטיוועל; דאס פנים איז ביי איהם ווי פערואומערט, פערשלאפען, קוקט ניט אין די אויגען, רעדט הייזעריג, ווי פונ'ם שלאף:

— הא? וואס? מיך רופט איהר?

— וואו ביזט דו נעווען און וואָס האָסט דו געטהאָן?

— וועד? איך? גאָרנישט. בין געווען ביי די ראָזינקעס, געמאכט „מאלאגא".

— הער נאָר דו, יענקוי, וואָס איך זאג דיר: נעם שוועג דורך עטליכע פלעשער און צאָפּ זיי אין צוויי ווימאראזיג שאטאלאָפּיט פונ׳ם פעסל נומער 13 און צוויי מארגאָ פונ׳ם זיסליכען נומער 8, און איין פלאש וועסט דו זיי אנצאפען פונ׳ם זמירער נומער 1! שטעה, האָב צייט. וואָס האָפּט דיך אַוועק דער רוח?... געדענק־זשע, יענקוי, ווימאראזיג שאטאלאָפּיט נומער 8, מארגאָ נומער 13, מיין איך מארגאָ נומער 13, טפו, שאטאלאָפּיט נומער 13, מארגאָ נומער 8 און זמירער נומער 1 פונ׳ם בעסערען. גיך, ריהר זיך, ווי א בלייען פייגעלע!

יענקל געהט אַוועק א שלעפּעריגער צאפען וויין ערגיץ ווייט, באברעט זיך דארטען אין דער פינסטער און קומט צו געהען אין עטליכע מינוט ארום מיט די אָנגענאָסענע פלעשער, שלעפּט אויפּציווייז פון קעשענע פּראָבקעס, קייט זיי געשמאָק מיט זיינע גרויסע געזונטע צייהן אַזוי לאנג, ביז זיי מוזען אריין, און יודל ווינשענקער האלט דערווייל מיט׳ן טאטען א שמועס אלץ וועגען וויין.

— זאָגט נאָר, רב יודל סערדצע, ווי אזוי איז ביי אייך ארוים היינטיגם יאָהר דער ראָזינקעס־וויין?

— די צמוקים? איין חריפות אין דער וועלט! — זאָגט יודל. — בעסער פונ׳ם בעסטען אונגערשען וויין! א כפרה טאָקיי, א כפרה שאמפאניער, א כפרה זייער פּאָרטוויין, זייער פראנצווויין מיט אלע זייערע וויינען!

— פּאראיאהרען — זאָגט דער טאטע — איז אייער ראָזינקעס־וויין געווען, איהר זאלט מיר מוחל זיין, נישט אין בעסטען.

— דהיינו מיט וואָס? — מאָכט יודל ווי דערשראָקען.

— דהיינו, — זאגט דער טאטע געלאסען — מע האָט איהם ניט געקאָנט נעמען אין מויל ארײן. ס׳איז געווען, מחילה, באָרשט, ניט קיין ווײן.

— וואָס רעדט איהר? איך זאָל אזוי האָבען אלדאָס גוטס, ווי דער עולם האָט געלעקט פון איהם די פינגער. מע האָט זיך גאָר ניט געקאָנט אָפּלויבען פון איהם. סע איז ניט געבליבען פון איהם אויף די אנדערע טעג פסח, איהר זאָלט זאָגען, א לעק.

— און איך זאָג אײך, — מאכט דער טאטע גאנץ געלאסען — אז ער איז געווען, איהר זאָלט מיר מוחל זיין, א בייזער חלשות! פון אויבען האָט ער געהאט א שימעל, א טעם האָט ער געהאט פון געקאָכטע בארלעך און האָט זיך נאָכגענעבען מיט עפּיס א מין נערוך, פון... פון... אוגערקעס.

— ניט אנדערש, — זאָגט יודעל און צענעמט די הענד — אז איהר האָט איהם געהאלטען ערגיץ אין דער ווארעם, אדער די פלעש־לעך זענען ניט געווען גוט פארפראָבקעווען.

— ניין! איהר האָט א טעות, רב יודעל; די פלעשלעך זענען דוקא געווען פארפראָבקעווען, ווי אלע מאל, און געהאלטען האָב איך איהם דוקא אין א קיהל ארט, ווי אלע מאל, נאָר מיט איהם האָט זיך, אפנים, איין אנדער מעשה געטראָפען: די ראָוינקעס האָבען ביי אייך אין קעלער, אפנים, ניט רעכט אויסגעשפּיעלט, האָבען זיי זיך צעשפּיעלט ביי מיר אין די פלעשלעך, האָט דער ווײן געהאפט א פאסקודנע זויערקייט און איז געווארען הויוועניג. דאָס קינד נעבאָך (דער טאטע בעווייזט אויף מיר) האָט געהאט צו טהון מיט׳ן מאָגען, ניט היינט געדאכט, פון נאכ׳ן ערשטען סדר כמעט ביז שבועות — דערפאר האָב איך היינטיגם יאָהר מורא זיך צו־ריהרען צו אייערע „צמוקים".

מערקווירדיג! איך אלײן האָב גאָר פארגעסען די גאנצע מעשה. נאָר אז דער טאטע האָט זי פלוצים אויפגעמישט, האָב איך מיך דערמאנט, ווי אזוי איך האָב מיך פאראיאָהרען צוגעהאפט צו די

ארבע כוסות, אויסגעזוינען זיי ביז'ן דנא, און אז איך בין אויפגע־שטאנען פונ'ם סדר, האָט זיך מיר געדרעהט די סטעלי, און דער טיש מיט די כוסות מיט אלעם מיט אַנאַנדער האָבען געהאַפּט א טענצעל, קוים וואָס איך האָב מיך געהאלטען אויף די פיס. און נאָכדעם — נאָכדעם געדענק איך ווי דורכ'ן שלאָף: א בעטעל... איך ליג... די מאמע האלט מיך ביים שטערן און שעלט עמיצען, איך וויים ניט וועמען: „ניט געדאכט זאל ער ווערען מיט זיינע רַאזינקעם און מיט זיין ווין! סם המות! אַוועקגע'סמ'ט דאָס קינד!"...

— האָט א גוטען יום־טוב! — געזעגענען מיר זיך אָפּ מיט יורעל ווייַנשענקער, ווינשעווען זיך איינס דאָס אנדערע עטליכע מאל „א כשר'ען פסח", און מיר גיהען אהיים מיט'ן ווין אויף ארבע כוסות לעבעדיג, פרעהליך. דער טאטע איז פרעהליך, וואָס ער האָט בעצייטענס איינגעהאנדעלט ווין אויף ארבע כוסות — פער־שפּאָרען מאָרגען שטופען זיך צווישען גאנצען עולם אין דער הושטשע; און איך בין גלאָט פרעהליך, וואָרום ווער איז צו מיר גלייך? אָט־אָט, נאָך איין טאָג, קומט דער „ליעבער פעטער פסח", אין חדר דארף מען שוין ניט געהן, אין דער היים וואַרטען שוין אויף מיר די נייע מלבושים'לעך, מיט די נייע סקריפּענדיגע שטי־וועלעך, מיט דעם נייעם גלאַנצעדיגען קאשקעטעל. געקומען אהיים מיט די ארבע כוסות, זוכט אָפּ דער טאטע א קיהל אָרט, א פסח'יגס, א כשר'ס, אויף אַוועקצושטעלען דעם ווין. ער פּאָרעט זיך און צי־טערט איבער איהם, ווי עפּים איבער א מייער, ר־יטעריג קינד. ער זאָגט אונז אָן אלעמען, מיר זאלען, חס ושלום, ני־ט צוריהרען זיך צום ווין מיט אונזערע חמצ'דיגע הענד; מיר זאלען אפילו גאָר ניט קוקען אין יענעם ווינקעל אריין! שפּעטער, נאָכ'ן „בודק חמץ" זיין, לענגן מיר זיך שלאָפען (די לעצטע חמצ'דיגע נאכט!), און עם פלאַנטעט זיך מיר א גאנצע נאכט משונה־מאדנע נארישע חלומות. עס חלומ'ט זיך מיר, אז יודעל ווייַנשענקער טראָגט אויף זיך מיינע

נייע מלבושים׳לעך מיט מיין קאשקעטעל. „ס׳איז מיין קאשקע־
טעל!" — שריי איך צו איהם. — „מע האָט דאָס מיר ערשט נעכ־
טען נעקויפט אויף פסח!"... און דער געזונטער בחור זיינער האָט
זיך צוגעהאָפט צו אונזערע ארבע כוסות, שטעהט אויסגעבויגען
צוריק מיט איין איבערגעקערטע פלאָש וויין איבער׳ן מויל ארויין;
דער וויין — בול־בול־בול, און ער זשליאָקעט... „פארפאלען די ארבע
כוסות! חמצ׳דיג געמאכט, חמצ׳דיג!"... שריי איך און חאָפ מיך
אויף א פערצאפפלטער פונ׳ם שלאָף, און איך דאנק גאָט וואָס ס׳איז
נאָר א חלום...

* * *

קוים דערלעבט די מינוט, די רגע — אָט־אָט, נאָך צוויי שעה,
נאָך דריי שעה איז שוין פסח; אומעטום איז ריין, אומעטום
פסח׳יג.

דער אוויוון איז אויסגעגליהט. דער טיש איז איבערגעדעקט.
די מצות טרישטשען. עס לאָזט זיך הערען א געשמאקער ריח פון
נענזענשמאלץ, עס שמעקט מיט לאָטקעס, מיט פסח׳יגע לאָטקעס.
די „ארבע כוסות" שטעהען שוין אָפגעדעקט פראָנק און פריי, מע
מעג שוין קוקען אויף זיי... דער טאָטע איז נאָך א ביסעל פערנו־
מען, ער מאכט חרוסת. נאָר איך... איך בין שוין פארטיג! ווי
איין אמת׳ער פרינץ, ווי א „בן־מלך", האָב איך מיך אָנגעטהאָן פון
קאָפ ביז פים אין נאָלע נייעס, נאָלע טשאקענדיגס, קנאקענדיגס,
סקריפענדיגס. איך וויים נים, וואָס איך זאָל טהון: זיצען — איין
עבירה, דאָס קאָפאָטקעלע וועדר צעקנייטשט; גיהן — דער גלאָנץ
פון די פאָרעשוועס וועדר אָפגעריבען; שטעהן — וועט מען ניט
הערען, ווי די שטיוועל סקריפען... איך שוועב, איך האָלט מיך פון
אויבען, אין דער לופטען. איין חסרון נאָר, וואָס איבער דער בלאָטע,
איבער דער געוויסער כתריליעווקער זומפיגער בלאָטע, קאָן מען מיט
די נייע שטיוועלעך אין שוהל ארויין ניט אריבערגעהן בשום אופן.
מע מוז אָנטהון די אלטע, די חמצ׳דיגע שטיוועלער.

פערשטעהרט!... אין שוהל איז ריין, אין שוהל איז ליכטיג, אין שוהל איז יום־טוב'דיג, אין שוהל איז פרעהליך; אלע הענגלייכטער מיט אלע העסעם זענען אויסגעריבען, גלאנצען, און די ליכט ברענען. אידען אלע אויסגעצווּאגען, אנגעטהאן יום־טוב־דיג, דאוונען געשמאק, און מיר, חדר־יונגלעך, קונדסים, בעטראכטען איינם דאם אנדערע, וועמעם קאפאטקעלע איז לענגער און וועמעם — קירצער, וועמעם קאשקעטעל איז שענער און גלאנצט מעהרער. איין חסרון נאר, די נייע שטיוועלעך זענען געבליבען אין דער היים — פערשטעהרט! און וועך איז שולדיג? די בלאטע, אונזער כתרי־לעווקער בלאטע... נאר נארנים, אלסדינג איז איין איבערגעקומענע זאך. איבערגעקומען די בלאטע און געקומען אהיים, טהו איך אן צוריק די נייע גלאנצענדינע סקריפענדיגע שטיוועלעך, וואהרום די בלאטע איז ביי אונז נאר אין דרויסען. אינוועניג, אין דער היים, אין שטוב, איז ביי אונז ריין און שען און ציכטיג, מחיה־נפשות! עם שעמערירט, עם זינגט פון ריינקייט. דער וויין מיט די ארבע כוסות שטעהען שוין אויפ'ן טיש. עס גלאנצט, עס שעמערירט, עם פינקעלט אין די אויגען. די מצות מיט דער קערה מיט'ן גאנצען „סדר" זענען גרייט. דער טאטע, דער „מלך", אין א ווייסען קי־טעל — אויבענאן אויף דער היסב־בעט; ביי דער רעכטער האנד — די מאמע, די „מלכה", אנגעטהאן אין זיידענעם, און איך, זייער „פרינץ", ביי דער זייט, שטעה אויף און פרעג דעם טאטען אויף אויסוועניג די „פיער קשיות" און לאז אוים גייציג, מיט'ן קנאק און מיט א ניגון פון דער גמרא: „האב איך דיך, טאטע, געפרעגט אלע פיער קשיות; היינט ענטפער מיר א תירוץ, און טאמער וועסט דו מיר ניט ענטפערען קיין תירוץ, וועל איך זיך אליין ענטפערען א תירוץ: עבדים היינו לפרעה במצרים!"... הויבען מיר אן צו זינגען אויף א קול, שרייען איבער איינם דאם אנדערע, און איך פערלויף אלע מאל אויף צופריהער, ווי א לאשעקעל, צו בעווייזען דעם טאטען, אז איך האב גוט אויסגעלערנט די הגדה, ווי א וואסער:

„עברים היינו לפרעה במצרים — קנעכט זענען מיר געוועזן צו פּרעה'ן אין מצרים, האָט אונז גאָט אַרויסגעצויגען פון דאָרטען מיט גרויס וואונדער..." און מיר דערצעהלען איינער דעם אַנדערען שענע מעשיות: די מעשה פון רבי אליעזר מיט רבי יהושע מיט רבי אלעזר בן עזריה מיט רבי עקיבא מיט רבי טרפון, וואָס זענען געזעסען אַ גאַנצע נאַכט און האָבען דערצעהלט פון יציאת מצרים... און מיר רעכענען אויס די פיער זיהן פון דער הגדה: אחד חכם — איינער אַ קלוגער, ואחד רשע — איינער אַ שלעכטער, ואחד תם — איינער אַ נאַר, ואחד שאינו יודע לשאול, דאָס הייסט — מחילה נאַר אַ בהמה, וואָרום יענע דריי פרעגען חאָטש איטליכער איין אַנדער קשיה, און דער זיצט, ווי אַ לעהמענער גולם, משטיינס נעזאָגט, נאַר ניט זיין עסק, וואָס מע האָט אונז אמאל געמוטשעט אין מצרים, פערביטערט אונזער לעבען; מיר האָבען געקנעטען לעהם, געמאַכט ציגעל, נעבויט פיתום מיט רעמסס, און פרעה האָט אַרויסגענעבען אויף אונז אלע מאל נייע גזירות... ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא — וען גאָט ברוך הוא זאל אונז ניט געווען בעציטענס ארויסציהען פון מצרים, וואלטען מיר פערבליבען אייביגע קנעכט, אייביגע שקלאַווען — מיר און אונזערע קינדער און אונזערע קינדס־קינדער; דערפאַר איז אַ מצוה, מע זאל אלע יאָהר אָפּרעכטען דעם סדר און דערצעהלען אונזערע קינדער די גרויסע וואונדער פון יציאת מצרים.

פאַרהאַן אַ סך ביי אונז היינט אזעלכע „שאינו יודע לשאול" צווישען אונזערע היינטיגע קינדער, וואָס זיצען ביי'ם סדר ווי די לעהמענע גולמ'ס, זעהען ווי דער טאַטע „מאַכט זיך נאַריש", עסט חריין טרוקענעם מיט חרוסת, וואָס האָט נישט קיין שום טעם, און זאָגט עפּיס פון אַ סדור אונטער דער נאָז, שעמט זיך פאַר דער „באַנע"... נאָר וואָס זענען שולדיג נעבאַך אזעלכע קינדער, „שאינו יודע לשאול", אַז מע האָט מיט זיי פאַרט ניט געלערענט אין גימנאַזיע די אידישע היסטאָריע? די „באַנע" האָט זיי ניט דערצעהלט די שענע מעשה פון יציאת מצרים, קיינער האָט זיי ניט אויפגעקלערט,

וואָס בעריטען די דאָזיגע „טרוקענע" מצות, דער דאָזיגער „ביטע־רער" חריין מיט'ן חרוסת און די אַלע איבעריגע אידישע מנהגים און פּסח'יגע מאכלים... די פּסח'יגע מאכלים? — מהכתיתי, ווער זאָגט זיך אָפּ פון קניידלעך, לאָטקעס, טייגעבצעלן און פּאַלירטשי־קעס? א פּסח'יגער בּאָרשט א גוטער מיט מצה, אַדער מצה, צו־געפּרישט מיט אייער, איז אויך ניט שלעכט. „פּסח — זאָגען היינ־טיגע קינדער — סלאַווני פּראָזדניק, בודיעם קושאָט חרעמזלעך אי פּיט סלאַדקאָיע ווינאָ"... * נאָר קיינער פון זיי ווייסט ניט די טייטש פון די ווערטער „עבדים היינו — קנעכט זענען מיר געווע־זען און קנעכט זענען מיר געבליבען"... קיינער פון זיי ווייסט ניט דעם טעם פון די ווערטער „זמן חרותנו — די צייט פון אונזער בע־פּרייט ווערען!"... נאָר איך קאָהר מיך אום צוריק צו דער הגדה, ווי אזוי איך מיט'ן טאַטען דערצאָהלען א מעשה פון אונזער עלטער־עלטער־זיידען תרח, און פון אברהם אָבינו, און פון יצחק מיט זיי־נע צוויי זיהן יעקב און עשו, און פּערבייגאָהענדיג דערמאָנען מיר אונזער פּעטער לבן־הארמי, וואָס איז געווען טוויזענדער מאָל ערגער פון פּרעה'ן, וואָרום פּרעה האָט אַרויסגענעבען א גזירה נאָר אויף די זכרים אַליין, און לבן האָט געוואָלט אומברענגען דאָס אידישקייט אינגאַנצען, עוקר מן השורש זיין... און נאָכדעם קומען מיר צו דער געשיכטע, ווי אזוי פּרעה האָט זיך מיט אונז געריבענט, זיך נעבּא־דען אין בלוט פון אידישע קינדער... „ונצעק" — האָבען מיר גע־מאַכט א ויצעקו, געשריגען צום רבונו של עולם (דאָ הויבען מיר אָן צו שרייען אויף א קול), ער זאָל זיך אַנגענעמען אונזער קריוודע. און גאָט האָט צוגעהערט אונזער געבעט; ער האָט געשיקט משה מיט אהרנ'ען צו פּרעה'ן, ער זאָל אַרויסלאָזען די אידען פון מצרים. האָט דאָך מסתמא פּרעה ניט געוואָלט הערען, האָט איהם גאָט גע־

---

* פּסח איז א גוטער יום־טוב, מיר וועלען עסען חרעמזלעך און מרינקען זיסען ווין.

שטראָפט מיט צעהן מכות: „דם... צפרדע..." ביי יעדער מכה שטעלען מיר זיך אָפּ און ניסען אָפּ צו ביסלעך ווייַן פון אונזערע כוסות. נאָכדעם ניסען מיר אָן צוריק די כוסות פול און זאָגען ווייטער. מיר ציהען אונטער א רעכענונג אינאיינעם מיט רב יוסי הגלילי פון די אלע מכות, וואָס פרעה איז מיט זיי געשלאָגען געוואָרען; עס קומט אויס א סך מעהר פון צעהן מכות: „אין מצרים, קומט אויס נאָך רבי עקיבא'ס חשבון, האָט פרעה געהאַפט פופציג מכות, און אויפ'ן ים צוויי־הונדערט־און־פופציג מכות, האָבען מיר, הייסט דאָס, א קיימא־לן פון דריי הונדערט מכות"... א מצוה אויף איהם, טראָכט איך מיר, לאָז ער וויסען, אז מיט א אידען טאָר מען זיך ניט אָנהויבען, וואָרום ביי אידען קאָן וועלען פון איין מכה א סך מכות!... שפּעטער, אז מיר זאָגען אָפּ דעם „לפיכך" און עס קומט צו „הלל", פערשטעלט זיך דער טאָטע פאָר א חזן און איך פאָר א זינגערעל; ער פערקאַטשעט זיך אויפ'ן חזנ'ישען שטייגער, און איך העלף איהם אונטער וויי א משורר'ל, און די מאָמע קוועלט פון אונז בייידען, ביז עס קומט צום „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעבריית צו מקיים זיין די מצוה פונ'ם צווייטען כוס פון די ארבע כוסות", צעשאָקעל איך מיך, ווי איין אלטער, מאָך די ברכה און קעהר איבער דאָס גלעזעל מיט'ן דנאָ ארויף און זאָג אויס ביז'ן לעצטען טראָפען. די מאָמע קוקט און מאַכט צו מיר מיט'ן פינגער, ווי אייגער רערט: „געדענק, דו קונדס, זאָלסט ניט האָבען הלילה דעם אייגענעם פסק, וואָס פאַראיאָהרען"... איך הער דאָס אָבער, ווי דעם פאַראיאָהריגען שניי. פאַראיאָהרען איז געוואָרען עפּיש אַנדערש, און היינט איז עפּיס אַנדערש! — שפּעטער, נאָך דער בריית ווערשערע, נאָכ'ן „אפיקומן", נאָכ'ן בענטשען, צעשאָקעל איך מיך ווידער א מאל און זאָג: „הריני מוכן ומזומן — איך בין אָנגעבריית מקיים זיין די מצוה פונ'ם דריטען כוס פון די ארבע כוסות", און קעהר איבער דאָס גלעזעל ווידער מיט'ן דנאָ ארויף, און איך פיהל, ווי עס

דרעהט זיך מיר דאָס קעפּעל. פון דעסטוועגען בין איך נאָך ביי אַלע געדאַנקען. איך גיס אָן דעם פיערטען כוס פון די ארבע כוסות, און זאָג מיט'ן טאַטען דעם „שפוך חמתך" שטעהענדיג און האַפּ א קוק אויף דער טהיר, טאָמער וועל איך דערזעהן, ווי עס קומט אַריין אליהו הנביא און טרינקט אָפּ פון „אליהו הנביא'ס כוס"... נאָכדעם זעצען מיר זיך וויעדער אַנידער און מיר זאָגען די אַלע איבערינע שטיק פון דער הגדה, א גאַנצען סטעפּ: „הודו", און „נשמת", און „ויהי בחצי הלילה"; איך העלף דעם טאַטען זינגען דעם „לך ולך, לך כי לך, לך אף לך, כי לו נאה, כי לו יאה" — און לאָז אויס אויף אַקול:

— לשנה הבאה בירושלים!

דאָ דערפיהל איך, אז אין קאָפּ איז מיר עפּעס ווערעמלעך, די בעקלעך פלאַמען מיר, פאַר די אויגען שטעהט מיר עפּעס ווי א רויך, אויפ'ן הארצען איז מיר שטאַרק אויפגעלענט, לוסטינ־פרעהלעך, עס טראָגט מיך אין דער לופטען: ס'איז מיר גוט — און געגנג. איך זאָל זיך ניט שעמען, וואָלט איך נאָר געגאַנגען טאַנצען... די מאַמע קוקט אויף מיר און לאַכט, זי ווערד צעגאַנגען פאַר געלעכטער. טאַ־מער ווייסט איהר, וואָס איז דער געלעכטער? איך פערשטעה ניט, וואָס זי לאַכט... איך ווייס ניט, איך געדענק ניט בשום אופן, צי איך האָב געטרונקען דעם „כוס רביעי", — דאָס פיערטע נלעזעל פון די „ארבע כוסות" — צי ניין?... איך קאָן מיך בשום אופן ניט דערמאַנען, צי איך האָב געהאַלפען דעם טאַטען זינגען „חד גדיא", צי איך בין שוין דעמאָלט געשלאָפען מיט דעם זיסען גליק־לעכען קינדערשען שלאָף? איין זאַך געדענק איך נאָר, אז מיר איז דעמאָלט נעווען גוט, איך בין דעמאָלט נעווען איינער א גליקלעכער, און נאָט ווייסט, נאָט ווייסט, אויב אונזערע היינטיגע קינדער קאָנען זיך נאָר פיהלען אזוי באמת יום־טוב'דיג אום יום־טוב, פסח'יג אום פסח. אונזערע היינטיגע קינדער האָבען ניט קיין „קאָפאָמקעלעך" מיט קיין „קאָשקעטלעך"; זיי טראָגען שוין מונדירלעך" און האָבען

שוין „קנעפלעך", נאר זיי ווייסען ניט דעם אמת'ען טעם מיט'ן אמת'ען פערגעניגען פון „ארבע כוסות". דערפאר ווייסען זיי אבער דעם אמת'ען טעם מיט'ן אמת'ען פערגעניגען פון „פראצענטען" אין די נימנאזיעס... זיי ווייסען ניט די טייטש פון די ווערטער „חד גדיא" — א קליין ציעגעלע... דערפאר ווייסען זיי דעם פשט פון די ווערטער: „מאליענקי זשידיאנאק, אדער „מאליוטקי זשידעק", דאס הייסט: א קליין אידעלע... און נאך און נאך א סך זאכען ווייסען אונזערע היינטיגע קינדער, ווען הלואי וואלטען זיי דאס בעסער ניט ווייסען! נאר מחמת ס'איז ערב פסח, ווילי איך ניט אנווארפען אויף אייך קיין מרה־שחורה. איך ווילי אייך ניט פערשטערען דעם יום־טוב מיט זייטיגע מחשבות, מיט טרויעריגע נעדאנקען, און לאז אויס מיין פעליעטאן מיט די ווערטער פון דער הגדה:

— לשנה הבאה בירושלים!

— — — — — — — — — — — — — — —

איבער א היטעל

א מעשה לכבוד פסח, דערצעהלט פון א כתרי־
לעווקער אידען, וואס האבען מיט אברי־
קעס און רויכערט דינע פאפירעסלעך, און
איבערדערצעהלט טאקי מיט זיין לשון.

נעשריבען אין יאהר 1913

איבער אַ היטעל

— אַלץ הייסט ביי אייך צעטראָגען? אָט איז ביי אונז אין כתריעלעווקע, הייסט עס, פּאַרהאַן, איהר האָרכט צי ניין, אַ איד אַ צעטראָגענער, שלום־שכנא הייסט ער, נאָר רופען רופט מען איהם „שלום־שכנא דרעה זיך", טאָקי איבער זיין צעטראָגענקייט, — איז דאָס אַ צעטראָגענע בריאה, איז דאָס אַ צעטראָגענער מלאך, זאָל זיך דער אויבערשטער שומר ומרחם זיין! וועה־וועה, וואָס מע דער־צעהלט זיך אַן ביי אונז וועגען דעם שלום־שכנא'ן מעשיות מיט אַנעקדאָטען — פּעק, זאָג איך אייך, גאַנצע פּעק! איין עבירה, וואָס איהר חאָפּט זיך, ס'איז ערב פּסח. וויטער וואָלט איך אייך, פּאַני שלום־עליכם, געגעבען שטאָף, איהר האָרכט צי ניין, וואָלט איהר געהאַט דערנאָך צו שרייבען און צו שרייבען. איין מעשה, אויב איהר ווילט, קאָן איך אייך דערצעהלען, וואָס מיט דעם שלום־שכנא האָט זיך פּאַרלאָפּען ערב פּסח; ס'איז אַ מעשה מיט אַ היטעל, און נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה, נאָר איין אמת'ע, אַ ראַיעלע מעשה, חאָטש זעהן זעהט זי אוים ווי איין אַנעקדאָט.

אזוי האָט אַנגעהויבען אַ כתריעלעווקער איד אַ סוחר, וואָס האָנ־דעלט מיט „אַבריעזקעס" (שטיקלעך פּאַפּיער), גלעט זיך דאָס בער־דעל אַרונטער, אין האַלז אַריין, און רויכערט דינע פּאַפּירעסלעך, אַ פּאַפּירעסל נאָך אַ פּאַפּירעסל.

איך מוז מודה זיין אבער, אז די ראיעלע מעשה, וואס דער דאָ־זיגער כתריעלעווקער איד האט מיר דערצעהלט, חאפט טאקי דעם אפּבליק פון איין אנעקדאט, און איך האב מיך דעריבער לאנג נע־שלאגען מיט דער דעה, צי איך זאל זי אייך איבערגעבען, צי ניין? נאר צוריק האב איך מיך בעטראכט: א כתריעלעווקער איד א סוחר, וואס האנדעלט מיט אבריעזקעס, איז ניט שייך צו ליטעראטור און געהער זיך כלל נישט אן מיט קיין ספרים, לכן, אז ער זאגט ס'איז ראיעל, איז ער בעגלויבט; און איך גיב אייך איבער די דאזיגע מעשה מיט זיין לשון גופא, נישט צוגעלעגט מיינס א וואָרט אפילו.

* * *

— אליין איז ער, אט דער שלום־שכנא הייסט עס, וואס איך דערצעהל אייך, אז מע רופט איהם ביי אונז אין כתריעלעווקע „שלום־שכנא דרעה זיך", א איד א מעקלערי, איהר האַרכט צי ניין, וואס דרעהט זיך אַרום פּריצים, מעקלערט זיי אימעניעס! א י מ ע־נ י ע ס! מאהלט אייך, עס רעדט זיך נאר אזוי א י מ ע נ י ע ס. קיין סך אימעניעס האט מען עפּים נישט געהאַרכט, אז שלום־שכנא זאל אויסמעקלערן. וואס איז שייך? נאַרנישט. א איד רייבט זיך אַרום פּריצים, וואס האבען אימעניעס, רעדט ער אלע מאל פון „פּאלוואַרקעס", פון „לעוואדעס", „בודינקעס", „טשאַרנאזיאם", „דרעשמאשינען", „רעמאנענטען", „וועלדער", „געהילץ", און נאך אזעלכע זאכען, וואס האבען א שייכות צו אימעניעס.

האט זיך גאט אַרומגעקוקט אויף אונזער שלום־שכנא'ן, איהר האַרכט צי ניין, — דאס ערשטע מאל זינט ער איז א מעקלער פון אימעניעס, ס'איז איהם אפּגעראטען, ער האט אויסגעמעקלערט א אימעניע! דאס הייסט, אויסמעקלערן, מאהלט אייך, האבען אויס־געמעקלערט אנדערע; וואָרום אז ס'איז געקומען צום טיילען זיך מיט'ן רח"ש, לאזט זיך אוים מסתמא, אז דער גאנצער דרעהער איז דאָ געווען ניט שלום־שכנא דרעה זיך, נאר דראבקין, א איד א מעקלער פון אימעניעס פון מינסקער גובערניע, א גרויסער, א

מורא׳דיגער דרעהער, ער מיט זיינע צוויי ברידער, אויך מעקלערס פון אימעניעס און אויך דרעהערס. איז דאָך געווארען, איהר האַרכט צי ניין, א ויצעקו: „סטיימש, א איד דרעהט און דרעהט, קוים אויסגעדרעהט, קומט מען צו געהן און מע מאכט איהם פאר אוים דרעהער!" הקיצור, שלום־שכנא, איהר האַרכט צי ניין, שווייגט ניט. און עס האָט זיך אָנגעהויבען א טומעל, א לאַדעניש, א דין־תורה, זיך פארלאָזט אויף מענטשען, — קוים אויסגעלייכט און איינגעטיילט זיך — ברוך שפטרני!

בעקומען די עטליכע גראָשענס, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר האַרכט צי ניין, אַוועקגעשיקט אהיים דעם ווייב די גרעסטע העלפט מסתמא — זי זאָל זיך אביסעל ארומצאָהלען די פארכעס, אביסעל ארויסטרייבען דעם קבצן, ארומנייהען אויף יום־טוב די קינדער, ארייגפיהרען דעם פסח, און אליין איז מען דאָך עפים אויך א שטיקל מענטש, ווילט זיך עפים קויפען פאר זיך און ברענגען אויף יום־טוב א מתנה דעם ווייב, די קינדער, ווי דער שטייגער פון דער וועלט. דערווייל די צייט שטעהט ניט, א טאָג און א טאָג, אט־אט, אָקאָרשט ווי מע זעהט ניט, איז פסח, פליהט שלום־שכנא אוועק, איהר האַרכט צי ניין, אויפ׳ן טעלעגראַף און קלאַפט אוועק אהיים א דעפעש: „יעדאו בעזפרעמענגא פאסקו דאמאי." — ער פאָהרט, הייסט עס, און וועט גאָר אהן א שום תירוץ זיין אויף יום־טוב אהיים. נאָר ס׳איז גרינג צו זאָגען „יעדאו", און נאָך „בעזפרעמענגא" דערצו, אז סע „יעדעט" זיך. פרובט אָקאָרשט, זייט מוחל, געבען א פאָהר־אַרויס אויף א ציקאַוועסט צו אונז, קיין כתריעווקע הייסט עס, מיט דער נייער באהן, וואָס מע האָט אונז א טובה געטהאָן און צוגעפיהרט, וועט איהר פיהלען א טעם גן־עדן! איהר וועט שוין פארזאָגען קינדס־קינדער! וואָרום ביז איהר קומט קיין זלאַדיעווקע, ווייסט איהר נאָך, אז איהר פאָהרט, און אז איהר קומט קיין זלאַדיעווקע, האָט איהר א „פערעסאַדקע", דאָס הייסט, איהר האַרפט זיך איבערזעצען אויף דער נייער באהן, וואָס

מע האָט אונז א טובה געטהאָן און צוגעפיהרט קיין כתריעווקע, באַראַפט איהר קודם בלייבען שטעהן אויף עטליבע שעה לויט דער „ראָסקיסאַניע", אויב מע פּאַרשפּעטיגט ניט, און וועז? אקוראט נאָך האַלבע נאַכט, וועז ס'איז גוט מלאָכנע אויפ'ן האַרצען און עס וויל זיך גוט שלאָפען, און ס'איז נישטא אפילו וואו דעם קאָפּ צוצושפּאַרען — נישט אומזיסט זאָגען אונזערע כתריעווקער חכמים און פּאַרטייטשען, ווי אַייער טביה טייטשט: „טוב שם משמן טוב — סוואַמי דאַברע, א בעז וואס לוטשע". דער פּשט איז: אז א ה ן דער באַהן איז געווען א סך בעסער, ווי מ י ט דער באַהן.

בקיצור, געקומען מיט'ן משעמאַדאַנדע קיין זלאָדיעווקע, האָט אונזער שלום־שכנא, איהר האַרכט צי ניין, וואָס איז שוין פריהער צוויי נעכט נישט געשלאָפען, זיך צוגעגרייט ליידען חבוט־הקבר, דאָס הייסט, אָפּווארטען א נאכט — וואָס זאָל מע טהון? — און געמעען זוכען איין אָרט אויף צוצוזעצען זיך. וועז? וואָס? — נישטא! אָנגעוויכערט, אָנגעשפּיגען, פינסטער, חושך. איין שמיקעל אָרט האָט ער קוים געפונען אויף א באַנק דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, אָבער טאַקי מעהר נישט ווי דעם קאָפּ אָנצושפּאַרען, וואָרום כמעט די נאָנצע באַנק האָט פּארנומען עפּים א פּריץ א „קנעפּעל", וואָס האָט זיך צעלעגט נאָנץ בריימליך און פּאָפּט. וועז דאָס קנעפּעל איז, פון וואַנען און וואוהין ער פּאָהרט — דאָס ווייסט ער ניט, שלום־שכנא הייסט עס. נאָר זעהען זעהט ער, אז דאָס באַראַף ויין א גרויס קנעפּעל. אָבער נאָר א גרויס קנעפּעל! נאָכ'ן היטעל האָט ער ארויסגעזעהען. א „וואיענע" היטעל מיט א רויטען אָקסלעשאָק און מיט א קאָקאָרדע. „אפשר איז דאָס א „וואיענער", און אפשר א „פּאָליצייסקער" — וועז קאָן עס וויסען? געווים איז ער געקומען צו פּאָהרען מיט א גלאָק, אָפּגענעסען און אָנגעזשליקעט, זיך צעלעגט ווי ביי'ם טאַטען אין ווייגאַרטען און פּאָפּט! „צו זיין א גוי און נאָך א קנעפּעל דערצו איז, אָפּנים, טאַקי נאָר

נישט שלעכט?" — אזוי טראכט ער זיך, שלום־שכנא היימט עס, און שלאגט זיך מיט דער דעה: צי זאל ער זיך זעצען אט דא, נעבען דאזיגען קנעפעל, צי זאל ער זיך בעסער האלטען פון דערווי־טען? א קשיא אויף א מעשה, היינטיגע צייטען — מי יודע, ואם פאר א קנעפעל, וואם פאר איין אדון בפקדך דאם איז? גוט, וועז ס'איז נאר א פריסטאוו. וואם וועט אבער זיין, אז דאם איז א איספראווניק? אדער א זעמסקי נאטשאלניק? אדער גאר א הע־כערער פריץ? אדער אפשר איז דאם גאר פורישקעוויטש, ימח שמו וזכרו מלהזכירו?... לאז ער שוין איבערגעהן אויף אנדערע הענט! — און עס ווערד איהם אזש קאלט, שלום־שכנא'ן היימט עס, פון אזא נעדאנק... נאר צוריק אבער טהוט ער זיך א קלער, איהר האלטט צי ניין: ווער מיר קנעפעל? וואם מיר פורישקעוויטש? צאהלט ער דען ניט פאר זיין בילעט גלייך מיט פורישקעוויטש'ען? צי איז דאם טאקי א יושר, אז דאם גאנצע בימעל עולם־הזה זאל אריינפאלען צו אייגעם, און דעם אנדערען גארניט?... יענער פאפט אזוי נעשמאק, פאר וואס זאל ער זיך נישט צושפארען חאטש אויף א וויילע? מען איז דאך נישט מעהר ווי א מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאפען! נעמט ער, שלום־שכנא היימט עס, און זעצט זיך אוועק אויף איין עק באנק און שפארט אן דעם קאפ, נישט אויף צו שלאפען, חלילה, נאר גלאט אזוי, חאפען א דרימעל. דער־מאנט ער זיך אבער, אז ער פאהרט אויף פסח אהיים, און מארגען איז שוין ערב פסח, טאמער, חלילה, ווערד ער טאקי אנשלאפען און פארשפעטיגט דעם פאיעזד?!... איז מען דאך אבער א איד, איהר האלטט צי ניין, פאלט ער אויף איין עצה, שלום־שכנא היימט עס, און זוכט אויס דעם סטאראוש פון סטאנציע, א באקאנטער גוי, יארעמע היימט ער, און מאכט אפ מיט איהם אזא נעשעפט: היות אזוי ווי ער, שלום־שכנא היימט עס, וועט זיך צושפארען א בימעל אט דא אויף איין עק באנק, וואו דער אדון ליגט, און היות אזוי ווי ער, שלום־שכנא היימט עס, שוין די דריטע נאכט, אז ער

האָט קיין אויג נישט צוגעמאכט, האָט ער מורא, ער זאָל, חלילה וחס, נישט פּארשפּעטיגען דעם פּאיעזד, על כן זאָל ער, יארעמע הייסט עס, למען השם, טאָמער שלאָפּט ער, איהם אויפוועקען, שלום־שכנא'ן הייסט עס, וואָרום מארגען אויף דער נאכט האָבען מיר יום־טוב, פּסח — „פּאסקא", גיט ער איהם צו פּארשטעהן אויף גויעש און רוקט איהם ארויין אין יד אריין, און זאָגט צו איהם נאָך אמאָל: „פּאסקא, יארעמע, טשי טי פּאנימאיעש, גויעשער קאָפּ, נאשא פּאסקא!" — נעמט דער גוי צו מסתמא, איהר הארכט צי ניין, די מטבע, לענט ארויין אין קעשעני און זאָגט איהם צו, אז ער מעג זיין רוהיג, וויבאלד נאָר ס'וועט זיין א פּאוויעסטקע אויפ'ן פּאיעזד, אזוי וועקט ער איהם אויף. און ער נעמט, שלום־שכנא הייסט עס, און זעצט זיך צו, פּריהער מיט א זייט, דערנאָך אינ־גאנצען; דאָס טשעמאדאנדעל, מע זאָל עס ניט אוועק'לקח'נען, מאסטעט ער איין נעבען זיך, און אליין מאסטעט ער זיך אויך איין, וואָס ווייטער אליץ בעסער און העבער, מאכט־צו א האלב אויג, מיט דער דעה, געווייניטליך, ער זאָל נאָר חאפּען א דרימעל, נישט מעהר. דערנאָך בויגט ער אונטער איין פּוס, נאָך א פּוס, — און איז אָט אזוי פּאוואָלינקע אנשלאָפּען געווארען, אבער ווי אזוי, מיינט איהר, אנ־שלאָפּען געווארען? ראיעל! ווי גאָט האָט געבאָטען: דעם קאָפּ פּארוואָרפען, דאָס היטעל האָט זיך אראָפּגערוקט פון קאָפּ אויף דער ערד, און מיין שלום־שכנא, איהר הארכט צי ניין, חראָפּעט אויף וואָס די וועלט שטעהט — א לעבעדיגער מענטש, צוויי נעכט ניט געשלאָפּען, וואָס פאר א וואונדער?

אנשלאָפּעז געווארען, — אזוי דערצעהלט ער אליין, שלום־שכנא הייסט עס, — חלומ'ט זיך איהם א מאדנער חלום, א גאנץ פּארפּלאָנטעניש: אז ער פּאהרט, איהר הארכט צי ניין, אהיים טאקי אויף פּסח, נאָר וואָס דענן? נישט מיט דער באהן, מיט א גויעשער פּוהר פּאהרט ער, מיט א באקאנטען ערל, איוואן זלאדי רופט מען דעם ערל; די פערדלעך שלעפּען זיך, קוים־קוים וואָס

זיי פֿלאָנטען די פּים. שלום־שכנא איז אין איינע צרות, טאָרעט דעם ערל פון הינטען אין פֿליצע: „שאָב טובי חוואַראָבע, איוואַנו סערדצע, ווי דו שלעפּסט זיך! האָסט פּאַרגעסען, איוואַן זלאָדי, אז אָט־אָט האָבען מיר פּסח, פּאַסקא נאשא יעווריסקא?" איין מאָל אוז צוויי מאָל אוז דריי מאָל. דער ערל, פּאַרשטעהט זיך, האָט געשוויגען־נעשוויגען, דערנאָך אז ער טהוט ניט א שמייס די פערדלעך, אָבער געשמאַק, איהר האָרכט צי ניין, אוז די פערדלעך טהוען א טראָג דעם וואָגען, ווי די רוחות, באַרג־אַראָפּ, באַרג־ארויף, פי־פּא־פּאו! שלום־שכנא האָט אוש דאָס היטעל פּאַרלוירען; נאָך א מינוט — אוז ער ווערד צעשאָטען. „איוואַנו סערדצע, דער־זשי קאָני!" — האָלט די פערד, הייסט עס, — שרייט שלום־שכנא צום ערל אוז חאָפּט זיך מיט ביידע הענד ביי'ם קאָפּ אוז קלאָגט זיך, אז ער האָט פּאַרלוירען דאָס היטעל. ווי קאָן ער אריינפּאָהרען אין שטאָדט אָהן א היטעל? נאָר שריי היינט, שריי מאָרגען, — דער ערל טרייבט די פערדלעך, אוז די פערדלעך טראָגען. נאָר פּלוצים — טפּרררו! — מען איז שטעהן געבליבען, אוז דוקא אין מיטען פעלד, איהר האָרכט צי ניין, איז מען שטעהן געבליבען. וואָס איז געשעהן? גאָרניט. „שטעה אויף — זאָגט צו איהם דער ערל — שטעה אויף, שוין צייט". וואָס צייט? וואָר צייט? פּאַרשטעהט נישט שלום־שכנא. חאָפּט ער זיך אויף, רייבט זיך די אויגען אוז ווי זיך לאָזען געהן, פיהלט ער אָבער, אז ער איז אָהן א היטעל. די משמעות, אז דער חלום איז ניט קיין חלום; ווי־זשע קומט ער אָהער? עס האָט אָבער לאַנג נישט געדויערט, שלום־שכנא, איהר האָרכט צי ניין, איז געקומען צו זיך, דערקענט דעם ערל, אז ס'איז גאָרניט איוואַן זלאָדי, ס'איז גאָר יאָרעמע דער סטאָראָש! דערמאָנט ער זיך, אז ער איז אין זלאָדיעווקע אויף דער סטאַנציע, אוז אז ער פּאָהרט אויף פּסח אהיים, אוז אז ער דאַרף נאָך לויפען צו דער קאַסטע נאָך א בילעט, נאָר וואָס דענן? נישטא קיין היטעל. דאָס טשעמאָדאַנדעל איז דא, אוז דאָס היטעל ניט!

וואו קאן זיין דאס היטעל? ער שארט ארום זיך מיט די הענט, שארט און שארט און טאפט אן א היטעל, ניט זיין היטעל — ווער? וואס? — דעם אדון בפקדך'ס היטעל מיט'ן רויטען אקאלעשאק און מיט דער קאקארדע, איהר הארבט צי ניין, און פאשאל גלייך צו דער קאסטע, נאך א בילעט הייסט עס. און ביי דער קאסטע איז איין ענגשאפט, קאפ אויף קאפ! האט ער מורא, שלום־שכנא הייסט עס, טאמער, חלילה, קויפט מען אוים אלע בילעטען, שטופט ער זיך מיט'ן משעמאדאנדעל צווישען עולם. דערזעהען א רויטען אקאלעשאק מיט א קאקארדע, טרעט מען איהם אפ דעם ווענ. „וואס קאודא, וואשע בלאגארדיע?" — פרענט ביי איהם דער קאסטיר. חדוש'ט זיך שלום־שכנא: וואס פאר א בלאגארדיע אין מיטען דרינען? און א ביסעל פארדריסט עס איהם: למאי זאל א גוי לאכען פון א אידען? זאגט ער איהם, שלום־שכנא צום קאסטיר, הייסט עס, אז קיין כתרילעווקע. פרענט איהם איבער דער קאסטיר נאך א מאל און קוקט איהם גלייך אויפ'ן אקאלעשאק און אויף דער קאקארדע: „וואסער קלאס, וואשע בלאגארדיע?" פאר־דריסט עס איהם נאך מעהר, געווייגטליך, און עס ווילט זיך איהם אפבאדען דעם קאסטיר, אבער טאקי ראיעל, ווי עס געהער צו זיין, א גוי זאל ניט האבען קיין טבע אפצולאכען פון א אידען. נאר צוריק איז ער זיך מיישב: „א איד איז אין גלות, איהר הארבט צי ניין, עס, לאו מיינס איבערגעהן!" און ער הייסט זיך נעבען א בילעט דריטע קלאס. חדוש'ט זיך דער קאסטיר און פרענט איהם איבער נאך א מאל, וועלכע קלאס? ווערד שוין מסתמא שלום־שכנא רעכט אין כעס און זאגט איהם ברחל בתך הקטנה: דריטע! איז זיך מיישב דער קאסיר: דריטע, איז דריטע...

הקיצור, באקומען דעם בילעט, חאפט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאס טשעמאדאנדעל און לאזט זיך הענדום־פענדום אין דער סאמע הושטשע, אידען און, להבדיל, גויים, זוכט דעם וואגאן דריטע קלאס. דער עולם, דערזעהען איין אקאלעשאק מיט א קא־

קאַרדע, צענעהט זיך מסתמא מיט דרך־ארץ, מאַכט דעם אָדון אַ וועג. שלום־שכנא וואונדערט זיך אפילו, נאָר ער נעהט ווייטער און באַגעגענט פון וואַגאָן אַרויס אַ קאַנדוקטאָר מיט אַ לאַנטערן: „זדיעס טרעטי קלאָס?" — פרעגט איהם שלום־שכנא און שטעלט שוין אַוועק אַ פוס, שטופט דעם טשעמאָדאַן אויף צופריהער. „זדיעס, וואַשע בלאַהאָראָדיע!" — ענטפערט איהם דער קאַנדוקטאָר און לאָזט איהם ניט געהן ווייטער. — „ס'איז אַנגעפאַקט, זאָגט ער איהם, וואַשע בלאַהאָראָדיע, פול ווי איין אויג, אַ נאָדעל נישט דורכצוואַרפען!" און ער נעמט אַוועק ביי שלום־שכנא'ן דאָס טשעמאָדאַנדעל, איהר הארכט צי ניין, און זאָגט צו איהם: „קומט מיט מיר, וואַשע בלאַהאָראָדיע, וועל איך אייך געבען איין אָרט". „וואָס פאר אַ שלאָק? — טראַכט ער זיך, שלום־שכנא, הייסט עס. — וואַשע בלאַהאָראָדיע און וואַשע בלאַהאָראָדיע!" און זיין קאָפ לויגט איהם נאָר אין טשעמאָדאַנדעל, ער האָט מורא, אז פון דעם „וואַשע בלאַהאָראָדיע" זאָל ער דערווייל נישט בלייבען, איהר הארכט צי ניין, אהן אַ טשעמאָדאַנדעל; און ער לויפט נאָך נאָכ'ן קאַנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערן, און דער קאַנדוקטאָר מיט'ן לאַנטערן פיהרט איהם אַריין אין וואַגאָן צווייטע קלאַס, נאָר דער וואַגאָן צווייטע קלאַס איז אויך פול געפאַקט, קאָפ אויף קאָפ, אַ נאָדעל נישט דוכצוואַרפען. „געהען מיר ווייטער, וואַשע בלאַהאָראָדיע!" — מאַכט צו איהם דער קאַנדוקטאָר, חאַפט דעם משעמאָדאַנדעל וועדער אַ מאָל און לאָזט זיך געהן ווייטער, און שלום־שכנא נאָך איהם. „וואוהין פיהרט ער מיך?" — טראַכט זיך שלום־שכנא און ברעכט זיך דעם קאָפ אויפ'ן וואַשע בלאַהאָראָדיע און לאָזט ניט אַראָפ קיין אויג בעת מעשה פונ'ם טשעמאָדאַנדעל, — דאָס איז ביי איהם בילכער. און אָט זענען זיי שוין אין וואַגאָן ערשטע קלאַס! דאָ שטעלט אַוועק דער קאַנדוקטאָר דאָס טשעמאָדאַנדעל, נעמט זיך פאַדקאַזעראָק, טהוט זיך אַ נייג צו שלום־שכנא'ן, שלום־שכנא צו איהם, און ער, שלום־שכנא, הייסט עס, בלייבט אַליין.

געבליבען איינער אליין איבער א גאנצען וואגאן, הויבט אן שלום־שכנא ארומצוקוקען זיך, איהר האַרכט צי ניין, וואו ער איז אין דער וועלט; ער פארשטעהט ניט, פאר וואס עפּים פלוצים אזא כבוד: וואגאן ערשטע קלאס... פאדקאזערקא... וואשע בלאַ־האַראדיע!... ניט שוין־זשע איז דאס דערפאר, וואס ער האט דורכ־געשלאגען אזא געשעפט, געמאכט א אימעניע?... וואלט ער דעם כבוד געהאט פון אייגענע, פון אידען הייסט עס, וואלט נאך געווען צו פארשטעהן. אבער גויים! דער קאסטיר! דער קאנדוקטאר! צי איז דאס נישט אינגאנצען א חלום?... און שלום־שכנא, איהר האַרכט צי ניין, מהוט זיך א רייב דעם שטערן, חאפט א קוק פאר־בייגעהענדיג אויף זיך אין שפיענעל — ס'איז איהם פרחה נשמתו געווארען! ער האט דערזעהן, איהר האַרכט צי ניין, דעם אדון בפקדך! ער האט איהם דערקענט! „וואס ס'האט זיך מיר געחלומ'ט די נאכט און יענע נאכט און א גאנץ יאהר, זאל אויסגעהן צו יארעמע'ס קאפּ און צו זיינע הענט און פים! איין ערל קאן! מע זאגט איהם אן צוואנציג מאל, און מע באצאהלט איהם, ער זאל אויפוועקען צום פאיעוד מיך, שלום־שכנא'ן, געהט ער, א חלירע איהם אין פנים, און וועקט אויף דעם אדון בפקדך, און שלום־שכנא'ן לאזט ער ליגען אויף דער באנק! א קלאג איז צו דיין קאפּ, שלום־שכנא, וועסט שוין, דאכט זיך, פסח האלטען אין זלאדיעווקע היינטיגם יאהר, ניט אין דער היים!"... און נישט לאנג געטראכט, חאפט ער, שלום־שכנא הייסט עס, דאס טשעמאדאנדעל, איהר האַרכט צי ניין, און — פאוץ פון וואגאן ארויס צוריק אויפ'ן וויאקזאל, גלייך צו דער באנק, וואו שלום־שכנא ליגט, אויפוועקען שלום־שכנא'ן, וואַרום אקערשט ווי מע זעהט ניט, קאן דער לאקאמאטיוו, חלילה, נעבען א פייף און אנפייפען שלום־שכנא'ן אין פסח אריין! און כך הוה: ווי נאר שלום־שכנא איז ארויסגעשפרונגען מיט'ן טשעמאדאנדעל פון וואגאן ארויס, אזוי האט זיך גלאזט הערען, איהר האַרכט צי ניין,

א פייף און נאך א פייף און הלך משה מרדכי — א גוטען טאג מיט דער קאפאטע!

— — — — — — — — — — — — — — —

— וואס ווייטער איז נעווען, ווילט איהר וויסען? — אזוי האט דער כתריעוקער איד, וואס האנדעלט מיט אבריעזקעס, אויסגע־לאזט זיין ספור המעשה מיט א שמייכעלע און פערוויכערט א פריש פאפירעסל, דין ווי א שטרוי. — וואס ווייטער איז נעווען, דאס איז שוין ניט וואשנש. דער עיקר איז, וואס אונזער „שלום־שכנא דרעה זיך" האט איבער זיין צעטראגענקייט געהאט א וויסטען פסח, אויסגעריסען נעווארען ביידע סדרים ערגיץ ביי א אידען אין זלאַ־דיעווקע. נאר דער פסח, ווי דער פסח — דער נאך־פסח איז נעווען א סך ערגער: ערשטענס, האט ער, שלום־שכנא הייסט עס, א ווייב, איהר האַרכט צי ניין, — ווי זאל איך אייך זי מעלדען? א י ה ר האט א ווייב, א י ך האב א ווייב, מיר אלע האבען ווייבער און וויסען דעם טעם, וואס הייסט א ווייב... איך קאן אייך נאר זאגען: א ראיעלע אידינע שלום־שכנא'ס ווייב! זי האט זיך א נעם נענעבען צו איהם נאנץ ראיעל. זי האט צו איהם נישט געהאט קיין טענות ניט דערפאר, וואס ער איז ניט געקומען אויף יום־טוב אהיים, און נישט פאר'ן רויטען אקאלעשאק מיט דער קא־קארדע — ניין! דאס אלץ איז זי איהם דערווייל מוחל; דערפאר וועט זי זיך שוין מיט איהם שפעטער רעכענען; — א טענה צו איהם האט זי געהאט נאר פאר דער דעפעש. און ניט אזוי פאר דער דעפעש, איהר האַרכט צי ניין, ווי פאר'ן ווארט „בעזפרע־מעננא". וועלכע גוטע יאהר האט איהם געטראגען, ער זאל רייך מאכען קאנא: „בעזפרעמעננא יעדאו פאסקו דאמאי"? און בכלל ווי קאן א לעבעדיגער מענטש זאגען „בעזפרעמעננא"?... עס האט איהם נישט געהאלפען קיין שום פארענטפערען זיך מיט קיין שום נעבען צו פארשטעהן. זי האט איהם באנראבען וויפיעל ס'איז אין איהם אריין, און איז נעווען ניט אינגאנצען אומגערעכט: יענע

האָט אַזוי אַרויסגעקוקט! נאָר... גאָרנישט. דערוויף איז זי אַ ווייב, זי זאָל באַגראָבען אַ מאַן. ס'איז אָבער אַלסדינג בלאָטע קעגען דעם, וואָס ער, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געהאַט פון דער שטאָדט, פון כתריל־עווקע הייסט עס, וואָרום איידער שלום־שכנא איז נאָך געקומען דעם צווייטען מאָג חול־המועד אהיים, האָט שוין די גאַנצע שטאָדט, איהר האָרכט צי ניין, געוואוסט פון דער מעשה מיט יאַרעמע'ן און מיט'ן אָדון בפקדך און מיט'ן רויטען אָקאָלעשאָק און מיט דער קאָקאָרדע און מיט'ן קאַנדוקטאָר'ס וואַשע בלאָהאָראָדיע — אַלסדינג! חאָטש ער אַליין, שלום־שכנא הייסט עס, האָט געליקענט שטיין און ביין, גע'טענה'ט, אז דאָס האָבען לצים אויסגעטראַכט, כתריל־עווקער לצים; זיי האָבען ניט וואָס צו טהון, עס גהאט זיי אָפּ קאָפּוועהטיג, אפנים? פּאַרשפּעטיגט האָט ער איבער דעם, זאָגט ער, וואָס ער איז אָפּגעפּאָהרען אין אַ זייט אַנקוקען אַ אימעניע מיט אַ וואַלה. נאָר וואַר מיר אימעניע? וואָס מיר וואַלה? אַ נעכטינגער טאָג! ביי די זייטען האָט מען זיך גהאַלטען! מיט די פינגער האָט מען אויף איהם געטייט! אַנדערע האָבען איהם געפרעגט: „ווי האָט איהר זיך געפיהלט, רב שלום־שכנא, אינ'ם היטל מיט'ן רויטען אָקאָלעשאָק און מיט דער קאָקאָרדע?" אַנדערע האָבען געוואָלט וויסען, צי ס'איז טאַקי אזוי גוט צו פאָהרען ערשטע קלאַס, ווי די וועלט זאָגט?... קינדערקונדסים — די זענען איהם נאכגעלאָפען אַ גאַנצע חאַליאַסטרע פון הינטען, איהר האָרכט צי ניין, און געשריגען: „וואַשע בלאָהאָראָדיע! וואַשע וויסאָקע בלאָהאָראָדיע!! וואַשע וויסאָקע־וויסאָקע בלאָהאָראָדיע!!!"

— איהר שפּיעלט זיך מיט כתריל־עווקע?